

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย
The Causal Model of Family Strength in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง
การสร้างโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธ: แนวคิด หลักการ และการเสริมสร้าง
ความสมดุลของชีวิตและครอบครัว
The Development of Buddhist Behavior: Concepts Principles and
Improvement of Life and Family' Balance

โดย

พระมหาเพื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

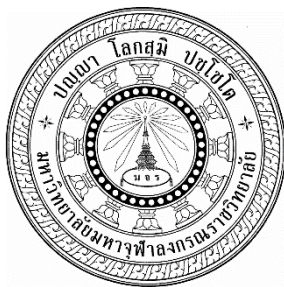
ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760244

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

The Causal Model of Family Strength in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การสร้างโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธ: แนวคิด หลักการ และการเสริมสร้าง

ความสมดุลของชีวิตและครอบครัว

The Development of Buddhist Behavior: Concepts Principles and

Improvement of Life and Family' Balance

โดย

พระมหาเพื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล

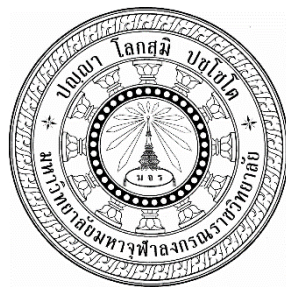
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760244

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Sub - Research Report 2

The Causal Model of Family Strength in Thai Society

Under Research plan

The Development of Buddhist Behavior: Concepts Principles and
Improvement of Life and Family' Balance

BY

Phramaha Phuen Kitisobhano

Assoc.Prof. Siriwat Srikruadong

Asst.Prof. Somphoch Srivijitvorakul

Faculty of Humanities. Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E.2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760244

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย
ผู้วิจัย:	พระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร., รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตง, ผศ.ดร. สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล
ส่วนงาน:	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ๒) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยนี้คือ กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพและและจังหวัดปริมณฑล ได้แก่ นนทบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม และปทุมธานี จำนวน ๑,๒๐๐ คน ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ครอบครัวเข้มแข็ง การทำหน้าที่ของครอบครัว ฆราวาสธรรม ๔ และความผาสุกทางจิตวิญญาณ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย การวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์โมเดลลิสเรล

ผลการวิจัยพบว่า

๑) โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยได้รับอิทธิพลโดยตรงโดยตรงจากฆราวาสธรรม ๔ และการทำหน้าที่ของครอบครัว และได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากฆราวาสธรรมผ่านการทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณ

๒) โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีค่าไค-สแควร์เท่ากับ ๗๗ องศาอิสระ เท่ากับ ๕๕ ความน่าจะเป็นเท่ากับ .๐๕๗ ดัชนีวัดความกลมกลืนเท่ากับ .๙๗๓ ตัวแปรในโมเดล สามารถอธิบายความแปรปรวนของความกล้าหาญทางศีลธรรมได้ร้อยละ ๙๑

Research Title: The Causal Model of Family Strength in Thai Society

Researchers: Phramaha Phuen Kittisobhano, Asst.Prof. Dr., Assoc.Prof. Dr.
Siriwat Srikrudong, Asst.Prof. Somphoch Srivijitvorakul

Department: Faculty of Humanities.
Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Fiscal Year: B.E. 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ABSTRACT

This research had two objectives namely 1) to develop causal model of family strength in Thai society 2) to examine concordance of developed causal model of model of family strength in Thai society with empirical data. The sample of this research is 1,200 respondents in Bangkok and surrounded provinces namely Samutprakarn, Samutsakhorn, Nakhornprathom, Pathumtani, and Nonbuti. The variables are family strength in Thai society, Family functioning, Spiritual well-being, and Garavasadham 4. Questionnaire is tool for collecting data, and statistics for data analysis are descriptive statistics, Pearson's product moment correlation coefficient, and Structural equation modeling with Lisrel.

It found that:-

1) A causal model of family strength in Thai society have got direct effect by Garavadadhamma 4 and family functioning, as well as indirect effect to family strength in Thai society through family functioning and spiritual well-being.

2) A causal model of family strength in Thai society has concordance with empirical data with chi-square = 77, df = 59, p-value = .057, GFI = .973. The variables in model explained 91% variance of family strength in Thai society.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยความช่วยเหลือทั้งด้านวิชาการ ทุนสนับสนุน เวลาและหลายสิ่ง เบื้องต้น ผู้วิจัยและคณะขอเจริญพรขอบคุณที่มิวิจัย ผู้เชี่ยวชาญและญาติโยมกัลยาณมิตรทุกท่านที่มีส่วนในการดำเนินการวิจัยวิจัยเรื่องนี้ดำเนินไปด้วยดี

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบ คุณรศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมานุภาพ, พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, ผศ. ผศ.ดร.ประยูร สุขะใจ ดร.อุบลวรรณ ภวากันท์ และดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์ที่ให้ความกรุณาช่วยตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณนางสาวสายน้อย คำชู พยาบาลวิชาชีพ ระดับ ๘ สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติดมท.ราชินี ดร.นาฏนภางค์ โพธิ์ไพจิตร ดร.ชุมพูนุช ช้างเจริญ ทำการช่วยติดต่อประสานงานและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลการวิจัย

ขอเจริญพรขอบคุณ ดร. ลำพอง กลมกุลเป็นอย่างยิ่งสำหรับคำปรึกษาด้านการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมริสเรล

การวิจัยชิ้นนี้จะไม่สำเร็จได้ หากปราศจากทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ให้การสนับสนุนทุนการวิจัย

หากวิจัยชิ้นนี้มีข้อบกพร่องประการใดผู้วิจัยและคณะขออภัยขอรับเอาไว้ ณ ที่นี้ และหากจะมีคุณความดีใดที่เกิดจากวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยและคณะขออุทิศแด่พ่อแม่ ครูอาจารย์ และผู้มีส่วนร่วมทุกท่าน

พระมหาเพื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. และคณะ

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ	ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย.....	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เชิงทฤษฎี/เชิงปฏิบัติการ	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง	๘
๒.๑.๑ ความหมายของครอบครัว.....	๘
๒.๑.๒ ประเภทของครอบครัว.....	๑๑
๒.๑.๓ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว.....	๑๒
๒.๑.๔ ความสัมพันธ์ในครอบครัว	๑๙
๒.๑.๕ ลักษณะของครอบครัวไทย.....	๒๑
๒.๑.๖ ทฤษฎีพัฒนาการครอบครัว	๒๓
๒.๑.๗ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัว.....	๒๕
๒.๑.๘ ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว	๒๘

๒.๑.๙ ทฤษฎีระบบครอบครัว.....	๒๙
๒.๑.๑๐ ความหมายของครอบครัวเข้มแข็ง.....	๓๓
๒.๑.๑๑ แนวคิดเรื่องครอบครัวเข้มแข็ง.....	๓๔
๒.๑.๑๒ คุณสมบัติของครอบครัวเข้มแข็ง.....	๓๕
๒.๑.๑๓ มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง.....	๓๖
๒.๑.๑๔ ตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็ง.....	๓๗
๒.๑.๑๕ แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว.....	๔๐
๒.๑.๑๖ งานวิจัยที่เกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็ง.....	๔๘
๒.๒ ฆราวาสธรรม ๔.....	๕๖
๒.๒.๑ ความหมายของฆราวาสธรรม ๔.....	๕๖
๒.๒.๒ ความเป็นมาของฆราวาสธรรม ๔.....	๕๙
๒.๒.๓ ความสำคัญและประโยชน์ของฆราวาสธรรม ๔ ในการครองเรือน.....	๖๑
๒.๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฆราวาสธรรม ๔.....	๖๕
๒.๓ ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-Being).....	๖๙
๒.๓.๑ ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ.....	๖๙
๒.๓.๒ องค์ประกอบของความผาสุกทางจิตวิญญาณ.....	๗๓
๒.๓.๓ การประเมินความผาสุกทางจิตวิญญาณ.....	๗๖
๒.๓.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความผาสุกทางจิตวิญญาณ.....	๗๗
๒.๔ แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของครอบครัว.....	๘๑
๒.๔.๑ ความหมายของการทำหน้าที่ของครอบครัว.....	๘๑
๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของครอบครัว.....	๘๒
๒.๔.๓ การประเมินวิธีการทำหน้าที่ของครอบครัว.....	๙๔
๒.๔.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของครอบครัว.....	๙๗
๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๑๐๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๐๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๑๐๓
๓.๒ การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๑๐๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๐๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๑๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๑๒

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๑๓
๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๑๓
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน.....	๑๑๕
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการ วิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย	๑๑๙
๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุครอบครัวเข้มแข็ง ในสังคมไทยที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์	๑๒๒
๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๒๖
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๒๙
๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ และขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้.....	๑๒๙
๕.๒ สรุปผลการวิจัย	๑๓๐
๕.๓ อภิปรายผล	๑๓๒
๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๘
บรรณานุกรม.....	๑๔๐
ภาคผนวก.....	๑๕๔
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	๑๕๕
ภาคผนวก ข ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๑๖๔
ภาคผนวก ค แบบสรุปโครงการวิจัย	๑๖๗
ภาคผนวก ง Full Model Fit.....	๑๗๑
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๓๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑	ค่าความเที่ยงของแบบวัดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ๑๐๕
๓.๒	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย..... ๑๐๗
๓.๓	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของการทำหน้าที่ของครอบครัว..... ๑๐๘
๓.๔	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของฆราวาสธรรม ๔..... ๑๑๐
๓.๕	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของการทำหน้าที่ของครอบครัว..... ๑๑๑
๔.๑	จำนวนและร้อยละข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ๑๑๕
๔.๒	ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย..... ๑๑๘
๔.๓	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติทดสอบความสัมพันธ์ตัวแปรสังเกตได้ของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย..... ๑๒๑
๔.๔	ค่าสถิติการวิเคราะห์แยกค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงและการวิเคราะห์อิทธิพลของโมเดลเชิงสาเหตุครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ๑๒๔

สารบัญแผนภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๒.๑	แผนผังครอบครัวเข้มแข็ง..... ๓๙
๒.๒	โมเดลเชิงสาเหตุครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ๑๐๒
๓.๑	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ๑๐๗
๓.๒	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัว ๑๐๙
๓.๓	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรฆราวาสธรรม ๔..... ๑๑๐
๓.๔	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรความผาสุกทางจิตวิญญาณ..... ๑๑๑
๔.๑	โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ๑๒๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง การอ้างอิงในระบบจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า/หลังคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๑ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๓๖ หน้า ๘๑ ดังนี้

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ปา (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ส.ส.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันครอบครัวถือได้ว่าเป็นหน่วยย่อยของสังคมที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากเป็นสถาบันที่เป็นรากฐานให้แก่สถาบันหลักอื่น ๆ ของสังคม โดยครอบครัวเป็นแหล่งกำเนิดของประชากรมนุษย์ และหล่อหลอมพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ประเทศ และโลกอย่างไม่จบสิ้น^๑ ครอบครัวจัดเป็นสถาบันหลักของสังคมมนุษย์ เป็นสถาบันพื้นฐานที่ให้ทั้งความรัก ความผูกพัน ความอบอุ่น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สมาชิกในครอบครัวได้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน รวมทั้งหล่อหลอมคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลโดยตรง ครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมในการกำหนดรูปแบบบุคลิกภาพ ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ และพฤติกรรมของแต่ละบุคคลพฤติกรรมทั้งทางบวกและทางลบของสมาชิกที่แสดงออกภายในครอบครัว^๒ กล่าวได้ว่า เป็นสถาบันที่คงทนที่สุดและยังไม่ปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดเป็นสังคมที่ไม่มีสถาบันครอบครัว เพราะสถาบันครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมกลุ่มแรกที่มนุษย์ทุกคนเกี่ยวข้องตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตและมีครอบครัวของตนเอง^๓

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวได้ศึกษารูปแบบและโครงสร้างครอบครัวพบว่า โครงสร้างของครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต คือ ขนาดของครอบครัวเล็กลง จากเดิมที่เป็นครอบครัวขยายมีปู่ย่าตายายอยู่ด้วยกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีเพียงพ่อแม่และลูก หรือแม่กับลูก หรือพ่อกับลูกมากขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวทำให้การสนับสนุนและการ

^๑ จิตตินันท์ เดชะคุปต์, ประมวลสาระชุดวิชาจิตวิทยาครอบครัวและครอบครัวศึกษา หน่วยที่ ๑-๔, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^๒ Sitsira-at, S., “ A Study of Family Cohesion of Pre-cadet ”, *Journal of MCU Peace Studies*, Vol. 4 No. 1 (January-June 2016): 1-17.

^๓ จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และ ญัฐชนา พวงทอง, แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวและชุมชน หน่วยที่ ๑, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

ดูแลทางจิตใจระหว่างสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง เด็กถูกทอดทิ้งและมีโอกาสประสบความเครียดมากขึ้น เนื่องจากพ่อแม่ต้องทำงานไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่อย่างทั่วถึงซึ่งส่งผลต่อสัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัวเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การสร้างครอบครัวจากความไม่พร้อมหรือไม่ตั้งใจนำมาซึ่งปัญหาการหย่าร้างหรือแยกทางกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว การอพยพย้ายถิ่นฐานของครอบครัวเข้ามาทำงานในเมือง ปล่อยบุตรหลานให้เป็นภาระของผู้สูงอายุในชนบท หรือครอบครัวเมืองที่พ่อแม่ทำงานจนไม่มีเวลาดูแลสั่งสอนอบรมเด็กอย่างเต็มที่ที่เป็นสาเหตุของปัญหาสังคมต่างๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ทะเลาวิวาท หรือพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม^๔

ทั้งนี้ ยังมีปัจจัยที่มาจากการเปลี่ยนจากภายในและภายนอกที่มีผลต่อความผูกพันในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงจากอดีต^๕ ด้วยเหตุที่โครงสร้างครอบครัวในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวซึ่งส่งผลให้ความเข้มแข็งของครอบครัวในด้านต่าง ๆ ลดลง ดังรายงานสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวแต่ละมิติในภาพรวมระดับประเทศ จากสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ซึ่งได้สำรวจจากผู้ทำแบบประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวจำนวน ๑๑๖,๑๙๘ คน พบว่า ครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์ครอบครัวเข้มแข็งมีร้อยละ ๘๙.๕๙ แต่น่าสังเกตคือ มีครอบครัวที่ไม่ผ่านเกณฑ์ด้านสัมพันธภาพในการแสดงความรักและความเอาใจใส่ระหว่างกันถึงร้อยละ ๔๙.๕๓ ด้านการสื่อสารกันอย่างมีคุณภาพร้อยละ ๓๘.๘๗ และด้านการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจร้อยละ ๓๗.๑๒^๖

นอกจากนี้ ความห่างเหินของสมาชิกในครอบครัวยังเป็นสาเหตุของปัญหาสังคมด้วยเช่นกัน ดังนั้น ครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม โดยครอบครัวต้องมีส่วนร่วมในการบ่มเพาะสมาชิกของสังคมให้มีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาใน

^๔ สำนักผู้เชี่ยวชาญ กรมพัฒนาสังคม, “ครอบครัวเข้มแข็งสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม”, วารสารสารสร้างสังคม, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒๒ (๒๕๕๒): ๒๕-๒๗.

^๕ Prachaney, C., “Family Communication Patterns, Lifestyles, and Attachment Styles that Affect the Social Networking Behavior and Game Addiction Behavior among Thai Teenagers in Bangkok Metropolitan Area”, *Journal of Behavioral Science*, Vol. 21 No. 1 (January 2015): 175-191.

^๖ กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, รายงานสถานการณ์ครอบครัวเข้มแข็ง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://stat.thaifamily.in.th/GaugeReports/frmViewReportFamily_New02.aspx?year=2018 &qtn_type=1&group_type=1&codeid=1 [๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

การก้าวออกไปใช้ชีวิตอยู่กับสมาชิกคนอื่นในสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ จากสภาวะสังคมปัจจุบันที่มีความแตกต่างทั้งทางความคิด และกระบวนทัศน์ของผู้คนในสังคมซึ่งเป็นตัวผลักดันให้ผู้คนเกิดความขัดแย้ง และความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มระดับตั้งแต่ความขัดแย้งภายในตนเอง ครอบครัว ชุมชน องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงความขัดแย้งรุนแรงระหว่างประเทศ^๗

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วัฏปฏิบัติตนรวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคม ผ่านการสื่อสารทางบวกภายในครอบครัว การสร้างความเข้าใจ ยอมรับและไว้วางใจ ในครอบครัว การเสริมสร้างเทคนิคการปรับตัวและฝึกการแก้ปัญหาความขัดแย้ง^๘ ดังนั้น เมื่อสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งก็จะมีผลให้สถาบันอื่น ๆ ของสังคมมีความเข้มแข็งตามไปด้วย หากบรรยากาศในครอบครัวเต็มไปด้วยความอบอุ่น เข้าใจ เห็นอกเห็นใจย่อมทำให้ครอบครัวมีความพร้อมในการเอาก้าวผ่านอุปสรรคต่างที่เกิดขึ้นพร้อมกับเสริมสร้างความงอกงามในการใช้ชีวิตให้แก่สมาชิกในครอบครัว

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวไทยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาครอบครัวไทยให้มีความเข้มแข็งต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวไทย

๑.๒.๒ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความเข้มแข็งของครอบครัวไทยกับข้อมูลเชิงประจักษ์

^๗ Mansumittrchai, P., “ Mercy Message: A Path to Peace” , *Journal of MCU Peace Studies*, Vol. 3 No. 2 (July-December 2015): 162-175.

^๘ Jewpattanakul, Y. & Tubkeaw, T., “ The Development of Resolving Family Conflict Guideline for Prevention of Thai Youth Alcohol Consumption” , *Journal of Faculty of Nursing Burapha University*, Vol. 22 No. 2 (April-June 2014): 15-27.

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยควรเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องข้อมูลเชิงประจักษ์หรือไม่

๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งที่จะศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเครือข่ายวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดเพชรบูรณ์” โดยมีขอบเขตในการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็ง การทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณ และศึกษาหลักขรวาธรรม ๔ ที่ปรากฏในในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬา คัมภีร์อรรถกถา ฎีกาและคำสอน คำบรรยายทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรตาม คือ ครอบครัวเข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ คือ ๑) การเปิดเผยความรู้สึก ๒) ความผูกพัน ๓) การใช้เวลาร่วมกัน ๔)การจัดการภาวะวิกฤต ๕) ความผาสุกทางจิตวิญญาณ และ ๖) การสื่อสารเชิงบวก

ตัวแปรอิสระ ที่เป็นตัวแปรแฝง ๓ ตัว ได้แก่ ๑) ขรวาธรรม ๔ วัดได้ด้วยตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัว คือ สัจจะ(ความจริงใจ) ทมะ(ความข่มใจ) ขันติ(ความอดทน) และจาคะ(ความเสียสละ) ๒) ตัวแปรแฝง ความผาสุกทางจิตวิญญาณ วัดได้ด้วย ตัวแปรสังเกตได้ ๒ ตัวคือ ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านศาสนา และความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิต ๓) ตัวแปรแฝงการทำหน้าที่ของครอบครัว วัดได้ด้วยตัวแปรสังเกตได้ ๕ ตัว คือ ความผูกพัน ความกลมเกลียว การสื่อสารความสามารถ และการจัดการปัญหา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย คือ สมาชิกครอบครัวไทยที่มีอายุตั้งแต่ ๑๔ ปี ขึ้นไป ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพและจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพ ประกอบด้วย จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ นครปฐม และสมุทรสาคร

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ คือ สมาชิกครอบครัวไทยที่มีอายุตั้งแต่ ๑๔ ปี ขึ้นไป ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจะทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยโมเดลลิสเรล มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลขนาดใหญ่คือ ต้องใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๒๐ คนต่อ ๑ พารามิเตอร์ที่ประมาณค่า ในการวิจัยครั้งนี้ มีพารามิเตอร์ที่ต้องประมาณค่าจำนวน ๓๙ ตัว ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมควรมีอย่างน้อย ๗๘๐ คน^๙

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การวิจัยนี้ครอบคลุมกรุงเทพมหานครและจังหวัดปริมณฑล ๕ จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ นครปฐม และสมุทรสาคร

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยนี้ใช้เวลาในการวิจัย ๑ ปี โดยมีกำหนดตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๐- ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

๑.๖ นิยามศัพท์เชิงทฤษฎี/เชิงปฏิบัติการ

๑.๖.๑ ครอบครัวเข้มแข็ง(Family Strength) หมายถึง ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่เอื้อต่อสุขภาวะทางอารมณ์ทางกาย อารมณ์ ความรู้สึก และการใช้ชีวิตร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๖ องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่

๑) การเห็นคุณค่าและเปิดเผยความรู้สึก(Appreciation & Affection) หมายถึง การที่สมาชิกมีความห่วงใยกันและกัน และเปิดเผยความรู้สึกของตนเองให้สมาชิกคนอื่น ๆ ได้ทราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้สึกเชิงบวก เช่น ความรัก การชื่นชม ความยินดี

^๙ Jose Hair, William C. Black, Barry J. Babin, and Rolph E. Anderson., **Multivariate Data Analysis**, 7th edition, (Uttar Pradesh: Pearson India Education Services Pvt. Ltd., 2018) p. 573.

๒) ความผูกพันยึดมั่นต่อกันและกัน(Commitment) หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวอุทิศตนให้กับในครอบครัว มีเวลาให้กับการทำกิจกรรมกับสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัว โดยไม่ปล่อยให้ หน้าที่การงานเป็นเหตุให้เกิดความห่างเหินจากการใช้เวลาด้วยกันสมาชิกคนอื่นๆ

๓) การมีเวลาที่เป็นสุขร่วมกัน(Enjoyable time together) หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัว มีเวลาในการพักผ่อนหรือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว

๔) การจัดการความเครียดและวิกฤต(Managing stress and crisis) หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการป้องกัน จัดการกับเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดหรือวิกฤติได้อย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ

๕) สุขภาวะทางจิตวิญญาณ(Spiritual well-being) หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวมีโลกทัศน์เชิงบวก ได้รับความรู้สึก ความรัก ความผูกพัน ความกลมเกลียวของสมาชิกในครอบครัว และมองอนาคตอย่างมีความหวัง

๖) การสื่อสารเชิงบวก(Positive communication) หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวมีทักษะในการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

๑.๖.๒ ฆราวาสธรรม ๔ หมายถึง ฆราวาสธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยการครองเรือน ซึ่งประกอบด้วย ธรรมะ ๔ ข้อ คือ

๑) สัจจะ หมายถึง การมีความจริงใจต่อกัน การรักษาคำพูด การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าไว้วางใจของสมาชิกในครอบครัว

๒) ทมะ หมายถึง การรู้จักข่มใจ อดทน รู้จักควบคุมอารมณ์ต่อคำพูดหรือการกระทำที่จะก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างสมาชิกในครอบครัว

๓) ขันติ หมายถึง การอดทน มุ่งมั่น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นในครอบครัว อุทิศตัวเพื่อครอบครัวโดยไม่เห็นแก่ความยากลำบาก

๔) จาคะ หมายถึง การเสียสละ แบ่งปันสิ่งต่าง ๆ กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว พร้อมทั้งจะช่วยเหลือสนับสนุนสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวในทุก ๆ ด้าน

๑.๖.๓ สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-Being) หมายถึง สุขภาวะที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายชีวิต ประกอบไปด้วย ๒ ด้าน คือ

๑) ด้านการมีสุขภาวะจากการมีความสัมพันธ์ยึดมั่นในศาสนา(Religious Well-Being) หมายถึง การมีศรัทธายึดมั่นในที่พึ่ง ที่ระลึกทางศาสนา การรู้สึว่าการที่ตนเองได้ปฏิบัติตาม

คำสอนทางศาสนาแล้วชีวิตตนเองมีความสุข ความสงบ มีแนวทางในการดำเนินชีวิตแม้ในยามชีวิตทุกข์ยากลำบาก

๒) ด้านสุขภาวะในการดำเนินชีวิต(Existential Well-Being) หมายถึง คือ ความรู้สึกมีเป้าหมายและความหมายของชีวิต ความพึงพอใจในชีวิต และรับรู้ได้ถึงความสุขที่เกิดจากการรู้สึกผูกพันมีศรัทธามั่นในศาสนา

๑.๖.๔ การทำหน้าที่ของครอบครัว หมายถึง สภาพเชิงทางสังคมและโครงสร้างของสภาพแวดล้อมของครอบครัวโดยทั่วไปซึ่งรวมถึงการปฏิสัมพันธ์และสัมพันธ์ภายในครอบครัว ในประเด็นต่อไปนี้ คือ

๑) ความผูกพันต่อกันและกัน(Commitment) หมายถึง ความรู้สึกผูกพัน การมีสัมพันธ์ที่ดีระหว่างต่อกันสมาชิกในครอบครัว การคอยเอาใจใส่ดูแลกันของสมาชิกในครอบครัว

๒) ความกลมเกลียว(Cohesion) หมายถึง สัมพันธภาพที่เข้มแข็ง ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันระหว่างสมาชิกของครอบครัว

๓) การสื่อสาร(Communication) หมายถึง การสื่อสารของสมาชิกในครอบครัวในรูปแบบที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวรับรู้ได้ถึง ความรัก ความห่วงใย การเปิดเผยอารมณ์ความคิด ความรู้สึก และก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว

๔) สมรรถนะ(Competence) หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถรับผิดชอบต่อตนเอง ทำกิจกรรมร่วมกันและใช้ชีวิตร่วมกันกับสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัว

๕) การจัดการปัญหา(Coping) หมายถึง ความสามารถของสมาชิกในการรับมือกับปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย

๑.๗.๑ ได้ทราบระดับความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

๑.๗.๒ ได้ทราบอิทธิพลของปัจจัยที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

๑.๗.๓ ได้โมเดลในการพัฒนาความเข้มแข็งของความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามหัวข้อต่างๆ ดังนี้

- ๒.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับครอบครัว
- ๒.๒ หลักฆราวาสธรรม ๔
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความผาสุกทางจิตวิญญาณ
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัวในชีวิตสมรส
- ๒.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง

๒.๑.๑ ความหมายของครอบครัว

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีผู้ให้ความหมายของครอบครัวไว้มากมาย ดังนี้

ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้นิยามความหมายของคำว่า “ครอบครัว” ไว้ว่า “ครอบครัว” หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย^๑ ตามนิยามนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นคำจำกัดความที่ให้ความหมายเป็นขั้นมูลฐาน เนื่องจากคำจำกัดความของคำว่า “ครอบครัว” สามารถมีความหมายที่เปลี่ยนไปได้อีกหากยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสภาพของบุคคลดังเช่นคำนิยามครอบครัวในปัจจุบันได้เพิ่มเติมความหมายขั้นมูลฐานและมีการยึดถือตามที่คณะอนุกรรมการด้านครอบครัวให้ไว้

^๑ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว สำนักนายกรัฐมนตรี พ. ศ. ๒๕๕๕ ได้นิยามความหมายของ “ครอบครัว” ไวดังนี้ว่า “ครอบครัว” หมายถึง หน่วยพื้นฐานทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกของครอบครัวที่ทำหน้าที่ตามบทบาทและสถานภาพในครอบครัว รวมทั้งทำหน้าที่ในการสร้างสรรค์สมาชิกของสังคม^๒

องค์การสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ให้คำนิยามของสิทธิในการแต่งงานและครอบครัวในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ในมาตราที่ ๒๓ ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองว่าด้วยเรื่องครอบครัวไว้ว่า^๓

๑. ครอบครัวเป็นหน่วยธรรมชาติและพื้นฐานของสังคม และย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากสังคมและรัฐ

๒. สิทธิในการที่จะสมรสและสร้างครอบครัวของชายและหญิงในวัยที่สามารถสมรสได้ควรได้รับการยอมรับ

๓. การสมรสจะกระทำโดยความยินยอมอย่างอิสระและเต็มที่ของผู้ที่จะเป็นคู่สมรสเท่านั้น

๔. ประเทศภาคีแห่งกติกาฉบับนี้จะดำเนินการตามความเหมาะสมเพื่อเป็นหลักประกันรับรองความเสมอภาคแห่งสิทธิของคู่สมรสและเป็นหลักประกันรับรองในหน้าที่ความรับผิดชอบของคู่สมรสในการอยู่กินร่วมกันตลอดชีวิตสมรสกระทั่งถึงการจากไปหรือสิ้นสุดของการสมรส หากเป็นกรณีเกี่ยวกับการสิ้นสุดของการสมรสย่อมต้องมีบทบัญญัติสำคัญเพื่อการคุ้มครองบุตรไว้ด้วย

สดใส คัมภีร์พยอนันต์ ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นพันธสัญญาของคนสองคนที่ตัดสินใจจะมีครอบครัวด้วยกันและสร้างรากฐานที่มั่นคงให้แก่สมาชิกที่เกิดร่วมกันโดยแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันและนำพาครอบครัวไปสู่ความอยู่ดีมีสุข มีการรับรู้ความทุกข์ สุข ร่วมกัน แล้วยแบ่งปันความรักความผูกพันความดีงามให้แก่กันและเป็นแหล่งหล่อหลอมฝึกทักษะการดูแลตนเอง ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา (Spiritual) เพื่อให้สมาชิกสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมได้เหมาะสม^๔

^๒ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว สำนักนายกรัฐมนตรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.opsmoacgo.th/strategic-files-401391791866> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

^๓ The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), **Definitions of The Right to Marriage and Family**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.claiminghumanrights.org/marriage_family_definition.html [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

^๔ สดใส คัมภีร์พยอนันต์, **คู่มือครอบครัวบำบัดสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัว และเด็ก**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.๙) ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “ครอบครัว” เป็นคำที่สำคัญและมีความหมาย ช่อนปริศนาธรรมอยู่ภายใน แยกมาจากคำว่า ครอบครัว คำว่า “ครอบครัว” หมายถึง การเอาของที่มีลักษณะภายในไปร้องคล้าย ๆ กัน คำว่าปิดไว้ ส่วนคำว่า “ครัว” หมายถึง เรือนหรือโรงทำกับข้าว ในที่นี้ คือบ้านหรือเรือนนั่นเอง ดังนั้นเพราะฉะนั้นคำว่า ครอบครัว จึงหมายถึง การครอบครัวคนสองคนไว้ในบ้านหรือเรือนเดียวกันไม่ให้จากกันไปไหน เมื่อทราบความหมายนี้แล้ว ก็จะทำให้เห็นภาพชัดว่าการมีครอบครัวก็คือการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันภายใต้หลังคาบ้านหรือเรือนเดียวกันไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่^๕

สุพัตรา สุภาพ อธิบายว่า “ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันด้วย การสมรส โดยทางสายโลหิตหรือการรับเลี้ยงดู (คือเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้) มีการตั้งเป็นครอบครัวขึ้น มีความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะเป็นสามีและภรรยา เป็นพ่อและแม่ เป็นลูกชาย ลูกสาว เป็นพี่ เป็นน้อง โดย มีการรักษาวัฒนธรรมเดิม และอาจมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่เพิ่มเติมก็ได้^๖

สนธิ สมัการ กล่าวว่ ครอบครัวเป็นกลุ่มของญาติสนิทกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมหลังคา บ้านเดียวกันหรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกัน (ในกรณีที่มีบ้านมากกว่าหนึ่งหลัง) ทั้งนี้ ตามปกติแล้วครอบครัวย่อมทำหน้าที่เบื้องต้นที่จำเป็นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐาน (basic need) ของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม หน้าที่บางประการของครอบครัวอาจเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่ง อาจส่งผลกระทบต่อภาวะความเป็นญาติของสมาชิกแต่ละครอบครัว ทั้งแบบชีวภาพและแบบสังคมกำหนด ก็ได้^๗

Burgess and Locke^๘ ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า จะต้องมึลักษณะสำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มารวมกันโดยการสมรสหรือความผูกพันทางสายเลือด หรือการมีบุตรบุญธรรม การแต่งงานแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ส่วนความสัมพันธ์

^๕ พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.๙), เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๐.

^๖ สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๓๗.

^๗ สนธิ สมัการ, มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่: ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๙), หน้า ๔.

^๘ Burgess, E.W. and Locke, H.J., *The Family: from Traditional to Companionship*, (New York: Van Nostrand Reinhold, ๑๙๗๑), หน้า ๓๕.

ระหว่างพ่อ แม่ และลูก ส่วนบุญบุญธรรมนั้นไม่ได้เกิดจากความสัมพันธ์ ทางชีววิทยา หากเกิดจากความสัมพันธ์ตามกฎหมายที่สังคมกำหนดขึ้นเป็นสำคัญ

๒. สมาชิกครอบครัวเหล่านี้อยู่รวมกันภายในครัวเรือนเดียวกันหรือบางครั้งก็แยกไปอยู่ต่างหาก ในสมัยโบราณครอบครัวหนึ่งจะมีขนาดใหญ่ กล่าวคือ ในครอบครัวหนึ่งจะมีสมาชิก ๓-๕ คน ชั่วอายุคน (ปู่ ย่า ตา ยาย ลูก หลาน เหลน ฯลฯ) แต่ปัจจุบันนี้ ครอบครัวจะมีขนาดเล็กลงมาก คือประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร ๑-๒ คนเท่านั้น บางครอบครัวอาจไม่มีบุตรเลย

๓. ครอบครัวเป็นหน่วยของการติดต่อโต้ตอบระหว่างบุคคล ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง และญาติ โดยสังคมได้กำหนดหน้าที่และบทบาทของสมาชิกแต่ละครอบครัวไว้ซึ่งขึ้นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เช่น ความรักความผูกพัน ความเอาใจใส่ต่อกัน ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนการอบรมสั่งสอน เป็นต้น

๔. ครอบครัวถ่ายทอดการอนุรักษ์วัฒนธรรม กอปรกับสมาชิกในครอบครัวจะถ่ายทอดและรักษารูปแบบของการประพฤติปฏิบัติต่อกัน ระหว่างพ่อ แม่ ลูก ด้วยวัฒนธรรมประจำชาติอื่น ๆ

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีกลุ่มบุคคลอาศัยอยู่รวมกัน ซึ่งประกอบด้วยบุคคลต่างเพศตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตหรือกฎหมาย และมีความผูกพันกันทางสังคม ทำหน้าที่ตามบทบาทและสถานภาพในครอบครัวซึ่งเป็นแหล่งหล่อหลอมฝึกทักษะการดูแลตนเอง ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา

๒.๑.๒ ประเภทของครอบครัว

ครอบครัวไทยแบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบใหญ่ ดังนี้^๔

๑. ครอบครัวเนื้อแท้ หรือครอบครัวพื้นฐาน (Nuclear or Elementary Family) หรือครอบครัวเบื้องต้น ประกอบด้วยบุคคล ๒ รุ่นอายุ คือ บิดา มารดา และบุตรธิดา อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันแต่ในทางวัฒนธรรมก็จะมีญาติอยู่ด้วย เช่น ในสังคมไทย บางครอบครัวต้องเลี้ยงบิดามารดาของฝ่ายสามีหรือภรรยา หรือบางครอบครัวมีพี่หรือน้องของสามีที่ยังเป็นโสดอาศัยอยู่ การที่มีญาติอาศัยบางกิมิได้ทำให้ครอบครัวเนื้อแท้กลายเป็นครอบครัวแบบอื่นไป เพราะอำนาจของหัวหน้าครอบครัวก็ยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวแบบนี้เกิดขึ้นง่าย บางคนนิยมเรียกว่า “ครอบครัวพื้นฐาน” เพราะครอบครัวแบบนี้เป็นรากฐานของครอบครัวแบบอื่น ๆ

^๔ สนิท สมักรการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

๒. ครอบครัวขยาย (Extended or Joint Family) ประกอบด้วยสมาชิก ๓ รุ่นอายุ คือ ปิตามารดา บุตร และปุยาตายาย อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันและมีการใช้จ่ายทรัพย์สินในลักษณะของ “กงสี”

๓. ครอบครัวผสมหรือครอบครัวซ้อน (Composite or Compound Family) หมายถึง ครอบครัวที่ชายหรือหญิงมีคู่ชีวิตใดมากกว่า ๑ คน และนำมาอยู่อาศัยรวมกัน ในครอบครัวเดียวกัน

๔. ครอบครัวสาระ (Essential Family) คือ ครอบครัวที่มีเฉพาะแม่และลูก ๆ พอต่องไปหางานทำในเมือง ซึ่งกำลังทวีจำนวนมากขึ้น

นอกจากนี้ พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย^{๑๐} ได้จำแนกรูปแบบครอบครัวไว้ ๓ ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

๑. ครอบครัวขยาย เป็นลักษณะส่วนใหญ่ของครอบครัวทางตะวันออก ลักษณะครอบครัวจะมีกลุ่มญาติพี่น้องอยู่รวมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่ก็ยังคงอยู่รวมกัน ซึ่งแบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือครอบครัวขยายญาติพี่น้อง ครอบครัวขยายรวมเผ่าพันธุ์ และครอบครัวขยายแบบรวมกลุ่ม

๒. ครอบครัวเดี่ยว ได้แก่ ครอบครัวพ่อแม่ลูกซึ่งมีที่อยู่อาศัยตามลำพังตนเอง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ครอบครัวส่วนใหญ่ในซีกโลกต่างๆ สมัยปัจจุบันนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้งนี้ครอบครัวเดี่ยวมีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว

๓. ครอบครัวกลุ่ม ได้แก่ ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวมากกว่าหนึ่งครอบครัว หรือครอบครัวที่มีสมาชิกรายมากกว่า ๑ คน แบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ สมาชิกเดี่ยวภรรยาหลายคน ครอบครัวภรรยาคนเดียวสามีหลายคน ครอบครัวบานหลังเล็ก (ภรรยาน้อย)

สรุปได้ว่า ครอบครัวมี ๓ ประเภท ได้แก่ ครอบครัวขยาย ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวกลุ่ม โดยในแต่ละประเภทมีหัวหน้าครอบครัวทำหน้าที่ดำเนินกิจกรรมภายในครอบครัวให้สมบูรณ์

๒.๑.๓ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดในสังคม แต่สำคัญที่สุด เพราะมีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทุกคนทำหน้าที่ปกป้องดูแลหล่อหลอมและพัฒนาบุคคลในครอบครัวทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวมต่อไป

^{๑๐} พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย, ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

ครอบครัวทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคล ให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขขณะเดียวกันยังเป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือดูแลเยียวยา บำบัดฟื้นฟูในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตที่มากกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย

การทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัวจึงมีความสำคัญมากและเนื่องจากครอบครัวประกอบด้วยสมาชิกของครอบครัวที่มีบทบาทต่างกันไปแล้วแต่ยึดเหนี่ยวกันไว้ด้วยความรักและความผูกพันสมาชิกในครอบครัวทุกคนจึงควรได้รู้จักบทบาทของตนเองและทำหน้าที่ของตนเองให้ดีเพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพและความเข้มแข็งของครอบครัว บทบาทหน้าที่ของครอบครัวนั้นเป็นสิ่งสำคัญและมีผลกว้างไกลอย่างมากมาย และหลากหลายมุมมอง แต่ทุกความคิดล้วนมุ่งเน้นให้สมาชิกเกิดความเข้าใจและสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันเพื่อให้ครอบครัวเป็นสถาบันที่เข้มแข็งอบอุ่นเป็นกำลังใจและเป็นที่พักพิงของคนทุกคนในยามที่เหน็ดเหนื่อย

บทบาทของครอบครัว (Role of family) หากสมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจและสามารถทำบทบาทหน้าที่ของทุกคนได้ ครอบครัวก็จะมีความสุข บทบาทการทำหน้าที่ครอบครัวที่สำคัญมี ๖ ด้าน คือ^{๑๑}

๑. บทบาทหน้าที่การแก้ปัญหาของครอบครัว
๒. บทบาทการทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว
๓. การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในครอบครัว
๔. สร้างครอบครัวมีสายใยรักและความผูกพันทางอารมณ์
๕. ครอบครัว เป็นที่พึ่งทางใจและความผูกพันในครอบครัว
๖. มีการสื่อสาร สื่อภาษานำพาความสุขใจ

ศาสตราจารย์. ดร. ประยงค์ แสนบุราณ ได้กล่าวไว้ว่า ครอบครัวคือสถาบันพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวแต่ละครอบครัวในสังคมมีความมั่นคงก็หมายความว่า สังคมนั้น ๆ มีความมั่นคงไป

^{๑๑} สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, การเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ssdc.m-society.go.th/themes/social/images/downloads/55408d1629390.pdf> [๑ พ.ย. ๒๕๖๒].

ด้วย เพราะครอบครัวคือสถาบันพื้นฐานที่เล็กที่สุดของสังคม^{๑๒} ดังนั้น สังคมจะมั่นคงก็ต่อเมื่อ ครอบครัวมีความมั่นคง ในพระพุทธศาสนามีข้อพึงประพฤติดของสามีต่อภรรยาและภรรยาต่อสามี ดังนี้^{๑๓}

สามีพึงบำรุงภรรยาด้วยสถาน ๕ คือ

๑. ยกย่องว่าเป็นภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ให้
๕. ให้เครื่องแต่งตัว

ภรณานัน เมื่อสามีบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ คือ

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

นอกจากนี้ พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.๙) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมของข้อพึงประพฤติดของสามีต่อภรรยาและภรรยาต่อสามีไว้ในหนังสือเบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์ ดังนี้^{๑๔}

สามีมีหน้าที่ปฏิบัติต่อภรรยา ๕ ประการ คือ

๑. ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยา ไม่ปิดบัง หากทำดีก็ชมเชยด้วยใจจริง หากทำผิดก็เตือน แต่ไม่ตำหนิต่อหน้าสาธารณชนหรือคนในบ้านเพราะจะเสียอำนาจการปกครอง สิ่งใดเป็นเรื่องส่วนตัว เช่น การเลี้ยงเพื่อนพ้องปะญาติมิตร ควรให้อิสระ

๒. ยกย่องให้เกียรติ ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามว่าต่ำกว่าตน ไม่ดูถูกเรื่องตระกูล ทรัพย์ ความรู้ การแสดงความคิดเห็น ไม่กระทำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวโดยไม่ปรึกษา

^{๑๒} ประยงค์ แสนบุราณ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, (ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗๑.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๔๕.

^{๑๔} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ .ป.ธ.๙), เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

ห้ามทุบตีด่าทอเด็ดขาด

๓. มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ ไม่ไปคบหา มีเพศสัมพันธ์กับหญิงอื่นในฐานะภรรยา เหมือนกัน เพราะเป็นการดูหมิ่นความเป็นหญิงของภรรยา ให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา ภรรยาทุกคนจะปลื้มใจที่สุด ถ้าสามีรักและซื่อตรงต่อตนเพียงคนเดียว

๔. มอบความเป็นใหญ่ คือ มอบความเป็นใหญ่เป็นผู้จัดการภาระทางบ้านไม่เข้าไปก้าวก่ายในเรื่องการครัว การปกครองภายใน นอกจากเรื่องใหญ่ ๆ ซึ่งภรรยาไม่อาจแก้ปัญหาได้ แต่ข้อนี้มิได้หมายความว่า สามีจะละทิ้งไม่ใส่ใจงานบ้าน แต่ถ้ามีเวลาควรช่วยภรรยาในงานบ้านงานเรือนได้เช่นกัน

๕. หาเครื่องประดับ เครื่องแต่งกายมามอบให้ ขึ้นชื่อว่าผู้หญิงล้วนชอบแต่งตัว สนใจเรื่องสวย ๆ งาม ๆ ถ้าได้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวสวย ๆ งาม ๆ แล้วชื่นใจ ถึงจะโกรธถ้าได้เครื่องแต่งตัวถูกใจ ประเดี๋ยวก็หาย สามีก็ต้องตามใจบ้าง ในข้อนี้ท่านมุ่งถึงการให้รางวัลตอบแทนความดีในโอกาสต่าง ๆ เช่น ครบรอบวันแต่งงาน หรือวันเกิด เป็นต้น

ภรรยามีหน้าที่ปฏิบัติต่อสามี ๕ ประการ คือ

๑. จัดดูแลงานบ้านให้เรียบร้อย หมายความว่า สามารถดูแลกิจการงานบ้านทุกอย่างเป็นอย่างดี สามารถจัดบ้านได้อย่างสวยงามเป็นระเบียบ ดังนั้นผู้ที่เป็ภรรยา ต้องรู้เรื่องการบ้าน การเรือนดีพอสมควรจึงจะสามารถจัดการดูแลความสะอาดภายในบ้านหรือภายในเรือนได้

๒. ใส่ใจสงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี เวลาที่สามีมีเพื่อนหรือแขกมาเยี่ยมที่บ้าน ภรรยาต้องรู้จักปฏิสันถารต้อนรับหรือปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นอย่างดี เช่น หาน้ำให้ดื่ม ปฏิบัติตนเรียบร้อย ไม่กล่าวเรื่องราวอันจันจะเป็นผลกระทบกระเทือนจิตใจของคนข้างเคียงสามี

๓. ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดนอกใจสามี ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามีจริงใจต่อสามี ไม่มีชู้หรือนอกใจสามี

๔. ช่วยประหยัดดูแลรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ทรัพย์สินเงินทองทุกอย่างที่สามีหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อแรงกายและมอบให้ภรรยาเก็บดูแลรักษานั้นภรรยาต้องเก็บดูแลรักษาสมบัตินั้นอย่างดี ยิ่ง ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่มีความจำเป็น ต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด

๕. ขยัน ไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง ภรรยาต้องไม่เกียจคร้านต้องมีความตื่นตัว ขยันอยู่ตลอดเวลา หมั่นดูแลทำความสะอาด ปัดกวาดเช็ดถูบ้านเรือนเป็นประจำ ไม่พละวันประกันพรั่ง อ่างนั้น อ่างนี้ จนไม่เป็นอันทำงาน

สามีภรรยาเป็นบุคคลที่พึ่งเป็นพึ่งตายซึ่งกันและกัน ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่ประพฤติผิดนอกใจกันและกัน เพราะการทำเช่นนั้นเป็นการทำร้ายจิตใจของกันและกัน ท่านทรงสอนให้คู่สมรสมี สัจจะคือจริงใจ หรือซื่อสัตย์ต่อกัน สอนให้มีจาคะ เสียสละให้ปันกัน

ได้ทรัพย์มาก็จัดสรรทรัพย์ที่หาได้ร่วมกัน ใช้ร่วมกัน ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ท่านทรงสอนให้มีหมีหะ คือรู้จักข่มใจ รู้จักควบคุมอารมณ์ ระงับอารมณ์ หรือความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน และเมื่ออยู่ร่วมกันบางช่วงของชีวิตคู่ คนใดคนหนึ่งอาจจะเจ็บป่วยประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ คู่สมรสก็ต้องมีความอดทน (ขันติ) ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ อดทนต่อกัน คุณธรรมทั้ง ๔ นี้คือ หลัก “ฆราวาสธรรม”

สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้กล่าวถึง การเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวโดยหน้าที่ต่อสมาชิกในครอบครัวประกอบด้วย^{๑๕}

๑. หน้าที่ของสามีและภรรยา

ในสภาพสังคมปัจจุบันสังคมและเศรษฐกิจได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากผู้ชายและผู้หญิงจึงลงมือปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัวก็เริ่มมีการปรับเปลี่ยนให้ผู้หญิงมีบทบาททัดเทียมกัน ดังนั้น สามีและภรรยาในยุคปัจจุบันจึงควรมีหน้าที่ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์คือ

๑) ใ้การยกย่องซึ่งกันและกันให้เกียรติกันตามฐานะอย่างเหมาะสม ดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒) ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามทั้งวาจาและท่าทาง ไม่ว่าตอหนาทหรือลับหลังให้คำแนะนำในการปรับปรุงตนเอง และรวมกันแก้ไขข้อบกพร่องซึ่งกันและกัน

๓) ไม่ประพฤตินอกใจซึ่งกันและกัน ควรมีความซื่อสัตย์และคุณความดีของกันและกัน เพื่อรักษาครอบครัวให้มีความสุขและดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น

๔) ช่วยกันในธุระกิจงานบ้าน ช่วยดูแลทรัพย์สินสมบัติและกิจการงานบ้านควรรับผิดชอบภารกิจที่ต้องใช้แรงงานรวมถึงการช่วยเหลือบุตร

๕) ให้ความสำคัญโดยของขวัญหรือของขวัญให้ความสำคัญกับโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด วันครบรอบแต่งงานหรือเทศกาลต่างๆ มีของฝากเมื่อเดินทางไปสถานที่อื่นๆ

๖) ร่วมกันจัดการงานบ้านเรือนให้เรียบร้อย แบ่งภารกิจการงานบ้านให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีงานเท่าเทียมกัน รวมถึงสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้น่าอยู่

๗) เอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิด เอาใจใส่สารทุกข์สุกดิบของคนในครอบครัวรวมถึงญาติพี่น้องทั้งของฝ่ายตนเองและฝ่ายภรรยาให้สมสู่เสมอเท่าเทียมกัน

^{๑๕} สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, การเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ssdc.m-society.go.th/themes/social/images/downloads/55408d1629390.pdf> [๑ พ ฤษ ภา คม ๒๕๖๒].

๘) ช่วยกันรักษาสัมบัติไว้ให้บริสุทธิ์จากการใช้สอยเงินทองอย่างประหยัดไม่ควรใช้จ่ายให้เกินฐานะ ไม่สร้างภาระหนี้สินโดยไม่จำเป็นและหลีกเลี่ยงอบายมุขต่างๆ

๙) ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวงควรมีความขยันขันแข็งในการทำงานทั้งภายนอกและภายในบ้านเพื่อความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานเพื่อให้ฐานะครอบครัวมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

๒. หน้าที่ของบิดามารดาต่อบุตร

คู่สามีภรรยาที่มีความพร้อมและตัดสินใจมีลูกแล้ว จะต้องตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่เกิดขึ้นตามมา โดยมีบทบาทใหม่ในการเป็นพ่อและแม่ซึ่งเป็หน้าที่ที่สำคัญและมีความรับผิดชอบสูงอันใดแก

๑) การให้ความเจริญเติบโตทางด้านร่างกายและจิตใจ พ่อแม่มีหน้าที่ต้องให้ความเอาใจใส่ลูกทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ในด้านร่างกายเป็นความจำเป็นในอันดับแรกของชีวิต ในขณะที่ลูกยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ พ่อแม่มีหน้าที่ต้องดูแลหาอาหาร เครื่องนุ่งห่มและดูแลยามเจ็บไข้ได้ป่วย ในด้านจิตใจก็ไดแก่การให้ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยแก่ลูก สร้างความรู้สึกให้ลูกรู้สึกถึงการเจริญเติบโตด้วยความเป็มิตร มีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น เกิดความภูมิใจกับสถานภาพของตนเองในครอบครัว

๒) การอบรมสั่งสอน พ่อแม่มีหน้าที่ต้องปลูกฝังให้ลูกสามารถควบคุมตัวเองและปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้านการเขาสังคม มารยาทสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้

๓) การเอาใจใส่ พ่อแม่ต้องคอยเอาใจใส่ดูแลลูก เพื่อสังเกตและควบคุมพฤติกรรมของลูกให้ดำเนินไปได้อย่างถูกต้องคล่องแคล่วและเป็นที่ยอมรับของสังคม อันใดแก ด้านสุขภาพจิต เพราะเด็กบางคนอาจมีความผิดปกติด้านสภาพจิตใจ ด้านความผิดปกติทางเพศซึ่งต้องได้รับการแก้ไขบำบัดเพื่อแก้ปัญหา ด้านการใช้ยาเสพติดเด็กสมัยใหม่จะเข้าถึงโคคอนข้างง่ายจึงต้องเฝ้าระวังการสังเกตเพื่อป้องกันปัญหา ด้านการใช้เวลาว่างพ่อแม่ควรต้องแนะนำให้เด็กได้ใช้เวลาว่างตามความถนัดตามความสนใจ ให้คำแนะนำและส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

๓. หน้าที่ความรับผิดชอบของบุตรต่อบิดามารดา

ในช่วงแรกของชีวิตบิดามารดามีหน้าที่ต้องดูแลบุตร แต่ในช่วงท้ายของชีวิตแล้วบุตรก็มีหน้าที่ต้องดูแลบิดามารดาเป็นการตอบแทนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก ดังนั้น บุตรจึงมีหน้าที่ที่ควรปฏิบัติต่อบิดามารดา คือ

๑) ความกตัญญู บุตรควรต้องดูแลเอาใจใส่บิดามารดาให้เหมือนกับที่บิดามารดาดูแลเอาใจใส่ตน ดูแลให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข หาอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต ดูแลยามเจ็บไข้ได้ป่วย

๒) ช่วยเหลือกิจการงานหน้าที่ครอบครัวตามโอกาส บุตรควรต้องช่วยเหลือดูแลภารกิจบ้านทั้งกิจการของครอบครัว งานอื่น ๆ ที่นอกเหนือเพื่อให้พ่อแม่มีโอกาสพักผ่อนและเป็นการแบ่งเบาภาระ

๓) ดำรงวงศ์ตระกูลของพ่อแม่ให้เจริญ สังคมไทยให้ความสำคัญกับการสืบทอดวงศ์ตระกูลและชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ดังนั้น บุตรควรต้องรักษาชื่อเสียงและประเพณีตนให้เหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณี

๔) เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ สังคมไทยให้ความสำคัญเรื่องการรำลึกถึงบุญคุณบิดามารดา การทำบุญอุทิศให้ก็ถือเป็นการนึกถึงและตอบแทนบุญคุณอีกทางหนึ่ง และเป็นการแสดงถึงความเคารพอยู่เสมอ

๔. หน้าที่ความรับผิดชอบต่อเครือญาติ

โครงสร้างสังคมไทยเรา ถือเป็นระบบสังคมเครือญาติ ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้เกิดความเหนียวแน่นและความสัมพันธ์ในเชิงสังคม เช่น ความสัมพันธ์ในฐานะ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติมักจะเกิดขึ้นจากความเกี่ยวพันทางสายเลือดและความเกี่ยวพันจากการสมรส ซึ่งความเกี่ยวพันดังกล่าวทำให้เกิดเครือญาติและทำให้มีหน้าที่ที่ต้องดูแลรับผิดชอบกันคือ

๑) หน้าที่ทางการเงิน ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีอาจถูกเบียดบังที่พึงหวังของครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี การให้การช่วยเหลือกันเป็นบางโอกาสทางด้านการเงินจึงเป็นภาระใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งก็ควรให้การช่วยเหลือการตามสมควรโดยไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อครอบครัวตนเอง

๒) หน้าที่ปรับตัวให้เข้ากับแบบแผนครอบครัวเดิม ครอบครัวแต่ละครอบครัวย่อมมีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน การที่คนต่างครอบครัวกันมาอยู่รวมกันย่อมมีความแตกต่างกันในกาปฏิบัติตัวในด้านต่างๆ ทั้งวัฒนธรรม ศาสนา ฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการอยู่รวมกัน จึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

๓) หน้าที่การปรับตัวให้เข้ากับญาติ ด้วยความแตกต่างของพื้นฐานครอบครัวทำให้คนเราที่อยู่รวมกันต้องปรับตัวเข้าหากัน โดยเฉพาะคู่สมรสใหม่ จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากันได้กับญาติของทั้งสองฝ่ายจึงจะทำให้ชีวิตสมรสดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจต้องใช้เวลาในการปรับตัวพอสมควร เนื่องจากญาติพี่น้องจะมีจำนวนมากและมีลักษณะนิสัยใจคอที่แตกต่างกันออกไป

๒.๑.๔ ความสัมพันธ์ในครอบครัว

สถาบันครอบครัวจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะเป็นตัวนำไปสู่ความรักความอบอุ่นภายในครอบครัว ถ้าสมาชิกในครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจ ความสุขย่อมเกิดขึ้น

ความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง ความผูกพัน ความรัก ความเข้าใจ การให้อภัยซึ่งกันและกัน ตลอดจนการปฏิบัติต่อกันอย่างอบอุ่น ระหว่าง สามี ภรรยา บุตร และญาติพี่น้อง ถ้าครอบครัวมีความสัมพันธ์อันดี และมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็จะเป็นเหมือนเกราะที่คุ้มครองสมาชิกในครอบครัวให้เกิดความมั่นคง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๑๖} สิ่งสำคัญที่สุดของความสัมพันธ์ใน ครอบครัว คือ การยอมรับฟังความรู้สึกความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และให้อภัยซึ่งกันและกัน การ เสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มีความมั่นคงเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาของบุคคลใน ครอบครัว เนื่องจากครอบครัวประกอบด้วย การติดต่อสื่อสาร ทักษะคิด และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน^{๑๗} ดังนั้นความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงเป็นปฏิสัมพันธ์ ที่มีการให้ความรัก ความผูกพัน ความเข้าใจ และให้อภัยซึ่งกันและกัน ตลอดจนการปฏิบัติต่อกันอย่างอบอุ่น ระหว่าง สามี ภรรยา บุตร และญาติพี่น้อง ซึ่งจะส่งผลต่อการมีพื้นฐานที่ดีของ สมาชิก จะช่วยเสริมสร้างความผาสุก ความมั่นคงให้กับสมาชิก

กาญจนา ลุศนันท์ และอัจฉรา นวจินดาเสนอวิธีการสร้าง ความสัมพันธ์ในครอบครัวไว้ ๓ ประการ ได้แก่ การมีความรักและความเข้าใจซึ่งกันและกัน เช่น เข้าใจในความต้องการของแต่ละฝ่าย เข้าใจในความอ่อนแอ ความเข้มแข็ง ความบกพร่อง และ ความสามารถของสมาชิกแต่ละคน และสามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ประการที่สองคือ การแสดงความจริงใจต่อกัน เช่น มีความเลื่อมใสศรัทธา ความเชื่อถือ และไว้วางใจ ตลอดจน ความเชื่อมั่นต่อกันและกัน โดยแต่ละฝ่ายต้องมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทั้งคู่ควรหลีกเลี่ยงการแสดงพฤติกรรมในทางที่จะก่อให้เกิดความนอกใจหรือไม่จริงใจต่อกัน และประการที่สามคือ การมีประชาธิปไตยในครอบครัว

^{๑๖} กาญจนา ลุศนันท์ และอัจฉรา นวจินดา, **สุขภาพเพื่อชีวิต: ปัจจัยทางครอบครัวที่มีต่อสุขภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๒.

^{๑๗} พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, **จิตวิทยาครอบครัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๘.

เช่น การไม่ล่วงเข้าไปในสิทธิของแต่ละฝ่ายมากเกินไป ควรมีความยกย่องนับถือ และความเกรงใจ ไม่ล่วงเกินอีกฝ่ายหนึ่ง^{๑๘}

จากการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับครอบครัว สรุปได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีกลุ่มบุคคลอาศัยอยู่ร่วมกัน มีหลายรูปแบบตามองค์ประกอบและจำนวนสมาชิก มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ตั้งแต่การผลิตสมาชิก เลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ให้ความรัก ความผูกพันเกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดี ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญที่จะหล่อหลอมให้สมาชิกเป็นบุคคลที่ดีหรือไม่ดีได้

ในแต่ละครอบครัวทั้งครอบครัวขยาย และครอบครัวเดี่ยวมีสมาชิกอาศัย และปฏิบัติกิจกรรม ต่างๆ ร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวจึงมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๑๙}

สามีและภรรยา มีความสัมพันธ์บนพื้นฐานความต้องการทางเพศของมนุษย์ คือ การมีเพศสัมพันธ์ ความรับผิดชอบร่วมกันในด้านต่างๆ เช่น การดูแลบุตรหรือผู้สูงอายุในครอบครัว การให้ความช่วยเหลือญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายตามสมควร โดยเฉพาะความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การหารายได้สู่ครอบครัว การร่วมกันคิดตัดสินใจในค่าใช้จ่ายต่างๆ ของครอบครัว และการให้ความรักความอบอุ่นทางด้านจิตใจซึ่งกันและกัน

พ่อ แม่ และลูก ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่กับลูกนั้น มีตั้งแต่ลูกเกิด พ่อแม่มีหน้าที่ให้การ เลี้ยงดู ส่งเสริมการเรียนรู้ และส่งเสริมสุขภาพ ส่วนลูกก็มีหน้าที่ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ในสังคมไทย พ่อแม่จะดูแลลูกเมื่อลูกรยังเด็ก และเมื่อลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะมาดูแลพ่อแม่อีกที พี่น้องจะมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดเพราะว่าเติบโตมาด้วยกันอยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีความรัก ความอบอุ่นร่วมกัน พี่น้องจึงมักให้การช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ อยู่เสมอ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านการงาน เป็นต้น

เครือญาติ เป็นสถานะของครอบครัวที่มีการขยายหรือกระจายกว้างขวางออกไป เช่น ญาติฝ่าย สามี ญาติฝ่ายภรรยาหรือกรณีนามสกุลเดียวกัน ความช่วยเหลือหรือความสัมพันธ์ต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความสนิทสนมในการไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน หากสนิทกันมากก็จะให้ความช่วยเหลือกันเช่นเดียวกับพี่น้อง

^{๑๘} กาญจนา ลุคนันท์ และอัจฉรา นวจินดา, **สุขภาพจิตเพื่อชีวิต: ปัจจัยทางครอบครัวที่มีต่อสุขภาพ**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า ๒๔๓.

^{๑๙} รองศาสตราจารย์ ดร.มาลีวัล เลิศสารศิริ, “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเข้มแข็งต้นทนนชีวิตกับพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสหศึกษาเขตสาทรกรุงเทพมหานคร”, **รายงานการวิจัย**, (วิทยาลัยเซนต์หลุยส์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐-๑๑.

ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว จะทำให้ครอบครัวมีความสุข สมาชิกมีพฤติกรรมที่เหมาะสม สามารถใช้ชีวิตไปในทิศทางที่เหมาะสมถูกต้อง ไม่นอกกรอบนอกทาง แต่ถ้าครอบครัวที่ความสัมพันธ์ไม่ดี ทำให้สมาชิกขาดความรัก และความอบอุ่น ขาดการดูแลเอาใจใส่ บิดามารดา ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอน โดยเฉพาะวัยรุ่นก็จะหาทางออกโดยการไปแสวงหาความรักจากบุคคลภายนอกครอบครัว ซึ่งอาจนำไปสู่การมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม

๒.๑.๕ ลักษณะของครอบครัวไทย

ในภาพรวม จะพบวาทะเอกลักษณ์ของครอบครัวไทยอาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้คือ^{๒๐}

๑. ครอบครัวไทยมีภาษาไทยเพื่อใช้ในการสื่อสาร อันเป็นภาษาเฉพาะของคนไทย

ครอบครัวไทยใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารหมายถึงรวมถึงภาษาพูด อาน เขียน และใช้ตัวอักษร สระ วรรณยุกต์ เป็นแบบเฉพาะซึ่งเริ่มใช้กันมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีโดยมีพระมหากษัตริย์ไทยคือพ่อขุนรามคำแหงเป็นผู้คิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้เป็นปฐม ดังนั้น ภาษาไทยจึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านภาษาประจำชาติไทยที่นำความภาคภูมิใจแก่คนไทยและครอบครัวไทยได้ถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์นี้มาสู่ลูกหลานตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

๒. ครอบครัวไทยมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีแบบไทย

วัฒนธรรมไทยมีเอกลักษณ์แสดงถึงความมีมารยาท เช่น การไปมาลาไหว การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ฯลฯ ความเป็นศิลปะแห่งวัฒนธรรมที่ละเอียดประณีต นุ่มนวลและสง่างาม นอกจากนี้ยังมีประเพณีไทยและประเพณีท้องถิ่นเฉพาะ มีศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ เช่น การต่อสู้โดยไชดาบ มวยไทย การดนตรี มหรสพ การแกะสลัก การจักสาน การทอผ้า การสร้างบ้านเรือน เป็นต้น และมีการถ่ายทอดสืบทอดรุ่นสู่รุ่นส่งผลให้คนไทยมีคุณสมบัติกิริยามารยาทที่ดีงามอ่อนโยน ความคิดละเอียด สุขุม และมีความประณีตในการทำงาน

๓. สมาชิกของครอบครัวไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตลอดตั้งแต่การค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีซึ่งล้วนบ่งบอกถึงเรื่องชุมชนเดิมในอาณาจักรต่าง ๆ นับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ดังนั้นครอบครัวไทยส่วนใหญ่จึงมีหลักความเชื่อในหลักศาสนาและกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วใครทำอย่างไรย่อมได้ผลอย่างนั้นแต่ก็มีอิสระในการเลือกนับถือศาสนาอื่น เช่น ศาสนา

^{๒๐} นางนันทกานต์ จิตตสงวน, “ปัจจัยด้านปฏิบัติเพื่อการสร้างเสริมครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙-๒๑.

คริสต์ ศาสนาอิสลาม เพนตน และมีคตินิยมจากความเชื่อในหลักศาสนานั้น ยิ่งกว่านั้นครอบครัวไทยก็มีความเคารพเทอดทูนในพระมหากษัตริย์และเชื่อพระวงศ์ตามคตินิยมทางศาสนาพราหมณ์ที่สั่งสมมานาน

๔. สมาชิกของครอบครัวไทยยึดหลักความสมานฉันท์

หลักสมานฉันท์เป็นหลักเกณฑ์แห่งการปรองดอง สามัคคี ด้วยคนไทยนิยมความสงบ บุคลิกภาพสุภาพ ถือหลักการปกครองประดุจบิดามารดากับบุตร โดยทั่วไปชายเป็นใหญ่กว่าหญิง แต่เรื่องภายในครอบครัวยกให้สตรีผู้เป็นภรรยาเป็นใหญ่ สามียเป็นผู้หารายได้ให้ความอุปการะทางเศรษฐกิจแก่สมาชิกของครอบครัว นอกจากนี้ครอบครัวไทยมีความยึดหยุ่นและการประนีประนอมในทางปฏิบัติ ทั้งในด้านการอบรมเลี้ยงดู การเอาใจใส่ดูแลและการดำเนินชีวิต

๕. ครอบครัวไทยยึดถือคตินิยมโบราณ ให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาบรรพบุรุษ

ครอบครัวไทยมีความผูกพันตามสายโลหิตและมีความเคารพนับถือตามลำดับอาวุโส ยึดถือเอาแบบแผนอันดีงามของบรรพบุรุษ ดังนั้นการสั่งสอนจะสอดแทรกลงไป ในคตินิยมโบราณ เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังได้มีหลักคิดและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต คำสั่งสอนอันเป็นคติโบราณจะสอดแทรกคำอุปมาอุปมัยเพื่อให้ผู้ฟังไขความพินิจพิจารณาติดตามไปทำให้เกิดเขว่นปัญญาที่สุขุมละเอียดลุ่มลึก และเป็นภูมิปัญญาบรรพบุรุษในการถ่ายทอดโดยแท้ ดังตัวอย่างคตินิยมที่เกี่ยวกับความเคารพนับถือของสมาชิกภายในครอบครัวไทย เช่น

- ๑) บิดา มารดา ปู่ ย่า ตายาย เปรียบเหมือนเจดีย์หรือเทวดาประจำครอบครัว
- ๒) สามี ภรรยา เปรียบเป็นหลักของครอบครัว
- ๓) บุตร เปรียบเป็นความหวังของครอบครัว
- ๔) ญาติพี่น้อง เปรียบเหมือนร่มเงาของครอบครัว
- ๕) เพื่อนบ้าน เปรียบเหมือนกำแพงและชุมชนของครอบครัว
- ๖) อาชีพ เปรียบเหมือนฐานะของครอบครัว
- ๗) ศีลธรรม เปรียบเหมือนทิศทางเพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องของครอบครัว

๖. ครอบครัวไทยยึดถืออาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติเอื้ออำนวยและส่งผลให้ได้เป็นแหล่งผลิตอาหารแหล่งใหญ่แห่งหนึ่งของโลกและอำนวยความสะดวกการค้าขาย สร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศตลอดทั้งการสร้างสรรค์วิถีแบบระบบแลกเปลี่ยนพืชผลกับสินค้าต่างแดนมาแต่ครั้งโบราณตลอดถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ชัดจากครอบครัวไทยในชนบท ความได้เปรียบด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศและทรัพยากรธรรมชาตินี้เองจึงเป็นทรัพยากรสำคัญที่ส่งผลให้ครอบครัวไทยภาค

เกษตรกรรมเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ จึงมีการยกย่องให้เกษตรกรที่ประกอบอาชีพชาวนาว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติอีกด้วย

๗. ครอบครัวไทยนิยมบริโภคชาวเขาเป็นอาหารหลัก

สมาชิกของครอบครัวไทยนิยมบริโภคชาวเขาทั้งพืชผักที่หาได้ในท้องถิ่นและผลไม้ตามฤดูกาล บริโภคเนื้อสัตว์ที่เลี้ยงกันภายในประเทศ นอกจากนี้ก็มีการพัฒนาอาหารคาวอาหารหวานขึ้นจนเป็นเอกลักษณ์ อาหารประจำชาติ

๘. ระบบภายในครอบครัวไทยเป็นลักษณะพึ่งพาช่วยเหลือกันและกัน

ด้วยอุปนิสัยของคนไทยที่มีนิสัยรักอิสระ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงทำให้สมาชิกของครอบครัวไทยได้รับการปลูกฝังบ่มนิสัยและขยายความมีมิตรไมตรีจากระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติสู่ระบบชุมชน หมู่บ้าน ดังจะเห็นได้จากการลงแขกดำนาและความสัมพันธ์เกื้อกูลในดานอื่นๆ

๒.๑.๖ ทฤษฎีพัฒนาการครอบครัว

พัฒนาการของครอบครัวจะเกี่ยวข้องกับระยะของพัฒนาการครอบครัว หรือวงจรชีวิตครอบครัว (family life cycle stages) หมายถึง ระยะของการ เปลี่ยนแปลงชีวิตครอบครัวเริ่มต้นจากการแต่งงานและสิ้นสุดลงที่การจากไปของคู่สมรส แนวคิดทฤษฎีพัฒนาการครอบครัว (developmental family theory) มีจุดเริ่มต้นราวทศวรรษ ที่ ๑๙๓๐ ฮิลล์แอนด์แฮนสัน (Hill & Hanson) กล่าวว่า ระบบครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว มีขอบข่ายมุมมองที่กว้างขวาง รวมทั้งมีลักษณะที่เป็นพลวัต (dynamic) กล่าวคือ ชีวิต ครอบครัวมักเริ่มต้นที่การแต่งงานของหญิงชายและสิ้นสุดลงเมื่อคู่แต่งงานสิ้นชีวิต ในช่วงของการดำเนิน ชีวิตครอบครัวลักษณะของสมาชิกในครอบครัวจะกำหนดกิจกรรมต่างๆ เป็นระยะๆ ซึ่งครอบครัวส่วนใหญ่ จะผ่านระยะต่างๆ และกิจกรรมหลักที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันถ้าลักษณะโครงสร้างของสมาชิกในครอบครัวแตกต่างกัน ระยะต่างๆ ของครอบครัวตั้งแต่หญิงชายเริ่มแต่งงานกันจนกระทั่งคู่แต่งงานสิ้นชีวิต ลงไปนี้ เรียกว่า วงจรชีวิตครอบครัว (family life cycle)^{๒๑}

^{๒๑} จิตตินันท์ เคนะคุปต์ และ ณัฐนา พวงทอง, ประมวลสาระชุดวิชาการศึกษาชีวิตครอบครัวและชุมชน หน่วยที่ ๑, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖.

ผู้นำแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการครอบครัว คือ เอเวลีน ดิวลล์^{๒๒} โดยนำเสนอการแบ่งช่วงชีวิตครอบครัวเป็นระยะ ๆ เรียกว่า วงจรชีวิตครอบครัว (family life cycle stages) เพื่อใช้ในการศึกษาครอบครัวและได้กำหนดเกณฑ์การแบ่งระยะของครอบครัวขึ้นโดยคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในครอบครัว ขั้นตอนพัฒนาการของลูกคนโต และสถานภาพเกษียณอายุของพ่อเป็นประการสำคัญ ดิวลล์และฮิลล์เชื่อว่าในแต่ละระยะจะมีภารกิจที่สมาชิกจะต้องทำให้สำเร็จ จึงจะไปสู่ระยะต่อไปได้เป็นอย่างดี แต่ถ้าไม่สำเร็จตามระยะจะเกิดภาวะวิกฤติในระยะนั้น ที่ถือว่าเป็นระยะวิกฤติที่ต้องแก้ไข เอเวลีน ดิวลล์ ได้แบ่งระยะพัฒนาการครอบครัวไว้เป็น ๘ ขั้น คือ^{๒๓}

๑. ขั้นที่หนึ่ง Beginning families (married couple without children) ครอบครัวระยะเริ่มต้น เป็นการเริ่มต้นครอบครัวที่หนุ่มสาวมีการเลือกคู่ครองของตนเอง เป็นระยะเริ่มตั้งแต่แต่งงานและไม่มีบุตร ระยะนี้คู่สมรสต้องการการเรียนรู้นิสัยใจคอซึ่งกันและกัน และเป็นช่วงเริ่มสร้างฐานะและวางแผนชีวิต ครอบครัว

๒. ขั้นที่สอง Childbearing families (oldest child, birth to thirty months) ครอบครัวระยะเริ่มเลี้ยงดูบุตร นับจากระยะบุตรคนแรกเกิดจนบุตรคนแรกมีอายุได้ ๓๐ เดือน หรือ ๒.๕ ปี ระยะนี้พัฒนาการของครอบครัวคือการดูแลทารกที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้

๓. ขั้นที่สาม Families with preschool children (oldest child two and a half to six years) ครอบครัวระยะมีบุตรวัยก่อนเรียน ระยะนี้เป็นช่วงที่บุตรคนแรกมีอายุ ๒.๕-๖ ปี ครอบครัวในระยะนี้มีโอกาสเป็นไปได้ที่สมาชิกครอบครัวจะมีจำนวน ๓-๕ คน ครอบครัวจะซับซ้อนมากขึ้นและมีความแตกต่างกัน เป็นช่วงที่ครอบครัวให้การอบรมเลี้ยงดูฝึกหัดนิสัยที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกใหม่ เพื่อเตรียม ตัวเด็กสำหรับการเข้าโรงเรียน รวมทั้งเป็นระยะที่อาจมีบุตรคนต่อไป

๔. ขั้นที่สี่ Families with school children (oldest child six to thirteen) ครอบครัวระยะมีบุตรวัยเรียน ระยะนี้เริ่มตั้งแต่บุตรคนแรกมีอายุ ๖-๑๓ ปี สามารถช่วยตนเองได้ เป็นระยะที่ครอบครัวจะมีจำนวนสมาชิกมากที่สุด บุตรจะเริ่มเข้าเรียนที่โรงเรียนประถมศึกษาครอบครัวมีหน้าที่จัดหาสถานที่เรียน ช่วยเหลือเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรและเลี้ยงดูบุตรคนต่อ ๆ มา

๕. ขั้นที่ห้า Families with teenagers (oldest child thirteen to twenty) ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น ระยะนี้เริ่มเมื่อบุตรคนแรกมีอายุ ๑๓-๒๐ ปี ครอบครัวลดภาระในการดูแลบุตร

^{๒๒} Duvall, E. M., **Family Development**, 2nd Edition, (Philadelphia: Lippincott, 1962), p.

9.

^{๒๓} Duvall, E. M., **Marriage and Family Relationships**, 5th Edition, (Philadelphia: Lippincott, 1962), pp. 284-286.

เพราะบุตรเติบโตช่วยตนเองได้มากขึ้น แต่เด็กวัยรุ่นยังต้องการการชี้แนะเกี่ยวกับค่านิยมของสังคมจากผู้ใหญ่เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ดี โดยทั่วไปครอบครัวระยะนี้จะมีความผูกพันลดน้อยลงเนื่องจากพยายามที่จะให้เด็กมีความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นและให้อิสระแก่เด็กมากขึ้น เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะ

๖. ขั้นที่หก Families as launching centers (first child gone to last child's leaving home) ครอบครัวระยะนี้มีบุตรเข้าวัยผู้ใหญ่หรือแยกครอบครัวใหม่ เป็นระยะตั้งแต่บุตรคนแรกจนถึงบุตรคนสุดท้ายแยกออกไปจากครอบครัวที่อยู่ ในระยะนี้บุตรคนแรกจะแยกตัวออกมามีอาชีพของตนหรือแต่งงานมีครอบครัวใหม่ของตนเอง จนกระทั่งเกิด “รังร้าง” (empty nest) ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอยู่ใน ระหว่างบุตรวัย ๒๐ ปี ขึ้นไป ซึ่งบิดามารดาสามารถชี้แนะและสนับสนุนครอบครัวใหม่ให้ต่อร่างได้คนแรกด้วยตนเอง

๗. ขั้นที่เจ็ด Families in the middle years (empty nest to retirement) ครอบครัวระยะวัยกลางคน เป็นระยะที่ครอบครัวปลดภาระในการเลี้ยงดูบุตร โดยทั่วไประยะนี้จะเริ่มเมื่อพ่อแม่อายุประมาณ ๔๔-๕๕ ปี สิ้นสุดลงเมื่อเริ่มเกษียณจากงาน เป็นช่วงที่บุตรแยกไปหมดแล้วเกิด “รังร้าง” (empty nest) มีพ่อแม่หรือสามีภรรยาอยู่ด้วยกันเพียงสองคน เมื่อบุตรส่วนใหญ่หรือทั้งหมดแยกครอบครัวออกไป ทำให้บิดามารดารู้สึกเสียเหงา และเป็นระยะเตรียมเกษียณจากตำแหน่งการทำงานที่ดำรงอยู่

๘. ขั้นที่แปด Aging families (retirement to death of one or both spouses) ครอบครัวระยะวัยชรา เป็นระยะสุดท้ายของพัฒนาการครอบครัว อยู่ในระยะตั้งแต่เกษียณอายุการทำงานจนกระทั่งคู่สมรสคนใดคนหนึ่งเสียชีวิต โดยทั่วไปจะมีอายุประมาณ ๖๕ ปีหรือมากกว่านั้น เมื่อเริ่มสูญเสียคู่สมรสของคนอีกฝ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่จะอยู่ในภาวะว่าเหวจนกระทั่งฝ่ายที่เหลือจะเสียชีวิตตามไป

๒.๑.๗ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัว

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัวเกิดขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๐ (ประมาณปลายปี ค.ศ. ๑๙๓๐) โดยได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นิยม (Structural functionalism) โดยกลุ่มนักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมเน้นเรื่องโครงสร้างและหน้าที่ของระบบ ได้แก่ แรตคลิฟบราวน์ (A.R. Radcliffe - Brown) มาลินโนสกี (B.Malinowski) พาร์สัน (Talcott Parson) และเดอร์ไคม์ (Durkheim) ซึ่งความหมายของโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัวนั้น นักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายของโครงสร้างของครอบครัว (family structure) ว่าหมายถึง องค์ประกอบย่อยของบุคคลที่มาอยู่ร่วมกัน (ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป) ในลักษณะครัวเรือนและมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดย

สายโลหิตหรือกฎหมายรวมทั้งมีการดำเนินชีวิตร่วมกันและมีการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ ส่วนหน้าที่ของครอบครัว (family function) หมายถึง กิจกรรมหรืองานที่สมาชิกในครอบครัวควรกระทำตามบทบาทหรือสถานภาพในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตครอบครัวไปได้อย่างราบรื่น ทั้งครอบครัวจะมีหน้าที่ต่อสมาชิกในครอบครัว ในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัว และยังมีหน้าที่ของครอบครัวต่อสังคมในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ในการทำประโยชน์เพื่อสังคมด้วย สำหรับองค์ประกอบโครงสร้างของครอบครัว และองค์ประกอบหน้าที่ของครอบครัว มีดังนี้^{๒๔}

๑. องค์ประกอบโครงสร้างของครอบครัว ลักษณะความสัมพันธ์ของ องค์ประกอบย่อยภายในครอบครัวที่มีผลต่อโครงสร้างของครอบครัว คือ

๑) โครงสร้างบทบาท (Role structure) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่บ่งชี้ถึงสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ บทบาทและสถานภาพจะเป็นเหมือนต้นแบบในการหล่อหลอมพฤติกรรมของบุคคล โครงสร้างบทบาทภายในครอบครัวที่สำคัญจำแนกเป็นบทบาทเชิงเครื่องมือ (instrumental role) และบทบาทเชิงอารมณ์ (expressive role) โดยบทบาทเชิงเครื่องมือเป็นบทบาทเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจภายในครอบครัวและความรับผิดชอบโดยตรงต่อการแสวงหาสิ่งจำเป็นหรือทรัพยากรสำหรับเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทของสามีหรือพ่อ และบทบาทเชิงอารมณ์เป็นบทบาทเกี่ยวกับการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งให้การสนับสนุนด้านจิตใจ ครอบครัวที่ดีจำเป็นต้องมีโครงสร้างบทบาทที่ชัดเจน สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก และสอดคล้องกับความต้องการของครอบครัวมีผลทำให้สมาชิกในครอบครัวได้รับการตอบสนองความต้องการได้

๒) ระบบค่านิยม (Value System) ระบบค่านิยมเป็นระบบความคิด และเจตคติที่เกิดจากการเรียนรู้ในครอบครัวและอาจมีอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ครอบครัว เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นหลัง โดยทั่วไปบุคคลจะได้รับอิทธิพลจากการ ปลุกฝังค่านิยมจากครอบครัวค่อนข้างมากกว่าแหล่งอื่นๆ ที่มีอิทธิพล เช่น โรงเรียน ศาสนา ชุมชน เป็นต้น โครงสร้างของระบบค่านิยมชี้ให้เห็นหลักในการดำเนินชีวิตครอบครัว ถ้าครอบครัวมีระบบ ค่านิยมที่คล้ายกับสังคมใหม่ ครอบครัวนั้นจะอยู่ในชุมชน ได้อย่างราบรื่น จะทำให้ครอบครัวเข้า กับบุคคลภายนอกครอบครัวได้ง่าย

^{๒๔} จิตตินันท์ เดชะคุปต์, ประมวลสาระชุดวิชาเศรษฐศาสตร์ครอบครัว หน่วยที่ ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๔๙.

๓) กระบวนการสื่อสาร (Communication process) การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น ครอบครัวจำเป็นต้องมีการสื่อสารที่ดี เพื่อช่วยให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างสมาชิก การสื่อสารเป็น กระบวนการร่วมรับรู้ข่าวสาร ความคิดเห็น ค่านิยม ตลอดจนอารมณ์ ความรู้สึก ของบุคคลและ ผู้อื่นและเป็นวิถีทางที่จะทำให้รู้จักตนเองและผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น การสื่อสารอาจเป็นการใช้ถ้อยคำ หรือไม่ใช่ถ้อยคำประกอบกันไปได้ อย่างเหมาะสมทำให้มีความราบรื่นในการดำเนินชีวิต ครอบครัว แต่ถ้าครอบครัวมีการสื่อสารไม่ดี เกิดความไม่เข้าใจกัน ระวัง ไม่ไว้วางใจไม่สามารถปรับ พฤติกรรมเข้าหากันได้เพราะสมาชิกไม่สามารถบอกให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความรู้สึกความคิดเห็นของ ตนเองได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำหน้าที่ของครอบครัว และอาจนำมาซึ่งความแตกแยกใน ครอบครัว

๔) โครงสร้างอำนาจ (Power system) หมายถึง การที่สมาชิกคนใดคนหนึ่ง ในครอบครัวสามารถที่จะควบคุมหรือแสดงอิทธิพลต่อพฤติกรรมของสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว โดย เป็นผู้ที่ใช้อำนาจในการตัดสินใจของครอบครัวและยังมีอำนาจในการให้โทษให้โทษแต่สมาชิก ในครอบครัว เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก ส่วนใหญ่พ่อหรือแม่จะเป็นผู้ใช้อำนาจในการ ลงโทษลูกเมื่อกระทำความผิด เป็นต้น

๒. องค์ประกอบหน้าที่ของครอบครัว ครอบครัวมีหน้าที่ในการตอบสนอง - ความต้องการของสมาชิกในครอบครัว คือ

๑) หน้าที่ด้านความรักความเอาใจใส่ (Affective function) หมายถึง หน้าที่ใน การตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของสมาชิก แสดงออกโดยการให้ความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่แก่สมาชิกเพื่อให้สมาชิกมีสุขภาพจิตดี มีบุคลิกภาพที่มั่นคง

๒) หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดู (Socialization function) หมายถึง หน้าที่ในการพัฒนาแบบแผนพฤติกรรมที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตของสมาชิก เพื่อเป็นการปลูกฝังส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีงาม การวางตนตามบทบาทที่เหมาะสม การเรียนรู้ระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะ ทำให้เด็กพร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณภาพในอนาคต ถือได้ว่า เป็นกระบวนการปรับพฤติกรรม อย่างต่อเนื่องที่ทำให้บุคคลตอบสนองสถานการณ์ในสังคมตามต้องการอันเป็นผลจากการเรียนรู้ บทบาทในสังคม และการมีสมาชิกได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น กระบวนการทางสังคมนี้มีได้ หมายถึงการอบรมเลี้ยงดูเด็กเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่เกิดกับคนทุกวัยตั้งแต่เกิดจนถึงวัย สูงอายุในการปรับบรรทัดฐานความเชื่อ ค่านิยมของตนอย่างต่อเนื่อง

๓) หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ (Reproductive function) หมายถึง หน้าที่ใน การสร้างหรือในการผลิตสมาชิกใหม่ให้กับครอบครัว ทำให้สังคมมีจำนวนสมาชิกในสังคมเพิ่มขึ้น เป็น

หน้าที่ในการสืบเผ่าพันธุ์เชื้อสายของมนุษยชาติ สำหรับครอบครัวแล้วหน้าที่นี้เป็นการสืบสกุล ให้กับครอบครัวให้ดำรงต่อไป

๔) หน้าที่ในการเผชิญปัญหาของครอบครัว (Family coping function) หมายถึง หน้าที่ในการจัดการและคลี่คลายวิกฤตการณ์ต่างๆ ในครอบครัวในทางสร้างสรรค์เพื่อคงไว้ซึ่ง สมดุล ภายในครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากตลอดการดำเนินชีวิตครอบครัว ครอบครัวจะถูกรบกวนจาก สิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกครอบครัว สิ่งรบกวนเหล่านี้หมายถึง บุคคล สิ่งของ สถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดภาวะเครียดในครอบครัวได้ สิ่งที่รบกวนความสุขสงบของ ครอบครัว เช่น การเสียชีวิตของคู่สมรสการหย่าร้าง การตายของญาติสนิท การเจ็บป่วยของ สมาชิก การตกงานหรือมี ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น ครอบครัวจึงทำหน้าที่ในการเผชิญปัญหา เพื่อให้ครอบครัวสามารถปรับตัว และดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างต่อเนื่องตามพัฒนาการของ ครอบครัว

๕) หน้าที่ในการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (Economic function) หมายถึง หน้าที่ในการแสวงหารายได้ที่จะนำมาเป็นค่าใช้จ่าย เพื่อจัดหาสิ่งจำเป็นทางกายภาพให้กับ ครอบครัว รวมถึงการจัดสรรรายได้ที่ได้มาเพื่อนำมาใช้จ่ายอย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ เช่น การจัดหาเสื้อผ้า อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

๖) หน้าที่ในการจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานทางกายภาพสำหรับสมาชิก (Provision of physical necessities) หมายถึง หน้าที่ในการจัดหาสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตสำหรับสมาชิก ใน ครอบครัว ได้แก่ปัจจัยสี่ (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย) และบริการเกี่ยวกับ สุขภาพอนามัย นันทนาการและงานอดิเรก

๒.๑.๘ ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัว

แนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของครอบครัวเป็นแนวคิดที่แพร่หลาย เป็นที่รู้จัก ทั่วไปผู้นำแนวคิดนี้เป็นนักปรัชญาและนักสังคมวิทยาหลายคน ได้แก่ ชาร์ลส เอส เพียร์ซ (Charles S Pierce) วิลเลียม เจมส์ (William James) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) และชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลี (Charles Horton Cooley)

แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม และกล่าวว่ามนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดภายใต้เงื่อนไขของสภาวะการณ์แวดล้อมต่างๆ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องใช้วิธีการต่างๆ ทั้งที่เป็นการกระทำต่อสภาวะการณ์แวดล้อมนั้นและที่เป็นการกระทำต่อตนเองใน การปรับตัว เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับชีวิตที่ต้องก้าวต่อไป การดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมี สภาพพื้นฐานเป็น การดำเนินชีวิตทางสังคม (Social life) ในลักษณะการกระทำระหว่างกัน มนุษย์ แต่ละคนจึงกระทำ

และรับการกระทำซึ่งกันและกันร่วมกับมนุษย์คนอื่น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายและวิธีการที่แตกต่างกัน ซึ่งการกระทำร่วมกันทางสังคมนี้จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นสื่อกลางใน การทำความเข้าใจร่วมกัน ด้วยความเชื่อที่ว่า มนุษย์กระทำการต่อสิ่งต่างๆ บนพื้นฐานของ ความหมาย โดยที่ความหมายของสิ่งต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นจากการกระทำร่วมกันในสังคมที่บุคคลหนึ่ง กระทำต่อบุคคลอื่น อันจะส่งผลให้ความหมายเหล่านั้นถูกถ่ายทอดและปรุงแต่งในกระบวนการ ตีความโดยบุคคลที่ได้รับการกระทำนั้น

สำหรับแนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ของครอบครัวมุ่งความสนใจไปที่กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว โดยมองว่าครอบครัวเป็นแหล่งหล่อ หลอมบุคลิกภาพของสมาชิกในครอบครัวผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวและพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการคิดและความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ความรู้สึกของบุคคลขึ้นอยู่กับความหมายที่แสดงถึงออกถึงพฤติกรรมมนุษย์ โดยทั่วไปจะแปลความหมายผ่านกระบวนการคิดปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้นมนุษย์แต่ละ คนจะพัฒนาการให้ความหมายของสถานการณ์ต่างๆ ผ่านการยืนยันความหมายจากการกระทำผู้อื่น^{๒๕}

ในการนำทฤษฎีนี้มาใช้ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวจะทำให้สามารถพิจารณาได้จากการกระทำระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยผ่านทางกระบวนการติดต่อสื่อสารซึ่ง อาศัยสัญลักษณ์และการแปลความหมายจากการรับรู้ของแต่ละฝ่ายเป็นพื้นฐาน ดังนั้นเมื่อสามี ภรรยาเกิดปฏิสัมพันธ์ในทางลบ ก็จะมีส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ในครอบครัวได้ การเสริมสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด คือ การร่วมมือกันแก้ปัญหาความ ขัดแย้งระหว่างกัน ด้วยการหันหน้ามาปรับความเข้าใจกัน ด้วยการใช้วิธีการติดต่อสื่อสารที่ดีต่อกัน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องของกันและกัน พัฒนาให้แต่ละคนสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์อันจะเป็นการร่วมกันป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะเกิด ขึ้นกับครอบครัวได้

๒.๑.๙ ทฤษฎีระบบครอบครัว

ทฤษฎีระบบครอบครัว เป็นทฤษฎีที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากทฤษฎีระบบ (General System Theory) โดยนักครอบครัวบำบัดที่มีการประยุกต์ทฤษฎีระบบ และมีการสร้างกรอบแนวคิดอื่น ๆ ในการศึกษาทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับระบบย่อยภายในครอบครัว และครอบครัวกับระบบอื่นภายนอกครอบครัว กล่าวคือ ระบบครอบครัว

^{๒๕} จิตตินันท์ เดชะคุปต์, ประมวลสาระชุดวิชาเศรษฐศาสตร์ครอบครัว หน่วยที่ ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๔๙.

(Family System) มีองค์ประกอบภายใน มีการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ซึ่งกันและกัน มีขอบเขตของ โครงสร้าง และมีการทำหน้าที่ตามบทบาทที่ชัดเจน ทั้งต่อครอบครัวเองและต่อสังคมโดยรวม โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๒๖}

๑. แนวคิดเกี่ยวกับระบบครอบครัว

ครอบครัวมีความเป็นระบบ ในลักษณะหน่วยรวมความเป็นหน่วยครอบครัว (Family unit) ที่ เกิดจากหน่วยย่อยหลายๆ หน่วยที่มีความสัมพันธ์กันมารวมกัน ทั้งนี้ โดยที่หน่วยรวมที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ มีคุณสมบัติแตกต่างไปจากผลรวมของหน่วยย่อยทั้งหมด และการเปลี่ยนแปลงในหน่วยย่อยแต่ละหน่วย จะมีผลกระทบต่อหน่วยรวมทั้งหมด โดยมีมุมมองต่าง ๆ ดังนี้

๑) มุมมองในแง่ขององค์ประกอบภายใน ระบบครอบครัวประกอบขึ้นด้วยระบบย่อยของบุคคล หรือสมาชิกในครอบครัว เกิดเป็นระบบใหญ่ที่มีขอบเขตและการจัดระบบภายในแตกต่างไปจากลักษณะ ของแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวตามสถานภาพและบทบาท โดยที่ครอบครัว มีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวตลอดเวลา จึงมีการกำหนดค่านิยม บทบาท เฉพาะในครอบครัว ทำให้เกิดองค์ย่อยหรือระบบย่อยขึ้นในครอบครัว ซึ่งสามารถจำแนกตามบทบาทที่ สังคมกำหนด และแต่ละระบบย่อยทำหน้าที่เฉพาะ ได้แก่

(๑.๑) ระบบย่อยคู่สามีภรรยา (Spouse subsystem) เป็นระบบที่บุคคล 2 คน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของคู่สมรส และในลักษณะที่ร่วมกันเป็นบิดามารดา

(๑.๒) ระบบย่อยบิดามารดาและบุตร (Parent-child subsystem) เป็นระบบย่อยที่มีการ แสดงบทบาทหน้าที่ของบิดามารดาที่จึงแสดงต่อบุตร และที่บุตรแสดงต่อบิดามารดา

(๑.๓) ระบบย่อยพี่น้อง (Sibling subsystem) เป็นระบบย่อยที่ลูกๆ สัมพันธ์กันเอง โดย การแสดงบทบาทหน้าที่ของพี่ของน้อง

(๑.๔) ระบบย่อยอื่นๆ (Other subsystem) เป็นระบบย่อยที่มีลักษณะความสัมพันธ์เฉพาะ เช่น ยายกับหลาน สะใภ้กับมารดาของสามี ลูกกับหลาน เป็นต้น

๒) มุมมองในแง่ของกระบวนการทำงาน ครอบครัวมีกระบวนการดำเนินชีวิตที่เป็นระบบชัดเจน มีองค์ประกอบเช่นเดียวกับระบบอื่น ๆ ได้แก่

(๒.๑) ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย โครงสร้างหรือองค์ประกอบของสมาชิกในครอบครัว ลักษณะครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว ขนาดของครอบครัว ทรัพยากรของ

^{๒๖} จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และ ญัฐชนา พวงทอง, ประมวลสาระชุดวิชาการศึกษาชีวิตครอบครัวและชุมชน หน่วยที่ ๑, หน้า ๔๒-๔๔.

ครอบครัว ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต หรือแม้กระทั่งเป้าหมายของชีวิตครอบครัว

(๒.๒) กระบวนการดำเนินชีวิตครอบครัว เป็นการทำงานในลักษณะของการทำหน้าที่ตาม บทบาทหรือสถานภาพของสมาชิกในครอบครัว การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวในการใช้ชีวิต ร่วมกัน รวมถึงการตัดสินใจและการจัดการทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตของครอบครัว

(๒.๓) ผลลัพธ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับครอบครัว สามารถมองในแง่ของความสมดุลของครอบครัวในลักษณะของการปรับตัวได้ดี ความผาสุกของครอบครัว หรือปัญหาในครอบครัว

(๒.๔) การย้อนกลับ เป็นผลสะท้อนให้เกิดการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงบางอย่าง บางอย่าง ในครอบครัว เพื่อพัฒนาความก้าวหน้าหรือการแก้ปัญหาบางประการ เพื่อให้การดำเนินชีวิตครอบครัวก้าวหน้าไป ข้างหน้าได้

นอกจากนี้ ระบบครอบครัวมีองค์ประกอบของส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต้องทำความเข้าใจในความหมายร่วมกันให้ชัดเจน เพื่อการทำงานกับครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

๑. ขอบเขตของครอบครัว (Family boundaries) หมายถึง กรอบของระบบครอบครัว ที่แยกครอบครัวออกจากระบบอื่นๆ ในสภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถแบ่งเป็นขอบเขตแบบปิดและแบบเปิด ขึ้นอยู่กับการยอมรับการเข้า-ออกของข้อมูลจากสภาพแวดล้อมมากหรือน้อย ครอบครัวมีขอบเขตระหว่าง บุคคลภายในครอบครัวและระหว่างครอบครัวกับระบบภายนอกอื่นๆ

๒. ภาวะสมดุลของครอบครัว (Family homeostasis) หมายถึง ความคงที่ของสภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบย่อยต่างๆ ภายในครอบครัว โดยทั่วไปครอบครัวจะอยู่ในระบบสมดุล (homeostatic System) อันเกิดจากความยืดหยุ่นของการปรับตัวของสถานการณ์ต่างๆ

๓. การปรับตัวของครอบครัว (Family adjustment) หมายถึง ความสามารถของครอบครัวในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในสถานการณ์ที่จำเป็น เพื่อให้ครอบครัวอยู่ในภาวะสมดุลได้

สรุปได้ว่า ระบบครอบครัว หมายถึง การรวมตัวของระบบย่อยของบุคคลในครอบครัว เกิดเป็น ระบบใหญ่ที่มีขอบเขตและการจัดระบบภายในแตกต่างไปจากลักษณะของแต่ละบุคคล ระบบครอบครัวจะ อยู่รวมกันตามลักษณะของความสัมพันธ์ทางสายโลหิต การแต่งงานและความผูกพันอื่นๆ ซึ่งสมาชิกมัก อยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลานาน อีกทั้งครอบครัวทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวกลางระหว่างความต้องการของสมาชิก ในครอบครัวกับความต้องการและหน้าที่รับผิดชอบที่มีต่อสังคมภายนอก

๒. ชีวิตมนุษย์ในระบบครอบครัว

ชีวิตเป็นสิ่งมหัศจรรย์ และการได้มีชีวิตเป็นมนุษย์เป็นสิ่งละเอียดอ่อนสลับซับซ้อน ชีวิตมนุษย์จะ เป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับระบบครอบครัวที่ให้เกิดชีวิตนั้น หากในครอบครัวมีธรรมชาติที่อบอุ่นอ่อนโยน ชีวิต ที่ถูกบ่มเพาะในบรรยากาศและสภาพแวดล้อมเช่นนั้นก็ย่อมซึมซับธรรมชาติที่อบอุ่นอ่อนโยนเช่นเดียวกัน อันเป็นผลมาจากการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนพลังชีวิตหรือกระแสด้านบวกของสภาพที่นุ่มนวลอ่อนโยนละมุน ละไมและเต็มไปด้วยความรักนั่นเอง

๑) แหล่งให้เกิดของชีวิตมนุษย์เริ่มต้นที่ “ครอบครัว” แต่ละครอบครัวจะมีองค์ประกอบของ ระบบย่อยภายในและมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลาอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ให้ กำเนิดชีวิต มีการส่งเสริมการเจริญเติบโตและพัฒนาการตามวัย จนกระทั่งเสื่อมถอยและสูญสลายไป การ ดำเนินชีวิตครอบครัวโดยทั่วๆ ไปครอบคลุมภารกิจของครอบครัว แบ่งเป็น ๓ ด้าน ตามกระบวนการที่ เกิดขึ้นในชีวิตครอบครัว ได้แก่ ภารกิจพื้นฐาน (Basic tasks) ภารกิจด้านพัฒนาการ (Developmental tasks) และภารกิจในยามวิกฤติ (Crisis tasks) การดำเนินชีวิตครอบครัวในภาวะปกติจะเป็นไปตามลำดับ ขั้นตอนและมีการปรับเปลี่ยนไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่เป็นไปตามพัฒนาการของครอบครัวและปฏิสัมพันธ์ระหว่าง สมาชิกในครอบครัวในระบบครอบครัว รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบครอบครัวกับระบบสังคมอื่นที่ เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัว

๒) ความเป็นครอบครัวและการนับเครือญาติ ครอบครัวจัดเป็นระบบของเครือข่ายความสัมพันธ์ ของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันโดยทางสายเลือดหรือการแต่งงาน การจะนับว่าใครเป็นญาติ ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ ทางสังคมในแต่ละวัฒนธรรม การจัดระบบเครือญาติเป็นเรื่องทาง “วัฒนธรรม” ไม่ใช่เรื่อง “ธรรมชาติ” แม้ว่าปรากฏการณ์ พ่อ แม่ ลูก จะเป็นเรื่องธรรมชาติ และมีปรากฏในทุกๆ สังคม แต่ในแต่ละสังคมก็จะ มีการจัดระบบเครือญาติเพื่อกำหนดบทบาท แนวปฏิบัติและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวต่างกันไป บางสังคมเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับญาติข้างพ่อ เช่น สังคมจีน สังคมอินเดีย เป็นต้น บางสังคมก็ให้ ให้ความสำคัญกับญาติข้างแม่ เช่น สังคมกะเหรี่ยงโปว์ หรือบางสังคมก็ให้ความสำคัญกับญาติทั้งสองฝ่าย เช่น สังคมพม่า สังคมอินโดนีเซีย สังคมไทย เป็นต้น

๓) วงจรชีวิตครอบครัวและพัฒนาการของสมาชิกในครอบครัว ในแต่ละระยะของวงจรชีวิต ครอบครัวจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายในครอบครัว ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการส่วนบุคคล ของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนตามวัยหรือความสามารถในแต่ละช่วงอายุ รวมถึงการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวตามระยะของพัฒนาการครอบครัว เช่น คู่สามีและภรรยาเมื่อเริ่มสร้าง ครอบครัวใหม่ต่างคนต่างจำเป็นต้องให้เวลากันและกันในการปรับตัวเข้าหากัน พร้อมๆ กับการสร้าง ความคุ้นเคยกับครอบครัวเดิมของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เพื่อให้ระบบครอบครัวสามารถคงรักษาภาวะ สมดุลของชีวิตครอบครัว เป็นต้น

จะเห็นว่า ระบบครอบครัวเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดในกระบวนการอบรมขัดเกลาชีวิตมนุษย์ให้ เป็นประชากรที่พึงประสงค์ของสังคม โดยเฉพาะการถ่ายทอดค่านิยม ความคิดความเชื่อ ต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการปลูกฝังแบบอย่างที่ดีและแนวทางที่เหมาะสมในการประพฤติปฏิบัติตนตาม ที่สังคมต้องการ

๒.๑.๑๐ ความหมายของครอบครัวเข้มแข็ง

ครอบครัวเข้มแข็ง หมายถึง บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย มีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเอง พร้อมทั้งจะเกื้อกูลสังคมและคนรอบข้าง ปรับตัวได้ในสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ไม่สั่นคลอนกับปัญหาหรืออุปสรรค เมื่อเผชิญปัญหา ก็สามารถร่วมกันแก้ไขจนลุล่วงไปได้ด้วยดี^{๒๗} สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัวต่อสมาชิก สามารถพึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจ สุขภาพ และทางข้อมูลข่าวสารและโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนา มีทุนทางสังคม มีการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบากและมีการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง^{๒๘} เป็นสภาพครอบครัวที่พึงประสงค์อันเกิดจากการรวมตัวในรูปแบบที่หลากหลายของบุคคลที่มาดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย และสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม^{๒๙} เพื่อตอบสนองความต้องการ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัว มีการอบรมบุตรหลานให้เป็นคนดีของสังคม ตลอดจนการดูแลสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้ด้อยโอกาส หรือช่วยเหลือตัวเองไม่ได้^{๓๐} เป็นครอบครัวที่สมาชิกทุกคนมีความรักใคร่กลมเกลียว ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน มีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีสุขภาพดี รู้จักดูแลที่อยู่อาศัยให้สะอาดถูกสุขลักษณะ ตลอดจนมีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จัก ประหยัด และออมเพื่อสร้างฐานะของครอบครัว นอกจากนี้ บิดา มารดา หรือหัวหน้าครอบครัว ต้องทำตนให้เป็น

^{๒๗} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๙), หน้า ๖.

^{๒๘} จรรยา สุวรรณทัต, ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๒.

^{๒๙} มนนิภา สังข์ศักดิ์, “ครอบครัว เป้าหลอมพัฒนาคนให้มีคุณภาพ”, วารสารเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๕): ๔๙.

^{๓๐} นิตยา กมลวาทินิส, “ความอยู่ดีมีสุข: เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา”, วารสารเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๕): ๑๕.

แบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม อบรมดูแลสมาชิกในครอบครัวให้ เป็นคนดี ตลอดจน ปฏิบัติตนตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย^{๓๑}

จากความหมายข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ครอบครัวเข้มแข็ง หมายถึง บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย โดยที่สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล กันและกันสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม พึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจ สุขภาพ และ ทางข้อมูลข่าวสารและโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนา มีทุนทางสังคม มีการปรับตัวได้ในภาวะ ยากลำบากและมีการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง

๒.๑.๑๑ แนวคิดเรื่องครอบครัวเข้มแข็ง

กระทรวงสุขภาพและบริการมนุษย์ สหรัฐอเมริกา (U.S. Department of Health and Human Services) กล่าวว่าครอบครัวเข้มแข็งต้องมีองค์ประกอบ ๙ ประการคือ^{๓๒}

๑. การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (Communication)
๒. มีการสนับสนุน หรือส่งเสริมซึ่งกันและกัน (Encouragement of Individuals)
๓. มีพันธะมั่นคงทางจิตใจต่อครอบครัว (Commitment to Family)
๔. มีความเชื่อความศรัทธาในศาสนาหรือในจิตวิญญาณ (Religious Orientation)
๕. มีปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมที่ดีต่อกันและต่อสังคมภายนอก (Social Connectedness)
๖. มีความสามารถในการปรับตัว (Ability To Adapt)
๗. แสดงออกถึงความซาบซึ้งน้ำใจที่มีให้แก่กันและกัน (Expressing Appreciation)
๘. มีความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของตน (Clear Roles)
๙. รู้จักใช้เวลาร่วมกัน (Time Together)

Stinnett & DeFrain ใช้วิธีการแยกระหว่างครอบครัวที่เข้มแข็งกับครอบครัวที่อ่อนแอ โดยการเลือกครอบครัวที่เข้มแข็งที่ตั้งอยู่บนลักษณะ ๓ ประการ ดังนี้^{๓๓}

^{๓๑} กองพัฒนาสตรี เด็ก และ เยาวชน, ปัจจัยที่สนับสนุนความเข้มแข็งของครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: กองพัฒนาสตรี เด็ก และเยาวชน, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๓๒} Maria Krysan et al., **Identifying Successful Families: An Overview of Constructs and Selected Measures**, (Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation: U.S. Department of Health and Human Services, 1990), p. 3.

^{๓๓} Stinnett, Nick, & DeFrain, John, **Secrets of Strong Families**, (Boston: Little, Brown & Co., 1985), p. 9.

๑. เป็นครอบครัวที่มีความสุขในชีวิตสมรสระดับสูง
๒. มีความพึงพอใจความสัมพันธ์พ่อแม่และลูก
๓. การทำหน้าที่ได้ดีในการตอบสนองความต้องการของกันและกันของสมาชิกในครอบครัว

โดย Stinnett & DeFrain ได้เสนอโมเดลครอบครัวเข้มแข็ง (The Family Strengths Model) โดยกล่าวว่า ลักษณะของครอบครัวที่เข้มแข็งต้องมีองค์ประกอบ ๖ ข้อ ดังนี้^{๓๔}

๑. การมีพันธะผูกพัน (Commitment)
๒. ความซาบซึ้งและความรัก (Appreciation and Affection)
๓. การสื่อสารเชิงบวก (Positive Communication)
๔. การใช้เวลาร่วมกัน (Time Together)
๕. การมีความสุขทางจิตวิญญาณ ที่ดี (Spiritual Wellbeing)
๖. การมีสามารถจัดการกับปัญหาและวิกฤติการณ์ในชีวิตได้ (The Ability to Cope with Stress and Crisis)

๒.๑.๑๒ คุณสมบัติของครอบครัวเข้มแข็ง

ครอบครัวเข้มแข็งตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง ๕ ด้านจะแสดงคุณสมบัตินี้สำคัญต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๓๕}

๑. มีความเชื่อและความรับผิดชอบต่อการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข และการพัฒนาสมาชิกครอบครัว
๒. มีจิตชื่นชมต่อสิ่งที่สมาชิกครอบครัวสามารถแสดงออกมาว่าสิ่งนั้นจะเล็กน้อยเพียงใดก็ตาม อีกทั้งยังสนับสนุนให้เขากระทำสิ่งนั้นให้ดียิ่งขึ้นไปอีก
๓. มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะให้ครอบครัวใช้เวลาและกระทำสิ่งต่างๆร่วมกัน ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็ก เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม
๔. ทุกเหตุผลของครอบครัวจะมีวัตถุประสงค์และเป็นฐานในการช่วยให้ชีวิตครอบครัวดำเนินต่อไปได้ทั้งในเวลาปกติและวิกฤต

^{๓๔} DeFrain, John, "Strong Family", *Family Matters Journal*, No. 53 (Winter 1999): 8-13.

^{๓๕} สำนักงานกิจการสตรีและครอบครัว, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๐-๑๒๓.

๕. มีความรู้สึกประสานสัมพันธ์สอดคล้องกับสมาชิกครอบครัวในเรื่องค่านิยม การให้ความสำคัญต่อเวลาและการใช้พลังต่อการทำสิ่งที่จะนำครอบครัวไปสู่จุดหมายปลายทาง ความต้องการที่ดำรงและหน้าที่อันควรปฏิบัติ

๖. มีความสามารถในการสื่อสารกันในทางใดทางหนึ่งโดยเน้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางต่อกัน และกันระหว่างมวลสมาชิกครอบครัว

๗. มีการแสดงกฎปฏิบัติของครอบครัว ค่านิยม และความเชื่อที่ชัดเจน อันจะนำไปสู่ความคาดหวังที่กระจ่างชัดเกี่ยวกับพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับและพึงปรารถนา

๘. เป็นที่รวมอันหลากหลายของยุทธวิธีต่างๆ ที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลจัดการกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต ทั้งยามปกติและไม่ปกติ

๙. มีความสามารถในการรวมกิจกรรมแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีไว้เพื่อการประเมินทางเลือกสำหรับใช้ในการตอบสนองความต้องการและเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้

๑๐. แสดงความสามารถในการเป็นมุมมองโลกด้านดีและเห็นทางบวกในเกือบทุกด้านของชีวิต รวมทั้งมีความสามารถที่จะมองวิกฤตและปัญหาให้เป็นโอกาสต่อการเรียนรู้และพัฒนา

๑๑. มีความยืดหยุ่น ปรับปรนในบทบาทต่างๆ ที่จำเป็นต่อการเป็นแหล่งทรัพยากรอันมีค่าและเป็นประโยชน์เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของครอบครัว

๑๒. มีความสมดุลระหว่างการไขแหล่งทรัพยากรครอบครัวทั้งภายในและภายนอกในการดูแลจัดการและการปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ชีวิตและการวางแผนเพื่ออนาคต

๑๓. มีการยึดมั่นต่อหลักธรรมของศาสนาในการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อผู้อื่นทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว

๒.๑.๑๓ มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอม และขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดูให้มีความรักความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน ซึ่งหมายถึงชีวิตของทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ความเป็นปึกแผ่นเข้มแข็งของครอบครัวในสังคม เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประเทศไปสู่ความสงบสุขเจริญรุ่งเรือง แต่ที่ยังไม่สามารถบ่งชี้ได้ว่าครอบครัวลักษณะใดที่เป็นครอบครัวเข้มแข็ง

มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง หมายถึง ข้อกำหนดที่ได้รับการยอมรับเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติเป็นเครื่องมือการประเมินผลและการเทียบเคียง เพื่อแสดงถึงความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ตลอดจนการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ การดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับเพื่อนำไปสู่เป้าหมายความเข้มแข็งของครอบครัว โดยมาตรฐานดังกล่าวแบ่งตัวชี้วัดความเข้มแข็งของครอบครัวออกเป็น ๓ ระดับ คือ^{๓๖}

๑. ระดับครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวสามารถใช้ในการประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวตนเอง

๒. ระดับชุมชน เพื่อให้หน่วยงาน/องค์กรที่ทำงานด้านครอบครัวระดับชุมชนสามารถใช้ในการประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชน รวมทั้งเพื่อเป็นการติดตามและพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงาน/องค์กรส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนต่อไป

๓. ระดับประเทศ เพื่อใช้เป็นตัวบ่งชี้สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวไทยเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทยและประเมินกลยุทธ์ในการทางานส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

องค์ประกอบและตัวชี้วัดมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งระดับประเทศและระดับชุมชน ประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านสัมพันธภาพ ๒. ด้านการพึ่งตนเอง (เศรษฐกิจ สุขภาพ ขอมูลข่าวสารและการเรียนรู้) ๓. ด้านทุนทางสังคม ๔. ด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก ยกเว้นมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง ระดับครอบครัวที่มี ๕ ด้าน โดยเพิ่มด้านการทำบาทบาทหน้าที่ของครอบครัว

สรุปได้ว่า มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งมี ๓ ระดับ คือ ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศ แต่ละระดับมีองค์ประกอบตัวชี้วัดเป็นตัวกำหนดคุณภาพ

๒.๑.๑๔ ตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็ง

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จัดทำชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง จากการวิจัยศึกษาตัวชี้วัด

^{๓๖} สำนักงานกิจการสตรีและครอบครัว, “การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบายมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ: ครอบครัวพอหรือแมคนเดียว ครอบครัวพอแม่วัยรุ่นและครอบครัวเรื้อรัง ระยะที่ ๑”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖.

ครอบครัวเข้มแข็ง ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศ พบว่า ครอบครัวเข้มแข็งตามมาตรฐาน ครอบครัวเข้มแข็งจะประกอบไปด้วย ๕ ด้าน คือ^{๓๗} ด้านสัมพันธภาพของครอบครัว ด้านการทำให้สมาชิกของครอบครัว ด้านการพึ่งตนเอง (เศรษฐกิจ สุขภาพ ข้อมูลข่าวสาร และการเรียนรู้) ด้านทุนทางสังคม และด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก ซึ่งประกอบด้วย มาตรฐาน ๕ ด้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๓๘}

๑. ด้านสัมพันธภาพของครอบครัว หมายถึง องค์ประกอบที่บ่งบอกความเข้มแข็งของครอบครัว ในด้านสัมพันธภาพ โดยมีตัวบ่งชี้/ตัวชี้วัดในระดับครอบครัว ๔ ตัวชี้วัด ๑๗ ตัวชี้วัดย่อย ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวแสดงออกถึงความรักและเอาใจใส่ระหว่างกัน ๒) ยอมรับและเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ๓) สื่อสารระหว่างกันอย่างมีคุณภาพ และ ๔) มีส่วนร่วมแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยเหตุผล ไม่ใช้ความรุนแรง

๒. ด้านการทำให้สมาชิกของครอบครัว หมายถึง องค์ประกอบที่บ่งบอกความเข้มแข็งของครอบครัว ในด้านการทำให้สมาชิกของครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวทำให้สมาชิกของครอบครัวต่อสมาชิก

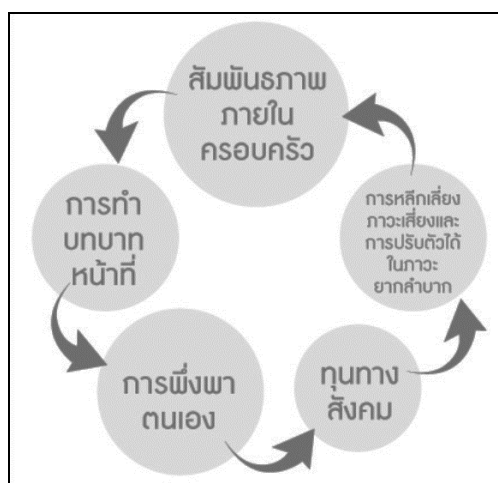
๓. ด้านการพึ่งตนเอง หมายถึง องค์ประกอบที่บ่งบอกความเข้มแข็งของครอบครัวในด้านการพึ่งตนเอง ได้แก่ ๑) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ๒) การพึ่งตนเองด้านสุขภาพ และ ๓) การพึ่งตนเองด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้

๔. ด้านทุนทางสังคม หมายถึง องค์ประกอบที่บ่งบอกความเข้มแข็งของครอบครัว โดยพิจารณาจากทุนทางสังคม ซึ่งหมายถึง ความเข้มแข็งของครอบครัว อันเนื่องมาจากระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่ม ชุมชน และเครือข่ายทางสังคม ได้แก่ ทุนทางสังคมของแต่ละครอบครัวในการสร้างบรรยากาศความเป็นครอบครัว

๕. ด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก หมายถึง องค์ประกอบที่บ่งบอกความเข้มแข็งของครอบครัว โดยพิจารณาจากความสามารถหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก

^{๓๗} จรรยา สุวรรณทัต, ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง, หน้า ๑-๒.

^{๓๘} กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, คำอธิบายประเมินครอบครัวเข้มแข็งระดับครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๘.

ภาพที่ ๒.๑ แผนผังครอบครัวเข้มแข็ง

ที่มา: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๔

สถาบันรักลูก ได้สำรวจครอบครัวเพื่อหาตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็ง ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งสามารถสรุปได้ ๖ ประการดังนี้^{๓๙}

๑. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเหนียวแน่น มีความเป็นปึกแผ่น ความสัมพันธ์ภายในเหนียวแน่นจะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความรู้สึกรักใคร่ ผูกพันทาง จิตใจต่อกัน ต่างคนต่างมีคุณค่าในใจของกันและกัน เข้าใจ ห่วงใย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่ทอดทิ้ง กัน ให้ความอบอุ่นต่อกัน ครอบครัวที่เป็นปึกแผ่น หมายถึงการมีเวลาอยู่พร้อมหน้ากัน

๒. การเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ครอบครัวเข้มแข็ง ควรมี ความสามารถในการทำความเข้าใจกับสภาพการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เข้ามากระทบตน และสามารถจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาได้

๓. การพึ่งตนเองได้ ครอบครัวเข้มแข็ง ควรมีความสามารถที่จะพึ่งพา ตนเองได้ในระดับหนึ่งทั้งในด้านที่อยู่อาศัย การครองชีพและดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควร

๔. การมีความสามารถเลี้ยงดูบุตรได้ดี ครอบครัวมีบุตรที่มีพัฒนาการดีใน แต่ละช่วงวัย ทั้งสุขภาพร่างกายแข็งแรง สุขภาพจิตแจ่มใส เข้ากับคนอื่นได้ดี ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ย่อม เป็นเครื่องบ่งชี้ของความเข้มแข็งของครอบครัว

^{๓๙} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: รักแอมี่กรุ๊ป, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕-๔๖.

๕. การยึดหลักคุณธรรมและจริยธรรม สมาชิกในครอบครัวมีชีวิตที่มี เป้าหมาย ภาระหน้าที่ ในความสำคัญของชีวิต ครอบครัว สังคม มีหลักธรรมประจำใจ มีความ ชัดเจนในเรื่องผิด ชอบ ชั่ว ดี รู้ว่าอะไรคืออบายมุข หลบเลี่ยงหลีกเลี่ยงได้ สามารถอบรมสั่งสอน บุตรหรือสมาชิกครอบครัวไปในทาง ที่ดี เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและชุมชน

๖. เกื้อกูลต่อสังคมรอบข้างตน ครอบครัวเข้มแข็ง นอกจากจะช่วยตนเอง ได้แล้ว ควรมี ความสามารถที่จะเข้าใจคนอื่น และเห็นประโยชน์ของความเกื้อกูลที่มีต่อกันใน ชุมชน ดูแลคนอื่นได้ ตามสมควร

หากพิจารณาตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็งข้างต้นจะเห็นได้ว่า สามารถแยกออกเป็นด้านๆ ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพ ที่ต้องมีการพูดคุยสื่อสาร ปรึกษาหารือกัน ด้านการทําบทบาทหน้าที่ของ ครอบครัวต่อสมาชิก ด้านเศรษฐกิจ สามารถมีรายได้จุนเจือครอบครัวอย่างเพียงพอสำหรับรายจ่ายใน การดำเนินชีวิต ด้านการเรียนรู้ สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้ที่เหมาะสม ทั้งการได้รับ การศึกษา และการเรียนรู้และเข้าใจสังคม ด้านการจัดการกับปัญหาภาวะเสี่ยงและปรับตัวในภาวะ ยากลำบากที่เข้ามากระทบ ครอบครัว คืออยู่ในสถานการณ์ที่ครอบครัวต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ สามารถช่วยกันแก้ไข และ หลีกเลี่ยงจากอบายมุขต่างๆ ได้ ด้านคุณธรรมจริยธรรม คือการรู้ ผิด ชอบ ชั่ว ดี และมีความ ศรัทธาต่อศาสนา ด้านการอบรมเลี้ยงดู คือมีความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรให้มี พัฒนาการที่ดี แต่ละช่วงวัย สุขภาพจิตแจ่มใส ด้านสุขภาพ ที่จะต้องมีเวลาออกกำลังกาย ดูแลการกิน อย่างถูก สุขลักษณะ ด้านทุนทางสังคม คือมีความไว้วางใจและรู้สึกปลอดภัยเมื่ออยู่ในครอบครัว อยู่ ใน ชุมชน ตัวชี้วัดในแต่ละด้านเหล่านี้ผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบในการสร้างโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

๒.๑.๑๕ แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว

หลักการและแนวทางปฏิบัติการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐาน ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพของครอบครัว ด้านการทําบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ด้านการ พึ่งตนเอง (เศรษฐกิจ สุขภาพ ข้อมูลข่าวสาร และการเรียนรู้) ด้านทุนทางสังคม และด้านการการ หลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก และด้านมีหลักการและแนวปฏิบัติการ เสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งดังนี้

๑. หลักการและแนวปฏิบัติการเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งด้านสัมพันธภาพ^{๔๐}

๑) หลักการเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล พ่อแม่ลูกและบุคคลทุกคนในครอบครัว อาจมีความคิดเห็นและความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน และอาจมองสิ่งต่าง ๆ ต่างมุมมองกันทุกคนจึงควรต้องรับฟังและเคารพความคิดเห็นของกันและกันอย่างมีเหตุมีผลและมีความจริงใจต่อการยอมรับศักยภาพของกันและกัน

๒) การพัฒนาทั้งหลายทั้งปวง มีฐานมาจากการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว กล่าวคือ ความสัมพันธ์ที่ดีทำให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี สุขภาพทางกายที่ดีและความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ อีกทั้งยังลดความเห็นแก่ตัว ทำให้เกิดการสื่อสารที่สร้างสรรค์ต่อกันและความอนุเคราะห์ต่อกันมากขึ้น

๓) ครอบครัวตระหนักความสำคัญของการร่วมมือรวมใจของบุคคลในครอบครัวเพื่อสร้างฐานความเข้มแข็งทั้งเพื่อการพัฒนาชีวิตครอบครัวโดยรวมและเพื่อเตรียมพร้อมต่อการเผชิญอุปสรรคหรือภาวะวิกฤตต่าง ๆ ตลอดจนปัญหาใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

๔) การรู้จักใช้หลักธรรมในการสร้างคุณภาพความสัมพันธ์ในครอบครัวและรู้จักทะนุบำรุงรักษาสัมพันธภาพเช่นนั้น ในครอบครัวด้วยการมีสติกำกับอารมณ์และพฤติกรรม เพื่อช่วยให้สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกครอบครัวสามารถดำเนินและพัฒนาต่อไปได้อย่างราบรื่น สัมพันธภาพเช่นนี้จะเปิดทางให้เกิดการสื่อสารที่ชัดเจน สร้างสรรค์ สามารถสนองตอบความต้องการของครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์

การตระหนักในความสำคัญของการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวว่าเป้นบเกิดแห่งพลังทั้งปวง โดยเฉพาะพลังคุณธรรม จึงควรระวังรักษาและฟูมฟักดูแลความสัมพันธ์ในครอบครัวไว้มั่นคงยืนยาว ด้วยความเอาใจใส่และอนุเคราะห์ต่อกันอย่างสม่ำเสมอทั้งในยามสุขและยามทุกข์ ใรู้จักใช้คุณค่าจากบทเรียนและประสบการณ์ชีวิตครอบครัวทุกขั้นตอน ให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในครอบครัวของตน เพื่อจะได้สามารถแผยขยายความเข้มแข็งของครอบครัวตนออกไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมภายนอกสืบต่อไป

๒. หลักการและแนวทางปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งด้านการทำบทบาทหน้าที่^{๔๑}

^{๔๐} จรรยา สุวรรณทัต, ชุดความรู้เกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, (กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

๑) ครอบครัวยังต้องพึงตระหนักในหน้าที่และบทบาท ความรับผิดชอบของตนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ว่าต้องไม่ยกความรับผิดชอบนี้ ให้แก่ใคร

๒) สร้างแบบอย่างที่ดี มีวินัย และใช้คุณธรรมพื้นฐานในการจัดการดูแล ครอบครัวให้ประจักษ์แก่เด็กและสมาชิกครอบครัวทุกคน

๓) บทบาทของชาย-หญิง บทบาทของพ่อแม่ และบทบาทของลูก อาจกำหนดให้มีแตกต่างกันบ้าง ในแต่ละสังคมวัฒนธรรม หากในการปฏิบัติ บทบาทเหล่านี้มีไว้เพื่อสนับสนุนกัน ไม่ใช่ให้ลบล้างกัน แต่ต้องเติมเต็มให้กัน และกันในการกิจพัฒนาเด็กและครอบครัว

๔) พึงรู้จักให้แรงเสริมกันและกันในการทำดีในบทบาทหน้าที่ภายใน ครอบครัว และรู้จักขยายขอบเขตของการทำความดีออกสู่ชุมชนและสังคม ภายนอกอย่างสม่ำเสมอ

การทำบทบาทหน้าที่ในครอบครัวที่เข้มแข็ง จะมีทั้งลักษณะความเป็น เอกภาพ การยึดหยุ่น ความสมดุล และการเรียนรู้ร่วมกัน รวมกันเป็นพลังแห่งความรับผิดชอบต่อการผลิตันให้ครอบครัวสามารถก้าวไปข้างหน้าได้ด้วยความมั่นคงและเชื่อมั่น

๓. หลักการและแนวปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างให้ครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้^{๔๒}

การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว หมายถึง ความสามารถของครอบครัว ที่จะยืนหยัดอยู่ได้ด้วยลำแข้งของตนเอง สามารถควบคุมทิศทางการพฤติกรรม ของครอบครัวให้ไปในทิศทางที่เป็นเป้าประสงค์ของครอบครัวได้ การพึ่งตนเองของครอบครัวที่จะนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งในครอบครัว ได้ จะต้องครอบคลุมการพึ่งตนเองได้ใน ๔ ด้าน คือ

๑) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

ความเข้มแข็งของครอบครัว ต้องมีฐานที่แข็งแรงพอสมควรทางเศรษฐกิจ การสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นควรดำเนินไปที่ละน้อย และเริ่มได้จาก พลังความกลมเกลียวใกล้ชิดกันของครอบครัว โดยเฉพาะระหว่าง พ่อ แม่ ลูก

พ่อแม่สอนลูกตั้งแต่เล็กให้เคารพอาชีพสุจริตทุกอาชีพ และทำตนเป็น แบบอย่างที่ดีให้ลูกในด้านการออม การใช้จ่ายที่ไม่เกินตัว ดำเนินชีวิต ตามหลักธรรมพื้นฐานและแนวเศรษฐกิจพอเพียง การรู้จักทำบัญชีการใช้จ่าย ในครอบครัว

เมื่อเกิดวิกฤติในครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจก็พยายามตั้งสติและ ใช้หลักการพึ่งตนเองก่อน ด้วยการวิเคราะห์หาค่าปัจจัยสาเหตุ พยายามพลิกฟื้น วิกฤติให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้

^{๔๒} จรรยา สุวรรณทัต, ชุดความรู้เกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, หน้า ๔๔-๕๐.

ร่วมกันทั้งครอบครัว โดยตระหนักว่าทุกปัญหา มีทางออก ถ้าเกิดทางตันจริง ๆ ก็รู้จักแสวงหาการสนับสนุนจากแหล่งภายนอก โดยไม่ปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปแบบคนสิ้นหวัง การรู้จักเผชิญกับปัญหาอย่างกล้าหาญและรู้จักใช้เหตุผล ตลอดจนใช้ความพยายามอย่างเต็มความสามารถ จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับครอบครัว อีกทั้งยังจะช่วยเติมพลัง แห่งความรักความเอื้ออาทรห่วงใยกันระหว่างสมาชิกครอบครัว

๒) การพึ่งตนเองทางสุขภาพ

อนึ่ง ถ้าครอบครัวสามารถสร้างตนเองจนมีฐานะมั่นคง แต่ไม่ระมัดระวังรักษาดนทางด้านสุขภาพ มีความอ่อนแอในการพึ่งตนเองทางสุขภาพ ก็จะทำให้เกิดการลดทอนด้านความเข้มแข็งของครอบครัวลงได้ ครอบครัวเข้มแข็ง จึงต้องพึงระวังป้องกันรักษาดนทางด้านสุขภาพโดยปฏิบัติสิ่งต่อไปนี้

(๑) พึงตระหนักในความสัมพันธ์อันดีระหว่างสุขภาพทางร่างกาย และสุขภาพทางอารมณ์ จิตใจ เมื่อสุขภาพทางกายสมบูรณ์ดี สุขภาพจิต ก็จะดีตามไปด้วย เมื่อร่างกายแข็งแรง จิตใจแข็งแรง อารมณ์ปลอดโปร่ง สามารถมองโลกในแง่ดี มองเห็นและยอมรับข้อบกพร่องของตนได้กระจ่างขึ้น ขณะเดียวกันก็ยอมรับข้อบกพร่องของคนอื่นในครอบครัวได้มากขึ้น รวมพลังกันแก้ไขข้อบกพร่องให้กันและกัน และรู้จักเสริมพลังจิตใจให้กัน และกันให้เกิดเป็นภูมิคุ้มกันต่อต้านปัญหาอันอาจเกิดขึ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ

(๒) พึงเห็นความสำคัญของการพึ่งตนเองได้ในการระวังรักษาสุขภาพ เพื่อการป้องกัน แต่ถ้าเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่อาจดูแลตนเองได้ก็ไม่ประมาท หรือตื่นตระหนก หากรู้จักใช้การช่วยเหลือจากแหล่งชำนาญการต่าง ๆ ได้ เมื่อพบความผิดปกติใด ๆ ทางสุขภาพ ก็ให้แสวงหาคำปรึกษาจากแพทย์ อย่างทันทั่วทั้งที่

(๓) สร้างจิตสำนึกแห่งความปลอดภัยให้แก่สมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้ตระหนักในคุณค่าของการมีชีวิตที่มีคุณภาพและปลอดภัย เพื่อรักษา ความเข้มแข็งของครอบครัวไว้ไม่ให้สูญเสีย

๓) การพึ่งตนเองทางข้อมูลข่าวสาร

ยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร จำเป็นต้องมีการแสวงหาพร้อมกับ การกลั่นกรองข้อมูลต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบครอบครัว ทุกสิ่งทุกอย่าง มีสองด้าน ด้านดีและด้านไม่ดี ข้อมูลข่าวสารในโลกปัจจุบันที่เข้ามากระทบต่อ สัมผัสต่าง ๆ ของบุคคลมีมากมายเหลือคณานับ ทุกคนในครอบครัวต้องร่วมกันสร้างกำแพงรับความหนักเบาของข้อมูลที่เข้ามาสู่ครอบครัว ข้อมูลบางส่วนดี เป็นประโยชน์สำหรับการป้องกัน เช่น ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพอนามัย ข้อมูลบางส่วนอาจใช้ในการป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม ขณะที่บางส่วนก็อาจ เป็นข้อมูลที่ต้องพึงระวังในการคัดกรอง การรับรู้

ข้อมูลบางส่วนอาจเป็น อันตรายต่อการรับเข้ามาโดยปราศจากการคัดกรอง ข้อมูลแต่ละประเภท แต่ละอย่างอาจมีความเหมาะสมต่อวัยหรือประสบการณ์ของบุคคล ไม่เหมือนกัน ขณะที่ครอบครัวต้องยอมรับว่าข้อมูลข่าวสารในโลกปัจจุบัน เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ขณะเดียวกันก็เปลี่ยนแปลงเร็วมาก ครอบครัวจึงมี หน้าที่ร่วมกันที่จะช่วยกันดูแลคัดกรองข้อมูลต่าง ๆ ให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ต่อสมาชิกครอบครัวให้มากที่สุด ให้รู้จักคัดเลือกข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อ การเรียนรู้ทั้งในทางบวกและทางลบ โดยอาจใช้หลักปฏิบัติดังต่อไปนี้

(๑) ยอมรับว่าข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบสังคมและครอบครัว มีมากมาย จำเป็นที่จะต้องมีการคัดกรอง แยกสิ่งที่เป็นขยะ ไม่มีค่าให้เหลือ ข้อมูลที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของครอบครัว

(๒) ให้รู้จักบริโภคข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รอบตัว ด้วยการใช้สติปัญญา การรู้จักใช้ข้อมูลข่าวสารด้วยการใช้สติปัญญา จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีค่า ในการพัฒนาตนและครอบครัว

(๓) ให้รู้จักใช้สติกำกับการใช้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ โดยพิจารณาถึงความพอเพียงของข้อมูลที่จะรับเข้าไปในชีวิต เพื่อให้เกิดความพอดีในการใช้ ไม่ทำให้เกิด การเสียความสมดุลในชีวิต เพราะการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพไม่ได้อาศัยข้อมูล ข่าวสารแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีด้านอื่น ๆ ของชีวิตที่ครอบครัวจะต้อง ดูแลรักษาอีกมาก

(๔) ต้องมีความรับผิดชอบในการรับ การใช้ และการส่งต่อสาระต่าง ๆ ของข้อมูล ข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัว และสังคม

๔) การพึ่งตนเองทางการเรียนรู้

เนื่องจากการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตของบุคคลและ ครอบครัว ทั้งนี้เพราะผลจากการเรียนรู้อาจนำบุคคลไปสู่การเปลี่ยนแปลง ต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะ การเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม และจิตใจ กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นนับแต่เวลาที่เด็กเกิดปฏิสนธิ ในท้อง ของแม่ เด็กเรียนรู้ที่จะปรับตัวตั้งแต่มาก่อนเกิด เมื่อเกิดมาแล้ว และมีชีวิต อยู่จนตราบเท่าที่หมดสิ้นชีวิต ก็มีกระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปตลอดเวลา ไม่สิ้นสุด ครอบครัวเข้มแข็งจึงต้องมีลักษณะการพึ่งตนเองได้ในด้านนี้ ถ้าปราศจากความสามารถในด้านดังกล่าวนี้แล้ว ครอบครัวก็ไม่อาจพัฒนา ไปสู่ เสถียรภาพที่จะต่อต้านต่อสิ่งที่เป็นอันตรายต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก ครอบครัวได้

ครอบครัวจึงมีภาระสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งในการที่จะต้องช่วยให้สมาชิก สามารถพึ่งตนเองได้อย่างถูกต้องในด้านการเรียนรู้ ซึ่งก็มีข้อปฏิบัติได้ ดังต่อไปนี้

(๑) ให้ครอบครัวตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของชีวิตที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ในวัฏจักรการพัฒนาครอบครัว ซึ่งเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งครอบครัว การดูแล ครอบครัวที่มีสมาชิกในวัย

ต่าง ๆ ไปจนกระทั่งการเข้าสู่ระยะท้ายสุดของความสมบูรณ์ในชีวิตครอบครัว คือ การผลิตพหุจาก คู่ครองหรือสมาชิก ครอบครัว ทุกชั้นทุกตอนของชีวิตครอบครัว ล้วนมีการเรียนรู้ที่ต้องกระทำ ทั้งสิ้น

(๒) ครอบครัวจึงต้องรู้จักแสวงหาความรู้เพื่อการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพื่อ การปรับปรุง ดูแลพฤติกรรมและจิตใจของสมาชิกครอบครัวให้ไปสู่ทิศทาง ที่พึงปรารถนา ซึ่งเริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ที่จะให้การรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผลในการขบ ปัญหาต่าง ๆ และการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อให้สามารถ ดำรงชีวิตสอดคล้อง กับสังคมภายนอกโดยรวมและสังคมโลก

(๓) ให้พยายามเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้นจากภาวะการณ์ต่าง ๆ ทั้งในระดับครอบครัว ของตนเองและของผู้อื่น ซึ่งมีอยู่หลากหลาย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำมาใช้ ประโยชน์ต่อการรู้จักและพัฒนาครอบครัวของตนให้มากขึ้น

(๔) ครอบครัวจะต้องตระหนักในคุณค่าความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ และรู้จัก แสวงหาแหล่งข้อมูลที่ทำให้ความรู้ต่าง ๆ ตลอดจนรู้จักกลั่นกรอง การใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้น

(๕) ให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวตระหนักในคุณค่าของการรวมพลัง ความรู้ ให้รู้จักผนึกกำลังกันเป็นเครือข่ายความรู้ เพื่อการเรียนรู้ประสบการณ์ จากกันและกัน การรู้จักเรียนรู้ จากการสร้างเครือข่าย จะช่วยทำให้เกิด ความเข้มแข็งของครอบครัวอื่น ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะ เหมือนกันหรือแตกต่างกันได้ โดยต่างให้ความเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าของกันและกัน การ พึ่งตนเองได้ทางด้านการเรียนรู้ของครอบครัว เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างชุมชนเข้มแข็งและสังคม เข้มแข็งโดยผู้รับผิดชอบครอบครัวเป็นผู้เริ่มก่อนด้วยการรู้จักแสวงหาแหล่งความรู้ในตนเอง แล้วขยาย สู่การเรียนรู้จาก แหล่งภายนอกตน รู้จักผสมผสานความรู้ที่ได้จากแหล่งภายในและภายนอกตน ให้ เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อการเรียนรู้ การรักษา และการสืบทอดคุณค่า ของการเป็นครอบครัวไว้ ตลอดไป

๔. หลักการและแนวทางเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งด้านทุนทางสังคม^{๔๓}

เนื่องจากแต่ละครอบครัวจะมีทั้งจุดดีและจุดอ่อนแตกต่างกันออกไป ทำให้ทุนทางสังคมที่ จะมีส่วนเกื้อหนุนให้ได้รับการยอมรับจากบุคคลและ สังคมทั่วไปของแต่ละครอบครัวมีไม่เหมือนกัน แต่จากความแตกต่าง ดังกล่าวครอบครัวไม่ควรที่จะนำมาประเมินครอบครัวของตนว่ามีสถานภาพว่า

^{๔๓} จรรยา สุวรรณทัต, ชุดความรู้เกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐานครอบครัว เข้มแข็ง, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, หน้า ๕๘-๖๐.

ตลอดไป หากควรที่จะต้องศึกษาและพิจารณาใคร่ครวญว่าจุดดีของ ครอบครัวของเราอยู่ตรงใดบ้าง จุดอ่อนของครอบครัวอยู่ ณ ที่ใด จะมีทาง ในการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นได้อย่างไรบ้างในอนาคต

ต้นทุนทางสังคม ครอบคลุมความหมายที่กว้างไปกว่าเรื่องของสถานภาพ หรือวัตถุหรือความได้เปรียบทางกายภาพ หากยังมีความหมายครอบคลุมถึงลักษณะ หรือคุณค่าภายในของตัวบุคคลหรือสังคมที่ถ้าหากมีอยู่แล้ว แต่ไม่ได้รับ การพัฒนาหรือตระหนักรู้ในความสำคัญ นับวันลักษณะและคุณค่าเหล่านั้น ก็จะลดทอนความงดงามหรือความมีคุณค่าลง จึงเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่จะรู้จักเข้าใจและเรียนรู้บุคคลในครอบครัว เช่น พ่อแม่เรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ ในตัวลูก รู้จักพัฒนาและส่งเสริมสิ่งที่มีอยู่ในตัวลูกในด้านดีให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็รู้จักเรียนรู้และเข้าใจลักษณะที่ยังต้องการแก้ไขปรับปรุงต่อไป

เพื่อให้ลักษณะที่ยังไม่น่าพอใจนั้นจะได้รับการดูแลส่งเสริมแก้ไขจะเป็นทุนหนึ่งทางสังคมที่มีค่าได้นอกจากลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางจิตสังคมแล้ว ทุนทางสังคม 5 ในด้านการศึกษา ก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ครอบครัวจะต้องดูแลพลสมานในครอบครัวให้มีการพัฒนาในเรื่องนี้ หลายคนให้ความสำคัญต่อการศึกษว่าเป็นบันไดไปสู่การพัฒนาสถานภาพทางสังคมและการไต่เต้าสู่อำนาจ ในสังคม ซึ่งนับว่าเป็นความเข้าใจที่ผิด เพราะคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษานั้น ไม่ใช่ทางไปสู่เป้าหมายเชิงวัตถุ หากคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษานั้นคือ การยกระดับคุณภาพของคนให้เป็นผู้ที่สามารถมองสิ่งต่าง ๆ ได้กว้างขึ้น และลึกซึ้งขึ้น การศึกษาจึงไม่ได้วัดด้วยปริญญาบัตรหรือเกียรติที่ได้รับ หากวัดด้วยคุณภาพทางจิตใจของคน การศึกษามีทั้งในระบบที่ต้องเรียน ในสถานศึกษา และนอกระบบที่ไม่ต้องเรียนในสถานศึกษา

การศึกษาทุกแขนง ทุกสายอาชีพ ล้วนมีคุณค่า ช่วยให้บุคคลที่ได้รับการฝึกอบรมในสถาบัน การศึกษานั้น ๆ พบทางออกที่มีค่าทั้งต่อตัวเอง สังคม และประเทศชาติ การสร้างและพัฒนาทุนสังคมด้านการศึกษา จึงเป็นกระบวนการช่วยอบรม ที่ละเอียดอ่อน ไม่แพ้การฝึกอบรมเลี้ยงดูทางบ้าน พ่อแม่จึงไม่ควรบังคับ เด็กหรือลูกหลานให้เข้าสู่สถาบันการศึกษาหรือสายอาชีพที่ตนต้องการตาม กระแสสังคม แต่ต้องเปิดโอกาสให้ลูกและบุตรหลานได้ศึกษาในสิ่งที่เขาถนัด และสนใจอย่างแท้จริง เพราะสิ่งนี้จะช่วยให้เขาเห็นคุณค่าในตนเอง รู้สึกตนว่าสามารถเคารพต่อศักดิ์ศรีที่แท้จริงของเขาได้ เมื่อเขารู้สึกเช่นนั้น ทุนสังคมในตัวเขาจะเบ่งบานขึ้นจนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับจากสังคม และคนอื่นได้

ครอบครัวมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้าง ฟูมฟักลักษณะทางจิตใจ ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล ลักษณะทางจิตที่จัดเป็น ๒ ทุนสังคมที่ทุกฝ่ายให้การยอมรับ ซึ่งได้แก่การมีจิตมุ่งอนาคต มุ่งสัมฤทธิ์ควบคุมตน ตลอดจนการมีจิตสาธารณะและจิตพอเพียงนั้น ต้องอาศัยกระบวนการฝึกอบรมที่ละเอียดอ่อน ยาวนาน และการเห็นต้นแบบที่ดีงามและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อ

การเห็นความสำคัญของสิ่งนั้น ๆ ต้นทุนสังคมด้านนี้ ยังมีความสำคัญยิ่งต่อครอบครัวเข้มแข็งที่ต้องมี
 ปณิธานมั่นคงไม่คลอนแคลน ไปตามกระแสวัตถุ พยายามรักษาสุขภาพจิตเด็กและครอบครัว
 เสริมสร้าง ปัญญาการรู้คิดให้กับเด็ก ตลอดจนเลือกสรรประสบการณ์อันมีค่าต่าง ๆ ให้เด็กได้เรียนรู้
 ทั้งหมดนี้จัดเป็นรากฐานของการพัฒนาจริยธรรมทั้งหลายทั้งปวง

๕. แนวทางปฏิบัติเพื่อให้ครอบครัวสามารถรับมือกับภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบากได้
 อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๔}

๑) การเตรียมพร้อมเพื่อการป้องกัน การรู้จักเตรียมตัวเตรียมใจไว้ให้พร้อม - ดีกว่าการ
 รอให้เกิดปัญหาเสียก่อนแล้วหาทางแก้ การเตรียมพร้อมของครอบครัวสามารถกระทำได้หลายอย่าง
 ได้แก่ การแสวงหาข้อมูลความรู้ นั่นก็คือ เริ่มตั้งแต่การสร้างชีวิตครอบครัวที่มีความสุข มั่นคง จำเป็นที่
 หุ่นส่วนชีวิตทั้งหญิงชายจะต้องมีการเตรียมตัวเตรียมใจเสียก่อน ด้วยการเรียนรู้กันและกัน เห็น
 ความสำคัญของการรับการตรวจร่างกายและจิตใจ เพื่อรับบทบาทใหม่ในครอบครัว มีการเตรียมตัว
 สร้างหลักฐานให้แก่ครอบครัว ด้วยการมีอาชีพและที่พักอาศัยที่มั่นคง ตลอดจนรู้จักแสวงหาข้อมูล
 ความรู้ในเรื่องสภาพแวดล้อมรอบตัว ถ้าเป็นสถานที่อยู่ในเขตอันตรายต่อการเกิด ภัยธรรมชาติก็ต้อง
 แสวงหาข้อมูลในการปฏิบัติตัวเพื่อการป้องกันก่อน การเกิดเหตุขึ้น เตรียมกายใจ เพื่อการรับสภาพ
 อย่างไม่ประมาท ข้อมูล ความรู้แต่ละด้านที่แสวงหาและได้มาสามารถใช้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการป้องกัน
 และจัดการความเสี่ยงได้ทุกประเภทที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

๒) การรวมพลังกายจิตของสมาชิกครอบครัวทุกคน โดยเริ่มจากผู้เป็น หัวหน้า
 ครอบครัวทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีในการเผชิญปัญหาด้วยการใช้ การตัดสินใจด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์รู้
 วามที่จะต้องตั้งสติและให้คุณค่าต่อ ความคิดของทุกคนในครอบครัว เพื่อความร่วมมือร่วมใจและร่วม
 พลังกัน ทั้งในเวลาปกติและคับขัน

๓) การปรับกายและจิตใจ เมื่อเกิดการเผชิญกับภาวะเสี่ยงที่ไม่อาจ หลีกเสี่ยงได้และ
 จะต้องมีการปรับให้สามารถจัดการกับภาวะยากลำบากได้ ครอบครัวต้องตั้งสติ ไม่ตื่นตระหนกตกใจ
 ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด

๔) การรู้จักยอมรับการช่วยเหลือจากภายนอก ถ้าภาวะเสี่ยงและภาวะ ยากลำบากมี
 ความรุนแรงเกินกว่าที่ครอบครัวและสมาชิกครอบครัวจะรับไหวได้ แต่โดยลำพัง ให้แสวงหาหรือรับ

^{๔๔} จรรยา สุวรรณทัต, ชุดความรู้เกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐานครอบครัว
 เข้มแข็ง, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, หน้า ๖๖-๖๘.

ความช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งอาจจะเป็น องค์กรหรือบุคคลที่มีทักษะและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ โดยทันที

๕) การมองภาวะเสี่ยง ภาวะยากลำบากและภาวะวิกฤติ ทั้งสองด้าน คือทั้งทางด้านบวกและด้านลบ เมื่อใดที่ภาวะเสี่ยงและภาวะยากลำบาก หรือ ภาวะวิกฤติ เกิดขึ้นกับครอบครัวใดแล้ว ในด้านลบอาจก่อให้เกิดผลกระทบ ต่อความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจและการสูญเสียทั้งทางกายภาพและจิตใจ แต่ในด้านบวก ภาวะเหล่านี้กลับจะช่วยเรียกพลังความร่วมมือ ความรัก ความสามัคคีระหว่างสมาชิกครอบครัวให้เข้ามาอยู่ด้วยกันอย่างมั่นคง พบสิ่งดี ๆ ในตัวสมาชิกอย่างไม่เคยได้พบเห็นมาก่อน เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาในพลังที่จะร่วมกันเผชิญต่อสู้อยู่ร่วมกันเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ จนประสบผลสำเร็จ

สุดท้ายคือ การพยายามเลี่ยงหรือลดปัจจัยเสี่ยงให้เหลือน้อยที่สุด พร้อมกับพยายามเพิ่มการสร้างปัจจัยปกป้องเพื่อลดหรือป้องกันภาวะเสี่ยงและ ภาวะยากลำบากการทำเช่นนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถมองภาวะเหล่านี้ด้วยจิตใจ เข้มแข็งและเปิดกว้าง และยอมรับในสัจธรรมของชีวิตว่า ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงทั้งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไป ภาวะเสี่ยงและ ภาวะยากลำบากก็เป็นไปตามหลักสัจธรรมนี้ เมื่อเกิดขึ้นได้ อยู่ได้ชั่วขณะแล้วก็ดับ ไปได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามขณะที่มีการยอมรับสัจธรรมของชีวิต ก็จำเป็น ต้องพยายามพลิกฟื้นสภาพชีวิตขึ้นมาใหม่ภายใต้ขีดจำกัดที่มีอยู่ เพื่อพิสูจน์ความเข้มแข็งของครอบครัวในการที่จะต่อสู้เพื่อคืนสู่สภาพปกติ หรือที่ใกล้เคียงกับสภาพปกติให้มากที่สุดได้

๒.๑.๑๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัวด้วยการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่และสร้างสรรค์เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้นครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน^{๔๕}

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ได้ดำเนินงานจัดทำระบบฐานข้อมูลมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง ผลการสำรวจสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัว ตามมาตรฐานครอบครัว

^{๔๕} นิติยา คชภักดี, รายงานโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด ครอบครัวอยู่ดีมีสุข, (นครปฐม: สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๖), หน้า ๒๘.

เข้มแข็ง ในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ พบว่า สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวภาพรวมในแต่ละมิติ ระดับภาพรวมระดับประเทศมีค่าเฉลี่ยดัชนีความเข้มแข็ง ๘๕.๕๐% ซึ่งมีค่าความเข้มแข็งสูงกว่าค่าเกณฑ์มาตรฐาน (เกณฑ์มาตรฐานเท่ากับร้อยละ ๗๔) โดยเมื่อดูค่าความเข้มแข็งของครอบครัวในแต่ละมิติ พบว่า ค่าความเข้มแข็งของครอบครัวในมิติด้านสัมพันธภาพ มีค่าเฉลี่ยดัชนีความเข้มแข็งของครอบครัว ๖๘.๓๕% ด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ๙๐.๖๓% ด้านการพึ่งพาตนเอง ๘๓.๒๓% ด้านทุนทางสังคม ๙๑.๘๘% และด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก ๙๓.๔๑% ซึ่งพบว่าค่าความเข้มแข็งของครอบครัวในภาพรวมมีค่าเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๕๖๑^{๔๖}

นอกจากนี้ยังพบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (มีความสมดุลทางรายได้กับรายจ่าย) และครอบครัวที่สมาชิกในครัวเรือนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน (มีการพูดคุยปรึกษาหารือกัน เอื้ออาทรต่อกัน และมีกิจกรรมร่วมกันทั้งในและนอกครัวเรือน) รวมทั้งเป็นครอบครัวที่มีอารมณ์ร่าเริง แจ่มใส ไม่ดื่มสุรา และมีหลักประกันในชีวิต ปัจจัยที่กล่าวมานี้มีความสำคัญต่อครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย โดยปัจจัยด้านสัมพันธภาพในครอบครัว มีความสำคัญเป็นอันดับแรก^{๔๗}

รายงานการวิจัย เรื่อง ผลของโปรแกรมจิตศึกษาสำหรับพ่อแม่ ต่อความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีลูกบกพร่องทางสติปัญญา โดยใช้แบบสอบถามความเข้มแข็งของครอบครัวจำนวน ๗ ด้าน ได้แก่ ด้วย ๑. ความซาบซึ้งและความรัก (Appreciation and Affection) ๒. การมีพันธะผูกพัน (Commitment) ๓. การสื่อสารเชิงบวก (Positive Communication) ๔. การใช้เวลาสนุกสนานร่วมกัน (Time Together) ๕. การมีความสุขทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-Being) ๖. ความสามารถในการจัดการปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (Coping Ability) และ ๗. การสนับสนุนหรือให้กำลังใจ (Support) พบว่า ภายหลังจากทดลอง กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมโปรแกรมจิตศึกษามีคะแนนความเข้มแข็งของครอบครัวมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรมจิตศึกษา และจากการติดตามผลด้วยการสัมภาษณ์พ่อแม่ภายหลังจากทดลองเกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวและพัฒนาการเด็กพบว่า การให้โปรแกรมจิตศึกษาช่วยให้พ่อแม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลและปฏิบัติต่อลูกที่

^{๔๖} กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, รายงานสถานการณ์ครอบครัวเข้มแข็ง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://stat.thaifamily.in.th/StartpageFamily01.aspx> [๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

^{๔๗} บังอร เทพเทียน และคณะ, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง”, วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๑): ๒๕-๓๘.

มีความบกพร่องทางสติปัญญา และนำความรู้ที่ได้ไปใช้จริงกับลูก ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งในครอบครัวมากขึ้น^{๔๘}

วิญญู กิณะเสนและคณะ ได้วิจัยเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ตามหลักทศ ๖ ของประชาชนในเขตปริมณฑลเพื่อให้ครอบครัวมีความสุข โดยทำการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ จากกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในจังหวัดปริมณฑล ๕ จังหวัด ได้แก่ นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร จำนวน ๓๘๔ คน พร้อมทั้งได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ คน ผลการวิจัยพบว่า ความเข้มแข็งของครอบครัวของประชาชนในเขตปริมณฑลอยู่ในระดับมาก การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวให้มีความสุขตามหลักทศ ๖ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ต่อเดือนต่างก็มีความเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักทศ ๖ ต่างกัน และยังพบว่าความเข้มแข็งของครอบครัวและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวตามหลักทศ ๖ มีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๔๙}

นฤดี โสรรัตน์ ได้วิจัยเกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวในบริบทสังคมไทย: ลักษณะความเข้มแข็งของครอบครัว ปัจจัยและวิธีการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว โดยทำการเก็บข้อมูลจากครอบครัว ๑๕ ครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของครอบครัวเข้มแข็งประกอบด้วย ๑) มีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ๒) รับผิดชอบต่อหน้าที่ตน ๓) ยึดค่านิยม มีสัญญา มีความเชื่อใจกัน ๔) มีการสื่อสารด้านบวกในครอบครัว ๕) มีทุนทางสังคมในครอบครัว ๖) มีความสามารถพึ่งพาตนเองได้ ๗) มีความสามารถในการจัดการปัญหา หลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก^{๕๐}

^{๔๘} คมเพชร ฉัตรศุภกุล (และคณะ), “ผลของโปรแกรมจิตศึกษาสำหรับพ่อแม่ ต่อความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีลูกบกพร่องทางสติปัญญา”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๖๒), หน้า ๑.

^{๔๙} วิญญู กิณะเสนและคณะ, “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักทศ ๖ ของประชาชนในเขตปริมณฑลเพื่อให้ครอบครัวมีความสุข”, วารสารสิทธิมนุษยชน, กรุงเทพฯ, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๔๒-๕๖.

^{๕๐} นฤดี โสรรัตน์, “ความเข้มแข็งของครอบครัวในบริบทสังคมไทย: ลักษณะความเข้มแข็งของครอบครัว ปัจจัยและวิธีการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๒๗-๔๓๗.

มาลีวัล เลิศสาครศิริได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเข้มแข็ง ต้นทุนชีวิตกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสหศึกษา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร โดยทำการเก็บข้อมูลจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสหศึกษา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร จำนวน ๒๓๐ คน ผลการวิจัยพบว่า ต้นทุนชีวิตมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองทุกรายด้าน ได้แก่ ด้านโภชนาการ ด้านความรับผิดชอบต่อสุขภาพ ด้านการออกกำลังกายและการออกกำลังกาย ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ด้านการจัดการความเครียด ด้านความสำเร็จในชีวิต และภาพรวมทุกด้านที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๐๑ โดยการศึกษาในครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและจำเป็นในการส่งเสริมให้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนและจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนมีความเข้มแข็งในการดูแลสุขภาพตนเอง^{๕๑}

นันทาและจินตนาได้วิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมในครอบครัวด้านสัมพันธภาพ พฤติกรรมการเป็นพ่อแม่ ภาวะซึมเศร้าของแม่และภาวะวิตกกังวลของพ่อกับปัญหาพฤติกรรมในเด็กสมาธิสั้นภาคกลางตอนบน โดยทำการเก็บข้อมูลจากพ่อแม่เด็กสมาธิสั้นที่อายุระหว่าง ๖-๑๒ ปี จำนวน ๑๕๔ คนที่มาใช้บริการต่อเนื่องแผนกผู้ป่วยนอกโรงพยาบาลของรัฐในเขตภาคกลางตอนบน ผลการวิจัยพบว่า ๑) เด็กสมาธิสั้นส่วนใหญ่มีปัญหาพฤติกรรมด้านเกรง ร้องลงมาก คือความสัมพันธ์กับเพื่อน อยู่ไม่นิ่ง สัมพันธภาพทางสังคมและพฤติกรรมทางอารมณ์ตามลำดับ ๒) สภาพแวดล้อมในครอบครัวด้านสัมพันธภาพของเด็กสมาธิสั้นอยู่ในระดับดี พฤติกรรมการเป็นพ่อแม่อยู่ในระดับปานกลาง ภาวะซึมเศร้าของแม่พบร้อยละ ๑๙ และภาวะพ่อวิตกกังวลพบร้อยละ ๘ ๓) สภาพแวดล้อมในครอบครัวด้านสัมพันธภาพและพฤติกรรมการเป็นพ่อแม่มีความสัมพันธ์ทางลบกับปัญหาพฤติกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ปัจจัยภาวะซึมเศร้าของแม่และภาวะวิตกกังวลของพ่อมีความสัมพันธ์ทางบวกกับปัญหาพฤติกรรมของมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๕๒}

^{๕๑} มาลีวัล เลิศสาครศิริ, “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเข้มแข็ง ต้นทุนชีวิตกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสหศึกษา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร”, **วารสารพยาบาลทหารบก**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๓): ๒๐๙-๒๑๗.

^{๕๒} นันทา สงวนชัย, จินตนา ยูนิพันธุ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมในครอบครัวด้านสัมพันธภาพ พฤติกรรมการเป็นพ่อแม่ ภาวะซึมเศร้าของแม่และภาวะวิตกกังวลของพ่อกับปัญหาพฤติกรรมในเด็กสมาธิสั้นภาคกลางตอนบน”, **วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต**, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๘๓-๙๖.

พันธศรีและคณะได้ศึกษาแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนแออัด จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ในชุมชนแออัดจังหวัดอุบลราชธานี ตามองค์ประกอบครอบครัวเข้มแข็ง ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านสัมพันธภาพ ๒) ด้านการทำหน้าที่ของครอบครัว ๓) ด้านการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ/สุขภาพ/ข้อมูลข่าวสารและโอกาสการเรียนรู้ ๔) ด้านทุนทางสังคม และ ๕) ด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก องค์ประกอบเหล่านี้ได้ผ่านการคัดกรองจนเหลือส่วน ที่มีผลการประเมินคุณภาพของการปฏิบัติระดับต่ำถึงสูงเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบและตัวชี้วัด มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งกับสภาพปัญหาของครอบครัว กรณีผลการประเมินมีคุณภาพระดับต่ำพบว่า มีความสัมพันธ์กับปัญหาความยากจนและปัญหาหนี้สินของครอบครัว วิธีสร้างครอบครัวเข้มแข็งทำได้โดยแต่ละครอบครัวหันมาใส่ใจพัฒนาตนเองในองค์ประกอบที่มีคุณภาพของการปฏิบัติระดับต่ำโดยถือเอาองค์ประกอบที่มีคุณภาพของการปฏิบัติระดับสูงเป็นต้นแบบ พร้อมกันนั้นก็นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็งภายในชุมชนของตนมาเป็นจุดแข็งในการพัฒนา ทั้งนี้ การแก้ปัญหาและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวอาศัยความร่วมมือจาก ๕ ฝ่าย ได้แก่ ครอบครัวในชุมชนแออัดเจ้าของพื้นที่ศึกษา ผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรภาคเอกชน^{๕๓}

ในช่วงระยะ ๔๐ ปีที่ผ่านมา มีนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยเนบราสกา ลินคอล์น (The University of Nebraska–Lincoln) นำโดย John DeFrain มหาวิทยาลัยอลาบามา ทัสกาลูซา (The University of Alabama Tuscaloosa) นำโดย Nick Stinnett และ มหาวิทยาลัยมินนิโซตาเมืองเซนต์พอล (the University of Minnesota-St. Paul) นำโดย David H. Olson รวมถึงสถาบันในเครือในสหรัฐอเมริกาและทั่วโลกได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็ง พบว่า ผลจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับครอบครัวทั่วโลกชี้ให้เห็นถึงชุดคุณสมบัติที่อธิบายถึงลักษณะของครอบครัวเข้มแข็งที่มีความคล้ายคลึงกัน โดยพบว่า เมื่อผู้คนที่มาจากประเทศและวัฒนธรรมที่ต่างกันพูดคุยกันถึงสิ่งที่ทำให้ครอบครัวของพวกเขาแข็งแกร่งมักจะประกอบไปด้วย ๑. ความซาบซึ้งและความรัก (Appreciation and Affection) ๒. การมีพันธะผูกพัน (Commitment) ๓. การสื่อสารเชิงบวก (Positive Communication) ๔. การใช้เวลาสนุกสนานร่วมกัน (Enjoyable Time Together) ๕.

^{๕๓} พันธศรี พลศรี กิตติรัตน์ สืบพันธุ์ บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, “แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนแออัด จังหวัดอุบลราชธานี”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๗): ๖๔-๗๓.

การมีความผาสุกทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-Being) และ ๖. ความสามารถในการจัดการปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (The Ability to Manage Stress and Crisis Effectively)^{๕๔}

กาฟารีได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับผลของตัวแปรคั่นกลาง (Mediator Effects) ที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว จากการวิจัยพบว่า โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) ยืนยันการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-Being) และความเข้มแข็งของครอบครัว (Family Strengths) ได้รับผลมาจากการปรับตัวในชีวิตสมรส (Dyadic Adjustment)^{๕๕} และยังพบว่าความผาสุกทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-Being) สามารถพยากรณ์ปัจจัยป้องกันครอบครัว (family protective factors) และมีผลทางอ้อมต่อความเข้มแข็งของครอบครัวผ่านปัจจัยป้องกันครอบครัว^{๕๖}

ซารินา อาร์ชาต ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ของวัยรุ่นและผู้ปกครองเกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัว โดยเลือกทำการศึกษากับวัยรุ่นที่มีผู้ปกครองที่เป็นสมาชิกในครอบครัวเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตแต่งงานที่ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีกับลูก และไม่มีสมาชิกครอบครัวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาทางสังคม เช่น การยาเสพติด การดื่มสุรา และการลักขโมย จากผลการวิจัย พบว่า การรับรู้ของวัยรุ่นเกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวเป็นตัวพยากรณ์ที่สำคัญของอารมณ์และพฤติกรรมการปรับตัวของวัยรุ่น^{๕๗}

ทิตา เซปเตีย นิงซิ และคณะ ได้ศึกษาอิทธิพลของการปรับตัวในชีวิตสมรส (Marital Adjustment) และการทำหน้าที่ครอบครัว (Family Function) ต่อความเข้มแข็งของครอบครัว (Family Strength) ในการสมรสในวัยเยาว์ (Early Marriage) ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัวในชีวิต

^{๕๔} DeFrain, J., & Asay, S. M., "Strong Families Around the World", **Marriage & Family Review**, Vol. 4 No. 1-2 (August 2007): 1-10.

^{๕๕} Ghaffari M., "Spiritual Well-Being and Dyadic Adjustment: Mediator Effects for Family Strengths", **Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences**, Vol. 10 No. 3, (August, 2016): 1699.

^{๕๖} Ghaffari M. et al., "Predictors of Family Strength: The Integrated Spiritual-Religious/Resilient Perspective for Understanding the Healthy/Strong Family", **Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences**, Vol. 7 No. 2, (Autumn-Winter, 2013): 57-67.

^{๕๗} Arshat Z., "Adolescents and Parental Perception of Family Strength: Relation to Malay Adolescent Emotional and Behavioural Adjustment", **International Journal of Humanities and Social Science**, Vol. 3 No. 18 (October 2013): 163-168.

สมรส รายได้ และการทำหน้าที่ครอบครัว มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความเข้มแข็งของครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยทั้ง ๓ ได้แก่ การปรับตัวของคู่สมรส รายได้ และการทำหน้าที่ของครอบครัว มีผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัว^{๕๘}

ยัง ชุก เชี่ยวและยู ลิม ซุน ได้ศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ การเห็นคุณค่าตนเอง และความเข้มแข็งของครอบครัวของนักศึกษามหาวิทยาลัยเพศหญิง โดยทำการเก็บข้อมูลจากนักศึกษามหาวิทยาลัยเพศหญิง จำนวน ๒๐๐ คน ผลการวิจัยพบว่า ภาพลักษณ์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเห็นคุณค่าในตนเองและความเข้มแข็งของครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นความสำคัญของการเสริมสร้างภาพลักษณ์ การเห็นคุณค่าในตนเองและความเข้มแข็งของครอบครัวของนักศึกษาเพศหญิง^{๕๙}

การ์เซียและคณะได้วิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีต่อสุขภาวะทางจิตและความเชื่ออำนาจควบคุมภายในโดยทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ คนเพื่อวัดความเข้มแข็งของครอบครัว สุขภาวะทางจิต และอำนาจควบคุมภายใน สมการเชิงโครงสร้างพบว่าความแปรปรวน ๖๗% ในสุขภาวะทางจิต และ ๕๙% ของความแปรปรวนในความเชื่ออำนาจควบคุมภายในทำนายได้โดยความผูกพันและความไว้วางใจในครอบครัว ผลการวิจัยดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแง่มุมทางด้านจิตสังคมที่มีต่อแง่มุมทางด้านจิตใจ^{๖๐}

โฮง โยง ซุน และฮาน เกียม ซุน ได้วิจัยโมเดลสมการเชิงโครงสร้างของครอบครัวเข้มแข็งของสตรีวัยทำงานที่สมรสแล้วโดยทำการเก็บข้อมูลจากสตรีวัยทำงานที่มีอายุระหว่าง ๓๐-๔๐ ปี จำนวน ๓๑๙ คน ผลการวิจัยพบว่า การสนับสนุนของครอบครัวมีอิทธิพลโดยตรง โดยอ้อมและอิทธิพลรวมต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ความเครียดในครอบครัวมีผลกระทบทางตรง ทางอ้อม

^{๕๘} Ningsih D. S. et al., “The Influence of Marital Adjustment and Family Function on Family Strength in Early Marriage”, **Journal of Family Sciences**, Vol. 2 No. 2 (December, 2017): 23-33.

^{๕๙} Young-Sook Seo, Yu-Lim Son, “A Study on Body Image, Self-esteem, and Family Strengths of Female University Students”, **Journal of Korean Clinical Health Science**, Vol. 2 No. 2 (June 2014): 90-97.

^{๖๐} Cirilo Humberto García-Cadena, José Moral de la Rubia, Héctor Luis Díaz-Díaz, Juan Martínez-Rodríguez, Lorenzo Sánchez-Reyes, Fuensanta López-Rosales., “Effect of Family Strength over the Psychological Well-being and Internal Locus of Control”, **Journal of Behavior Health & Social**, Vol. 5 No. 2 (2014): 33-46.

และอิทธิพลโดยรวมต่อความเข้มแข็งของครอบครัว การสื่อสารที่ดีระหว่างคู่สมรสมีอิทธิพลโดยตรงและอิทธิพลโดยรวมเชิงบวกต่อครอบครัวเข้มแข็ง ตัวแปรพยากรณ์ของครอบครัวเข้มแข็งสามารถอธิบายโมเดลได้ ๖๑.๘% ผลการวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่า สมการเชิงโครงสร้างของครอบครัวเข้มแข็งของสตรีวัยทำงานที่สมรสแล้วและตัวแปรพยากรณ์ครอบครัวเข้มแข็งคือ การสนับสนุนของครอบครัว ความเครียดภายในครอบครัว และการสื่อสารที่ดีระหว่างคู่สมรส การจะสร้างครอบครัวของสตรีวัยทำงานที่สมรสแล้วให้มีความแข็งแรงได้นั้น การเข้าถึงการพยาบาลและโปรแกรมทางการแพทย์เพื่อเพิ่มการสนับสนุนของครอบครัว การสื่อสารที่ดีระหว่างคู่สมรสและจัดการความเครียดในครอบครัวเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน^{๖๑}

บัง กยุง ซุกและคณะได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปลักษณ์ การเห็นคุณค่าตนเอง และความเข้มแข็งของครอบครัวในนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย โดยทำการเก็บข้อมูลจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ จำนวน ๔๕๕ คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีสถานเศรษฐกิจสังคมและผลการศึกษากันมีรูปลักษณ์ การเห็นคุณค่าตนเอง และความเข้มแข็งของครอบครัวต่างกัน ครอบครัวเข้มแข็งยังได้รับอิทธิพลจากการดูแลของผู้ปกครอง ภาพลักษณ์ การเห็นคุณค่าในตนเองและครอบครัวเข้มแข็งมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยนี้ยังชี้ว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวของเด็กวัยประถมศึกษาตอนปลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับรูปลักษณ์และการเห็นคุณค่าในตน^{๖๒}

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ระบุปัจจัยปกป้อง ๕ ประการ (Five Protective Factors) ที่เป็นรากฐานของแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว ซึ่งประกอบไปด้วย ๑. ความเข้มแข็งทางใจของพ่อแม่ (Parental Resilience) ๒. ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Connections) ๓. การสนับสนุนที่เป็นรูปธรรมในยามที่ต้องการ (Concrete Support in Times of Need) ๔. ความรู้เรื่องการเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็ก (Knowledge of Parenting and Child Development) และ ๕. ความสามารถทางสังคมและอารมณ์ของเด็ก (Social and Emotional Competence of

^{๖๑} Hong, Yeong Seon, Han, Kuem Sun., "A Structural Equation Model on Family Strength of Married Working Women", **Journal of Korean Academy of Nursing**, Vol. 45 No. 6 (2015): 900-909.

^{๖๒} Bang, Kyung-Sook, Chae, Sun-Mi, Kim, Ji-Young, Kang, Hyun-Ju., "Relationships between Body Image, Self-esteem and Family Strengths in Late School Aged Children", **Korean Parent-Child Health Journal**, Vol. 15 No. 1 (June 2012): 33-38.

Children) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าปัจจัยป้องกันเหล่านี้ยังเป็นปัจจัยสนับสนุนที่เสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งและสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่ส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่เหมาะสม^{๖๓}

๒.๒ ขรवासธรรม ๔

สำหรับหลักขรवासธรรมนี้จัดเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนหรือครอบครัวโดยเฉพาะ เพราะเป็นหลักธรรมหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนสถาบันครอบครัวเพื่อให้สมาชิกในครอบครัว คือ บิดา มารดา และบุตร อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่าง คือ (๑) สัจจะ (๒) ทมะ (๓) ขันติ (๔) จาคะ โดย รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความหมายของขรवासธรรม ๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้คำจำกัดความไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรมว่า “ขรवासธรรม ๔” หมายถึง ธรรมสำหรับขรवास ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ (Gharavasa – dhamma : virtues for a good household life; virtues for lay people) ประกอบด้วย^{๖๔}

๑. สัจจะ หมายถึง ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริง ทำจริง (Truth and honesty)

๒. ทมะ หมายถึง การฝึกฝน การข่มใจ ฝกนิสสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แกไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา (Taming and training oneself; adjustment) ในธรรมหมวดนี้ ทมะทานมุงเอาตามปัญญา

๓. ขันติ หมายถึง ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย (Tolerance; forbearance)

๔. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตน ได้ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว (Liberality; generosity)

^{๖๓} The Center for the Study of Social Policy, **Strengthening Families: A Protective Factors Framework**, (The United States Department of Health & Human Services Administration for Children and Families/Strengthening Families and Communities: United States Department of Health, Education, and Welfare, 2009), p. 1.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ฆราวาส” หรือ “คฤหัสถ์” ไว้ในหนังสือ ฆราวาสว่าหมายถึง ผู้ครองเรือน คือมีครอบครัว ซึ่งต้องทำให้ถูกต้องเป็นหน้าที่ของมนุษยชาติ ตามปกติหรือสัตว์ตามปกติ เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำให้ถูกต้องสูงขึ้น-สูงขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่ง จิตใจ ก็ต้องทำจิตใจให้ถูกต้อง คำว่า “หน้าที่” ในภาษาบาลีเรียกว่า “ธมม” ในภาษาสันสกฤตว่า “ธรรม” ในภาษาไทย “ธรรม” คือหน้าที่^{๖๕} พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของหลักฆราวาสธรรมออกเป็น ๒ ประการ คือ เป็นธรรมธรรมดาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติและเป็นธรรมที่ใช้เป็นหลักในการที่จะ นำไปสู่การปฏิบัติธรรมข้ออื่นให้สำเร็จ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๖๖}

๑. เป็นธรรมธรรมดาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ ประกอบด้วย ๑) สัจจะ หมายถึง ซื่อตรงต่อ เพื่อนฝูงซื่อตรงต่อลูกเมีย ซื่อตรงต่อเวลา ซื่อตรงต่อการทำงาน ๒) ทมะ หมายถึง ข่มใจ อย่าให้เกิด โทสะ อย่าให้เกิดความรัก หรือความเกลียด ๓) ขันติ หมายถึง อุดหนุนต่อความร้อน ความหนาว ความ เหนื่อย อุดหนุนต่อคำตำ ๔) จาคะ หมายถึง การให้ทาน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนบ้าน มิตรสหาย

๒. เป็นธรรมที่ใช้เป็นหลักในการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมข้ออื่น ๆ ให้สำเร็จ ประกอบด้วย ๑) สัจจะ หมายถึง ความจริงใจ ความตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติในสิ่งนั้น เมื่อจะทำสิ่งใดหรือ ปฏิบัติธรรมข้อใดแล้วก็ควรตั้งใจจริง ทำอย่างสุดความสามารถ ทำให้ถึงที่สุด ดังเช่น เมื่อพระพุทธเจ้า ทำความเพียรเพื่อตรัสรู้ ก็ได้ตั้งสัจจาธิษฐานว่า แม้จะเหลือเพียงแต่กระดูกก็决不ลุกขึ้นจากที่นั่งถ้า ไม่บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ในการศึกษาเล่าเรียนก็เหมือนกันถ้ามีสัจจะหรือสัจจาธิษฐาน คือ ทำให้ มันจริง ๆ ตั้งใจจริง ๆ ก็จะช่วยให้ทุกคนประสบความสำเร็จสมดังที่ตั้งใจ ๒) ทมะ หมายถึง บังคับ ตัวเอง บังคับใจตนเองไม่ให้หลงไปตามแรงของสิ่งที่มายั่ว ซึ่งแม้จะยากเย็นเพียงใดก็ต้องพยายาม บังคับให้ได้ ในการบังคับนั้น ต้องใช้ไหวพริบและความฉลาดเข้าต่อสู้ เพราะจิตใจเมื่อถูกบังคับก็จะขัด ขื่นยิ่งกว่าช้างที่ตกมันเสียอีก ซึ่งการบังคับจิตใจของตนเอง นั้นก็มี ๒ วิธีด้วยกันคือ ๑) ฌานคือ การ ปล่อยประโลมจิตใจค่อยปล่อยโยน ๒) ฌานที่สอง คือ การบังคับโดยตรงการตั้งใจไม่ให้ทำในสิ่งนั้น ซึ่งทั้ง ๒ วิธีนี้ต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ๓) ขันติ เมื่อมีทมะแล้วยังต้องใช้ขันติเข้า รองรับ ต้องอดทนต่อการบีบคั้นของกิเลสไม่ว่าจะเป็นราคะ โทสะ โมหะ หรืออื่น ๆ ต้องใช้ความอดทน อย่าหลงไปตามสิ่งยั่วหรือกิเลส ๔) จาคะ หมายถึง บริจาคออกไป สิ่งที่ไม่ต้องการที่มีอยู่ในจิตใจ ให้หลุดออกไประบายความสับสนวุ่นวายออกไปจากจิตใจ อาจจะโดยการสวดมนต์หรือการพักผ่อนให้ ถูกวิธี ฆราวาสธรรม คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ นี้เป็นเครื่องมือกำจัดการ เป็นเครื่องมือที่จะสร้างสิ่งที่

^{๖๕} พุทธทาสภิกขุ, ฆราวาสธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทาน, ๒๕๓๗), หน้า ๔๕.

^{๖๖} พุทธทาสภิกขุ, ฆราวาสธรรม, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๓), หน้า ๕๕.

ปรารถนาในทุกกรณี ไม่ใช่เฉพาะเป็นธรรมของฆราวาสเท่านั้น แม้แต่บรรพชิตที่ต้องการจะบรรลุรรค
ผลนิพพาน ก็ยังต้องใช้ธรรมข้อนี้ด้วยเช่นกัน

หลวงกลิน อรรถโยธิน ได้กล่าวไว้ในอธิบายธรรมวิภาค น.ธ.ตรี ว่า ฆราวาส เป็นธรรมนำมา
ซึ่งความสุขความเจริญ เป็นสามัคคีธรรมอันควบคุมบุคคลไว้ให้กลมเกลียวกัน ผู้ปฏิบัติย่อมเกิดความ
ไพเราะและตั้งตระกูลให้ถาวรมีความสุขเจริญ สัจจะ หมายถึง สัตย์ซื่อแก่กันซื่อตรงต่อกัน เป็น
คุณธรรมที่สำคัญในการคบหาของประชาชน ถ้าหากแต่ละบุคคลต่างประพฤติซื่อตรง ไว้วางใจซึ่งกัน
และกันย่อมจะนำความเจริญมาสู่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติ ทมะ หมายถึง รู้จักข่มจิตของตน ความข่มใจ
เป็นคุณธรรมสำคัญอีกประการหนึ่งเพราะคนทั้งหลายย่อมมีอัธยาศัยแตกต่างกัน ถ้าไม่มีการข่มใจ
ปล่อยให้ประพฤติไปตามกิเลส ย่อมทำให้แตกสามัคคีกันโดยง่าย จึงควรต้องมีอุบายข่มใจของตนเมื่อ
ถูกกิเลสเข้าครอบงำอย่าหุนหัน กระทำลงไปตามอำนาจของกิเลส ผู้ที่มีทมะย่อมเป็นผู้ที่อยู่ห่างจาก
ความผิดพลั้ง ทั้งเป็นผู้อาจารย์สามัคคี ชันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ มา
กระทบทำให้เกิดโทสะ เมื่อใช้ ทมะ คือรู้จักข่มใจตนเข้าช่วยแล้ว แต่ยังไม่สำเร็จ ก็ต้องใช้ขันติ อดกลั้น
เข้าช่วยอีกแรงหนึ่ง คือ ต้องรู้จักอดกลั้นต่อเหตุการณ์อันจะก่อให้เกิดโทสะ จาคะ หมายถึง สละให้ปัน
สิ่งของ ของตนแต่คนที่ควรให้ปัน การให้เป็นกิจสำคัญประการหนึ่งของชนผู้อยู่เป็นหมู่เหล่า เป็นการ
ผูกไมตรีซึ่งกันและกัน เพราะคนเกิดมา มีสุข มีทุกข์ มีฐานะ มีอาชีพ แตกต่างกันไป ดังนั้น จึงควรมีน้ำใจ
ไมตรี อารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน^{๖๗}

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน ได้ให้ความหมาย ฆราวาสธรรมไว้ในหนังสือหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่า
เป็นธรรมสำหรับฆราวาสปฏิบัติฆราวาส คือผู้ครองเรือน ชีวิตของผู้ครองเรือนต้องมีการสมาคม การ
สมาคมกับคนอื่นต้องมีความจริงใจต่อเขา ต้องรู้จักข่มจิตของตน เมื่อประสบเหตุการณ์ไม่ดี ต้องมี
ความอดทนเพื่อต่อสู้กับชีวิต และในบางครั้งต้องบริจาคสมบัติของตนเมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อน
ฆราวาส มีอยู่ ๔ อย่าง คือ ๑) สัจจะ หมายถึง มีความจริงใจต่อคนอื่น ๒) ทมะ หมายถึง มีนิสัยข่ม
ความรู้สึกของตน ๓) ชันติ หมายถึง มีความอดทน ๔) จาคะ หมายถึง บริจาคสิ่งของของตนเพื่อ
ประโยชน์คนอื่น^{๖๘}

^{๖๗} กลิน อรรถโยธิน, อธิบายธรรมวิภาค น.ธ.ตรี, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๑), หน้า
๒๒.

^{๖๘} ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และทวี ผลสมภพ, หลักพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๒๙), หน้า ๙๘-๙๙.

จากความหมาย คำจำกัดความดังกล่าว ที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวมาเกี่ยวกับการหลักฆราวาสธรรม ๔ สรุปได้ว่า ฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับการครองเรือน มีอยู่ ๔ ข้อด้วยกันคือ ๑) สัจจะ คือ ความจริง ๒) ทมะ คือ การฝึกฝนปรับปรุงตน ๓) ขันติ คือ ความอดทน ๔) จาคะ คือ ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อ ความมีน้ำใจ

๒.๒.๒ ความเป็นมาของของฆราวาสธรรม ๔

หลักฆราวาสธรรม ๔ มีมาในพระสูตรต้นตปฏก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ในยักขสังยุต อาฬวกสูตรที่ ๑๒ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบปัญหาของอาฬวกยักข มีความตอนหนึ่งว่า “เชิญท่านถามสมณพราหมณเปนอันมากเหลาอื่นดูซิว่า ในโลกนี้มีอะไรยิ่งไปกว่าสัจจะ ทมะ จาคะและขันติฯ”^{๖๙}

อนึ่ง ในขุททกนิกาย สุตตนิบาต ก็มีปรากฏเรื่องนี้เช่นเดียวกัน ในอาฬวกสูตรที่ ๑๐ ว่าด้วยเรื่องอาฬวกยักขทูลถามปัญหา โดยพระพุทธองค์ตรัสด้วยพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบคำถามของอาฬวกยักขด้วยพระคาถาว่า “ผู้ใดมีศรัทธาอยู่ครองเรือน มีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรม อธิ จาคะ ผู้นั้นละจากโลกนี้ไปแล้วย่อมไม่เศร้าโศก”^{๗๐}

มีเรื่องโดยย่อว่าพระพุทธเจ้าเข้าไปประทับอยู่ในภพของอาฬวกยักข เขตเมืองอาฬวี อาฬวกยักขโกรธจึงกระทำทุกอย่างเพื่อทำร้ายพระพุทธองค์ แต่ก็ไม่สามารถทำให้เกิดอันตรายแก่พระพุทธองค์ได้ จึงเข้าไปเฝ้าทูลว่า ท่านจงออกไปเถิด^{๗๑} พระพุทธองค์ทรงทราบว่าอาฬวกยักขเป็นผู้กระด้างไม่อาจแนะนำด้วยความกระด้าง จึงทรงแนะนำด้วยความอ่อนโยน พระพุทธองค์จึงเสด็จออกไป ยักขเข้าใจผิดคิดว่าทรงว่าง่าย พุดคำเดียวก็ออกไป จึงทูลพระพุทธองค์ให้เสด็จเข้าไปอีกแล้วให้ออกมา จนถึงครั้งที่ ๔ ยักขกล่าวว่าท่านจงออกไป ครั้นนี้พระพุทธองค์ตรัสว่า เราไม่ออกท่านจะสิ่งใด ท่านจงทำสิ่งนั้นเถิด อาฬวกยักขจึงกล่าวว่า เราจักถามปัญหา ถ้าท่านตอบไม่ได้จักฉีกหัวใจ จับเหวี่ยงไปยังแม่น้ำคงคา ปัญหาที่อาฬวกยักขมีทูลถามพระพุทธองค์มีดังนี้^{๗๒}

๑. อะไรเล่าเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐของบุรุษในโลกนี้
๒. อะไรเล่าที่บุคคลประพฤติแล้วนำสุขมาให้

^{๖๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๒.

^{๗๐} ข.ส. (ไทย) ๒๕/๑๘๓-๑๘๔/๕๔๒-๕๔๕.

^{๗๑} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม, พระสูตรและอรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย สคาถวรรคเล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๓๖.

^{๗๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

๓. อะไรเล่ามีรสล้ำเลิศกว่ารสทั้งหลาย

๔. นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวถึงชีวิตของผู้เป็นอยู่อย่างไร ว่าประเสริฐสุด

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

ศรัทธา เป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐของบุรุษในโลกนี้ ธรรม^{๗๓} ที่บุคคลประพฤติ แล้วนำสุขมาให้ ความสัตย์ มีรสล้ำเลิศกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวถึงชีวิตของผู้เป็นอยู่ ด้วยปัญญาว่าประเสริฐสุด^{๗๔}

อาฬวกยักษ์จึงทูลถามต่อว่า^{๗๕}

๕. บุคคลข้ามโอฆะ^{๗๖} ได้อย่างไรเล่า ข้ามอรรณพ^{๗๗} ได้อย่างไรเล่า ล่วงทุกขีได้อย่างไรเล่า บริสุทธิได้อย่างไรเล่า

๖. บุคคลได้ปัญญาอย่างไรเล่า ทำอย่างไรเล่าจึงจะหาทรัพย์ได้

๗. บุคคลได้เกียรติยศอย่างไรเล่า ทำอย่างไรเล่าจึงจะผูกมิตรไว้ได้

๘. บุคคลละโลกนี้ไปสุโลกหน้า ทำอย่างไรเล่าจึงจะไม่เศร้าโศก

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

บุคคลข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา ข้ามอรรณพได้ด้วยความไม่ประมาท ล่วงทุกขีได้ด้วยความเพียร บริสุทธิได้ด้วยปัญญาบุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์ เพื่อบรรลุนิพพานไม่ประมาท มีความรอบคอบ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญาบุคคลผู้ท าการเหมาะสม ไม่ทอดธุระ ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้บุคคลได้เกียรติยศเพราะความสัตย์ บุคคลเมื่อให้ยอมผูกมิตรไว้ได้^{๗๘}

พระพุทธเจ้าตรัส ขรวาสาธรรม ๔ ว่า บุคคลผู้ครองเรือน ประกอบด้วยศรัทธามีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรม^{๗๙} ธิติ (ขันติ) จาคะ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมไม่เศร้าโศก

^{๗๓} ธรรมในที่นี้หมายถึง กุศลธรรม ๑๐ ประการอีกนัยหนึ่งหมายถึง ธรรมมีทานและศีล เป็นต้น, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๒.

^{๗๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

^{๗๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^{๗๖} โอฆะ หมายถึงทิวโฐฆะ, โอฆะ คือห้วงน้ำ คือกิเลส ๔ อย่างมี ๑) กาโมฆะ โอฆะคือกาม ๒) ภโวฆะ โอฆะ คือ ภพ ๓) ทิวโฐฆะ โอฆะคือทิวฐิ ๔) อวิชโฆฆะ กิเลสคืออวิชชา, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑/๑.

^{๗๗} อรรณพ หมายถึง ภโวฆะ, โอฆะ คือภพ, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๒.

^{๗๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

^{๗๙} ธรรมะ และ ทมะ มีความหมายว่า ปัญญา เหมือนกัน, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

จบพระพุทธพยากรณ์อาฬวกยักษ์บรรลุนิสาปัตติผล

๒.๒.๓ ความสำคัญและประโยชน์ของฉราวาสธรรม ๔ ในการครองเรือน

ฉราวาสธรรม ๔ เป็นคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นหลักธรรมที่พระองค์ทรงมอบสำหรับผู้ครองเรือนได้ปฏิบัติ เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น ลักษณะของภรรยาสามีที่เป็นคู่ศีลธรรมคู่ความดีคือคู่ที่ใช้ฉราวาสธรรม ๔ เป็นหลักธรรมการครองเรือน^{๘๐} โดยความสำคัญของหลักธรรมมีดังนี้

๑. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ความจริง ต้องมีความซื่อสัตย์และซื่อตรงต่อคู่ชีวิต ของตน มีความรับผิดชอบ มีความจริงใจต่อคู่ครอง ซื่อสัตย์ต่อตนเอง จริงใจ พูดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยอมรับไว้วางใจได้ ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวงและซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น โดยเฉพาะ คู่ชีวิตของเรา ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครอง ไม่โกหกหลอกลวง มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ มีความรับผิดชอบ ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามสัจจะแห่งธรรม อยู่กันอย่างเปิดเผย ให้ทั้งสองฝ่าย มองเห็นกันชัดเจน ไม่มีอะไรเป็นความลับ อันตนจะพึงปิดบังแก่กัน ครอบครัวที่สามีภรรยาไม่จริงใจซื่อสัตย์ต่อกัน จะหาความสุขไม่ได้เลย ทำให้สมาชิกภายในครอบครัวคือบุตรพลอยได้ รับผลกระทบไปด้วย ก่อให้เกิดปัญหาทางครอบครัวหลายประการตามมา

สำหรับความซื่อสัตย์ของบิดามารดาที่มีต่อบุตร ย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดีมีศีลธรรม มีคุณธรรม การที่จะให้บุตรเชื่อคำพูดของ ผู้เป็นบิดา มารดา ตั้งอยู่ในโอวาทของบิดามารดานั้น บิดามารดาจะต้องเป็นคนมีสัจจะ พูดจริง ทำจริง ให้บุตรเห็นเป็นตัวอย่าง เมื่อเวลาอบรมสั่งสอน จะทำให้บุตรเชื่อฟังได้โดยง่าย คุณธรรมข้อนี้ ถือว่าเป็นพื้นฐานที่ทำให้คู่ครองไว้วางใจกันและกันได้อย่างสนิทใจ

คุณของสัจจะ คือ

- ๑) เป็นคนหนักแน่นมั่นคง มีศักดิ์ศรี มีเกียรติ
- ๒) ก้าวหน้าในชีวิต
- ๓) งานที่ทำได้ดี
- ๔) เจริญมีคนเชื่อถือ

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า แนวทางพัฒนาความรักเพื่อชีวิตที่ล้ำเลิศ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

* คำว่า ธรรมะ และ ทมะ ในที่นี้มีความหมายว่า ปัญญา เหมือนกัน (ดู ส.ส.อ. ๑/๒๔๖/๓๑๕-๓๑๖).

** คำว่า “อิติ” ในที่นี้ หมายถึง วิริยะ (ความเพียร) (ดู ข.ส.อ. ๑/๑๙๑/๒๖๘)

โทษของการขาดสัจจะ คือ

- ๑) เป็นคนเหลวไหล เหลวไหล
- ๒) ทำกิจการอันใดก็ล้มเหลว
- ๓) ถูกเหยียดหยาม
- ๔) หมดความเจริญ^{๘๑}

๒. ทมะ คือ ความข่มใจ การรู้จักฝึกตนเองให้ข่มใจไม่ให้โกรธ อย่าเป็นคนขู่วาม คิดแล้วจึงทำ จึงพูดเสมอ เมื่อได้รับข่าวอะไรมาจากใครหรือจากที่ไหน ก็ต้องคิดทบทวนให้ รอบคอบว่ามีความจริง มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ไร้เหตุผล รู้จักบังคับ ควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นอยู่เสมอ ข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดี สิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในครอบครัว ผู้ครองเรือนที่ดี ต้องสามารถระงับยับยั้งใจตัวเองได้ในทุกกรณี และทุกเหตุการณ์ เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งทำสิ่งที่ไม่ถูก ต้อง หรือไม่ถูกใจ ควรให้อภัยแก่กันและกัน ในขณะเดียวกันต้องหาทางแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่ ตนทำลงไปให้ดียิ่งขึ้นไปอีก ไม่ว่าจะเป็นในด้านความประพฤติหรือด้านการทำมาหากินเลี้ยง ชีวิตในครอบครัว สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นสิ่งไม่ดี ต้องข่มใจที่จะไม่ทำ ข่มใจที่จะไม่ให้เกิด ข่มใจใน สิ่งที่เป็นอุปสรรคอันจะนำมาซึ่งความหายนะสู่ครอบครัว

คุณของทมะ คือ

- ๑) สามารถในการทำงาน
- ๒) ไม่เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น
- ๓) มิตรภาพมั่นคงไม่มีเวรภัย
- ๔) ยั้งตัวได้เพื่อไม่ถลำในทางที่ผิด

โทษของการขาดทมะ คือ

- ๑) ตกเป็นภาระสังคมกลายเป็นอาชญากร
- ๒) ตกสู่อบาย
- ๓) เกิดข้อพิพาท
- ๔) สังคมรังเกียจ^{๘๒}

^{๘๑} พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ฐมฺมวฑฺฒโน), ยี่ห้อยของคน, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ม.ป.ป.),

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

๓. ขันติ คือ ความอดทน ต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการ อยู่ร่วมกับคนอื่น อดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในครอบครัว อดทนต่อความยากลำบากใน การประกอบอาชีพ การเลี้ยงดูบุตร และญาติพี่น้องที่อยู่ในครอบครัว อดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ที่สร้างความลำบาก ชัดเคืองให้เกิดขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ อดทนต่ออุปสรรคต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตคู่ ต้องเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง สามารถกล้าเผชิญกับปัญหาต่างๆ ด้วยจิตใจที่ มั่นคง ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค ไม่อ่อนแอ จะทำให้มีความสุขเกิดขึ้นในครอบครัวได้ เพราะ ความสุขย่อมมีแก่บุคคลผู้อดทนเสมอ

การมีขันติมีคุณแก่ผู้ปฏิบัติดังนี้

- ๑) ทำงานได้ผลดี
- ๒) บำเพ็ญตนเป็นหลักแห่งบริวารชน
- ๓) ไม่มีการทะเลาะวิวาท
- ๔) ไม่ทำผิดเพราะเห็นแก่ความอยาก

การขาดขันติมีโทษดังนี้

- ๑) ทำงานคั่งค้ำ
- ๒) เสียความไว้วางใจของผู้น้อย
- ๓) เต็มไปด้วยศัตรู
- ๔) จะกลายเป็นอาชญากร^{๘๓}

๔. จาคะ คือ ความเสียสละ เสียสละทรัพย์สินเงินทอง ไม่หวงแหนของกินของใช้ ต่างๆ แม้กับคู่ครองของตนเอง เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณ ผู้ที่อยู่ ในความดูแล รับผิดชอบ ผู้ที่ด้อยโอกาส ผู้ที่มีฐานะยากจน ลำบากยิ่งกว่าเรา อย่าทำตนเป็นคน คับแคบ จงสร้างรั้ว บ้านด้วยความรักจากคนข้างเคียง ด้วยการแบ่งปันกันกินเสมอ ต้องเป็น คนใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันในครอบครัว มีความ โอบอ้อมอารีต่อคู่ครอง ต่อเพื่อนของคู่ครอง ตลอดถึงญาติของคู่ครองอย่างเสมอหน้ากัน เหมือนกับปฏิบัติต่อตนเอง ต่อเพื่อน และต่อญาติมิตรของตน หากคู่ครอง หรือสมาชิกทุกคน ในครอบครัวปฏิบัติตามคุณธรรมทั้ง ๔ เหล่านี้ ย่อมทำให้เกิดความผาสุกร่มเย็น

^{๘๓} รศ.ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, ผศ.วิธาน สุชีวงศ์, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๗.

คุณของจาคะ คือ

- ๑) ประเทศชาติมั่นคง
- ๒) ชีวิตปลอดภัย
- ๓) ได้รับการยกย่อง
- ๔) ชีวิตดีมีสุข

โทษของการขาดจาคะ

- ๑) บั่นทอนความมั่นคงของคนและประเทศชาติ
- ๒) ชีวิตมีภัย
- ๓) ได้รับการติเตียน
- ๔) ชีวิตไร้ความสุข^{๘๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ใน “ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า” ว่า ฆราวาสธรรม คือ ธรรมะสำหรับการครองเรือน ซึ่งจะทำให้ชีวิตครองเรือนเจริญมั่นคงและมีความสุขนอกจากมีความสุขในครอบครัวแล้ว ก็แผ่ความสุขไปให้แก่สังคม เป็นส่วนร่วมที่สร้างสรรค์เพราะเรามองว่า ครอบครัวนี้ ไม่ใช่แค่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาเท่านั้น แล้วก็ไม่ใช่รวมทั้งบุตรเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคมย่อย หรือเป็นฐานของสังคม สังคมทั้งหมดมาจากครอบครัว ถ้าแต่ละครอบครัวดีแล้ว สังคมของเราก็ จะดี เมื่อมองในแง่นี้ครอบครัวจึงสำคัญมาก เราต้องการให้สังคมประเทศไทยของเราเจริญมั่นคง มีความร่มเย็นเป็นสุข ก็ทำได้โดยทำครอบครัวแต่ละครอบครัวนี้ให้ดี เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงเน้นนักเรียนหน้าที่ของพ่อบ้านแม่บ้าน โดยเฉพาะเมื่อเป็นบิดามารดา เพราะเป็นผู้ที่จะสร้างโลก คือ สังคมมนุษยทุกระดับ^{๘๕} ในการครองเรือน ฆราวาสธรรม ๔ จึงเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

บุคคลใดผู้อยู่ครองเรือนประกอบด้วยศรัทธา มีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรมะ* ธิติ** จาคะ บุคคลนั้นแล ละโลกนี้ไปแล้วย่อมไม่เศร้าโศก^{๘๖}

^{๘๔} พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ฐมวาทธนาโน), ยี่หื้อของคน, หน้า ๔๔.

^{๘๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖-๖๗.

^{๘๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

ดังนั้น ครอบครัวจะมีความสุขและมีชีวิตราบรื่นในสังคมจะต้องประกอบด้วย ความซื่อสัตย์และซื่อตรงต่อคู่ชีวิตของตน การควบคุมความรู้สึกทางด้านอารมณ์ของตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีขึ้นอยู่เสมอ มีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน อดทนทางด้านกาย วาจา ใจ ที่จะไม่ล่วงละเมิดหรือล่วงละเมิดศีลซึ่งจะเป็นเหตุแห่งการทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว ทั้งยังมีจิตใจเผื่อแผ่คือความเสียสละทั้งภายในและภายนอก มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนส่งเสริมให้กำลังใจและอิสรเสรีภาพต่อกันตามโอกาสที่สมควรและเหมาะสม และการปฏิบัติตามพราวาสธรรม ๔ ประการนี้ จะเป็นอันส่งผลให้เกิดความสุข ความเอื้ออาทร ความสมานฉันท์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งภายในครอบครัวได้อย่างยั่งยืนได้ในที่สุด

๒.๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพราวาสธรรม ๔

แม่ชีสุขุมสิริ จุยมณีได้ศึกษาการใช้หลักพราวาสธรรมสำหรับชีวิตการครองเรือนของคู่สมรส ผลการวิจัยพบว่า หากคู่สามีภรรยาไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนตามหลักทศ ๖ ให้สมบูรณ์ ก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนล้มเหลวไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้แล้ว สามีภรรยาต้องปฏิบัติตามหลักพราวาสธรรม ๔ ประการ หลักพราวาสธรรม ๔ นั้น เป็นหลักธรรมที่นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และความสามัคคีในการอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา ประกอบด้วย สัจจะ คือการมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ทัมะ คือรู้จักข่มใจตนเอง ไม่ประพฤติไปตามกิเลส ชันติ คือ มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่างๆ ที่มากระทบตนเอง และจาคะ คือ รู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของของตนให้คนอื่น เมื่อสามีภรรยาปฏิบัติตามหลักพราวาสธรรม ๔ ประการนี้แล้ว ก็จะทำให้การครองเรือน มีความรักความสามัคคีในครอบครัว ไม่แตกแยกหย่าร้างกัน เป็นรูปแบบของคู่สมรสที่มีความมั่นคง^{๘๗}

พระพรหมวิสุทธิ อนุทรมโมได้ทำการศึกษาเรื่อง พุทธจิตวิทยาในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวสตรีไทยจังหวัดบุรีรัมย์ที่สมรสกับชาวต่างชาติ ผลการศึกษาพบว่า

๑) การสร้างความมั่นคงให้ครอบครัวประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ (๑) ส่วนที่ก่อให้เกิดความรู้สึกทางบวกต่อคู่สมรส (๒) ส่วนที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในชีวิตสมรส และ (๓) ส่วนที่ทำให้ไม่สนใจชีวิตสมรสแยกตัวออกมาอยู่คนเดียวหรือสมรสใหม่ การสร้างความมั่นคงในชีวิตสมรสตามหลัก

^{๘๗} แม่ชีสุขุมสิริ จุยมณี, “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพราวาสธรรม ๔ สำหรับชีวิตการครองเรือนของคู่สมรส”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

พระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักธรรม คือ สมชีวิตรม ๔ พรหมวิหาร ๔ ขรวาสาธรรม ๔ กุลจิรัฎฐิติธรรม ๔ สังคหัตถ์ ๔ และทิส ๖

๒) สตรีที่สมรสกับชาวต่างชาติมองว่า ความมั่นคงของครอบครัว ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบคือ (๑)แรงผลักดันจากภายนอก (๒)คุณลักษณะของคู่สมรส (๓) การปรับตัว (๔) การเข้าใจวิถีประเพณีและวัฒนธรรมไทย (๕) การใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต

๓) สตรีไทยจังหวัดบุรีรัมย์ที่สมรสกับชาวต่างชาติมองว่า ความมั่นคงในชีวิตสมรสเกิดจากการใช้ชีวิตอย่างใช้ปัญญาเรียนรู้และปรับตัวเข้าหากันด้านประเพณีวัฒนธรรม ใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต แก้ปัญหาชีวิตด้วยความไม่ประมาท^{๔๔}

วิรัช เสีงใจได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของประชาชนในการประยุกต์ใช้หลักขรวาสาธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันกับป่าชุมชนบ้านสันดอนหอม ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน โดยทำการเก็บข้อมูลจากชาวบ้านในเขตพื้นที่บ้านสันดอนหอม บ้านดอนมูล บ้านหนองบัว และบ้านปวง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน ๓๑๓ คน ผลการวิจัยพบว่า

๑) พฤติกรรมของประชาชนในการประยุกต์ใช้หลักขรวาสาธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันกับป่าชุมชนของกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒) ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมของประชาชนในการประยุกต์ใช้หลักขรวาสาธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน พบว่า โดยภาพรวมจำแนกตาม เพศ และสถานภาพ ไม่มีความแตกต่างกัน

๓) ด้านปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไข พบว่า ในด้านสัจจะ ประชาชนมีการรุกร้าแนวป่าด้วยความไม่รู้แนวเขตที่ชัดเจน ด้านทมะ ประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับคณะกรรมการที่เข้ามารับหน้าที่ดูแลป่าชุมชน ด้านขันติ ขาดระบบการบริหารจัดการสร้างความเข้าใจและวิเคราะห์ปัญหาระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และด้านจาคะ ประชาชนขยายที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม

๔) แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักขรวาสาธรรม พบว่า ประชาชนควรแสดงออกถึงความสามัคคี มีสัจจะในการอยู่ร่วมกันกับป่าชุมชน ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา มีความอดทนอดกลั้นต่อ

^{๔๔} พระพรหมวิสุทธ์ ฉนทมโม, พระพรหมวิสุทธ์ ฉนทมโม, “พุทธจิตวิทยาในการพุทธจิตวิทยาในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวสตรีไทยจังหวัดบุรีรัมย์ที่สมรสกับชาวต่างชาติ”, *ดัชนีนิพนธ์พุทธสาตรคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

ความยากลำบากในการรักษาป่าชุมชน โดยยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว^{๘๙}

พระวิฑูล สุนตจิตโต และคณะ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า พุทธจริยศาสตร์แบ่งในการแก้ปัญหา การครองเรือนแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่ ศีล ๕ ระดับกลาง ได้แก่ กุศลธรรมบท ๑๐ และระดับสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นอกจากนี้ พุทธจริยศาสตร์ยังได้วางหลักปฏิบัติไว้เป็น กรอบแนวความคิดสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน ประกอบด้วย สังคหวัตถุ ๔ สำหรับการ ครองตนเป็นคนดีอันจะเกิดประโยชน์แก่ตนและคนรอบข้าง หลักฆราวาสธรรม ๔ สำหรับสร้างความ รักสามัคคีของคนในสังคม และหลักทศ ๖ อันเป็นหลักปฏิบัติต่อกันในรูปแบบสามิการยา

หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนคือ ฆราวาสธรรม ประกอบด้วย ความจริงใจ การปรับตัว ความอดทน และการเสียสละแบ่งปันในการแก้ปัญหาการหย่าร้าง หลัก พรหมวิหารธรรม ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาในการแก้ปัญหาการเลี้ยงบุตร หลักการคบมิตรใช้ในการแก้ปัญหายาเสพติด หลักความกตัญญูกตเวทีและสังคหวัตถุ คือ การ สังเคราะห์ วาจาไพเราะอ่อนหวาน การชวนช่วยช่วยเหลือและการวางตนเสมอต้นเสมอปลายใช้ สำหรับแก้ปัญหาการทอดทิ้งผู้สูงอายุ^{๙๐}

พระมหาศวิกรณ์ เปมสีโล และคณะได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักฆราวาส ธรรมกับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ผลการศึกษาชี้ว่าการนำหลักฆราวาสธรรม ได้แก่ สัจจะ(ความจริงใจ) ทมะ(ความข่มใจ) ขันติ(ความอดทนอดกลั้น) และจาคะ(ความเสียสละ) ไปผูกพันกับการปฏิบัติในครอบครัว การใช้ตัวกลั่นกรองผ่านทางกาย จิต ปัญญา และสังคมเป็นตัวเชื่อม การสร้างกรอบในการยึดถือธรรมโดยใช้ศีลธรรม (เน้นปฏิบัติ) คุณธรรม (เน้นจิตใจ) และจริยธรรม (เน้นความรู้) ฝึกปฏิบัติจนนำไปสู่การพัฒนาด้านรู้เท่าทัน (รู้จักตนเอง ปฏิบัติถูกต้อง (ทักษะชีวิต) ตั้ง มั่นอยู่ในความดี (ละอายบาปทั้งปวง) และมีสุขภาวะที่ดี (สุขแท้) เพื่อเกิดการพัฒนาทั้งทางร่างกาย

^{๘๙} วิธวัช เอื้องใจ, “พฤติกรรมของประชาชนในการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันกับ ป่าชุมชนบ้านสันดอนหอม ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๙๐} พระวิฑูล สุนตจิตโต และคณะ, “การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือน ในสังคมไทย”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณฯ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๒-๒๒.

และจิตใจ เป็นแก่นแท้ของหลักปฏิบัติตนโดยใช้หลักฆราวาสธรรมกับการปฏิบัติตนสู่ความดีงาม และพัฒนาตนสู่ความเจริญแก่ครอบครัว^{๙๑}

ทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนาโดยได้ทำศึกษาธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของครอบครัวและทำการสัมภาษณ์เชิงลึกแม่บ้านทหารอากาศ จำนวน ๙ คน ผลการศึกษาพบว่า แม่บ้านที่ปฏิบัติตามหลักธรรมได้ สังเกตวัด ๔ ฆราวาสธรรม ๔ ศีล ๕ ธรรมโลกบาลเป็นต้น จะช่วยส่งเสริมให้ครอบครัวมีความเข้าใจกันดี เห็นอกเห็นใจกัน และรู้บทบาทหน้าที่ของตนในครอบครัว^{๙๒}

พระสุพัฒน์ อนาลโย ได้ศึกษาการนำความซื่อสัตย์มาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทยโดยศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ๗ ท่าน ผลการวิจัยพบว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติจริงใจ พูดจริง ทำจริง ไม่คดโกง ไม่คิดคดโกง ไม่หลอกลวง และความประพฤติไม่เอนเอียง ซื่อตรง คำนับสัญญา จงรักภักดี ความซื่อสัตย์แสดงออกได้ ๒ ลักษณะ คือประพฤติด้วยความจริงทั้งกาย วาจา ใจ และประพฤติไม่เอนเอียง สภาพการขาดความซื่อสัตย์ในครอบครัวไทยมี ๒ สาเหตุ คือ ๑) สาเหตุส่วนบุคคล เช่น ลักษณะบุคลิก พฤติกรรม และความสัมพันธ์ของคู่สมรส ๒) สาเหตุด้านเศรษฐกิจสังคม เช่น บทบาทสตรีที่เปลี่ยนแปลงใจ หรือทัศนคติเกี่ยวกับการหย่าร้าง เป็นต้น แนวทางในการแก้ปัญหาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๑) ตั้งอยู่ในศีล ๕ ๒) ใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ในการแก้ครองเรือนและแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในครอบครัว ๓) ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา และ ๔) ใช้หลักทศ ๖ ในการแบ่งบทบาทหน้าที่ในครอบครัว^{๙๓}

^{๙๑} พระมหาศวิภรณ์ เปมสีโล และคณะ, “การบูรณาการหลักฆราวาสธรรมกับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ ๔.๐”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑): ๔๔-๖๒.

^{๙๒} ทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ, “บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๙๓} พระสุพัฒน์ อนาลโย, “การนำความซื่อสัตย์มาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๒.๓ ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-Being)

๒.๓.๑ ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ

เนื่องจากความผาสุกทางจิตวิญญาณ (Spiritual well-being) เป็นมิติหนึ่งของคุณภาพชีวิต^{๙๔} จึงมีผู้พยายามที่จะให้นิยาม “ความผาสุกทางจิตวิญญาณ” ทั้งตามแนวคิด ตะวันตก และ ตะวันออกไว้เป็นจำนวนมาก ดังนั้น ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ จึงมีความหลากหลาย ความแตกต่างของการนิยามความหมายเหล่านั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู ค่านิยม ปรัชญาในการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา^{๙๕} ดังนั้น ในการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณนี้ จึงได้ดำเนินการแยกออกเป็น ๒ แนวคิด นั่นคือ ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณตามแนวคิดตะวันตก และความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณตามแนวคิดตะวันออก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ ตามแนวคิดตะวันตก

The National Interfaith Coalition on Aging (NICA) ได้นิยามความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ ไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวใน ความสัมพันธ์ของตนกับพระเจ้าหรือสิ่งที่ตนยึดเหนี่ยว รู้สึกถึงความเป็นตัวของตนเอง รู้สึกเป็น อันหนึ่งอันเดียวกับสังคม และ สิ่งแวดล้อม ซึ่งหล่อเลี้ยงและให้ความเป็นตัวตนทั้งหมดของบุคคล^{๙๖}

ความผาสุกทางจิตวิญญาณ นั้น เป็นสิ่งที่ได้มาก็ต่อเมื่อบุคคลพบความสมดุลระหว่างคุณค่าชีวิต เป้าหมาย ความเชื่อ สัมพันธภาพระหว่างตนกับผู้อื่น ซึ่งจะทำให้บุคคลมีความรัก ความศรัทธา ความหวัง มีการค้นหาความหมายชีวิต และผดุงรักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่น^{๙๗}

พอลูทเซีย และเอลลิสัน กล่าวว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ เป็นความรู้สึกของบุคคลว่าตนสามารถดำเนินชีวิตไปตามปกติโดยมี เป้าหมายของชีวิตและประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์

^{๙๔} Ferrell B. R. et al., “Quality of life in breast cancer: Part II Psychological and spiritual well-being”, **Cancer Nursing**, Vol. 21 No. 1 (1998): 1-9.

^{๙๕} Patricia A. Potter. Anne Griffin Perry., **Basic Nursing: A Critical Thinking Approach**, (USA: Mosby, 1999).

^{๙๖} National Interfaith Coalition on Aging., **Spiritual well-being: A definition**, (NICA: Athens, GA, USA, 1975).

^{๙๗} Patricia A. Potter, Patricia A. Castaldi, Anne Griffin Perry., **Fundamentals of Nursing: Concepts Process and Practice**, (Mosby: USA, 1997), pp. 443.

ความผาสุกทางจิตวิญญาณ ยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณในตัวบุคคลอีกด้วย^{๙๘} เอลลิสัน ยังเห็นว่า ตามแนวคิดของความผาสุกทางจิตวิญญาณ ของบุคคลจะประกอบด้วย ๒ ทิศทาง ได้แก่ ทิศทางแนวสูง อันเป็นความรู้สึกผาสุกเมื่อเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา สิ่งเหนือธรรมชาติ และทิศทางแนวราบ อันเป็นความรู้สึกถึงเป้าหมายชีวิต มีความพึงพอใจในชีวิตซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา รู้ว่าตนจะทำอะไร จะทำไปเพราะอะไร รู้ว่าตนเป็นใคร และควรจะทำอะไรที่ใดจึงจะเหมาะสมกับตนเองที่สุด^{๙๙}

เบิร์กเกร็น-โรมัส ให้ความหมายว่าความผาสุกทางจิตวิญญาณ เป็นความรู้สึกพอดี เป็นความพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างตนกับบุคคลอื่น ๆ ตนกับธรรมชาติ ตนกับพระเจ้า ซึ่งความพอใจเหล่านี้เชื่อมโยงกับความหวัง การให้อภัย และการให้อภัย^{๑๐๐}

แลนดิส มีทัศนะถึงความผาสุกทางจิตวิญญาณ ว่าเป็นลักษณะของความเข้มแข็งในตัวบุคคลที่พร้อมจะเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นความพึงพอใจใน ชีวิตที่ได้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพระเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ และมีการรับรู้ถึงการมีความหมายชีวิต^{๑๐๑}

ฮังเกลแมนน์ และคนอื่น ๆ อธิบายว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ เป็นความรู้สึกอันผาสุกกลมกลืนระหว่างตนเองกับผู้อื่น กับธรรมชาติ และกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนือกาลเวลาและสถานที่ และเป็นกระบวนการทางพลวัตในการเจริญเติบโตอันนำมาซึ่งการตระหนักถึงความหมายและเป้าหมายในชีวิต^{๑๐๒}

^{๙๘} Bufford, R. K., Ellison C. W. Loneliness, Spiritual well-being, and quality of life in L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.), **Loneliness: A sourcebook of current theory research, and therapy** (New York: Wiley Inter-science, 1982), pp. 224-237.

^{๙๙} Ellison, C., "Spiritual well-being: Conceptualization and measurement", **Journal of Psychology and Theology**, Vol. 11 No. 4: 330-340.

^{๑๐๐} Berggren-Thomas P, Griggs M. J., "Spirituality in aging: spiritual need or spiritual journey?", **Journal of Gerontological Nursing**, Vol. 21 No. 3 (1995): 5-10.

^{๑๐๑} Landis, B. J., "Uncertainty, spiritual well-being, and psychosocial adjustment to chronic illness", **Issues in Mental Health Nursing**, Vol. 17 No. 3 (1996): 217-231.

^{๑๐๒} Hungelmann, J., Kenkel-Rossi, E., Klassen, L. and Stollenwerk, R., "Focus on Spiritual Well-Being: Harmonious Interconnectedness of Mind-Body-Spirit—Use of the JAREL Spiritual Well-Being Scale", **Geriatric Nursing**, Vol. 17 (1996): 262-266.

นอกจากนี้ ตามแนวคิดของสุขภาวะที่สมบูรณ์นั้นจะต้องเกิดจากดุลยภาพขององค์ประกอบทั้ง ๕ มิติของสุขภาวะ ได้แก่ สุขภาวะทางกาย อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และสติปัญญา ซึ่งตามฐานคิดนี้ได้ให้นิยามของ “ความผาสุกทางจิตวิญญาณ” ว่าหมายถึง ความสามารถค้นพบ เรียบเรียงความคิด และปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของชีวิต และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตอันประกอบด้วย ศีลธรรม (moral) ค่านิยม (value) และจริยธรรม (ethics)^{๑๐๓}

จากการนิยามความหมายตามแนวคิดตะวันตกดังที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความรู้สึกว่าตนผาสุกกลมกลืนกับผู้อื่น กับธรรมชาติ กับ พระเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างสมดุล นำมาซึ่งความตระหนักในความหมายและเป้าหมายชีวิต รวมถึงมีความสามารถในการค้นพบและปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายชีวิต ส่งผลให้บุคคลมี ความหวัง กำลังใจ และความพอใจในชีวิต

๒. ความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ ตามแนวคิดตะวันออก

พระราชวรมนี (ฉวีวรรณ ไพลวัลย์) อธิบายความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ ว่า คือ สภาวะจิตใจที่เป็น ความสุขแยกจากดินแดนของวัตถุ อยู่เหนือดินแดนของวัตถุ ไม่เกี่ยวข้องกับสภาพร่างกาย เป็นเรื่อง ของจิตใจล้วน ๆ ที่มีประสบการณ์ทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง บุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่มีความสุข สงบ ชีวิตมีเป้าหมาย มีอุดมคติ มีความหวัง มีแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต หรือกล่าวได้ว่าบุคคลนั้นมีจิตใจ ที่มีสภาวะเป็นที่พึงที่ระลึก^{๑๐๔}

สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (Spiritual well-being) ยังหมายถึง สุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อทำความดีหรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าอันสูงส่งหรือสิ่งสูงสุด เช่น การเสียสละ การมีความเมตตา กรุณา การเข้าถึงพระรัตนตรัย หรือการเข้าถึงพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นต้น ความสุขทาง จิตวิญญาณเป็นความสุขที่ไม่ระคนอยู่กับความเห็นแก่ตัว แต่เป็นสุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์หลุด พ้นจากความมีตัวตน (Self-transcending) จึงมีอิสระภาพ มีความผ่อนคลายอย่างยิ่ง เบาสบาย มีความปิติแผ่ซ่านทั่วไป มีความสุขอันประณีตและล้ำลึก หรือความสุขอันเป็นทิพย์ สบายอย่างยิ่ง สุขภาพดีอย่างยิ่ง มีผลดีต่อสุขภาพทางกาย ทางจิต และทางสังคม^{๑๐๕}

^{๑๐๓} แนวคิดใหม่เกี่ยวกับ "สุขภาวะ" และ "การสร้างเสริมสุขภาพ", จุฬาลงกรณ์เวชสาร, ปีที่ ๕๐ ฉบับที่ ๕ (๒๕๔๙): ๒๙๑-๓๐๐.

^{๑๐๔} พระราชวรมนี (ฉวีวรรณ ไพลวัลย์, ๒๕๔๐; อ้างอิงจาก พระราชวรมนี ๒๕๔๐: สัมภาษณ์)

^{๑๐๕} ประเวศ วะสี, สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: สำนักงาน, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

แม้ชีคันสนีย์ เสถียรสุต อธิบายความหมายของสุขภาวะทาง จิตวิญญาณว่า เป็นสภาวะ จิตใจที่มีความสุข มีความสงบเย็น และมีความแข็งแรงทางจิตวิญญาณ ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันทางจิตที่มี กระแสความรู้ที่ไวต่อสิ่งที่เข้ามากระทบ รู้ตื่นและเบิกบานกับการ ทำหน้าที่และการใช้ชีวิต ไม่ประมาทหรือขาดสติ เป็นพลังงานแห่งความเข้าใจการใช้ชีวิต เป็นสิ่ง ที่สามารถทำอะไรที่มี ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้อีกมากมาย และเป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิด สุขภาพทางกายและใจที่ดี อย่างถ่องแท้^{๑๐๖}

โดยสรุปแล้ว ความผาสุกทางจิตวิญญาณ ตามแนวคิดตะวันตกนั้น เป็นสภาวะจิตใจที่ สุข สงบ สะอาด มีอิสรภาพ ผ่อนคลาย รู้ตื่นและเบิกบาน เป็นความสุขที่เกิดจากการเข้าถึงความ ถูกต้อง ดีงาม ลดละการถือตัวตนของตนเอง นับว่าเป็นความสุขอันประณีต และเป็นส่วนหนึ่งที่ ก่อให้เกิดสุขภาพทางกายและใจที่ดีอย่างถ่องแท้

อย่างไรก็ตาม จากการที่องค์การอนามัยโลกได้มีการกำหนดนิยามของสุขภาพใหม่ โดย เพิ่มมิติด้านจิตวิญญาณเข้าไป โดยประเทศไทยได้มีการแปล spiritual well-being ว่า “สุขภาวะ ทาง จิตวิญญาณ” จนก่อให้เกิดการวิาทะกันเป็นเวลานานปี จนในที่สุดก็ได้ขอยุติให้ใช้คำว่า “ปัญญา” แทนคำว่า “จิตวิญญาณ” คำว่า “สุขภาวะทางปัญญา” จึงได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้เรื่อยมา

ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้นิยามความหมาย ของ “ปัญญา” ว่า หมายถึง ความรู้ทั่วรู้เท่าทัน และความเข้าใจอย่างแยกได้ในเหตุผลแห่งความดี ความชั่ว ความมี ประโยชน์และความมีโทษ ซึ่งนำไปสู่ความมีจิตใจอันดีงาม และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่^{๑๐๗}

อาจสรุปได้ว่า สุขภาวะทางปัญญาเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตด้วย ปัญญา รู้ ทั่วรู้เท่าทัน เข้าถึงสิ่งที่เป็นความจริง ความดีงาม ความถูกต้อง ลดละความเห็นแก่ตัว ซึ่ง นำไปสู่ความ มีจิตใจอันดีงามและเข้าถึงสิ่งสูงสุด

จะเห็นได้ว่า การนิยามความหมายของความผาสุกทางจิตวิญญาณ ตามแนวคิด ตะวันตก และตะวันตกนั้นมีแนวทางที่แตกต่างกัน นั่นคือ ความผาสุกทางจิตวิญญาณ ตามแนวคิด ตะวันตกมุ่ง ไปที่สภาวะที่เป็นสุขอันมาจากความรู้สึกที่ตนเองได้ผาสุกกลมกลืนกับผู้อื่น กับธรรมชาติกับพระเจ้า หรือสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างสมดุล นำมาซึ่งความตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต และการ อยู่อย่างมี เป้าหมายชีวิต ตลอดจนสามารถปฏิบัติตนจนบรรลุถึงเป้าหมายชีวิต ส่วนสุขภาวะทาง จิตวิญญาณ

^{๑๐๖} แม้ชีคันสนีย์ เสถียรสุต, *สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ*, (นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูประบบ สุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๕๔).

^{๑๐๗} ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ (๒๕๕๐: ๑).

ตามแนวคิดตะวันออกนั้นมุ่งไปที่สภาวะที่จิตใจเป็นสุข สงบ สะอาด ผ่อนคลาย มี อิศรภาพ รู้ตื่นและเบิกบาน อันมาจากการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีความรู้ทั่วรู้เท่าทัน เข้าถึงสิ่งที่เป็นจริง ความถูกต้อง ดีงาม ละความเห็นแก่ตัวและการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน กล่าวคือ แนวคิดอย่างตะวันออกเน้นที่การพัฒนาภายในตนเองให้ปราศจากกิเลสตนเอง

๒.๓.๒ องค์ประกอบของความผาสุกทางจิตวิญญาณ

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของ ความผาสุกทางจิตวิญญาณ ไว้ที่น่าสนใจว่า เนื่องจากจิตวิญญาณเป็นสิ่งสูงสุด และไร้ขอบเขต (Ultimate) การระบุองค์ประกอบใด ๆ ก็ล้วนไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ แนวคิดเรื่อง องค์ประกอบย่อยไม่อาจทำให้สมบูรณ์ได้ แต่จะเป็นการเสนอส่วนประกอบที่สะท้อนคุณลักษณะบาง ประการที่เป็นประโยชน์ในการเข้าใจสภาวะทางจิตวิญญาณในฐานะจุดรวมเชิงจิตนาการได้^{๑๐๘}

พอลูทเชียนและเอลลิสัน ได้แบ่งองค์ประกอบของ ความผาสุกทางจิตวิญญาณ ไว้ ๒ ด้าน คือ^{๑๐๙}

๑. สุขภาวะของการดำรงอยู่ (The Existential Well-Being) อันกล่าวถึง ความรู้สึกมีเป้าหมายและความหมายของชีวิต ความพึงพอใจในชีวิต

๑) การรับรู้เป้าหมายของชีวิต คือการที่บุคคลตระหนักถึงความหมาย ของชีวิตและมีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายในชีวิต รู้ว่าตนเองต้องการทำอะไร เพื่อ อะไร อะไรคือสิ่งที่เหมาะสมกับตนเองในปัจจุบัน การมีเป้าหมายของชีวิตเป็น ความสามารถในการคิดและแสวงหาคคุณค่าในชีวิตของแต่ละบุคคล ทำให้บุคคลรู้สึกว่ามี ความหวัง ซึ่งความหวังจะสามารถช่วยให้บุคคลค้นหาความหมายและ เป้าหมายในชีวิตได้ บุคคลจะไม่รู้สึกแค้นใจหรือว่างเปล่า สามารถยอมรับในความไม่แน่นอนของชีวิตว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นสัจธรรมของชีวิต มีกำลังใจในการ ดำรงชีวิตอยู่และมองว่าความหมายของชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้เกิดความสงบสุข ในบั้นปลายของชีวิต^{๑๑๐}

^{๑๐๘} โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, **พหุลักษณะทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม**, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๙), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๑๐๙} Bufford, R. K., Ellison C. W. Loneliness, Spiritual well-being, and quality of life in L. A. Peplau & D. Perlman(Eds.) **Loneliness: A sourcebook of current theory research and therapy**, (New York: Wiley Inter-science, 1982), pp. 224-237.

^{๑๑๐} L. Ross., “The spiritual dimension: its importance to patients' health, well-being and quality of life and its implications for nursing practice”, **International Journal of Nursing Studies**, Vol. 32 No. 5 (1995): 457-468.

๒) ความพึงพอใจในชีวิตของตนเอง คือการที่บุคคลรู้สึกมีความสุขกับ สิ่งที่ตนมีอยู่ พึงพอใจกับประสบการณ์ที่มีค่าในอดีตของตน ซึ่งช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าในตนเองและคุณค่าของชีวิต พึงพอใจในสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลรอบกาย มองวันเวลาเป็นสิ่งที่มีความหมายและมี ความหมาย มองโลกในแง่ดีและพึงพอใจ ชีวิตในปัจจุบันของตน^{๑๑๑}

๒. สุขภาวะจากการมีความสัมพันธ์ยึดมั่นศรัทธาในศาสนา (The Religious Well-Being) อันกล่าวถึงความสัมพันธ์กับพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ หรือยึดเหนี่ยว สำหรับสังคมไทย นั้น ศาสนาพุทธนับว่าเป็นศาสนาที่เข้ามามี อิทธิพลอย่างมาก พระธรรมปิฎก ได้อธิบายว่า ศาสนาเป็นส่วนประกอบ และเป็นบ่อเกิดอันสำคัญของวัฒนธรรมและจริยธรรม ซึ่งอบรมหล่อหลอมชีวิตของ บุคคลที่เจริญเติบโตขึ้นมาในสังคม การกระทำของบุคคลที่แสดงออกหรือลักษณะ สังคมที่เป็นอยู่ล้วน เป็นผลสืบเนื่องที่ศาสนามีส่วนช่วยชักนำให้เป็นไปด้วยดีทั้งสิ้น และศาสนายังเป็นเครื่องกำหนดความ เข้าใจของบุคคลต่อคุณค่า จุดมุ่งหมายของ ชีวิตและการเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ศาสนาพุทธช่วยให้ คนเราเกิดสุขภาวะทาง จิตวิญญาณได้ใน ๒ ลักษณะ คือ^{๑๑๒}

๑) การมีความเชื่อและศรัทธาในศาสนาและนำมาปฏิบัติ ความเชื่อและ ศรัทธาเป็น องค์ธรรมสำคัญที่ทำให้คนมีหลักที่จะปฏิบัติตาม หรือเป็นสิ่งที่นำทางใน การดำเนินชีวิต ช่วยเหนี่ยวรั้ง ไม่ให้ยอมตามสิ่งชักจูงในทางที่ผิด ไม่ให้ทำความชั่ว การมีศรัทธาเป็นเหมือนมีร่องไหลประจำของ กระแสความคิด เมื่อได้รับรู้ธรรมอัน อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เกินกำลังของศรัทธาที่มีอยู่ กระแส ความคิดก็จะวิ่งแล่นไป ตามร่องหรือแนวทางที่ศรัทธาเตรียมไว้ ทำให้ไม่คิดไปในทางอื่น หรือทางที่ผิด ศีลธรรม^{๑๑๓}

๒) การมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจหรือเป็นที่พึ่งทางใจ จะทำให้เกิดความสงบ คลายความทุกข์ มีความเข้าใจในธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิตที่มี การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีผู้ใด

^{๑๑๑} Ellison, C. W., “Spiritual well-being: Conceptualization and measurement”, *Journal of Psychology and Theology*, Vol. 11 No. 4 (1983): 330–340.

^{๑๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙).

^{๑๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๕๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๕๘๗-๕๘๙.

หลักพัน การเข้าใจชีวิตหรือโลกตามความเป็นจริง ทำให้บุคคลมีชีวิตอยู่อย่างมีสติปัญญา จิตไม่วุ่นวาย รำลึกถึงความตายด้วยความไม่ ประมาท ให้มีการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ประกอบแต่สิ่งดีงาม^{๑๑๔}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความผาสุกทางจิตวิญญาณ จะสามารถแยกออกได้เป็น ๒ องค์ประกอบ แต่ทั้ง ๒ องค์ประกอบนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน^{๑๑๕}

ยังเกลแมนน์ และคนอื่น ๆ ได้แบ่งองค์ประกอบของ ความผาสุกทางจิตวิญญาณ ไว้ ๓ มิติ คือ^{๑๑๖}

๑. มิติของความศรัทธาและความเชื่อ เป็นความเชื่อด้านจิตวิญญาณ เป้าหมายในชีวิต สัมพันธภาพระหว่างความเชื่อด้านจิตวิญญาณ และแนวทางการ ดำเนินชีวิต

๒. มิติของชีวิตและความรับผิดชอบของตนเอง เป็นความเชื่อในอำนาจ สูงสุด การให้อภัย ผู้อื่น ยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือตัดสินใจในชีวิต

๓. มิติของความพึงพอใจในชีวิต เป็นการตั้งเป้าหมาย ยอมรับใน สถานการณ์ของชีวิต รัก ใคร่กัน และรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

นอกจากนี้ นางเยาว์ มงคลอิทธิเวช และคนอื่น ๆ ยังได้สรุปว่าองค์ ประกอบของสุขภาวะ ทางปัญญาประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบ ได้แก่^{๑๑๗}

๑. มีเป้าหมาย/ความหมายของชีวิต

๒. มีคุณค่ามีความภาคภูมิใจ พึงพอใจในชีวิต

๓. มีศรัทธา มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

^{๑๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙).

^{๑๑๕} Bufford, R. K., Ellison C. W. Loneliness, Spiritual well-being, and quality of life in L. A. Peplau & D. Perlman(Eds.) **Loneliness: A sourcebook of current theory research and therapy**, (New York: Wiley Inter-science, 1982), pp. 224-237.

^{๑๑๖} Hunglemann, J. et al. "Focus on Spiritual Well-Being Harmonious Interconnectedness of Mind-Body-Spirit: Use of the JAREL Spiritual Well-Being Scale", **Geriatric Nursing**, Vol. 17 No. 6 (1996): 262-266.

^{๑๑๗} นางเยาว์ มงคลอิทธิเวช (และคณะ), "การสังเคราะห์ความรู้ทางด้านการพัฒนาจิตปัญญา (วิญญาณ) จากเรื่องเล่าความสำเร็จของผู้ให้บริการและ ผู้รับบริการในระบบสุขภาพ: พัฒนาการทางจิตวิญญาณและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง", **รายงานฉบับสมบูรณ์**, (มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๒) หน้า ๕๘.

๔. มีความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เห็นความธรรมชาติธรรมดาของทุกสิ่ง มองเป็นองค์รวมเห็นความเชื่อมโยงของทุกสิ่ง

๕. มีความสามารถในการเผชิญและแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในภาวะวิกฤตได้อย่างเหมาะสม

๒.๓.๓ การประเมินความผาสุกทางจิตวิญญาณ

ปัจจุบันมีการพัฒนา เครื่องมือประเมินความผาสุกทางจิตวิญญาณ ที่หลากหลาย และ เฉพาะเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้รวบรวม เครื่องมือประเมินความผาสุกทางจิตวิญญาณ เชิงปริมาณมาพอสังเขป ดังนี้

๑. The Spiritual Well-Being Scale (SWES)^{๑๑๘} เป็นแบบประเมินความผาสุกทางจิตวิญญาณ ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นโดย พอลลูทเซียน และเอลลิสัน แบบประเมินนี้เป็นแบบรายงานตนเอง อันประกอบด้วย ๒ องค์ประกอบ คือ ด้านการมีสุขภาวะจากการมีความสัมพันธ์ยึดมั่นศรัทธาในศาสนา (The Religious Well-Being: RWB) และด้านการมีสุขภาวะที่เป็นอยู่ (The Existential Well-Being: EWB) จำนวนด้านละ ๑๐ ข้อ รวมข้อคำถามทั้งหมด ๒๐ ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

๒. The JAREL Spiritual Well-being Scale หรือ The JAREL [JoAnnRuth-Eileen-Loretta] Spirituality Scale^{๑๑๙} เป็นแบบประเมินความผาสุกทางจิตวิญญาณ ซึ่งถูก พัฒนาขึ้นโดย อังเกลแมนน์ และคนอื่น ๆ แบบประเมินนี้เป็น แบบรายงานตนเอง อันประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ คือ ด้านความเชื่อความศรัทธา ด้าน ชีวิต/ความรับผิดชอบต่อตนเอง และด้านความพึงพอใจในชีวิต/ความเป็นจริงของชีวิต จำนวนด้านละ ๗ ข้อ รวมข้อคำถามทั้งหมด ๒๑ ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๖ ระดับ อย่างไรก็ตาม อังเกลแมนน์ และคนอื่น ๆ เห็นว่า แบบประเมินนี้ไม่เหมาะสมที่จะ นำไปใช้ประเมินความผาสุกทางจิตวิญญาณ ของผู้ป่วยที่อยู่ในภาวะวิกฤตหรือภาวะเจ็บป่วยเฉียบพลันไม่ว่าจะเป็นการเจ็บป่วยทางร่างกายหรือจิตใจ

^{๑๑๘} Paloutzian, R. F. & Ellison, C. W., “Loneliness, Spiritual Well-Being and Quality of Life”, **Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research, and Therapy**, ed. by Peplan, L. A. & Perlman, D., (New York: Wiley Interscience), pp. 224-237.

^{๑๑๙} Hunglemann, J. et al., “Focus on Spiritual Well-Being Harmonious Interconnectedness of Mind-Body-Spirit: Use of the JAREL Spiritual Well-Being Scale”, **Geriatric Nursing**, Vol. 17 No. 6 (1996): 262-266.

๓. The Spirituality Index of Well Being (SIWB)^{๑๒๐} เป็นแบบประเมินสุขภาวะ ทางจิตวิญญาณซึ่งถูกพัฒนาขึ้นโดย ดาเลแมน และเฟรย์ แบบประเมินนี้เป็นแบบประเมินตนเอง อันประกอบด้วย ๒ องค์ประกอบ คือ ด้านการ รับรู้ความสามารถของตน (self-efficacy) และ ด้านการวางแผนชีวิต (life scheme) จำนวนด้านละ ๖ ข้อ รวมข้อคำถามทั้งหมด ๑๒ ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

๒.๓.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความผาสุกทางจิตวิญญาณ

มาจิต กาฟฟารี ได้ทำการศึกษาความผาสุกทางจิตวิญญาณและการปรับตัวของคู่สมรสในฐานะตัวแปรคั่นกลางที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งครอบครัวโดยทำการเก็บข้อมูลจากผู้ที่มีสมรสแล้วจำนวน ๒๖๘ คนซึ่งมาอยู่ระหว่าง ๒๓-๓๗ ปี จากสามมหาวิทยาลัย ในเมืองมาซานดาร์น ประเทศอิหร่าน ผลการวิจัยจากการสร้างโมเดลสมการเชิงโครงสร้างยืนยันลำดับขั้นสำหรับการพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งและชี้ว่าความผาสุกทางจิตวิญญาณและความเข้มแข็งส่งผลเชิงบวกต่อการปรับตัวในชีวิตสมรสอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ยังพบว่า การปรับตัวในชีวิตสมรสเพิ่มขึ้นเมื่อพวกเขามีความผาสุกทางจิตวิญญาณ การเห็นคุณค่าผู้อื่น มีความผูกพันต่อกันและกัน สามารถสื่อสารกันได้ดี มีความสุขเมื่ออยู่ด้วยกัน และใช้เวลาร่วมกัน^{๑๒๑}

เจอร์เกนสันและคณะ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับศรัทธาและการปฏิบัติตามหลักศาสนา และความเข้มแข็งของครอบครัวโดยเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่เป็นสามีกับภรรยาโดยทำการเก็บข้อมูลจากคู่สามีภรรยาจำนวน ๓๓๓ คู่ ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวที่มีความศรัทธาสูงและเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาบ่อย ๆ มักจะใช้เวลาทำสิ่งดี ๆ ร่วมกัน ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างเช่น การสอนการบ้านลูก อ่านหนังสือกับลูก เล่นกับลูก ทำกิจกรรมครอบครัวร่วมกัน และร่วมกิจกรรมตามประเพณี

^{๑๒๐} Daaleman T. P. & Frey, B. B., "The Spiritual Index of Well Being: A New Instrument of Health Related Quality of Life Research", **Annals of Family Medicine**, Vol. 2 No. 5 (2004): 499-503.

^{๑๒๑} Majid Ghaffari., "Spiritual Well-Being and Dyadic Adjustment: Mediator Effects for Family Strengths", **Iran Journal of Psychiatry & Behavioral Sciences**, Vol. 10 No. 3 (September 2016): 1-8.

มากกว่าคู่สมรสที่มีความศรัทธาและปฏิบัติตามหลักศาสนาน้อยกว่า ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงกระบวนการทางศาสนาภายในคู่สมรสที่เชื่อมโยงกับความผูกพันในครอบครัว^{๑๒๒}

คลาราและคณะ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับแบบวัดความผาสุกทางจิตวิญญาณฉบับย่อในกลุ่มวัยรุ่นชาวเช็กโดยทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง ปี จำนวน ๔,๒๑๗ คน พบว่า ความสอดคล้องภายในของแบบวัดความผาสุกทางจิตวิญญาณถูกประเมินโดยการใช้สัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาคและค่าสหสัมพันธ์ระหว่างค่าเฉลี่ยของข้อคำถาม โครงสร้างตัวประกอบถูกประเมินโดยการใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบร่วม หลังจากการปรับปรุง แบบวัดซึ่งประกอบด้วยข้อคำถาม ๗ ข้อสนับสนุนโมเดลแบบสององค์ประกอบของความผาสุกทางจิตวิญญาณกับความสอดคล้องภายในในระดับที่น่าพอใจ แบบวัดความผาสุกทางจิตวิญญาณฉบับดังกล่าวนี้เหมาะสำหรับการวัดความผาสุกทางจิตวิญญาณในสภาพแวดล้อมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา^{๑๒๓}

ลินเชย์ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผาสุกทางจิตวิญญาณกับพลังเข้มแข็งทางใจในวัยรุ่นโดยวิธีการสำรวจด้วยแบบสอบถามและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๖๕ คน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าเยาวชนที่มีความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณสูงจะมีความความพึงพอใจในชีวิตและมีความเข้มแข็งทางใจ นอกจากนี้ งานวิจัยดังกล่าวยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันระหว่างความผาสุกทางจิตวิญญาณและความเข้มแข็งทางใจ^{๑๒๔}

นอกจากนี้ คอตตอนและคณะได้วิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความผาสุกทางจิตวิญญาณ คุณภาพชีวิต และการปรับตัวทางจิตวิทยาในผู้หญิงที่เป็นมะเร็งเต้านม โดยทำการเก็บข้อมูล

^{๑๒๒} Bryce L. Jorgensen, Jay A. Mancini, Jeremy Yorgason and Randal Day., “Religious Beliefs, Practices, and Family Strengths: A Comparison of Husbands and Wives”, **Psychology of Religion and Spirituality**, Vol. 8 No. 2 (2016): 164–174.

^{๑๒๓} Klara Malinakova and others., “The Spiritual Well-Being Scale: Psychometric Evaluation of the Shortened Version in Czech Adolescents”, **Journal of Religion and Health**, Published Online, (27 October 2016).

^{๑๒๔} Lindsay Mervyn Smith., “Spiritual well-being and its relationship to adolescent resilience. A case study of Australian youth attending one local church”, **Doctoral Dissertation**, (Faculty of Arts and Sciences: Australian Catholic University, 2010).

จากหญิงที่เป็นมะเร็งเต้านมจำนวน ๑๔๒ คน ผลการวิจัย พบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพชีวิตและการปรับตัวทางจิตวิทยาอย่างมีนัยสำคัญ^{๑๒๕}

เพชรรัตน์ เจริมรด และเสรี ชัดแจ้ง ได้ทำการวิจัยผลของการฟังเสียงสวดมนต์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกายแบบซิงก์ต่อการเพิ่มความผาสุกทางจิตวิญญาณและลดความปวดในผู้ป่วยปวดกล้ามเนื้อเรื้อรัง โดยผู้รับการทดลองคือกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ป่วยปวดกล้ามเนื้อเรื้อรังที่มารับการรักษาที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าสะอ้าน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน ๔๐ คน ผลการวิจัยพบว่า หลังการปรับจิตวิญญาณโดยการใช้เสียงสวดมนต์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกายแบบซิงก์ กลุ่มทดลองมีความผาสุกทางจิตวิญญาณเพิ่มขึ้นและความปวดลดลง แตกต่างจากก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และผลการเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมปรากฏว่า หลังการทดลองกลุ่มทดลองมีความผาสุกทางจิตวิญญาณมากกว่ากลุ่มควบคุม และมีความปวดน้อยกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการปรับจิตวิญญาณโดยการใช้เสียงสวดมนต์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกายแบบซิงก์ ส่งผลดีต่อผู้ป่วยปวดกล้ามเนื้อเรื้อรัง^{๑๒๖}

มนัสชนัน คุณาพรสุจริต ได้ศึกษาเหตุการณ์ในชีวิตทางลบ การนับถือศาสนา สุขภาวะทางจิตวิญญาณและความสุขในบริบทพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยโดยกลุ่มตัวอย่างคือนักศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๕๓๓ คนโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีสร้างสมการเชิงโครงสร้างโดยใช้โปรแกรมลิซเรล ผลการวิจัยพบว่า โมเดลเชิงสาเหตุที่แสดงถึงอิทธิพลการรับรู้เหตุการณ์ในชีวิตทางลบ การนับถือศาสนาจากภายในและภายนอกที่มีต่อความสุขในบริบทพุทธธรรมโดยมีสุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นตัวแปรส่งผ่านมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้ ตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายความแปรปรวนของความสุขในบริบทพุทธธรรมได้ร้อยละ ๔๘ โดยที่สุขภาวะทางจิตวิญญาณมีอิทธิพลทางตรงต่อความสุขในบริบทพุทธธรรมสูงที่สุด รองลงมาเป็นอิทธิพลรวมของการนับถือศาสนาจากภายนอก การรับรู้เหตุการณ์ทางลบในชีวิตและการนับถือศาสนาจากภายใน ทั้งนี้ การนับถือ

^{๑๒๕} Cotton, S. P., Levine, E. G., Fitzpatrick, C. M., Dold, K. H., & Targ, “Exploring the relationships among spiritual well-being, quality of life, and psychological adjustment in women with breast cancer”, *Psycho-Oncology*, Vol. 8 No. 5 (1999): 429–438.

^{๑๒๖} เพชรรัตน์ เจริมรดและเสรี ชัดแจ้ง, “ผลของการฟังเสียงสวดมนต์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกายแบบซิงก์ต่อการเพิ่มความผาสุกทางจิตวิญญาณและลดความปวดในผู้ป่วยปวดกล้ามเนื้อเรื้อรัง”, *วิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา*, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (เมษายน - กันยายน ๒๕๕๖).

ศาสนาจากภายในมีอิทธิพลทางตรงต่อสุขภาวะทางจิตวิญญาณสูงสุด รองลงมาเป็นการรับรู้เหตุการณ์ในชีวิตทางลบและการนับถือศาสนาจากภายนอก^{๑๒๗}

กนิษฐา ลิ้มทรัพย์ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการตระหนักรู้ในตนเอง การมองโลกในแง่ดี ความพึงพอใจในชีวิตและความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร โดยได้ทำการเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๘๐ คน ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุมีการความพึงพอใจในชีวิตและความผาสุกทางจิตวิญญาณอยู่ในระดับสูงและมีการมองโลกในแง่ดีในระดับปานกลาง ผู้สูงอายุที่มีเพศอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้และภาวะสุขภาพแตกต่างกันมีความผาสุกทางจิตวิญญาณไม่แตกต่างกัน และการตระหนักรู้ในตนเอง การมองโลกในแง่ดี และความพึงพอใจในชีวิตมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความผาสุกทางจิตวิญญาณอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑^{๑๒๘}

ฉัตรทิพย์ แสงสร้อย ได้ทำการศึกษาเรื่อง การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนากับความผาสุกทางจิตวิญญาณในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้ โดยทำการเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้ที่มารับบริการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านศรีบุญเรือง ตำบลหนองหอย และศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลตำบลสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๘๘ รายโดยเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสะดวก ระหว่างเดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ผลการวิจัยพบว่าความผาสุกทางจิตวิญญาณและการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้อยู่ในระดับสูง การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความผาสุกทางจิตวิญญาณในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นประโยชน์สำหรับบุคลากรสุขภาพในการส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและความผาสุกทางจิตวิญญาณให้กับผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้^{๑๒๙}

^{๑๒๗} มนัสชนัน คุณาพรสุจริต, “เหตุการณ์ในชีวิตทางลบ การนับถือศาสนา สุขภาวะทางจิตวิญญาณและความสุขในบริบทพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๒๘} กนิษฐา ลิ้มทรัพย์, “การตระหนักรู้ในตนเอง การมองโลกในแง่ดี ความพึงพอใจในชีวิตและความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๗).

^{๑๒๙} ฉัตรทิพย์ แสงสร้อย, “การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนากับความผาสุกทางจิตวิญญาณในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐).

๒.๔ แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของครอบครัว

๒.๔.๑ ความหมายของการทำหน้าที่ของครอบครัว

การทำหน้าที่ของครอบครัว มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว มีผู้ให้ความหมายของการทำหน้าที่ของครอบครัวไว้พอสรุปได้ดังนี้

ฟรีดแมน กล่าวว่า การทำหน้าที่ครอบครัว คือ การกิจของครอบครัวในการ ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของสมาชิก การให้ความรักความเอาใจใส่ การอบรมเลี้ยงดูให้ สมาชิกมีคุณภาพในสังคม^{๑๓๐}

อุมาพร ตรังคสมบัติ ได้ให้ความหมายของการทำหน้าที่ของครอบครัว หมายถึง กิจกรรมที่สมาชิกภายในครอบครัว ควรกระทำเพื่อประโยชน์ของการอยู่รอดของครอบครัว ครอบครัวที่ทำหน้าที่เหมาะสม คือ ครอบครัวที่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกภายใน ครอบครัวได้อย่างเพียงพอทั้งทางวัตถุ จิตใจ และจิตวิญญาณ สมาชิกและครอบครัวสามารถใช้ชีวิต อยู่ร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเติบโต โดยมีความสมดุลระหว่างความเป็นตัวของ ตัวเองและความเป็นครอบครัวเดียวกัน ลักษณะความเหมาะสมนี้ไม่อยู่คงที่ แต่จะเปลี่ยนแปลงไป เสมอทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเวลา สภาพสังคมและปัจจัยต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกที่มากกระทบระบบครอบครัว^{๑๓๑}

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายของการทำหน้าที่ครอบครัวดังนี้^{๑๓๒}

๑. การสร้างสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเดิมที่เสียชีวิตไปเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ไม่สูญ หายไป ทั้งนี้การมีสมาชิกใหม่ก็ต้องให้สมดุลกับทรัพยากรในประเทศคือไม่มากเกินไปหรือน้อย เกินไป

๒. การบำบัดความต้องการทางเพศ ซึ่งปรากฏในรูปการสมรสกันเป็นวิธีหนึ่งที่สังคมนำมาควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศให้อยู่ในขอบเขต

๓. การเลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตขึ้นมาในสังคม สถาบันครอบครัวจะปฏิบัติหน้าที่ได้ดีกว่าสถาบันอื่น พ่อ-แม่ จะให้ความรักความอบอุ่น อบรมสั่งสอนเลี้ยงดูลูกเป็นอย่างดี ทั้งทางร่างกายและจิต

^{๑๓๐} Friedman, M.M., *Family Nursing Theory Practice*, 3rd Edition, (New Jersey: Applertor & Lange, 1992), p. 7.

^{๑๓๑} อุมาพร ตรังคสมบัติ, *จิตบำบัดและการให้คำปรึกษารอบครัว (Family Therapy of Family Counseling)*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและบำบัดครอบครัว, ๒๕๔๔), หน้า ๖๓.

^{๑๓๒} สุพัตรา สุภาพ, *สังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไวยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔) หน้า ๑๐.

๔. การให้การอบรมสั่งสอนเด็กให้รู้จักระเบียบในสังคม ให้มีบทบาทในสังคมครอบครัว จะเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุดเป็นสถาบันที่เตรียมพร้อมเด็กเพื่อ ออกไปเผชิญกับโลกภายนอก ครอบครัวจะช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ คุณค่าของความ ประพฤติ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งวิธีการอบรมจะทำได้ทั้งทางตรงและ ทางอ้อม เช่นการสั่งสอน ว่ากล่าว ส่วนทางอ้อมคือ การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งการอบรมนี้ก็มี อยู่ตลอดเวลา

๕. การกำหนดสถานภาพทางสังคม สมาชิกในสังคมได้ซื้อสกุลจากครอบครัวซึ่งสามารถเปลี่ยนได้ในเวลาต่อมาโดยเฉพาะเป็นหญิง เมื่อสมรสแล้วก็จะเปลี่ยนชื่อสกุลของสามี สถานภาพที่ครอบครัวให้นี้ ทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้สถานภาพของตนเองว่า เป็นใครอยู่กับคนกลุ่มไหน เช่น ชื่อสกุลเป็นไทย ก็จัดว่าเป็นคนไทย ชื่อสกุลเป็นแซ่ ก็จัดว่าเป็นคนจีน

๖. การให้ความรักความอบอุ่น ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ให้หลักประกันว่าคนที่เรารักและรักเสมอ เช่นความรักของสามีภรรยา หรือ ความรักของพ่อ-แม่ที่มีต่อลูก หากสมาชิกคนใดมีความผิดหวังไม่ว่าด้านใดก็ตาม ครอบครัวจะเป็นแหล่งกำลังใจและปลุกปลอบ เพื่อให้สามารถผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ โดยสรุปแล้วครอบครัวเป็นแหล่งให้ความรัก ความคุ้มครอง และความมั่นคงทางจิตใจแก่สมาชิกทำให้สมาชิกมีพลังในการ ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้

จากความหมายของการทำหน้าที่ของครอบครัวที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การทำหน้าที่ของครอบครัว หมายถึง สภาพเชิงทางสังคมและโครงสร้างของสภาพแวดล้อมของครอบครัวโดยทั่วไปซึ่งรวมถึงการปฏิสัมพันธ์และสัมพันธ์ภายในครอบครัว

๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของครอบครัว

แนวคิดที่อธิบายถึงการทำหน้าที่ของครอบครัวมีอยู่หลายแบบ เช่น รูปแบบแมคมาสเตอร์ (McMaster Model) ของ Epstein และคณะ Process Model ของ Steinhauer Circumplex Model ของอลสันและคณะ และ Beavers Systems Model ของปีเวอร์ และคณะ แต่ละแนวคิดมีการอธิบายการทำหน้าที่ของครอบครัวในแง่มุมต่างกันดังนี้

๑. การทำหน้าที่ของครอบครัวตามแนวคิดของแมคมาสเตอร์

อุมพร ตรังคสมบัติ ได้อธิบายเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของครอบครัวตามแนวคิดแบบแมคมาสเตอร์ (McMaster Model of Family Functioning: MMFF) ไว้ดังนี้^{๑๓๓}

^{๑๓๓} อุมพร ตรังคสมบัติ, จิตบำบัดครอบครัว: แนวคิดและวิธีการ (ฉบับร่าง), ภาควิชาจิตเวชศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๕-๑๘.

รูปแบบแมคมสเตอร์ (McMaster Model) เป็นผลที่ได้จากการศึกษาครอบครัว ทั้ง ปกติ และมีปัญหามาเป็นระยะเวลานานกว่า ๒๕ ปี โดยเริ่มการศึกษาที่มหาวิทยาลัย McGill ประเทศแคนาดา ในช่วงปี ๑๙๕๐ ในระยะต่อมาแนวคิดนี้ได้พัฒนาขึ้นมาโดย Epstein, Bishop & Baldwin แห่งมหาวิทยาลัย McMaster ประเทศแคนาดา และมหาวิทยาลัย Brown ใน ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พัฒนาแนวคิดนี้ให้มีความเหมาะสมมากขึ้นตามลำดับ

แนวคิดแบบ McMaster พิจารณาทำงานของครอบครัวโดยใช้ทฤษฎีหลายอย่างมาอธิบาย เช่น ทฤษฎีการสื่อสาร การเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ ฯลฯ โดยทั้งหมดนี้จะอยู่ภายใต้กรอบใหญ่ของทฤษฎีระบบ (System theory) ซึ่งมองว่าสิ่งต่างๆในโลกนี้อยู่เป็นระบบ แต่ละระบบประกอบด้วยระบบย่อย และตัวระบบเองก็มีระบบใหญ่ คอยควบคุมอยู่อีกที่หนึ่ง เช่น ครอบครัวเป็นระบบที่ประกอบด้วยระบบย่อยหลายๆอย่าง เช่น พ่อ แม่ ลูกๆ สามี-ภรรยา ส่วนระบบใหญ่ก็ได้แก่ ชุมชน สังคม และประเทศชาติตามลำดับ ในทฤษฎีระบบ แต่ละระบบมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกัน และกัน การมองปัญหาต่างๆ ไม่ได้เพ่งเล็งว่าอะไรเป็นสาเหตุหรืออะไรเป็นผล เช่น เหตุการณ์ A ทำให้เกิดเหตุการณ์ B จึงเป็นการมองแบบเส้นตรง (Linear causality) แต่ปัญหาจะถูกมองเป็นวงจร การที่ปัญหาคำเนินอยู่เรื่อยๆเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของแต่ละระบบย่อย เช่น A มีผลต่อ B และในขณะเดียวกัน B ก็มีผลกระทบก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับ A อีก

ดังนั้นการมองปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลตามแนวคิดของทฤษฎีระบบ จะมองว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมิได้เกิดเนื่องจากตัวบุคคลเพียงลำพัง แต่เกิดมาในสิ่งแวดล้อม (Context) ของบุคคลนั้น คำว่า Context นี้หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว เพื่อนฝูง ความคาดหวัง ค่านิยมต่างๆในสังคมที่บุคคลเป็นส่วนหนึ่ง แต่เนื่องจาก Context ที่สำคัญที่สุดของบุคคลคือครอบครัว การที่จะประเมินว่าครอบครัวนั้นมีปัญหาหรือไม่อย่างไร จะ มองไปที่การทำหน้าที่ของครอบครัวว่า ครอบครัวทำหน้าที่ได้เหมาะสมหรือไม่ ครอบครัวปกติ คือ ครอบครัวที่ทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพทั้งภาวะปกติ และภาวะคับขัน McMaster Model ไม่ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ของครอบครัวในทุกๆด้าน แต่เน้นเฉพาะด้าน ที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง หรือเป็นสาเหตุของปัญหาสุขภาพจิต และเพ่งเล็งถึงการทำหน้าที่ในปัจจุบันของ ครอบครัวในด้านต่างๆ ๖ ด้าน คือ การแก้ไขปัญหา (Problem solving) การสื่อสาร (Communication) บทบาท (Roles) การตอบสนองทางอารมณ์ (Affective Responsiveness) ความผูกพันทางอารมณ์ (Affective Involvement) การควบคุมพฤติกรรม (Behavior Control)

แม้ว่าแนวคิดนี้จะแบ่งการทำหน้าที่ของครอบครัวเป็นด้านต่างๆอย่างชัดเจน แต่ในความเป็นจริงแล้วแต่ละด้านมีความเกี่ยวพันอยู่เสมอ โดยสามารถอธิบายละเอียดได้ ดังนี้

๑. การแก้ไขปัญหา (Problem solving) หมายถึง ความสามารถของครอบครัวในการ แก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับที่ทำให้ครอบครัวดำเนินไปได้ และปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ได้อย่างมี ประสิทธิภาพคำว่า ปัญหา ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มาคุกคามเสถียรภาพการดำรงอยู่อย่างปกติสุข หรือ ประสิทธิภาพในการทำหน้าที่ของครอบครัว ในทางปฏิบัติปัญหาอาจแบ่งได้เป็น ๒ แบบ คือ

๑) ปัญหาด้านวัตถุ ได้แก่ ปัญหาที่เกี่ยวกับปัจจัยสี่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ปัญหาการจัดการเกี่ยวกับการเงินและอื่นๆ

๒) ปัญหาด้านอารมณ์ ได้แก่ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกของสมาชิกใน ครอบครัว เช่นความขมขื่น หรือความไม่ไว้วางใจกันระหว่างสามีภรรยา บางครอบครัวอาจมีเพียง ปัญหาเฉพาะด้านอารมณ์เท่านั้น โดยไม่มีปัญหาด้านวัตถุ แต่ครอบครัวใดที่มีปัญหาด้านอารมณ์ เกิดขึ้น ก็มักจะมีปัญหาด้านวัตถุตามติดมาด้วยเสมอ

มีผู้ตั้งสมมติฐานว่า ครอบครัวที่ทำหน้าที่ไม่มีประสิทธิภาพจะมีปัญหามากกว่า ครอบครัว ที่ทำหน้าที่ได้ดี แต่จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวทั้งสองแบบต่างก็ประสบปัญหาความ ยุ่งยาก พอๆกัน ความแตกต่างอยู่ที่วิธีแก้ปัญหา ครอบครัวที่ทำหน้าที่ดีจะมีการแก้ปัญหาที่ เหมาะสม ในขณะที่ครอบครัวที่ทำหน้าที่ไม่ดีนั้นปัญหามักจะได้รับการแก้ไขอย่างไม่เหมาะสม หรือไม่ มีการ แก้ไขเลย

ครอบครัวมีความแตกต่างกันในทักษะการแก้ปัญหาครอบครัวที่มีประสิทธิภาพจะมี ความสามารถในการแก้ปัญหาส่วนใหญ่ได้รวดเร็วโดยไม่ยากลำบากปัญหาที่มีจึงมักเป็นปัญหาที่ เพิ่ง เกิดใหม่ไม่ใช่ปัญหาเรื้อรังแก้ไม่ได้ซะทีและเมื่อประสบปัญหาครอบครัวก็จะมีวิธีการที่จะเป็น ระบบใน การแก้ปัญหาครอบครัวที่ทำหน้าที่ได้เหมาะสมนั้นมักแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นระบบและ ปัญหาก็ไม่ได้ แก้ไขอย่างเสร็จสิ้นแต่จะเกิดเป็นปัญหาเรื้อรัง

ในการประเมินครอบครัวต้องพยายามวิเคราะห์วิธีการแก้ปัญหาของครอบครัว โดยเฉพาะ เกี่ยวกับปัญหาในปัจจุบันที่เป็นสาเหตุให้ต้องมาพบผู้รักษาในการประเมินนั้นควรพิจารณา วิธีการ แก้ปัญหาว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด โดยทั่วไปการแก้ไขปัญหามีขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) แยกแยะประเด็นปัญหาให้ชัดเจน ข้อนี้รวมความถึงใครเป็นผู้ชี้หรือตัดสินใจว่า อะไร เป็นปัญหาและปัญหาที่แยกแยะออกมานั้นถูกต้องหรือไม่บ่อยครั้งที่ครอบครัวจะหยิบยกเอา ปัญหา อื่นที่ไม่สำคัญขึ้นมาแต่ปัญหาที่เป็นความขัดแย้งจริงนั้นกลับถูกซ่อนเอาไว้

(๒) การสื่อสารให้เข้าใจกันเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งภายในครอบครัวและกับ ระบบ นอกครอบครัวหมายถึงปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีผู้รับทราบหรือไม่มีการบอกเล่าให้ใครรับรู้บ้าง และผู้ที่รับรู้ นั้นเป็นผู้ที่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้หรือไม่การสื่อสารเกี่ยวกับปัญหานี้อาจจะเป็นไป ในระหว่าง

สมาชิกครอบครัวด้วยกันเองหรือกับบุคคลภายนอกเช่น เครือญาติหรือเพื่อนฝูงตาม ความเหมาะสม ของสถานการณ์

(๓) วางแผนวิธีแก้ปัญหาทั้งแผนหลักแผนรอง

(๔) ตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสม ครอบครัวมีการตัดสินใจที่แน่ชัดว่า จะแก้ปัญหาด้วยวิธีใดหรือไม่มีการมองถึงทางออกอื่นๆ หรือไม่ หรือครอบครัวมีวิธีการที่เตรียมไว้ล่วงหน้าแล้วหรือใช้วิธีที่เคยชินในการแก้ปัญหาโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงวิธีอื่นๆ ที่อาจจะได้ผลดีกว่า

(๕) ดำเนินการแก้ไขปัญหตามวิธีที่เลือกครอบครัวดำเนินการแก้ไขปัญหตามที ตกลงกันไว้จนครบถ้วนหรือไม่หรือทำไปเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นบางครั้งครอบครัวเมื่อตกลงวิธี แก้ปัญหาแล้วก็ อาจไม่ได้ทำตามทีตกลงกันไว้เลย

(๖) ติดตามให้การแก้ปัญหานั้นดำเนินไปอย่างครบถ้วน ครอบครัวมีการติดตาม อย่างจริงจังเพียงใดว่า วิธีการแก้ปัญหาที่เลือกไว้นั้นได้มีการกระทำไปมากน้อยตามข้อตกลงที่มี อย่างไร ผู้ที่รับผิดชอบได้จัดการให้มีการแก้ปัญหาดังกล่าว อย่างที่ตกลงกันไว้หรือไม่

(๗) ประเมินความสำเร็จของวิธีการแก้ปัญหา ข้อนี้เป็น การประเมินการแก้ปัญหาที่ เลือกนั้นได้ผลมากน้อยเพียงไร ครอบครัวได้ทบทวนวิธีการใช้และศึกษาถึงผลดี ผลเสียที่เกิดขึ้น หรือไม่และเรียนรู้จากปัญหาดังกล่าวอย่างไรบ้าง

ครอบครัวปกติ อาจไม่จำเป็นต้องแก้ปัญหาเป็นขั้นตอนทุกขั้น อาจมีบางปัญหาที่ไม่สามารถแก้ได้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวไม่ใช่ปัญหาใหญ่หรือมีความรุนแรง หรือดำเนินอยู่เป็น

ระยะเวลานานจนทำให้เกิดการทำหน้าที่บกพร่องขึ้นในครอบครัว ครอบครัวปกติบาง ครอบครัวจะ แก้ปัญหาที่เกี่ยวกับวัตถุได้หมด แต่ปัญหาทางด้านอารมณ์อาจค่อนข้างลำบากเล็กน้อย

๒. การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันและกัน ใน McMaster Model จะแบ่งถึงการสื่อสารโดยใช้คำพูด (verbal communication) เนื่องจากเป็นส่วนที่ สามารถวัดหรือประเมินได้ชัดเจนกว่าการสื่อสารที่ไม่ใช้คำพูด (nonverbal communication) การ สื่อสารแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท

๑) การสื่อสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับกิจวัตรประจำวัน หรือวัตถุ (Instrumental)

๒) การสื่อสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอารมณ์หรือความรู้สึก (Affective)

๓) การสื่อสารเกี่ยวกับความคิดเห็นบางประการ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับทั้งข้อ ๑ และ ๒ เช่น การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานของจิตรกร เป็นต้น

เช่นเดียวกับการแก้ปัญหา (Problem solving) การสื่อสารเกี่ยวกับกิจกรรมหรือวัตถุ กับ การสื่อสารเกี่ยวกับอารมณ์ อาจมีความคาบเกี่ยวกัน ครอบครัวที่มีการสื่อสารด้านวัตถุดี อาจมี การ สื่อสารด้านอารมณ์ไม่ดีก็ได้ แต่ครอบครัวที่มีปัญหาการสื่อสารด้านวัตถุนั้น มักจะมีปัญหาการ

สื่อสารด้านอารมณ์ร่วมด้วยเสมอ การสื่อสารสามารถวิเคราะห์ได้เป็น 2 ด้าน คือ เนื้อหา และ จุดหมายปลายทาง

การสื่อสารที่ดีนั้น เนื้อหาต้องมีลักษณะชัดเจน ซึ่งหมายถึง ข้อมูลที่แลกเปลี่ยนกันนั้นมีความชัดเจน ไม่ใช่เลือนลอย จับใจความอะไรไม่ได้ หรือคลุมเครือ นอกจากนี้จุดหมายปลายทางของการสื่อสารจะต้องชัดเจนด้วยนั่นคือเนื้อหาที่สื่อสารนั้นจะต้องตรงไปสู่ผู้ที่ต้องการสื่อ ไม่ใช่อ้อม ผ่านผู้อื่น (Indirect communication) ดังนั้นถ้าแบ่งการสื่อสารตามความชัดเจน และความตรงนั้น จะสามารถแบ่งได้ ๔ แบบคือ

(๑) การสื่อสารที่เนื้อหาชัดเจน และตรงต่อผู้ต้องการสื่อ เช่น ในกรณีที่ภรรยารู้สึก ไม่พอใจสามีที่ทิ้งของเกลื่อนกลาด และกล่าวตรงๆ ว่า “ฉันไม่พอใจที่เธอทิ้งของไว้เกลื่อนกลาด เพราะมันทำให้ฉันเหนื่อยเพิ่มขึ้น”

(๒) การสื่อสารที่เนื้อหาชัดเจนแต่ไม่ตรงต่อผู้ต้องการสื่อ เช่น ภรรยาพูดว่า “คนที่ทิ้งของเกลื่อนกลาดนั้น สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น” คำพูดนี้ไม่ได้บ่งชี้ชัดเจนว่าพูดกับใคร

(๓) การสื่อสารที่เนื้อหาไม่ชัดเจน แต่ตรงต่อผู้ที่ต้องการสื่อ เช่น ภรรยาพูดว่า “เธอ นี่ช่างไม่คิดถึงคนอื่นเลย” เนื้อหาดังกล่าวเป็นคำรวมๆ ในทำนองต่อว่าสามี แต่ไม่ได้บ่งบอกว่า สามี ทำอะไรและเธอรู้สึกอย่างไร

(๔) การสื่อสารที่มีเนื้อหาไม่ชัดเจน และไม่ตรงต่อผู้ที่ต้องการสื่อ เช่น ภรรยาพูดว่า “คนบ้านนี้ช่างไม่นึกถึงคนอื่นเลย” คำพูดดังกล่าว ไม่มีความชัดเจนว่าปัญหาคืออะไร และพูดกับ ใคร ครอบครัวที่ทำหน้าที่ที่ดีนั้น จะมีการสื่อสารที่ชัดเจนและตรงสู่บุคคลที่ต้องการจะสื่อด้วย ถ้า การสื่อสารเป็นไปในลักษณะที่คลุมเครือและอ้อมค้อมมากเกินไป ก็จะทำให้ครอบครัวทำหน้าที่ได้ ไม่ดีเท่าที่ควร ผู้ที่สื่อสารอย่างคลุมเครือและอ้อมค้อมจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งสื่อสารกลับมาด้วยวิธีที่ คลุมเครือ และอ้อมค้อมเช่นเดียวกัน ครอบครัวปกติ ความสามารถในการสื่อสารในครอบครัวปกติก็ จะมีความแตกต่างกันบางครอบครัว การสื่อสารเกี่ยวกับเรื่องที่มีความขัดแย้งนั้นอาจไม่ชัดเจนและ ไม่ตรงไปสู่ผู้ต้องการสื่อ แต่ก็จะเป็นอยู่ช่วงสั้นๆ ไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาครอบครัวอย่างใด

๓. บทบาท (Roles) บทบาทในครอบครัว หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกประพฤติต่อกันและกัน อย่างเป็นประจำ เพื่อให้ครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ได้สมบูรณ์ บทบาทแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ (Instrumental) และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ (Affective) นอกจากนี้บทบาทยังสามารถแบ่งออกตามลักษณะหน้าที่ ดังนี้

๑) บทบาทที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ที่จำเป็น หมายถึง บทบาทที่จำเป็นต้องทำเพื่อให้ครอบครัว ดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข คือ

(๑) การจัดหาปัจจัยสี่ ให้แก่สมาชิก (Provision of Resources)

(๒) การฟูมฟักเลี้ยงดูและให้การประคับประคองสนับสนุนแก่สมาชิก (Nurturance and Support)

(๓) การตอบสนองความต้องการทางเพศในระหว่างคู่สมรส (Sexual gratification of Marital Partners)

(๔) การช่วยพัฒนาทักษะต่างๆ ให้แก่สมาชิก (Life Skills Development) เช่น การช่วยเหลือให้ลูกมีทักษะในการเข้ากับเพื่อนฝูง สามารถเรียนหนังสือ หรือเริ่มงานอาชีพได้เป็น ปึกแผ่น เป็นต้น

(๕) การบริหารจัดการภายในครอบครัว (System Management and Maintenance) หมายถึง การเป็นผู้นำ การตัดสินใจในปัญหาต่างๆ การคงไว้ซึ่งมาตรฐานของครอบครัว การออกกฎระเบียบเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว ฯลฯ

๒) บทบาทอื่นๆ หมายถึง บทบาทเฉพาะของแต่ละครอบครัว ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งบทบาทที่เหมาะสม และไม่เหมาะสม เช่น ลูกชายซึ่งเรียนเก่งและได้รับทุนไปเล่าเรียนในต่างประเทศบทบาทของลูกชายก็นำมาซึ่งชื่อเสียงเกียรติยศ และการประหยัดค่าใช้จ่ายของครอบครัวในการเล่าเรียนซึ่งนับว่าเป็นบทบาทที่มีประโยชน์ บางครอบครัวมีบทบาทของแพะรับบาป ซึ่งหมายถึง การที่สมาชิก คนใดคนหนึ่ง (หรือหลายคน) ต้องทำหน้าที่เป็นผู้รองรับอารมณ์ หรือ ทัศนคติในทางลบจาก สมาชิกคนอื่น ซึ่งเป็นการช่วยเบี่ยงเบนความขัดแย้งไปในทิศทางที่จะไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงหรือความเครียดที่มากเกินไป การพิจารณาบทบาทในครอบครัว ต้องมองใน ๒ มุมมอง คือ

(๑) การจัดการบทบาท (Role Allocation) หมายถึง การมอบหมายความรับผิดชอบในหน้าที่บางประการ ให้สมาชิกการมอบหมายนี้อาจเป็นไปอย่างเหมาะสม หรือไม่เหมาะสม และกระทำโดยเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยก็ได้ ครอบครัวที่ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพจะมีการมอบหมายหน้าที่ที่จำเป็นทุกด้าน อย่างชัดเจน ให้กับบุคคลที่เหมาะสม ในการประเมิน ครอบครัวต้องดูว่าหน้าที่ในครอบครัวถูกแบ่งส่วนไปเหมาะสมหรือไม่ระหว่างสมาชิกแต่ละคน หรือคนใดคนหนึ่งต้องรับหน้าที่มากเกินไป ในขณะที่คนอื่นไม่ได้รับผิดชอบอะไรเลย เช่น ภรรยา ต้องทำงานนอกบ้านเต็มวันและยังต้องรับผิดชอบงานบ้านรวมถึงดูแลลูกที่ยังเล็ก และแม่สามีที่ป่วยหนัก ในขณะที่สามีว่างงานและชอบออกไปสังสรรค์กับเพื่อนฝูงนอกบ้าน เป็นต้น

(๒) ความรับผิดชอบต่อบทบาท (Role Accountability) หมายถึง กระบวนการที่ครอบครัวทำให้สมาชิกรับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ผลที่ตามมาคือเมื่อบุคคลมีความรับผิดชอบก็จะทำหน้าที่อย่างเต็มกำลังและมีประสิทธิภาพ ในการประเมินครอบครัวต้องดูว่าครอบครัวมีวิธีการตรวจสอบ หรือ ทำให้แน่ใจว่าสมาชิกแต่ละคนทำหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วนหรือไม่กล่าวโดยสรุปครอบครัวที่ทำหน้าที่เหมาะสมจะมีการมอบหมายบทบาทและหน้าที่ให้ สมาชิก

แต่ละคน บทบาทและหน้าที่นี้จะต้องมีความเห็นพ้องต้องกัน มีการปฏิบัติตาม และมีการ ประสานกับ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกคนอื่นๆ ด้วยภารกิจของครอบครัวจะดำเนินไปได้ หรือ ปัญหาต่างๆ จะ แก้ไขได้ ก็ต่อเมื่อการมอบหมายบทบาทนั้นเป็นไปอย่างเหมาะสมครอบคลุมถึง หน้าที่ทุกด้านที่ จำเป็นต้องทำ และมีระบบที่ควบคุมให้สมาชิกแต่ละคนปฏิบัติตามบทบาทโดย ครบถ้วน

๔. การตอบสนองทางอารมณ์ (Affective Responsiveness) หมายถึง ความสามารถที่จะ ตอบสนองทางอารมณ์ต่อสิ่งกระตุ้นอย่างเหมาะสมทั้งในแง่ของคุณภาพและปริมาณ (การที่บุคคล สื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้ว่าเขารู้สึกอย่างไร ไม่จัดอยู่ในหัวข้อนี้ แต่จัดอยู่ในหัวข้อการสื่อสาร อารมณ์ที่ เกิดขึ้น อาจแบ่งได้เป็น ๑. อารมณ์ในภาวะปกติ เช่น อารมณ์รักความสุข ความยินดี และ ๒. อารมณ์ ในภาวะวิกฤติ เช่น ความกลัว โกรธ เศร้าเสียใจ ผิดหวัง

ในแต่ละช่วงชีวิตของบุคคล ความต้องการการตอบสนองทางอารมณ์จากครอบครัวจะ แตกต่างกันไป เช่น ในวัยเด็กเล็กการตอบสนองทางอารมณ์จากพ่อแม่ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับ ลูก แต่เมื่อลูกเข้าวัยรุ่นการตอบสนองทางอารมณ์ส่วนหนึ่งจะได้มาจากบุคคลภายนอก ครอบครัว เช่น กลุ่มเพื่อนฝูง ดังนั้นครอบครัวจำเป็นจะต้องมีการตอบสนองความต้องการทาง อารมณ์ของสมาชิกให้ เหมาะสมตามพัฒนาการในการช่วยเหลือครอบครัวต้องมีการประเมินความ เหมาะสม คุณภาพ และ ปริมาณของอารมณ์ที่แสดงออก บางครอบครัวอาจแสดงออกได้เฉพาะ อารมณ์ดี เช่น รัก สนุก ดีใจ แต่ไม่สามารถแสดงออกซึ่งอารมณ์อีกด้านหนึ่งได้ เช่น ไม่สามารถ แสดงอารมณ์โกรธต่อกันและกันได้ ลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม และอาจนำมาซึ่ง ปัญหา เด็กที่เติบโตมาในครอบครัว ดังกล่าวอาจจะมีอาการจำกัดในการแสดงออกทางอารมณ์ และ ทำให้เกิดปัญหาบุคลิกภาพตามมา ครอบครัวที่ทำหน้าที่ปกติจะสามารถแสดงอารมณ์ได้หลายอย่าง ในปริมาณที่เหมาะสม ตามความ เหมาะสมของสถานการณ์ อย่างไรก็ตามการพิจารณาเรื่องการ ตอบสนองทางอารมณ์ก็ต้องนึกถึง ความแตกต่างทางวัฒนธรรมด้วย

๕. ความผูกพันทางอารมณ์ (Affective Involvement) หมายถึง ระดับการแสดงออกซึ่ง ความ สนใจ การเห็นคุณค่าในสิ่งต่างๆ ที่สมาชิกแต่ละคนทำ รวมทั้งระดับความรู้สึกผูกพันห่วงใยที่แต่ละ บุคคลมีต่อกันความผูกพันทางอารมณ์นี้มีหลายระดับ คือ

๑) ปราศจากความผูกพัน (Lack of Involvement) สมาชิกในครอบครัวไม่สนใจใยดี กัน และกันเลย เพียงแต่อยู่ร่วมชายคา

๒) ผูกพันแบบไม่มีความรู้สึก (Involvement Devoid of Feelings) มีความสนใจต่อกัน บ้าง แต่ความรู้สึกซึ่งทางอารมณ์ต่อกันและความห่วงใยในความเป็นอยู่ของอีกฝ่ายหนึ่ง มีเพียง เล็กน้อยเท่านั้น หรือแทบไม่มีเลย และเป็นไปตามหน้าที่ (เช่น เมื่อถูกเรียกร้องให้แสดงออกมาหรือ เมื่อเกิดภาวะความจำเป็น) หรือไปเพื่อความอยากรู้อยากเห็น อยากจะควบคุมอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

๓) ผูกพันเพื่อตนเอง (Narcissistic Involvement) ความสนใจในอีกฝ่ายหนึ่งนั้น เป็นไปเพื่อตนเอง (Egocentric) เพื่อเสริมสร้างคุณค่าให้ตนเอง ไม่ใช้ความสนใจที่มีต่ออีกฝ่ายหนึ่ง อย่างแท้จริง

๔) ผูกพันอย่างมีความเข้าใจ (Empathic Involvement) ความสนใจผูกพันมี ต่ออีก ฝ่ายหนึ่งอย่างแท้จริง โดยมีพื้นฐานอยู่บนความเข้าใจความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่งฉะนั้นความ สนใจผูกพันแบบนี้ จะสามารถสนองความต้องการทางอารมณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างเหมาะสม

๕) ผูกพันมากเกินไป (Over Involvement) ลักษณะของความสนใจเป็นไปอย่าง ปกป้องหรือหุนหันมากเกินไป จนอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีความเป็นส่วนตัว หรือ เป็นตัวของตัวเองอย่าง เพียงพอ

๖) ผูกพันจนเหมือนเป็นบุคคลเดียวกัน (Symbiotic Involvement) เป็นความผูกพัน ที่ แน่นแฟ้นจนกระทั่งเหมือนกับทั้งคู่เป็นบุคคลเดียวกัน และขอบเขตของความเป็นบุคคลของแต่ละ คน (Personal boundary) นั้นไม่ชัดเจนหรือไม่มีเลย ความผูกพันแบบนี้จัดว่าเป็นพยาธิสภาพ

๖. การควบคุมพฤติกรรม (Behavior Control) หมายถึง แบบแผนที่ครอบครัวยึดปฏิบัติใน การ ควบคุมหรือจัดการกับพฤติกรรมของสมาชิกในสถานการณ์ต่างๆ การควบคุมพฤติกรรมไม่ใช่เป็น เพียงการฝึกฝนระเบียบวินัย ในครอบครัวนั้นแต่เป็นการจัดการกับพฤติกรรมหลากหลายที่ เกิดขึ้น ซึ่งรวมรวมถึง

๑) พฤติกรรมในสถานการณ์ที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ตัวอย่างในเด็กได้แก่ การเล่น อย่าง โลดโผน การเล่นไม้ขีดไฟ ฯลฯ ในวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ได้แก่ การขับรถเร็วอย่างไม่ระมัดระวังการ พยายามทำร้ายตัวเอง ฯลฯ

๒) พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตอบสนองความต้องการหรือแรงขับทางด้านจิตใจและ ชีวิตภาพ เช่น การกิน การนอน การขับถ่าย ความต้องการทางเพศ และความก้าวร้าว เป็นต้น

๓) พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับ Socializing Behavior ทั้งในและนอกครอบครัว ลักษณะ การควบคุมพฤติกรรมในครอบครัวยังแบ่งได้เป็น ๔ แบบ

(๑) การควบคุมพฤติกรรมอย่างเข้มงวด (Rigid Behavior Control) ได้แก่ การ ควบคุม พฤติกรรมที่กฎต่างๆ ของครอบครัวจะมีลักษณะเข้มงวด มีการกำหนดหน้าที่แน่นอน ครอบครั้ว ลักษณะนี้ จะกระทำการกิจประจำวันได้ค่อนข้างดี สมาชิกจะรู้ว่าแต่ละคนต้องทำอะไร แต่ จะมีการ ปรับตัวลำบาก เนื่องจากไม่มีโอกาสสำหรับการต่อรองหรือเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมตาม สถานการณ์ การควบคุมพฤติกรรมที่เข้มงวดเกินไป อาจนำมาซึ่งการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจใน ครอบครั้ว การมีพฤติกรรมแบบดื้อเงียบ หรือความโกรธที่พุ่งไปสู่บุคคลภายนอกครอบครั้ว

(๒) การควบคุมพฤติกรรมแบบยืดหยุ่น (Flexible Behavior Control) ภายในครอบครัวมีมาตรฐานหรือกฎสำหรับพฤติกรรมก็จริงอยู่ แต่ก็มี ความยืดหยุ่นพอประมาณ โดยมีการพิจารณาสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และการปรับเปลี่ยนกฎได้ตามความเหมาะสม การควบคุมพฤติกรรมแบบนี้เป็นแบบที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพที่สุด เพราะเป็นไปในลักษณะที่เข้าอกเข้าใจ ให้การสนับสนุน และอบรมไม่ใช่แบบเผด็จการ ทำให้สมาชิกรู้สึกอย่างร่วมมือกันปฏิบัติตามกฎที่ตั้งไว้

(๓) การควบคุมพฤติกรรมแบบอะไรก็ได้ (Lass-faire Behavior Control) หมายถึง ไม่มีทิศทางที่แน่นอนว่าสมาชิกควรประพฤติอย่างไร ไม่มีการชี้นำ การตัดสิน หรือการแทรกแซง จากสมาชิกอื่น เพื่อให้พฤติกรรมมีความเหมาะสม ลักษณะแบบนี้ใครจะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ ครอบครัวแบบนี้จะปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่ค่อยดี มีปัญหาในการสื่อสาร การมอบหมายบทบาท เด็ก ๆ ในครอบครัวแบบนี้จะรู้สึกไม่มั่นคง การควบคุมตนเองไม่ดี และอาจมีลักษณะเรียกร้องความสนใจมาก

(๔) การควบคุมพฤติกรรมแบบยุ่งเหยิง (Chaotic Behavior Control) หมายถึง ครอบครัวมีการควบคุมพฤติกรรมในรูปแบบที่ไม่แน่นอน บางครั้ง เข้มงวด บางครั้งยืดหยุ่น บางทีเป็นแบบ ใครทำอะไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับความพอใจหรืออารมณ์ของบุคคล แทนที่จะปฏิบัติตาม ความเหมาะสมของสถานการณ์ ลักษณะแบบนี้ทำให้สมาชิกในครอบครัวสับสนว่าควรประพฤติ อย่างไร ในสถานการณ์นั้น ๆ การควบคุมพฤติกรรมแบบนี้เป็นแบบที่ไม่เหมาะสมที่สุดในบรรดา ๔ แบบที่กล่าวมา เพราะทำให้ครอบครัวไม่มีเสถียรภาพ และความเสมอต้นเสมอปลาย หรือความแน่นอนในการปฏิบัติหน้าที่

๒. การทำหน้าที่ของครอบครัวตามแนวคิดของ Beavers System Model ของปีเวอร์และคณะ

อุมาพร ตรังคสมบัติ อธิบายการทำหน้าที่ของครอบครัวตามแนวคิดของ Beavers System Model ไว้ว่า การปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวตามแนวคิดนี้แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ Competence และ Style^{๑๓๔}

Competence คือ ความสามารถของครอบครัวในการจัดระบบภายในให้ดำเนินไปได้ อย่างเรียบร้อย คำนี้มีขอบเขตกว้าง แต่มีประสิทธิภาพไปจนถึงบกพร่องอย่างรุนแรง การประเมิน Competence จะต้องมองดูครอบครัวในภาพรวม ไม่ใช่ที่จุดใดจุดหนึ่ง ในการ ประเมินจะต้องระลึกเสมอว่า ครอบครัวที่มีระดับ Competence ใกล้เคียงกัน อาจมีปฏิสัมพันธ์ แตกต่างกันได้

^{๑๓๔} อุมาพร ตรังคสมบัติ, จิตบำบัดและการให้คำปรึกษารอบครัว (Family Therapy of Family Counseling), ภาควิชาจิตเวชศาสตร์, (กรุงเทพฯ: คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า ๕๒-๕๕.

นอกจากนี้ครอบครัวยังปฏิบัติภารกิจแต่ละอย่างได้แตกต่างกัน บางอย่างอาจทำได้ดีมาก แต่บางอย่างทำได้ไม่ดีเท่าไร ครอบครัวที่สามารถจัดการกับภารกิจเล็กๆ ได้มักจะจัดการ ให้ภารกิจที่สำคัญลุล่วงไปได้ดี แต่ครอบครัวที่ไม่สามารถทำภารกิจเล็กให้สำเร็จ ก็มักจะทำภารกิจ ใหญ่ให้สำเร็จไม่ได้ ครอบครัวที่มี Competence ดีจะมีลักษณะดังนี้

๑. มีความเป็นผู้นำที่เท่าเทียมกันระหว่างสามีภรรยา
๒. มีความร่วมมือกันอย่างดีระหว่างพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ภายในครอบครัว
๓. มีขอบเขตระหว่างรุ่นที่ชัดเจน
๔. สมาชิกมีความเป็นตัวของตัวเองอย่างเพียงพอ
๕. สมาชิกยอมรับความแตกต่างของแต่ละคน และแก้ไขความขัดแย้งอันเกิดจากความ

แตกต่างได้อย่างเหมาะสม

๖. สื่อสารอย่างเปิดเผย และไม่อ้อมค้อม
๗. แสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสม
๘. มองโลกในแง่ดี และมองปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของครอบครัว

ในครอบครัวที่มี Competence ต่ำพ่อแม่จะไม่ค่อยร่วมมือกัน บางครั้งพ่อหรือแม่จะเข้าพวก กับลูก ไม่มีความเป็นผู้นำที่ชัดเจน หรือมีแบบไร้ประสิทธิภาพ ไม่มีขอบเขตระหว่างระบบที่ชัดเจน สมาชิกไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ขาดความไว้วางใจกัน การสื่อสารไม่ดี ไม่สามารถยอมรับ ความแตกต่าง หรือแก้ไขความขัดแย้งระหว่างกันได้ดีพอ

Beavers Model แบ่งครอบครัวตามระดับ Competence ได้ ๕ กลุ่ม คือ

๑. ครอบครัวที่ทำหน้าที่ได้เหมาะสม (Optimal family)
เป็นครอบครัวที่มี Competence ดีดังที่กล่าวมาข้างต้น
๒. ครอบครัวที่ทำหน้าที่ที่เพียงพอ (Adequate family)

ครอบครัวแบบนี้มีประสิทธิภาพปานกลางมีขอบเขตระหว่างบุคคลที่ชัดเจน มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน แต่จะใช้อำนาจควบคุมมากกว่าครอบครัวแบบแรก การแก้ปัญหาขัดแย้งมักใช้ วิธีออกคำสั่งมากกว่าประนีประนอม มีการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างหญิงชายอย่างชัดเจน พ่อแม่ ร่วมมือกันไม่ดีเท่าไรนัก มีความตึงเครียดสูง ความสุข ความเป็นกันเอง และไว้วางใจกันมีน้อย แต่ลูกในครอบครัวแบบนี้ก็มีประสิทธิภาพใกล้เคียงกับแบบแรก

๓. ครอบครัวที่ทำหน้าที่ได้ปานกลาง (Midrange family)

ครอบครัวแบบนี้พบบ่อยที่สุด สมาชิกไม่ค่อยใกล้ชิดผูกพันกัน และมักเก็บกตความรู้สึกไม่ค่อยแสดงออก หรือยอมรับในความรู้สึกทางลบที่มีต่อกัน มีปัญหาขอบเขตระหว่างบุคคล ไม่ค่อยยอมรับความแตกต่างของกันและกัน มักแก้ปัญหาโดยออกคำสั่งมากกว่าประนีประนอม ลูกจะพัฒนา

ไปได้ไม่ดีนัก และเมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ก็จะแยกออกจากครอบครัวได้ยาก และอาจเกิด ปัญหาทาง อารมณ์หรือพฤติกรรมได้

๔. ครอบครัวที่ทำหน้าที่ไม่ค่อยดี (Borderline family)

ครอบครัวแบบนี้มีการควบคุมมากกว่าแบบที่ ๓ การประทับประคองทางอารมณ์ต่อกัน มีน้อย ภารกิจทางพัฒนาการก็เป็นไปอย่างไม่ครบถ้วน สมาชิกไม่ค่อยมีความเป็นตัวของตัวเอง ขอบเขตระหว่างบุคคลไม่ชัดเจน อารมณ์ในครอบครัวแปรเปลี่ยนได้มาก ตั้งแต่เศร้าจนถึงโกรธ อย่าง รุนแรงหรือก้าวร้าว ความสุขในครอบครัวมีค่อนข้างน้อย

๕. ครอบครัวที่ทำหน้าที่บกพร่องอย่างมาก (Severely dysfunctional family)

ครอบครัวแบบนี้มีปัญหามากที่สุด เพราะไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้เลย ทั้ง สมาชิกก็ยังจัดการกับความขัดแย้งภายในจิตใจของตนไม่ได้ การสื่อสารไม่มีประสิทธิภาพ มีปัญหาใน ขอบเขตระหว่างบุคคล และขาดความเป็นตัวของตัวเอง พ่อแม่ไม่สามารถร่วมมือกัน ปกครองลูกได้ ลูกจะมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อตนเอง ไม่มีเอกลักษณ์ที่มั่นคง หรือเป้าหมายที่แน่นอน ในชีวิต

Style หมายถึง ทิศทางของปฏิสัมพันธ์ที่ครอบครัวมีต่อกันเอง และมีต่อระบบภายนอก Style มีความหมายใกล้เคียงกับ Cohesion และ Emotional involvement style แบ่งเป็น ๒ แบบ ดังนี้

๑. แบบที่มีทิศทางเข้าหาครอบครัว (Centripetal-CP)

- ๑) แสวงหาความสุขจากภายในครอบครัว
- ๒) ไม่ค่อยไว้วางใจคนนอกครอบครัว
- ๓) สมาชิกแสดงความรู้สึกทางบวกเป็นส่วนใหญ่ และเก็บกตความรู้สึกทางลบ
- ๔) ลูกแยกออกไปจากครอบครัวได้ยาก เพราะมีความผูกพันมากเกินไป
- ๕) สมาชิกมักมีปัญหาทางอารมณ์ เช่น ซึมเศร้า วิตกกังวล

๒. แบบที่มีทิศทางออกจากครอบครัว (Centrifugal-CF)

- ๑) แสวงหาความสุขจากนอกครอบครัว
- ๒) สนทนากับคนนอกมากกว่าคนในครอบครัว
- ๓) มักแสดงความรู้สึกทางลบ เช่น โกรธ ไม่พอใจ มากกว่าความรู้สึกทางบวก
- ๔) ผลักดันให้ลูกออกจากครอบครัวโดยที่ลูกยังไม่พร้อม
- ๕) สมาชิกมักมีปัญหาทางพฤติกรรม เช่น ขอบชั้ดคำสั่งหรือเกร

Style เป็นเครื่องชี้วัดถึงความสามารถในการปรับตัวด้วย ครอบครัวที่ปรับตัวได้ไม่ดี จะมี Style คงที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่ครอบครัวที่ปรับตัวดี จะมี Style ที่ยืดหยุ่นสอดคล้องกับวงจร ชีวิต และความต้องการของสมาชิก เช่น เมื่อมีลูกวัยรุ่น Style จะเปลี่ยนจาก Centripetal ไปเป็น

Centrifugal โดยลูกจะใช้ชีวิตนอกบ้านมากขึ้นแทนที่จะขลุกอยู่กับพ่อแม่ ส่วนพ่อแม่ก็จะหันไป มีกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย เพื่อไม่ให้เกิดความเหงาเมื่อลูกไม่อยู่ในครอบครัวที่ปรับตัวไม่ดี พ่อแม่ จะเรียกร้องให้ลูกอยู่กับตนเอง หรืออาจมีอารมณ์เศร้าเมื่อลูกห่างไป (Beavers and Hampson, 1993)

๓. การทำหน้าที่ของครอบครัวตามแนวคิดของ Circumplex Model of Marital and Family Systems ของ Olson และคณะ

อุมาพร ตรังคสมบัติ อธิบายการทำหน้าที่ของครอบครัวตามแนวคิดของ Circumplex Model of Marital and Family Systems ซึ่งมองครอบครัวใน ๓ ด้าน คือ Cohesion Adaptability Liaz Communication^{๑๓๕}

๑. Cohesion คือ ความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิกมีต่อกัน แบ่งเป็นระดับ ดังนี้

- ระดับต่ำมาก เรียกว่า Disengaged
- ระดับกลางค่อนข้างต่ำ เรียกว่า Separated
- ระดับกลางค่อนข้างสูง เรียกว่า Connected
- ระดับสูงมาก เรียกว่า Enmeshed

Cohesion ในระดับกลางทั้งแบบ Separated และ Connected เป็นสิ่งที่เหมาะสมที่สุด เพราะ บุคคลสามารถเป็นอิสระ และเป็นตัวของตัวเองได้ ในขณะที่ยังผูกพันอยู่กับครอบครัว ความสมดุล ในสองสิ่งนี้จะทำให้บุคคลพัฒนาไปได้อย่างดี ในครอบครัวที่มี Cohesion แบบ Disengaged สมาชิกมีความเป็นตัวของตัวเองมากเกินไปจนทำให้ต่างคนต่างอยู่ ความผูกพันและร่วมมือร่วมใจ กันมีน้อย ทำให้ครอบครัวไม่มีความเป็นปึกแผ่น แต่ในครอบครัวที่มี Cohesion แบบ Enriched สมาชิกจะมีความจงรักภักดีต่อครอบครัวมากเกินไป และเห็นพ้องต้องกันมากเกินไปจนไม่สามารถเป็น ตัวของตัวเอง พัฒนาการทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมของสมาชิกก็จะบกพร่องด้วยเช่นกัน

Adaptability หมายถึง ความสามารถของครอบครัวโดยเฉพาะระบบคู่สมรสในอันที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแห่งอำนาจ บทบาทรวมทั้งความสัมพันธ์ให้เหมาะสม เพื่อที่จะจัดการกับ ปัญหา และความเครียดที่เกิดขึ้น

Communication หมายถึง การสื่อสารภายในครอบครัว การสื่อสารเป็นมิติที่สำคัญ เพราะ เป็นตัวช่วยสนับสนุนการทำหน้าที่ใน ๒ ด้านแรกให้เป็นไปด้วยดี

^{๑๓๕} อุมาพร ตรังคสมบัติ, จิตบำบัดและการให้คำปรึกษารอบครัว (Family Therapy of Family Counseling), หน้า ๕๑-๕๒.

เมื่อพิจารณาครอบครัวตาม Cohesion และ Adaptability แล้ว สามารถแบ่งครอบครัวได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑) ครอบครัวแบบสมดุล (Balanced family) คือ ครอบครัวที่มี Cohesion และ Adaptability อยู่ในช่วงกลาง

๒) ครอบครัวแบบสุดขั้ว (Extreme family) คือ ครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ทั้ง ๒ ด้านอยู่ในช่วงสุดขั้ว โดยอาจจะเป็นแบบมากเกินไป หรือน้อยเกินไปก็ได้

๓) ครอบครัวระดับกลาง (Midrange family) คือ ครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ด้านหนึ่ง อยู่ในช่วงกลาง และอีกด้านหนึ่งอยู่ในช่วงสุดขั้ว

ครอบครัวแบบสมดุลจะมีความแข็งแกร่งที่สุดในการต่อสู้กับความเครียด มีกลยุทธ์ที่จะจัดการกับความเครียดอย่างหลากหลายและมีประสิทธิภาพ ดังนั้นความพึงพอใจในชีวิตครอบครัวแบบนี้จะสูงกว่าแบบอื่น

๒.๔.๓ การประเมินวิธีการทำหน้าที่ของครอบครัว

เครื่องมือการประเมินวิธีปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ เครื่องมือประเมินแบบ Structured Interview ทำได้โดยการสัมภาษณ์ครอบครัว และ เครื่องมือประเภท Self-report สังเกตวิธีที่ครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยแต่ละประเภทยังมีรายละเอียดดังนี้

๑. เครื่องมือประเมินแบบ Structured Interview

เป็นแบบสัมภาษณ์ครอบครัวในด้านต่างๆ ประกอบด้วยคำถามที่มีรูปแบบแน่นอน เช่น McMaster Structured Interview of Family Functioning (McSIFF)^{๑๓๖} ซึ่งมีทั้งแบบที่ใช้สำหรับครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่ และครอบครัวที่พ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ผู้ประเมินซึ่งอาจเป็นแพทย์ พยาบาลหรือนักสังคมสงเคราะห์จะสัมภาษณ์ครอบครัวและสังเกตปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ในขณะที่สัมภาษณ์นอกจากนี้อาจมอบหมายให้ครอบครัวทำงานบางอย่างร่วมกัน

๒. เครื่องมือประเภท Self-report

เป็นเครื่องมือที่ให้ครอบครัวประเมินตนเอง เช่น แบบวัด Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales (FACES) ของโอลสันและคณะ มีพื้นฐานมาจาก Olson's

^{๑๓๖} Ryan C. E., Epstein, N. B., Keitner G. I., Miller I. W., & Bishop D. S., **Evaluating and Treating Families: The McMaster Approach**, (New York: Routledge, 2005), pp. 253-298.

circumplex model^{๑๓๗} ครอบครัวที่มีความสมบูรณ์ (family health) ประกอบด้วย ๒ มิติ และแต่ละมิติแสดงถึงความต่อเนื่อง โดยใช้ ในมิติของการปรับตัวของครอบครัว จะเป็นด้านที่เข้มงวดที่สุด (extreme rigidity) ไปจนถึงด้านที่ยืดหยุ่นที่สุด (extreme chaos) ส่วนการวัดความเหนียวแน่นในครอบครัว จะวัดความผูกพันและระยะความห่างของบุคคลในครอบครัว (enmeshed and disengaged) ซึ่งพัฒนามาเรื่อยๆ จนกระทั่งเป็น FACES-IV^{๑๓๘} โดยแบบสอบถามฉบับปัจจุบันประกอบไปด้วย ๖๒ ข้อคำถาม

แบบวัด Family Assessment Device (FAD)^{๑๓๙} เป็นแบบวัดที่พัฒนามาตามรูปแบบของ The McMaster Clinical Rating Scale เพื่อประเมินการทำหน้าที่ของครอบครัว โดยสมาชิกครอบครัวจะตอบ แบบสอบถามนี้ตามลำพัง ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน ๖๐ ข้อ บ่งออกเป็น ๖ ด้าน ได้แก่ การแก้ปัญหา การสื่อสาร บทบาท การตอบสนองทางอารมณ์ ความผูกพันทาง อารมณ์ และการควบคุมพฤติกรรม

นอกจากนี้ยังมีแบบวัด Family Functioning Style Scale^{๑๔๐} ประกอบไปด้วยข้อคำถามจำนวน ๒๖ ข้อคำถาม ซึ่งได้ทำการพัฒนามาจาก family-centered assessment and intervention model^{๑๔๑} Trivette และคณะได้นำแบบสอบถามดังกล่าวมาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity) โดยการทำ Principal Components Analysis (PCA) และได้จัดกลุ่มของตัวแปรที่มีลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน ๕ กลุ่ม คือ ๑. ความผูกพัน

^{๑๓๗} Olson, D. H. "Circumplex model VII: Validation studies and FACES III", **Family Process**, Vol. 26 (1986): 337-351.

^{๑๓๘} Olson, D.H., Gorall, D.M., Teisel, J.W., **FACES IV**, (Minnesota: Life Innovations, Inc., 2006), pp. 8-19.

^{๑๓๙} Epstein, N.B., et al., "The McMaster Family Assessment Device", **Journal of Marital and Family Therapy**, Vol. 9 (1983): 171-180.

^{๑๔๐} Deal, A.G., Trivette, C M., & Dunst, C.J., Family Functioning Style Scale, **Enabling and Empowering Families: Principles and Guidelines for Practice**, ed. by C.J. Dunst, C M. Trivette, & A.G. Deal, (Cambridge, MA: Brookline Books, 1988), pp. 179-184.

^{๑๔๑} Dunst, C.J., & Trivette, C M., "A family systems model of early intervention with handicapped and developmentally at-risk children", **Parent education as early childhood intervention: Emerging directions in theory, research, and practice**, ed. by D. Powell, (New Jersey: Ablex, 1988), pp. 131-180.

ต่อกัน และกัน (Commitement) ๒. ความกลมเกลียว (Cohesion) ๓. การสื่อสาร (Communication) ๔. สมรรถนะ(Competance) และ ๕. การจัดการ (Coping)

ในบริบทของไทย Chulalongkorn Family Inventory (CFI) ของศาสตราจารย์แพทย์หญิงอุมาพร ตรังคสมบัติ ที่ดัดแปลงมาจากแบบวัดการทำหน้าที่ของครอบครัว (Family Assessment Device: FAD) ตามแนวคิดของ McMaster (McMaster Model) ซึ่งเป็นแบบประเมินครอบครัวที่ประกอบด้วยข้อความ ๓๖ ข้อ เกี่ยวกับการรับรู้การปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวในด้านต่างๆ ตาม McMaster Model of Family Functioning (MMFF) ที่มองการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวในด้านต่างๆ ประกอบด้วย การแก้ปัญหา การสื่อสาร บทบาทของครอบครัว การตอบสนองทางอารมณ์ ความผูกพันทางอารมณ์ และการควบคุมพฤติกรรม^{๑๔๒}

จากการศึกษาค้นคว้าและทบทวนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัว ผู้วิจัยได้เลือกแนวคิดของ Family Functioning Style Scale ของ Trivette และคณะ เนื่องจาก แนวคิดการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวดังกล่าวนี้มีการจัดกลุ่มตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัว เป็นรายด้านได้อย่างชัดเจน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของกลุ่มตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัวดังนี้

๑) ความผูกพันต่อกันและกัน (Commitement) หมายถึง ความรู้สึกผูกพัน การมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างต่อกันสมาชิกในครอบครัว การคอยเอาใจใส่ดูแลกันของสมาชิกในครอบครัว

๒) ความกลมเกลียว (Cohesion) หมายถึง สัมพันธภาพที่เข้มแข็ง ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันระหว่างสมาชิกของครอบครัว

๓) การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การสื่อสารของสมาชิกในครอบครัวในรูปแบบที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวรับรู้ได้ถึง ความรัก ความห่วงใย การเปิดเผยอารมณ์ความคิด ความรู้สึก และก่อนให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว

๔) สมรรถนะ (Competance) หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถรับผิดชอบต่อตนเอง ทำกิจกรรมร่วมกันและใช้ชีวิตร่วมกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว

^{๑๔๒} หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, แบบวัดการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัว ใช้แบบวัด Chulalongkorn Family Inventory (CFI), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.cumentalhealth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539909353> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

๕) การจัดการ (Coping) หมายถึง ความสามารถของสมาชิกในการรับมือกับปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๔.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของครอบครัว

อาเยอร์และคณะได้ทำการศึกษาการประเมินการอบรมเลี้ยงดูและการวัดการทำหน้าที่ครอบครัวสำหรับชาวอเมริกันอินเดียในเขตเมือง โดยทำการเก็บข้อมูลจากชาวอเมริกันพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง จำนวน ๖๐๖ คน งานวิจัยดังกล่าวนี้มุ่งศึกษา พฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดู การรับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงดู การเลี้ยงดูเชิงบวก ความมีวินัย ความกลมเกลียวในครอบครัว และความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองกับวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า แบบวัดเดียวที่ยังคงอยู่ในฐานะองค์ประกอบเดียวคือ ความมีวินัย การทดสอบความแตกต่างระหว่างไค-สแควร์ ส่วนแบบวัดที่เหลืออีก ๕ ตัวแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบพหุที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์มากกว่าแบบวัดความมีวินัย การค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าแบบวัดที่น่าเชื่อถือก่อนหน้านี้ยังไม่ได้ให้คำอธิบายที่แสดงให้เห็นภาพรวมมากพอเกี่ยวกับประการการเลี้ยงดูและใช้ชีวิตครอบครัวของชาวอเมริกันพื้นเมืองที่อาศัยในเขตเมือง การเข้าใจว่าชาวอเมริกันพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเกิดแนวคิดในการอบรมเลี้ยงดูอย่างไรจะเป็นพื้นฐานในการสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งมากขึ้น^{๑๔๓}

บาลิสเตอร์ีและอัลวิรา-แฮมมอนด์ได้วิจัยเรื่องประสบการณ์วัยเด็ก การทำหน้าที่ครอบครัว สุขภาพวัยรุ่นและสุขภาวะทางอารมณ์ โดยได้ทำการศึกษาในวัยรุ่นชาวอเมริกันที่มีอายุระหว่าง ๑๒-๑๗ ปี จำนวน ๓๔,๖๐๑ คน ผลการวิจัย พบว่า วัยรุ่นที่มีคะแนนประสบการณ์วัยเด็กที่เลวร้ายสูงจะมีสุขภาวะทางอารมณ์แย่กว่าเด็กวัยรุ่นที่มีคะแนนประสบการณ์วัยเด็กที่เลวร้ายต่ำ การทำหน้าที่ของครอบครัวเป็นตัวส่งผ่านอิทธิพลเชิงลบของประสบการณ์เลวร้ายในวัยเด็กไปสู่สุขภาพและสุขภาวะทางอารมณ์ของวัยรุ่น^{๑๔๔}

ไฮเนสและคณะได้ทำการศึกษาการทำหน้าที่ของครอบครัวและคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับวัยรุ่นโดยทำการเก็บข้อมูลจากวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง ๑๔-๒๔ จำนวน ๖,๓๘๒

^{๑๔๓} Ayers, S. L., Kulis, S., & Tsethlikai, M., "ASSESSING PARENTING AND FAMILY FUNCTIONING MEASURES FOR URBAN AMERICAN INDIANS", *Journal of Community Psychology*, Vol. 45 No. 2 (2017): 230-249.

^{๑๔๔} K.S. Balistreri, M. Alvira-Hammond., "Adverse childhood experiences, family functioning and adolescent health and emotional well-being", *Public Health*, online publish (2015): 1-7.

คน ผลการวิจัยพบว่า ๘๐%ของผู้ตอบแบบสอบถามมองว่าครอบครัวตนเองมีการทำหน้าที่ของครอบครัวสูง และ ๖๐% และ ๕๐% รายงานว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อและแม่สูง งานวิจัยนี้ยังพบว่าคะแนนการทำหน้าที่ของครอบครัวในระดับสูงสัมพันธ์กับโอกาสที่จะมีพฤติกรรมผิดปกติด้านการกิน งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการทำหน้าที่ในครอบครัวสูงและความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับน้ำหนักตัว ในด้านของน้ำหนัก วัยรุ่นเพศหญิงดูเหมือนจะได้รับอิทธิพลจากความสัมพันธ์ทั้งกับพ่อและแม่ ขณะที่วัยรุ่นเพศชายได้รับอิทธิพลจากสัมพันธ์ภาพกับพ่อมากกว่า^{๑๔๕}

ดาเชสและคณะได้วิจัยเรื่องการทำหน้าที่ของครอบครัวตามการรับรู้ของผู้ปกครองและบุตรเมื่อมีความเสี่ยงที่จะป่วยด้วยโรคซึมเศร้า โดยทำการเก็บข้อมูลจากบุตรจำนวน ๑๖๑ คน โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงที่จะเป็นโรคซึมเศร้า จำนวน ๗๙ คนและความเสี่ยงต่ำที่จำเป็นโรคซึมเศร้า จำนวน ๘๒ คน ผลการวิจัยพบว่า ๑)การทำหน้าที่ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงที่จะเป็นโรคซึมเศร้า นั่นคือ ผู้ปกครองและบุตรที่มีความเสี่ยงเป็นโรคซึมเศร้าสูงจะมีคะแนนการทำหน้าที่ของครอบครัวสูง ๒)การทำหน้าที่ของครอบครัวเป็นตัวพยากรณ์อาการซึมเศร้าของบุตรและครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ไม่ดีจะส่งผ่านอิทธิพลของความซึมเศร้าของมารดาไปสู่บุตร^{๑๔๖}

การ์เซีย ปูเซลและโซโตได้ศึกษาความสัมพันธ์รูปแบบการทำหน้าที่ครอบครัวกับปัญหาสุขภาพในกลุ่มครอบครัวที่ได้รับการดูแลปฐมภูมิ จำนวน ๖,๒๐๒ ครอบครัว หรือ ๒๕,๐๓๗ คน ผลการวิจัยพบว่าสมาชิกครอบครัววัยเด็กมักจะมีปัญหาโรคหืดหอบ พัฒนาการช้า ฉี่รดที่นอน ปัญหาพฤติกรรม น้ำหนักเกิน ในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่จะพบปัญหา การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น หืดหอบ ปัญหาเกี่ยวกับทางเดินหายใจ การสูบบุหรี่ สมาธิสั้น โรคอ้วนระดับ ๒ โรคซึมเศร้า ติดสุรา และอารมณ์แปรปรวน ครอบครัวที่มีปัญหาสุขภาพจะมีคะแนนการทำหน้าที่ของครอบครัวต่ำกว่าครอบครัวที่มีสุขภาพดีอย่างมีนัยสำคัญ ปัญหาสุขภาพจิตมีความสัมพันธ์อย่างมากกับรูปแบบการทำหน้าที่ของครอบครัว ความสัมพันธ์แบบผกผันระหว่างจำนวนของปัญหาสุขภาพและรูปแบบการทำหน้าที่ของ

^{๑๔๕} Jess Haines, Sheryl L. Rifas-Shiman, Nicholas J. Horton, Ken Kleinman, Katherine W. Bauer, Kirsten K. Davison, Kathryn Walton, S. Bryn Austin, Alison E. Field and Matthew W. Gillman., “Family functioning and quality of parent-adolescent relationship: cross-sectional associations with adolescent weight-related behaviors and weight status”, **International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity**, Vol. 13 No. 68 (2016): 1-12.

^{๑๔๖} Shimrit Daches, Vera Vine, Kathryn M. Layendecker, Charles George and Maria Kovacs., “Family Functioning as Perceived by Parents and Young Offspring at High and Low Risk for Depression”, **Journal of Affective Disorders**, Published online (2017 Sep 24).

ครอบครัวก็ได้รับการตรวจสอบเช่นเดียวกัน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการทำหน้าที่ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความชุกต่ำของปัญหาสุขภาพในครอบครัว^{๑๔๗}

เปเรซ-ฟูเอนเตสและคณะได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การทำหน้าที่ของครอบครัว ความฉลาดทางอารมณ์ และค่านิยมกับพฤติกรรมก้าวร้าวในวัยรุ่นโดยการเก็บข้อมูลจากนักเรียนมัธยมอายุระหว่าง ๑๓-๑๘ ปี จำนวน ๓-๑๗ คน ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความเครียด(ความฉลาดทางอารมณ์) พัฒนาการเชิงบวกในวัยรุ่น และการทำหน้าที่ของครอบครัวมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นที่ไม่มีพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่านักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว พฤติกรรมก้าวร้าวแบบต่างๆและความฉลาดทางอารมณ์ก็มีความสัมพันธ์กันเช่นกัน ค่านิยมเชิงบวกและการทำหน้าที่ของครอบครัว^{๑๔๘}

ราอิมและคณะได้วิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตครอบครัวของผู้ปกครองชาวมาเลเซียโดยทำการเก็บข้อมูลจากผู้ปกครองชาวมาเลเซียจำนวน ๒๘๐๘ คนเพื่อสร้างสมการเชิงโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรอิสระทั้งหมดได้แก่ การทำหน้าที่ของครอบครัว ความเข้มแข็งของครอบครัวและการใช้เวลากับครอบครัวมีอิทธิพลโดยตรงต่อความพึงพอใจในชีวิตครอบครัว ยกเว้นความผูกพันกับผู้ปกครอง ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ควรปรับปรุงแบบวัดความผูกพันในครอบครัวให้ดียิ่งขึ้นเพื่อให้ครอบคลุมคุณลักษณะต่างๆของความพึงพอใจในชีวิตครอบครัวอันจะนำไปสู่โมเดลการวัดที่ต่างกันมากขึ้น^{๑๔๙}

อัลลิเคย์และคณะได้วิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัวกับภาวะหนักเกินและโรคอ้วนในเด็กและวัยรุ่นโดยได้ทบทวนงานวิจัยที่เผยแพร่ในช่วงปี ๑๙๙๐-๒๐๑๑ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะน้ำหนักเกินและโรคอ้วนในเด็กและวัยรุ่นกับการทำหน้าที่ของครอบครัว

^{๑๔๗} Diego García-Huidobro, Klaus Puschel and Gabriela Soto., “Family functioning style and health: opportunities for health prevention in primary care”, **British Journal of General Practice**, (March 2012): 198-203.

^{๑๔๘} María del Carmen Pérez-Fuentes, María del Mar Molero Jurado, Ana Belén Barragán Martín, and José Jesús Gázquez Linares., “Family Functioning, Emotional Intelligence, and Values: Analysis of the Relationship with Aggressive Behavior in Adolescents”, **International Journal of Environmental Research and Public Health**, Vol. 16 No. 478 (2019): 1-14.

^{๑๔๙} Mohd Amirul Rafiq Abu Rahim, Ismahalil Ishak, Siti Aishah Mohd Shafie, Raudhatul Mahdfuzah Shafiai., “Factors Influencing Family Life Satisfaction among Parents in Malaysia: The Structural Equation Modeling Approach (SEM)”, **Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)**, Vol. 17 Issue 4 (Nov. - Dec. 2013): 78-85.

พบว่า มีผลงานวิจัย ๒๑ เรื่องที่เข้าเกณฑ์ ๑๗ เรื่องเป็นการวิจัยแบบตัดขวางและการวิจัยระยะยาว และ ๑๒ เรื่องรายงานเกี่ยวกับความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัวกับภาวะน้ำหนักเกินและโรคอ้วนในวัยรุ่น เครื่องมือที่ใช้ในการวัดการทำหน้าที่ของครอบครัวในการศึกษาที่ได้รับการยืนยันแล้วนั้นแตกต่างกัน ครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ของครอบครัวแย่มีความเกี่ยวข้องกับการเพิ่มความเสี่ยงโรคอ้วนและน้ำหนักเกินในเด็กและวัยรุ่น เด็กและวัยรุ่นที่อ้วนมักจะมาจากการที่ครอบครัวมีการทำหน้าที่ของครอบครัวไม่ดี องค์ประกอบย่อยของการทำหน้าที่ของครอบครัวที่แย่ที่สร้างความเสี่ยงโรคอ้วนในเด็กและวัยรุ่นรวมถึง การสื่อสารในครอบครัวที่ไม่ค่อยดี การควบคุมพฤติกรรมที่ไม่ค่อยดี ความขัดแย้งในครอบครัวมีสูง และค่านิยมในครอบครัวที่ไม่ค่อยดี ครั้งหนึ่งของการวิจัยที่เน้นการให้การแทรกแซงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัวและการเปลี่ยนแปลงของน้ำหนักของเด็ก ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวเชื่อมโยงกับโรคอ้วน อย่างไรก็ตาม หลักฐานและความเข้าใจที่มากกว่านี้เกี่ยวกับกลไกเบื้องหลังการทำหน้าที่ของครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็น ผลการวิจัยนี้ให้หลักฐานเกี่ยวกับคุณค่าของการพิจารณาการทำหน้าที่ของครอบครัวในงานวิจัยเกี่ยวกับโรคอ้วนของเด็กและการให้การแทรกแซง^{๑๕๐}

เกรฟและคณะได้ศึกษาการทำหน้าที่ของครอบครัวและสุขภาพจิตของเด็กที่ผู้ปกครองมีการอาการป่วยทางจิตโดยทำการเก็บข้อมูลจากเด็ก ๗๓ คนที่ผู้ปกครองจำนวน ๖๗ คนมีอาการป่วยทางจิตที่ยินดีเข้าร่วมการวิจัยและมีคุณสมบัติเข้าเกณฑ์การวิจัย จากการศึกษาพบว่า เด็กจำนวน ๔๓% ในครอบครัวดังกล่าวถูกพบว่ามีปัญหาด้านสุขภาพจิต เด็ก ๕๒% ถูกพบว่า ไม่มีปัญหาทางจิต ในครอบครัวที่การทำหน้าที่ของครอบครัวดี เด็กถูกประเมินว่ามีปัญหาทางจิตน้อยกว่าครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ของครอบครัวไม่ดี งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวและสุขภาพจิตของเด็กในครอบครัวที่ผู้ปกครองมีอาการป่วยทางจิตมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและบ่งชี้เป้าหมายสำคัญของการการรสร้างสถานการณ์แทรกแซงครอบครัวในอนาคต^{๑๕๑}

ไอชาดาบาดี ทิรการริ และเปอร์ราโบลิได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการใช้ชีวิตและการทำหน้าที่ของครอบครัวในครอบครัวที่สมาชิกครอบครัวเป็นผู้เสพยาเสพติดในอิหร่านใต้โดย

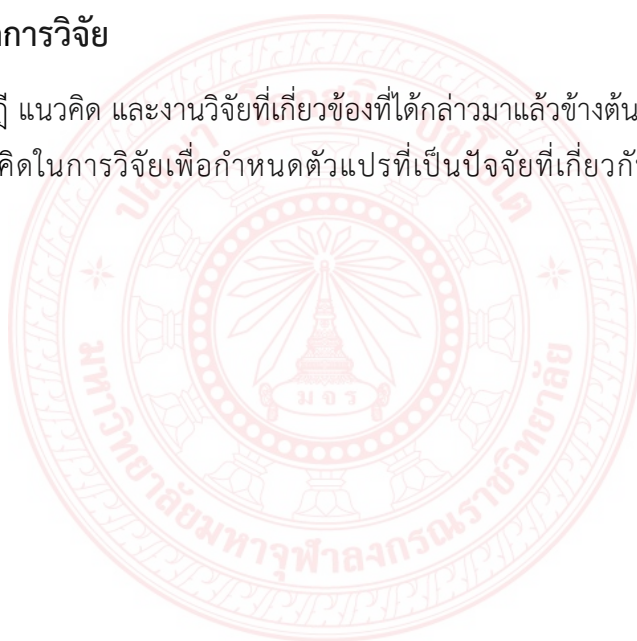
^{๑๕๐} J. A. Halliday, C. L. Palma, D. Mellor, J. Green, and A. M. N. Renzaho., “The relationship between family functioning and child and adolescent overweight and obesity: a systematic review”, *International Journal of Obesity*, Vol. 38 (2014): 480–493.

^{๑๕๑} Silke Wiegand-Grefe, Marlit Sell, Bonnie Filter and Angela Plass-Christl., “Family Functioning and Psychological Health of Children with Mentally Ill Parents”, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 16 No. 1278 (2019): 1-12.

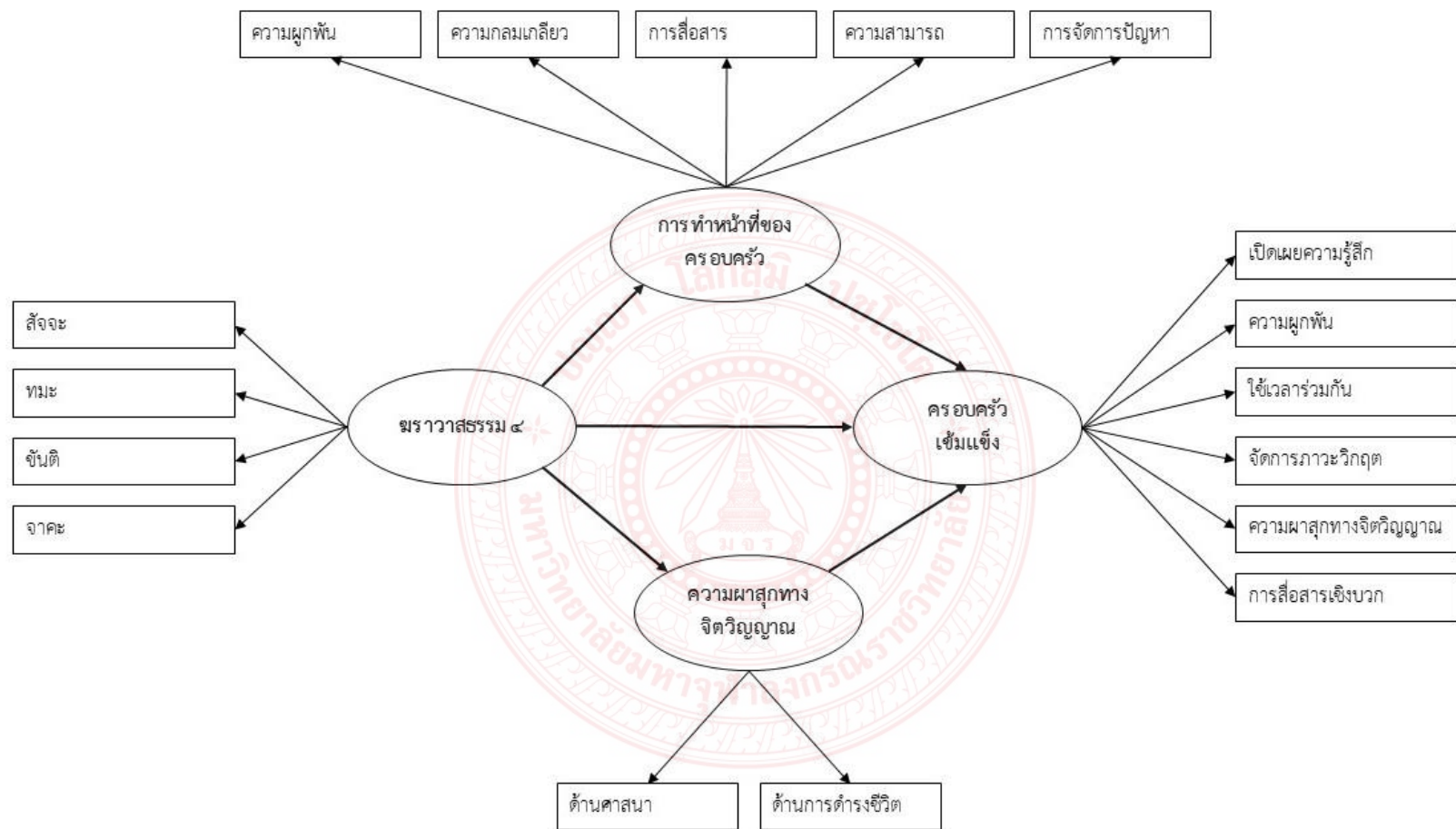
ทำการเก็บข้อมูลจาก ๑๕๖ ครอบครัวที่มีผู้ป่วยจากการเสพติดสารแอมเฟตามีนที่เข้ารับการรักษาในคลินิกฟื้นฟูผู้ป่วยสารเสพติดในอิหร่านใต้ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการใช้ชีวิตมีคะแนนเฉลี่ยในภาพรวมเท่ากับ ๑๐๕.๗๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๒๔.๓๙ ค่าเฉลี่ยคะแนนที่สูงที่สุดสัมพันธ์กับการรับผิดชอบต่อสุขภาพ ขณะที่ค่าเฉลี่ยคะแนนที่ต่ำที่สุดสัมพันธ์กับการออกกำลังกาย นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบอีกว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนโดยภาพรวมขอของการทำหน้าที่ของครอบครัวคือ ๑๒๙.๒๕ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๒๐.๙๗ เมื่อพิจารณารายด้าน ค่าเฉลี่ยคะแนนที่สูงที่สุดสัมพันธ์กับการทำหน้าที่โดยทั่วไป ขณะที่ค่าเฉลี่ยคะแนนต่ำสุดสัมพันธ์กับการตอบสนองทางอารมณ์ รูปแบบการใช้ชีวิตและการทำหน้าที่ของครอบครัวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกันอย่างมีนัยสำคัญ^{๑๕๒}

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปและเสนอเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อกำหนดตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวได้ ดังนี้

^{๑๕๒} Zahra Izadabadi, Batool Tirgari, Batool Pouraboli., "Relationship Between Lifestyle and Family Functioning Among Family Members of Amphetamine Abusers in Southeast Iran", *Journal of Addictions Nursing*, Vol. 30 No. 2 (2019): 114-122.

ภาพที่ ๒.๒ โมเดลเชิงสาเหตุครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Relationship Research) เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวไทยและเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุความเข้มแข็งของครอบครัวไทยที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างเชิงเส้นหรือโมเดลลิสเรล มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัยและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

ทั้งนี้ มีรายละเอียดในวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ใช้เทคนิคการวิเคราะห์สมการเชิงโครงสร้าง (Structural Equation Model) เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องระหว่างโมเดลเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

๓.๒ การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากรในการวิจัย คือ สมาชิกครอบครัวไทยที่มีอายุตั้งแต่ ๑๔ ปี ขึ้นไป ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ นครปฐม และสมุทรสาคร

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ คือ สมาชิกครอบครัวไทยที่มีอายุตั้งแต่ ๑๔ ปี ขึ้นไป เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โมเดลลิสเรล มีความจำเป็นต้องใช้กลุ่มตัวอย่างขนาด

ใหญ่ Hair และคณะแนะนำว่า ควรใช้กลุ่มตัวอย่าง ๒๐ คนต่อ ๑ พารามิเตอร์ที่ประมาณค่า^๑ การวิจัยนี้มีค่าพารามิเตอร์ที่ต้องประมาณค่าจำนวน ๓๙ ตัว ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมจึงควรมีอย่างน้อย ๗๘๐ คน เพื่อให้งานวิจัยนี้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น โดยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยสุ่มเลือกเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพฯ ประกอบด้วย จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ นครปฐม และสมุทรสาคร จังหวัดละ ๒๐๐ คน รวมเป็น ๑,๒๐๐ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ โครงสร้างเครื่องมือการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความกล้าหาญทางศีลธรรมของวัยรุ่น ได้แก่ แบบวัดประกอบด้วย ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

เป็นแบบสอบถามเพื่อทราบข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยคำถาม ๔ ข้อ เป็นการสอบถามเรื่องเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรสและจำนวนสมาชิกในครอบครัว

ตอนที่ ๒ แบบวัดความเข้มแข็งของครอบครัว (Family strength) เป็นแบบวัดแบบมาตรประมาณค่า ๕ ระดับ ประกอบไปด้วย ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) การเปิดเผยความรู้สึก ๒) ความผูกพัน ๓) การใช้เวลาร่วมกัน ๔) การจัดการภาวะวิกฤติ ๕) ความผาสุกทางจิตวิญญาณ และ ๖) การสื่อสารเชิงบวก คือ จำนวน ๒๔ ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

ตอนที่ ๓ แบบวัดฆราวาสธรรม ๔ เป็นแบบวัดแบบมาตรประมาณค่า ๕ ระดับจำนวน ๑๖ แบ่งออกเป็น ๔ ด้านคือ ๑) สัจจะ (ความจริงใจ) ๒) ทมะ (ความข่มใจ) ๓) ขันติ (ความอดทน) และ ๔) จาคะ (การเสียสละ) จำนวน ๑๖ ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

ตอนที่ ๔ แบบวัดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ (The Spiritual Well-Being Scale; SWES) เป็นแบบประเมินสุขภาวะทางจิตวิญญาณ แบบประเมินนี้เป็นแบบรายงานตนเอง อันประกอบด้วย ๒ องค์ประกอบ คือ ด้านการมีสุขภาวะจากการมีความสัมพันธ์ยึดมั่นศรัทธาในศาสนา (The Religious Well-Being: RWB) และด้านการมีสุขภาวะที่เป็นอยู่ (The Existential Well-Being: EWB) จำนวน ๘ ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

^๑ Jose Hair, William C. Black, Barry J. Babin, and Rolph E. Anderson., **Multivariate Data Analysis**. 7th edition, (Uttar Pradesh: Pearson India Education Services Pvt. Ltd., 2018) p. 573.

ตอนที่ ๕ แบบวัดการทำหน้าที่ของครอบครัว ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับจำนวน ๒๐ ข้อ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ความผูกพัน ๒) ความกลมเกลียว ๓) การสื่อสาร ๔) สมรรถภาพ ๕) การรับมือกับปัญหา มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

๓.๓.๒ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศเพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความกล้าหาญทางศีลธรรม การอบรมเลี้ยงดู การเห็นคุณค่าในตนเอง ความเชื่อหลักกรรม และสมรรถนะทางสังคมเพื่อนำมาพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัย กำหนดนิยามโครงสร้างตัวแปรที่ต้องการวัด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ ๒ สร้างข้อคำถามให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ความครอบคลุมของเนื้อหาและความถูกต้องของภาษาโดยการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจัดมุ่งหมายที่ต้องการวัด (Item-Objective Congruence: IOC)

ขั้นตอนที่ ๓ คัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนี IOC ตั้งแต่ .๕๐ ขึ้นไปและได้มีการปรับปรุงข้อคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ ๔ นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๑ คน เพื่อตรวจสอบค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบวัดโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient) ผลปรากฏดังตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ ค่าความเที่ยงของแบบวัดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรสังเกตได้	ค่าความเที่ยง
ครอบครัวเข้มแข็ง(๒๔ ข้อ)	.๙๕๙
๑) การเปิดเผยความรู้สึก	.๗๕๑
๒) ความผูกพัน	.๗๗๒
๓) การใช้เวลาร่วมกัน	.๘๙๙
๔) การจัดการภาวะวิกฤติ	.๗๒๖
๕) ความผาสุกทางจิตวิญญาณ	.๘๔๕
๖) การสื่อสารเชิงบวก	.๘๗๖
ฆราวาสธรรม ๔ (๑๖ ข้อ)	.๙๗๗
๑) สัจจะ(ความจริงใจ)	.๙๓๙
๒) ทมะ(ความข่มใจ)	.๙๕๘

ตัวแปรสังเกตได้	ค่าความเที่ยง
๓) ชั้นดี(ความอดทน)	.๙๐๓
๔) จาคะ(การเสียสละ)	.๙๔๗
ความผูกพันทางจิตวิญญาณ (๘ ข้อ)	.๘๔๓
๑) ด้านศาสนา	.๙๒๘
๒) ด้านการดำรงชีวิต	.๘๐๕
การทำหน้าที่ของครอบครัว (๒๐)	.๙๗๑
๑) ความผูกพัน	.๙๔๗
๒) ความกลมเกลียว	.๙๐๖
๓) การสื่อสาร	.๙๑๒
๔) สมรรถภาพ	.๙๑๗
๕) การรับมือกับปัญหา	.๘๗๓

ขั้นตอนที่ ๕ ตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct validity) ของตัวแปรความกล้าหาญทางศีลธรรม การอบรมเลี้ยงดู ความเชื่อหลักกรรม การเห็นคุณค่าในตนเอง และสมรรถนะทางสังคมโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) ด้วยโปรแกรม LISREL

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดองค์ประกอบครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย (FS) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ (Chi-square) มีค่าเท่ากับ ๕.๓๑ ซึ่งมีความน่าจะเป็นเท่ากับ .๒๕๗ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๔ นั่นคือค่าไค-สแควร์แตกต่างจาก ๐ อย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานหลักที่ว่า โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ .๙๙๙ และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ .๙๙๒ ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) เท่ากับ .๐๐๒ และค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ .๐๑๖

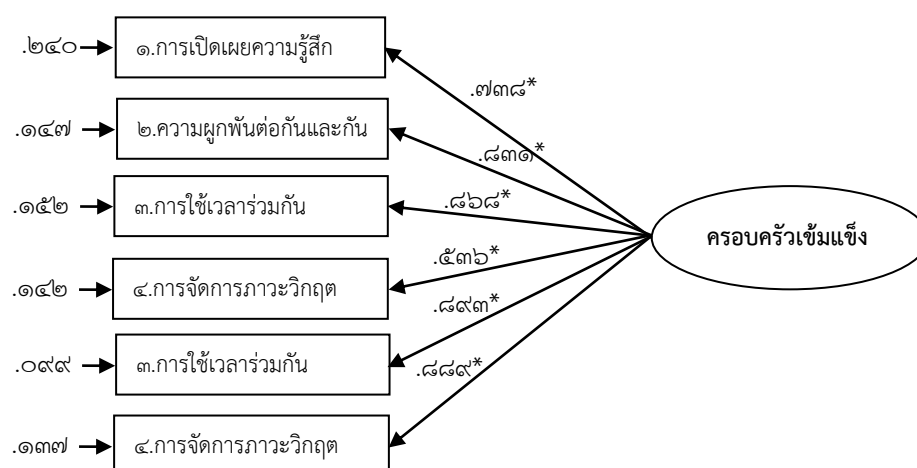
เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๕๓๖ - .๗๑๘ โดยตัวแปรสังเกตได้ที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดคือการสื่อสารเชิงบวก มีค่าเท่ากับ .๗๑๘ มีความแปรผันร่วมกันกับครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ร้อยละ ๗๙ รองลงมาคือ ตัวแปรการใช้เวลาร่วมกัน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๘๐ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ร้อยละ ๗๕

ตัวแปรความผาสุกทางจิตวิญญาณมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๒๖ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ร้อยละ ๘๐ ตัวแปรการจัดการภาวะวิกฤต มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๕๗๓ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ร้อยละ ๗๐ ตัวแปรความผูกพันต่อกันและกันมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๕๗๒ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ร้อยละ ๖๙ และตัวแปรการเปิดเผยความรู้สึก มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๕๓๖ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ร้อยละ ๕๔ รายละเอียดดังตารางที่ ๓.๒ และภาพที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๒ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

ตัวแปร	น.น.องค์ประกอบ		t	R ²	FS
	b(SE)	SC			
การเปิดเผยความรู้สึก(APPR)	.๕๓๖*	.๗๓๘	๒๘.๘๑	.๕๔๕	.๐๑๙
ความผูกพันต่อกันและกัน(COMMIT)	.๕๗๒*	.๘๓๑	๓๔.๖๙	.๖๙๐	.๐๑๖
การใช้เวลาร่วมกัน(TOGATH)	.๖๘๐*	.๘๖๘	๓๗.๒๔	.๗๕๓	.๐๑๘
การจัดการภาวะวิกฤต(CM)	.๕๗๓*	.๘๓๖	๓๔.๕๗	.๖๙๙	.๐๑๗
ความผาสุกทางจิตวิญญาณ(SPRW)	.๖๒๖*	.๘๙๓	๓๘.๙๕	.๗๙๗	.๐๑๖
การสื่อสารเชิงบวก(POSITIV)	.๗๑๘*	.๘๘๙	๓๘.๗๖	.๗๙๑	.๐๑๙
Chi-square=๕.๓๑, df=๔, p-value=.๒๕๗, GFI=.๙๙๙, AGFI=.๙๙๒, RMR=.๐๐๒, RMSEA=.๐๑๖					

หมายเหตุ *p<.๐๕

ภาพที่ ๓.๑ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดองค์ประกอบการทำหน้าที่ของครอบครัว (FF) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ (Chi-square) มีค่าเท่ากับ ๒ ซึ่งมีความน่าจะเป็นเท่ากับ .๓๖๘ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๒ นั่นคือค่าไค-สแควร์แตกต่างจาก ๐ อย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานหลักที่ว่า โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ .๙๙๙ และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ .๙๙๕ ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) เท่ากับ .๐๐๑ และค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ .๐๐๐

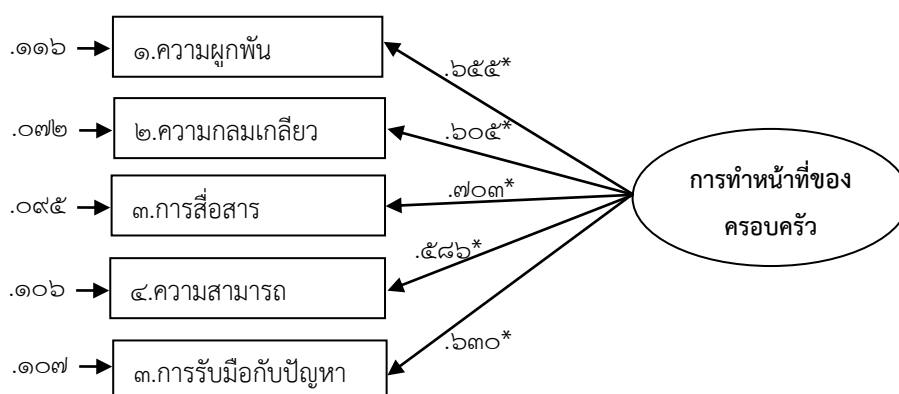
เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของการทำหน้าที่ของครอบครัว พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๕๘๖ - .๗๐๓ โดยตัวแปรสังเกตได้ที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดคือการสื่อสาร มีค่าเท่ากับ .๗๐๓ มีความแปรผันร่วมกันกับทำหน้าที่ของครอบครัว ร้อยละ ๘๔ รองลงมาคือ ตัวแปรความผูกพัน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๕๕ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัวร้อยละ ๗๙ ตัวแปรการรับมือกับปัญหา มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๓๐ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัวร้อยละ ๗๙ ตัวแปรความกลมกลืน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๐๕ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรทำหน้าที่ของครอบครัว ร้อยละ ๘๓ ตัวแปรความสามารถ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๕๘๖ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ร้อยละ ๗๖ รายละเอียดดังตารางที่ ๓.๓ และภาพที่ ๓.๒

ตารางที่ ๓.๓ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของการทำหน้าที่ของครอบครัว

ตัวแปร	น.น.องค์ประกอบ		t	R ²	FS
	b(SE)	SC			
ความผูกพัน(FCOM)	.๖๕๕*	.๘๘๙	๓๘.๘๒๗	๓๘.๘๒๗	.๐๑๗
ความกลมกลืน(FCOH)	.๖๐๕*	.๙๑๔	๔๐.๐๘๑	๔๐.๐๘๑	.๐๑๕
การสื่อสาร(COMN)	.๗๐๓*	.๙๑๖	๔๐.๗๙๐	๔๐.๗๙๐	.๐๑๗
ความสามารถ(COMP)	.๕๘๖*	.๘๗๔	๓๘.๑๗๘	๓๘.๑๗๘	.๐๑๕
การรับมือกับปัญหา(COP)	.๖๓๐*	.๘๘๗	๓๘.๓๐๙	๓๘.๓๐๙	.๐๑๖

Chi-square=๒, df=๒, p-value=.๓๖๘, GFI=.๙๙๙, AGFI=.๙๙๕, RMR=.๐๐๑, RMSEA=.๐๐๐

หมายเหตุ *p<.๐๕

ภาพที่ ๓.๒ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัว

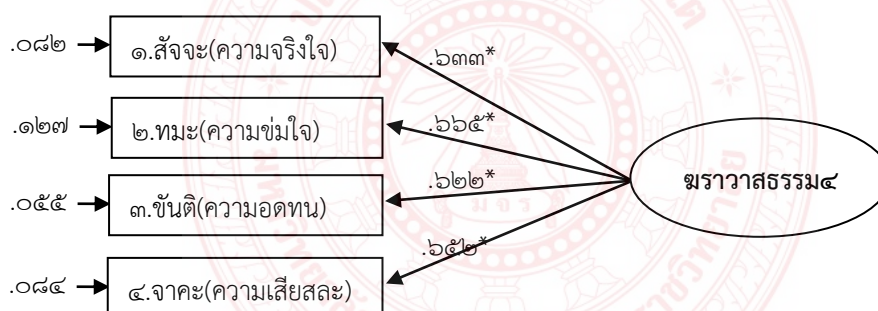
ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดองค์ประกอบขบวนการ ๔ (GARA) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ (Chi-square) มีค่าเท่ากับ ๑.๓๘ ซึ่งมีความน่าจะเป็นเท่ากับ .๒๔๑ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๑ นั่นคือค่าไค-สแควร์แตกต่างจาก ๐ อย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานหลักที่ว่า โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ .๙๙๙ และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ .๙๙๔ ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) เท่ากับ .๐๐๑ และค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ .๐๑๘

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของขบวนการ ๔ พบว่าค่า น้ำหนักองค์ประกอบทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๖๒๒ - .๖๖๔ โดยตัวแปรสังเกตได้ที่มี น้ำหนักความสำคัญมากที่สุดคือ หมด (ความขมใจ) มีค่าเท่ากับ .๖๖๔ มีความแปรผันร่วมกันกับ ขบวนการ ๔ ร้อยละ ๗๘ รองลงมาคือ ตัวแปรจาก (ความเสียสละ) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๕๒ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัวร้อยละ ๘๓ ตัวแปรการสัจจะ (ความจริงใจ) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๓๓ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัว ร้อยละ ๘๓ ตัวแปรขันติ (ความอดทน) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๒๒ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัว ร้อยละ ๘๘ รายละเอียดดังตารางที่ ๓.๔ และภาพที่ ๓.๓

ตารางที่ ๓.๔ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของทฤษฎี ๔

ตัวแปร	น.น.องค์ประกอบ		t	R ²	FS
	b(SE)	SC			
๑. สัจจะ(ความจริงใจ)	.๖๓๓*	.๙๑๑	๔๐.๕๕๕๔	.๘๓๐	.๐๑๖
๒. ทมะ(ความข่มใจ)	.๖๖๔*	.๘๘๑	๓๘.๗๒๔	.๗๗๖	.๐๑๗
๓. ขันติ(ความอดทน)	.๖๒๒*	.๙๓๖	๔๒.๕๙๖	.๘๗๗	.๐๑๕
๔. จาคะ(ความเสียสละ)	.๖๕๒*	.๙๑๔	๔๐.๘๙๐	.๘๓๕	.๐๑๖
Chi-square=๑.๓๘, df=๑, p-value=.๒๔๑, GFI=.๙๙๙, AGFI=.๙๙๔, RMR=.๐๑๘, RMSEA=.๐๑๘					

หมายเหตุ *p<.๐๕

ภาพที่ ๓.๓ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปร
ทฤษฎี ๔

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดลการวัดองค์ประกอบความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SW) พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ (Chi-square) มีค่าเท่ากับ ๑.๙๔ ซึ่งมีความน่าจะเป็นเท่ากับ .๑๖๓ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๑ นั่นคือค่าไค-สแควร์แตกต่างจาก ๐ อย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานหลักที่ว่า โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ .๙๙๘ และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนปรับแก้แล้ว(AGFI) เท่ากับ .๙๙๔ ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) เท่ากับ .๐๑๒ และค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ .๐๑๒

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของการทำหน้าที่ของครอบครัว พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาด .๗๒๐ และ .๖๕๐ โดยตัวแปรสังเกตได้

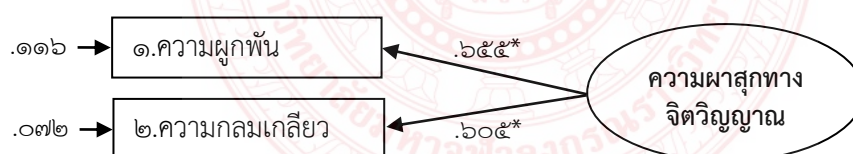
ที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดคือความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านศาสนามีค่าเท่ากับ .๗๒๐ มีความแปรผันร่วมกันกับทำหน้าที่ของครอบครัว ร้อยละ ๘๕๙ รองลงมาคือ ตัวแปรความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิตมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ .๖๕๐ มีความแปรผันร่วมกับตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัวร้อยละ รายละเอียดดังตารางที่ ๓.๕ และภาพที่ ๓.๔

ตารางที่ ๓.๕ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ของการทำหน้าที่ของครอบครัว

ตัวแปร	น.น.องค์ประกอบ		t	R ²	FS
	b(SE)	SC			
๑. ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านศาสนา	.๗๒๐*	.๗๖๗	-	.๕๘๘	-
๒. ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิต	.๖๕๐*	.๗๕๐	-	.๕๖๓	-

Chi-square=๑.๙๔, df=๑, p-value=.๑๖๓, GFI=.๙๙๘, AGFI=.๙๙๕, RMR=.๐๒๒, RMSEA=.๐๒๘

หมายเหตุ *p<.๐๕

ภาพที่ ๓.๔ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรความผาสุกทางจิตวิญญาณ

ขั้นตอนที่ ๖ จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์พร้อมนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ ขอหนังสือแนะนำตัวและจดหมายจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์เพื่อแสดงฐานะของผู้วิจัยต่อผู้นำชุมชนเป้าหมายเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

๓.๔.๒ นำจดหมายจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์และแบบวัดที่ใช้ในการวิจัยไปให้ผู้ช่วยเก็บข้อมูลตามวันเวลาที่กำหนด

๓.๔.๓ เก็บรวบรวมแบบวัดและคัดเลือกเฉพาะแบบวัดที่มีความสมบูรณ์ รวมทั้งสิ้น ๑,๒๐๐ ฉบับ นำแบบวัดมาตรวจสอบความถูกต้องก่อนทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งมีแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของข้อมูลนักเรียนโดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน เพื่อบรรยายคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติพื้นฐานในการบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (Coefficient of variation) ค่าสูงสุด (Maximum) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis)

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

๑) การวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ (Correlation) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของความกล้าหาญทางศีลธรรม

๒) การวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของความกล้าหาญทางศีลธรรมและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของความกล้าหาญทางศีลธรรมของวัยรุ่นที่มีพัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้โปรแกรม Lisrel 9.30

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยโดยมีการความผาสุกทางจิตวิญญาณละการทำหน้าที่ของครอบครัวเป็นตัวส่งผ่าน และเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยดังกล่าว การนำเสนอผลการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ได้แก่ ๑) ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ๒) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของความกล้าหาญทางศีลธรรมในวัยรุ่น ๓) ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของความกล้าหาญทางศีลธรรมในวัยรุ่นที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

เพื่อให้การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลง่ายต่อการทำความเข้าใจและเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ใช้ ผู้วิจัยจึงกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้แทนตัวแปรต่างๆ ในการนำเสนอ ดังนี้

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนค่าสถิติ

$\bar{X}$	หมายถึง	ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean)
S.D.	หมายถึง	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Coefficient of Variation)
Max	หมายถึง	ค่าสูงสุด (Maximum)
Min	หมายถึง	ค่าต่ำสุด (Minimum)
Sk	หมายถึง	ค่าความเบ้ (Skewness)
Ku	หมายถึง	ค่าความโด่ง (Kurtosis)
χ^2	หมายถึง	ดัชนีตรวจสอบความกลมกลืนประเภทค่าสถิติไค-สแควร์
df	หมายถึง	องศาอิสระ (Degree of freedom)
p	หมายถึง	ระดับนัยสำคัญ (Significant)
TE	หมายถึง	ขนาดอิทธิพลรวม (Total effect)
ID	หมายถึง	ขนาดอิทธิพลทางอ้อม (Indirect effect)

DE	หมายถึง	ขนาดอิทธิพลทางตรง (Direct effect)
R	หมายถึง	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ
R ^๒	หมายถึง	สัมประสิทธิ์การทำนาย (Coefficient of determination)
GFI	หมายถึง	ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (Goodness of fit index)
AGFI	หมายถึง	ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted goodness of fit index)
RMR	หมายถึง	ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (Root mean squared residual)

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนตัวแปรแฝง

FS	หมายถึง	กรอบครัวเข้มแข็ง
FF	หมายถึง	การทำหน้าที่กรอบครัว
SW	หมายถึง	ความผาสุกทางจิตวิญญาณ
CARA	หมายถึง	ฆราวาสธรรม

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนตัวแปรสังเกตได้

APPR	หมายถึง	การเปิดเผยความรู้สึก
COMMIT	หมายถึง	ความผูกพันต่อกันและกัน
TOGATH	หมายถึง	การใช้เวลาร่วมกัน
CM	หมายถึง	การจัดการภาวะวิกฤติ
SPRW	หมายถึง	ความผาสุกทางจิตวิญญาณ
POSITIV	หมายถึง	การสื่อสารเชิงบวก
FCOM	หมายถึง	ความผูกพันในครอบครัว
FCOH	หมายถึง	ความกลมเกลียวในครอบครัว
COMN	หมายถึง	การสื่อสารในครอบครัว
COMP	หมายถึง	ความสามารถของครอบครัว
COP	หมายถึง	การรับมือกับปัญหาในครอบครัว
SWR	หมายถึง	ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านศาสนา
SWE	หมายถึง	ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิต
SACC	หมายถึง	สัจจะ (ความจริงใจ)
DAMA	หมายถึง	ทมะ (ความข่มใจ)

KHANT	หมายถึง	ขันติ (ความอดทน)
CAGA	หมายถึง	จาคะ (ความเสียสละ)

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน

๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง

ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๐๐ และเป็นเพศชาย ร้อยละ ๒๖.๖๗

ด้านกลุ่มอายุ พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๕๐-๖๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๔๒ รองลงมา มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗๕ มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘๓ มีอายุระหว่าง ๒๑-๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๓ มีอายุระหว่าง ๖๐-๗๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๙.๙๒ มีอายุต่ำกว่า ๒๑ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑.๕๘ และมีอายุ ๗๑ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๑.๑๗ ตามลำดับ

ในด้านการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๗๕ รองลงมา มีการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๒๕ และมีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐๐ ตามลำดับ

ในด้านสมรสแล้ว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สมรสแล้ว คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๐๘ รองลงมา คือ มีสถานภาพสมรสโสด คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๙๒ ตามลำดับ

ด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิก จำนวน ๑-๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๒๕ รองลงมา อยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิก ๖-๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๕๐ และอยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกมากกว่า ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๒๕ ตามลำดับ

ด้านจังหวัดที่อาศัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดปริมณฑลในสัดส่วนเท่าๆกันคือ ร้อยละ ๑๖.๖๗

ตาราง ๔.๑ จำนวนและร้อยละข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	๓๒๐	๒๖.๖๗
	หญิง	๘๘๐	๗๓.๓๓
		๑,๒๐๐	๑๐๐

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มอายุ		
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๑๙	๑.๕๘
๒๑-๓๐ ปี	๑๘๔	๑๕.๓๓
๓๑-๔๐ ปี	๑๙๐	๑๕.๘๓
๔๑-๕๐ ปี	๓๐๙	๒๕.๗๕
๕๑-๖๐ ปี	๓๖๕	๓๐.๔๒
๖๐-๗๐ ปี	๑๑๙	๙.๙๒
๗๑ ปี ขึ้นไป	๑๔	๑.๑๗
	๑,๒๐๐	๑๐๐
การศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๘๐	๑๕.๐๐
ปริญญาตรี	๕๘๕	๔๘.๗๕
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๓๕	๓๖.๒๕
	๑,๒๐๐	๑๐๐
สถานภาพสมรส		
โสด	๕๐๓	๔๑.๙๒
สมรสแล้ว	๖๙๗	๕๘.๐๘
	๑,๒๐๐	๑๐๐
จำนวนสมาชิกครอบครัวในครอบครัว		
๑-๕ คน	๙๑๕	๗๖.๒๕
๖-๑๐ คน	๒๒๒	๑๘.๕๐
๑๑ คน ขึ้นไป	๖๓	๕.๒๕
	๑,๒๐๐	๑๐๐

๔.๒.๒ ผลการวิเคราะห์สถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้

ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรที่ใช้ในโมเดล มีตัวบ่งชี้ทั้งหมด ๑๗ ตัวแปร ที่ใช้วัดตัวแปรแฝง ๔ ตัวแปร คือ ๑) ครอบครัวเข้มแข็ง (FS) ๒) การทำหน้าที่ของครอบครัว (FF) ๓) ความผาสุกทางจิตวิญญาณ และ ๔) ขรวาธรรม (GARA) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะการ

กระจายและการแจกแจงของตัวแปรสังเกตได้แต่ละตัว ค่าสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) คะแนนต่ำสุด (Min) คะแนนสูงสุด (Max) สัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ค่าความเบ้ (Sk) และค่าความโด่ง (Ku) โดยแยกวิเคราะห์ผลแต่ละตัวแปร ดังต่อไปนี้

เมื่อพิจารณาครอบครัวเข้มแข็ง (FS) พบว่า โดยภาพรวม พบว่า ครอบครัวเข้มแข็ง (FS) อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x} = 4.19$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ความผาสุก (SPRW) ($\bar{x} = 4.36$) ความผูกพัน (COMMIT) ($\bar{x} = 4.24$) การเปิดเผยความรู้สึก (AFF) ($\bar{x} = 4.19$) การจัดการภาวะวิกฤติ (CM) ($\bar{x} = 4.18$) การใช้เวลาร่วมกัน (TOGATH) ($\bar{x} = 4.13$) และการสื่อสารเชิงบวก (POSITIV) ($\bar{x} = 4.04$) ล้วนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมากนัก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๖.๒๕-๑๙.๙๙ เมื่อพิจารณาความเบ้ (S.K.) ของตัวแปรพบว่า ตัวแปรทุกตัวมีลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง (K.U.) พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีค่าการแจกแจงช่องข้อมูลสูงโด่งกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งมากกว่า ๐) แสดงว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย

เมื่อพิจารณาการทำหน้าที่ครอบครัว (FF) พบว่า โดยภาพรวมพบว่า การทำหน้าที่ครอบครัว อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.23$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ความกลมเกลียว (FCOH) ($\bar{x} = 4.44$) สมรรถภาพ (COMP) ($\bar{x} = 4.34$) ความผูกพัน (FCOM) ($\bar{x} = 4.16$) การรับมือกับปัญหา (COP) ($\bar{x} = 4.15$) การสื่อสาร (COMN) ($\bar{x} = 4.05$) ล้วนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมากนัก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๔.๙๐-๑๘.๗๙ เมื่อพิจารณาความเบ้ (S.K.) ของตัวแปรพบว่า ตัวแปรทุกตัวมีลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง (K.U.) พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีค่าการแจกแจงช่องข้อมูลสูงโด่งกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งมากกว่า ๐) แสดงว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย

เมื่อพิจารณาความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SW) โดยภาพรวมพบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.29$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านศาสนา ($\bar{x} = 4.36$) และ ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิต ($\bar{x} = 4.23$) ล้วนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมากนัก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๖.๐๖-๑๖.๙๐ เมื่อพิจารณาความเบ้ (S.K.) ของตัวแปรพบว่า ตัวแปรทุกตัวมีลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง (K.U.) พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีค่าการแจกแจงช่องข้อมูลสูงโด่งกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งมากกว่า ๐) แสดงว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย

เมื่อพิจารณาขบวนการ (GARA) พบว่า โดยภาพรวมพบว่า ขบวนการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.34$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ขบวนการด้านขั้นตอน ($\bar{x} = 4.43$) ขบวนการด้านจาก ($\bar{x} = 4.37$) ขบวนการด้านสัจจะ ($\bar{x} = 4.33$) และขบวนการด้านทมะ ($\bar{x} = 4.22$) ล้วนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) ของตัวแปร พบว่าตัวแปร มีการกระจายไม่ต่างกันมากนัก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๕.๐๑-๑๗.๘๓ เมื่อพิจารณาความเบ้ (S.K.) ของตัวแปรพบว่า ตัวแปรทุกตัวมีลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง (K.U.) พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีค่าการแจกแจงช่องข้อมูลสูงโด่งกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งมากกว่า ๐) แสดงว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย

ตารางที่ ๔.๒ ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ($n = 1200$)

ตัวแปร	Mean	ระดับ	S.D.	Min.	Max.	C.V.	S.K.	K.U.
การเปิดเผยความรู้สึก (APPR)	4.19	มาก	0.73	๑	๕	๑๗.๓๑	-๑.๐๔	๑.๐๗
ความผูกพัน (COMMIT)	4.24	มาก	0.69	๑.๒๕	๕	๑๖.๒๕	-๑.๒๐	๑.๙๕
การใช้เวลาร่วมกัน (TOGATH)	4.13	มาก	0.78	๑	๕	๑๘.๙๖	-๑.๒๑	๑.๖๐
การจัดการภาวะวิกฤติ (CM)	4.18	มาก	0.69	๑	๕	๑๖.๔๑	-๐.๙๘	๑.๑๘
ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SPW)	4.36	มาก	0.70	๑	๕	๑๖.๑๐	-๑.๕๒	๒.๘๘
การสื่อสารเชิงบวก (POSITIV)	4.๐๔	มาก	0.๘๑	๑	๕	๑๙.๙๙	-๑.๑๔	๑.๖๗
ครอบครัวเข้มแข็ง (FS)	4.19	มาก	0.73	๑.๐๔	๕	๑๗.๔๗	-๑.๑๘	๑.๗๒
ความผูกพัน (FCOM)	4.๑๖	มาก	0.74	๑	๕	๑๗.๗๒	-๑.๓๑	๒.๓๓
ความกลมเกลียว (FCOH)	4.๔๔	มาก	0.๖๖	๑	๕	๑๔.๙๐	-๑.๗๐	๔
การสื่อสาร (COMN)	4.๐๙	มาก	0.๗๗	๑	๕	๑๘.๗๙	-๑.๑๔	๑.๘๓
สมรรถภาพ (COMP)	4.๓๔	มาก	0.๖๗	๑	๕	๑๕.๔๓	-๑.๔๓	๓.๑๓
การรับมือกับปัญหา (COP)	4.๑๕	มาก	0.๗๑	๑	๕	๑๗.๑๒	-๐.๙๙	๑.๒๑

ตัวแปร	Mean	ระดับ	S.D.	Min.	Max.	C.V.	S.K.	K.U.
การทำหน้าที่ของ ครอบครัว(Ff)	๔.๒๓	มาก	๐.๗๑	๑.๐๐	๕	๑๖.๗๕	-๑.๓๑	๒.๕๐
ด้านศาสนา(SWR)	๔.๓๖	มาก	๐.๗๔	๑	๕	๑๖.๙๐	-๑.๔๘	๒.๖๖
ด้านการดำรงชีวิต(SWE)	๔.๒๓	มาก	๐.๖๘	๑	๕	๑๖.๐๖	-๑.๐๘	๑.๘๒
ความผาสุกทางจิต วิญญาณ(SW)	๔.๒๙	มาก	๐.๗๑	๑.๐๐	๕	๑๖.๔๙	-๑.๒๘	๒.๒๔
สัจจะ(SACC)	๔.๓๓	มาก	๐.๗๐	๑	๕	๑๖.๐๔	-๑.๔๕	๓.๑๕
ทมะ(DAMA)	๔.๒๒	มาก	๐.๗๕	๑	๕	๑๗.๘๓	-๑.๓๒	๒.๔๖
ขันติ(KHAN)	๔.๔๓	มาก	๐.๖๗	๑	๕	๑๕.๐๑	-๑.๕๗	๓.๔๒
จาคะ(CAGA)	๔.๓๗	มาก	๐.๗๑	๑	๕	๑๖.๓๕	-๑.๔๐	๒.๕๓
ฆราวาสธรรม(GARA)	๔.๓๔	มาก	๐.๗๑	๑.๐๐	๕	๑๖.๓๑	-๑.๔๔	๒.๘๙

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการ วิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้หรือตัวแปรบ่งชี้โมเดลเชิงสาเหตุของ
ครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย จำนวน ๑๗ ตัว โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ได้ค่า
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวสังเกตได้หรือตัวบ่งชี้ทั้งหมด ๑๓๖ คู่ ทุกคู่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร
สังเกตได้มีขนาดความสัมพันธ์ตั้งแต่ .๒๙๒ ถึง .๘๗๓ ตัวแปรสังเกตได้ที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด
คือ ตัวแปรฆราวาสธรรมด้านสัจจะ (SACC)กับฆราวาสธรรมด้านทมะ (DAMA) มีค่าเท่ากับ .๘๗๓
แสดงว่า ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความจริงใจต่อกันสูง (สัจจะ) ก็จะมีคามข่มใจ (ทมะ)
อดทนต่อความกระทบกระทั่ง อยู่กันอย่างถนอมน้ำใจสูงตามไปด้วย

รองลงมาคือ ฆราวาสธรรมด้านขันติ (KHAN) กับฆราวาสธรรมด้านจาคะ (CAGA) มีค่า
เท่ากับ ๐.๘๕๖ แสดงว่า ครอบครัวที่สมาชิกครอบครัวมีความอดทนต่อความลำบาก ความไม่สุข
สบายสูงก็จะมีคามเสียสละสูงตามไปด้วย

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ระหว่างกลุ่มตัวแปรด้านเดียวกัน มี
รายละเอียด ดังนี้

ตัวแปรด้านครอบครัวเข้มแข็ง (FS) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง .๖๒๖ - .๗๘๘ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดคือ การสื่อสารเชิงบวก (POSITIV) กับความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SPRW) มีค่าเท่ากับ .๗๘๘ แสดงว่า ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวสื่อสารกันเชิงบวกสูงจะมีความผาสุกทางจิตวิญญาณสูงตามไปด้วยเช่นกัน

ตัวแปรด้านการทำหน้าที่ครอบครัว (FF) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง .๗๐๗ - .๘๑๗ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดคือ ความสามารถของครอบครัว (COMP) กับความผูกพันในครอบครัว (COMP) มีค่าเท่ากับ .๘๑๗ แสดงว่า ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับผิดชอบทำหน้าที่ตัวเองสูงจะมีความผูกพันกันสูงตามไปด้วยเช่นกัน

ตัวแปรด้านความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SW)) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านศาสนา (SWR) กับความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิตอยู่ที่ .๕๕๑ แสดงว่า ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านศาสนาสูงจะมีความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิตสูงตามไปด้วยเช่นกัน

ตัวแปรด้านฆราวาสธรรม (GARA) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง .๘๐๒ - .๘๗๓ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดคือ ฆราวาสธรรมด้านทมะ (ความข่มใจ) (DAMA) กับฆราวาสธรรมด้านสัจจะ (ความจริงใจ) (SACC) มีค่าเท่ากับ .๘๗๓ แสดงว่า ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความข่มใจสูงก็จะมีความจริงใจสูงตามไปด้วย

ตารางที่ ๔.๓ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติทดสอบความสัมพันธ์ตัวแปรสังเกตได้ของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัว
เข้มแข็งในสังคมไทย

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR	SWE	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
APPR	-																
COMMIT	.๗๒๒**	-															
TOGATH	.๖๘๔**	.๗๑๕**	-														
CM	.๖๒๖**	.๗๓๘**	.๗๑๙**	-													
SPRW	.๖๕๗**	.๗๔๑**	.๗๘๓**	.๗๘๔**	-												
POSITIV	.๖๖๒**	.๗๔๔**	.๗๗๐**	.๗๔๙**	.๗๘๘**	-											
FCOM	.๖๔๒**	.๗๓๕**	.๗๙๐**	.๗๓๐**	.๗๙๓**	.๘๐๖**	-										
FCOH	.๕๙๐**	.๖๖๖**	.๖๙๐**	.๖๘๒**	.๗๘๙**	.๗๐๙**	.๘๐๗**	-									
COMN	.๖๒๒**	.๗๒๓**	.๗๔๑**	.๗๔๘**	.๗๕๘**	.๘๕๑**	.๘๑๗**	.๗๕๔**	-								
COMP	.๕๖๑**	.๖๘๓**	.๖๕๒**	.๗๑๐**	.๗๖๐**	.๗๐๐**	.๗๗๑**	.๘๐๑**	.๗๙๗**	-							
COP	.๕๖๗**	.๖๘๕**	.๖๗๔**	.๗๓๙**	.๗๔๓**	.๗๕๑**	.๗๕๔**	.๗๐๗**	.๘๑๐**	.๗๗๘**	-						
SWR	.๒๙๒**	.๓๐๘**	.๓๑๙**	.๓๐๙**	.๓๖๔**	.๓๖๓**	.๓๕๒**	.๓๖๕**	.๓๘๓**	.๓๔๙**	.๓๕๒**	-					
SWE	.๓๘๘**	.๔๖๕**	.๔๗๑**	.๕๐๙**	.๕๐๒**	.๕๑๙**	.๕๐๘**	.๔๙๘**	.๕๕๖**	.๕๒๓**	.๕๕๗**	.๕๕๑**	-				
SACC	.๖๒๓**	.๗๑๓**	.๗๑๐**	.๗๒๖**	.๗๖๙**	.๗๘๓**	.๗๙๐**	.๗๗๒**	.๘๐๘**	.๗๙๗**	.๗๕๑**	.๓๘๔**	.๕๙๕**	-			
DAMA	.๖๑๕**	.๗๑๗**	.๖๙๐**	.๗๓๓**	.๗๔๕**	.๘๐๐**	.๗๘๒**	.๗๒๙**	.๘๓๗**	.๗๕๗**	.๗๘๕**	.๓๖๓**	.๕๗๕**	.๘๗๓**	-		
KHANT	.๕๙๒**	.๖๘๕**	.๖๘๘**	.๗๒๖**	.๗๘๕**	.๗๓๑**	.๗๗๖**	.๗๙๙**	.๗๗๕**	.๘๒๓**	.๗๕๖**	.๓๘๖**	.๕๗๗**	.๘๕๑**	.๘๒๗**	-	
CAGA	.๖๒๔**	.๗๐๙**	.๗๑๐**	.๗๑๗**	.๗๗๙**	.๗๔๓**	.๗๘๔**	.๗๖๒**	.๗๗๐**	.๗๗๑**	.๗๓๘**	.๓๕๕**	.๕๔๙**	.๘๓๔**	.๘๐๒**	.๘๕๖**	

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = .๙๗๐

Bartlett's Test of Sphericity = ๒๓๒๒.๘๗๕ df=๑๓๖ p=.๐๐๐

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุรอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ในการวิเคราะห์ข้อมูลของโมเดลนี้มีตัวแปรแฝง ๕ ตัวแปร คือ ครอบครัวเข้มแข็ง (FS) การทำหน้าที่ของครอบครัว (FF) ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SW) และฆราวาสธรรม ๔ โดยตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ๑๗ ตัวแปร

การทดสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุรอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ผลการวิเคราะห์โมเดลในครั้งแรกพบว่า ไม่สอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาค่าไค-สแควร์มีค่าเท่ากับ ๑๗๖๘. ท้องาคความเป็นอิสระเท่ากับ ๑๑๕ และความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ ๐.๐๐๐ ของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ ๐.๑๑๐

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงปรับโมเดลโดยยอมให้ความคลาดเคลื่อนสัมพันธ์กันได้ ซึ่งเป็นการผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้นจากข้อตกลงเบื้องต้นในสถิติวิเคราะห์ดั้งเดิมที่กำหนดว่า เทอมความคลาดเคลื่อนต้องไม่สัมพันธ์กัน เป็นข้อตกลงเบื้องต้นในสถิติวิเคราะห์ด้วย SEM ซึ่งกำหนดให้มีการนำเทอมความคลาดเคลื่อนมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และเทอมความคลาดเคลื่อนมีความสัมพันธ์กันตามสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ ผลการปรับโมเดล จะได้ค่าขนาดอิทธิพลและค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในโมเดลที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงมากขึ้น (Joreskog and Sorbom, ๒๐๐๔) ผู้วิจัยพิจารณาปรับโมเดลจากดัชนีดัดแปลงโมเดล (modification indices) และได้ปรับโมเดลจำนวน ๗๒ เส้นทาง โดยได้ปรับ ๑) เส้นทาง Theta-Delta (TD) ๒) เส้นทาง Theta-Epsilon (TE) และ ๓) เส้นทาง Theta-Delta-Epsilon (TH) และผลจากการปรับโมเดล ทำให้ได้โมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุรอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยที่มีตัวแปรส่งผ่าน ที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีรายละเอียดผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔

เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์โมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุรอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ที่มีตัวแปรส่งผ่าน พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ ค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๗๗ องศาอิสระเท่ากับ ๕๕ ความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ .๐๕๘ นั่นคือ ค่าไค-สแควร์ แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานหลักที่ว่า โมเดลเชิงสาเหตุรอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยที่มีตัวแปรส่งผ่านที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๙๓ ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘๑ ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ ๑ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ .๐๑๖ ซึ่งเข้าใกล้ศูนย์และค่าเศษเหลือในรูปคะแนนมาตรฐานระหว่างตัวแปรสูงสุด (Largest

Standardized Residuals) เท่ากับ ๓.๐๖๐ ซึ่งสนับสนุนว่าโมเดลการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

เมื่อพิจารณาค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ตัวแปรสังเกตได้มีค่าความเที่ยงอยู่ระหว่าง .๓๕๘ ถึง .๘๖๖ โดยตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงสูงสุด คือ ความจริงใจ (SACC) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ .๘๖๖ รองลงมาคือ ความผูกพันทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิต (SWE) และความอดทน (KHAN) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๘๕๔ และ ๐.๘๓๔ ตามลำดับ และตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงต่ำสุด คือ ความผูกพันทางจิตวิญญาณด้านการมีศรัทธาในศาสนา มีค่าความเที่ยงเท่ากับ .๓๕๘

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R-SQUARE) ของสมการโครงสร้างตัวแปรภายในแฝง พบว่า ครอบครัวยุคใหม่ (FS) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๙๑๕ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ ฆราวาสธรรม ๔ (GARA) ความผูกพันทางจิตวิญญาณ (SW) และการทำหน้าที่ของครอบครัว (FF) สามารถอธิบายความแปรปรวนของความกล้าหาญทางศีลธรรมได้ ได้ร้อยละ ๙๑

ความผูกพันทางจิตวิญญาณ (SW) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ .๖๗๘ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ ฆราวาสธรรม ๔ (GARA) สามารถอธิบายความแปรปรวนของความผูกพันทางจิตวิญญาณ ได้ร้อยละ ๖๘ และการทำหน้าที่ของครอบครัว (FS) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ .๙๔๒ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ ฆราวาสธรรม สามารถอธิบายความแปรปรวนของความสนใจการพัฒนาตน ได้ร้อยละ ๙๔

เมื่อพิจารณาเมตริกสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ระหว่างตัวแปรแฝงมีค่าอยู่ระหว่าง ๐.๖๐๕ ถึง ๐.๙๔๒ โดยตัวแปรทุกคู่มีความสัมพันธ์แบบมีทิศทางเดียวกัน ตัวแปรคู่ที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงสุด คือ ฆราวาสธรรม ๔ (GARA) กับ การทำหน้าที่ของครอบครัว (FS) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๙๔๒ แสดงว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนฆราวาสธรรม ๔ สูงจะมีคะแนนการทำหน้าที่ของครอบครัวสูงตามไปด้วย

เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงที่ส่งผลต่อครอบครัวยุคใหม่ พบว่า ครอบครัวยุคใหม่ได้รับอิทธิพลทางตรงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) จากฆราวาสธรรม ๔ (GARA) และการทำหน้าที่ของครอบครัว (FF) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ .๓๑๒ และ .๖๖๑ ตามลำดับ แสดงว่า การมีฆราวาสธรรม ๔ และการทำหน้าที่ของครอบครัวจะส่งผลให้เกิดครอบครัวยุคใหม่ นอกจากนี้ ยังพบว่า ความผูกพันทางจิตวิญญาณ (SW) มีขนาดอิทธิพลเท่ากับ -.๐๒๙ แสดงให้เห็นว่า ความผูกพันทางจิตวิญญาณไม่ส่งผลต่อครอบครัวยุคใหม่ อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางอ้อมที่ส่งผลต่อครอบครัวยุคใหม่ ผ่านความผูกพันทางจิตวิญญาณ (SW) และการทำหน้าที่ของครอบครัว (FS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ .๖๐๓ แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม ๔

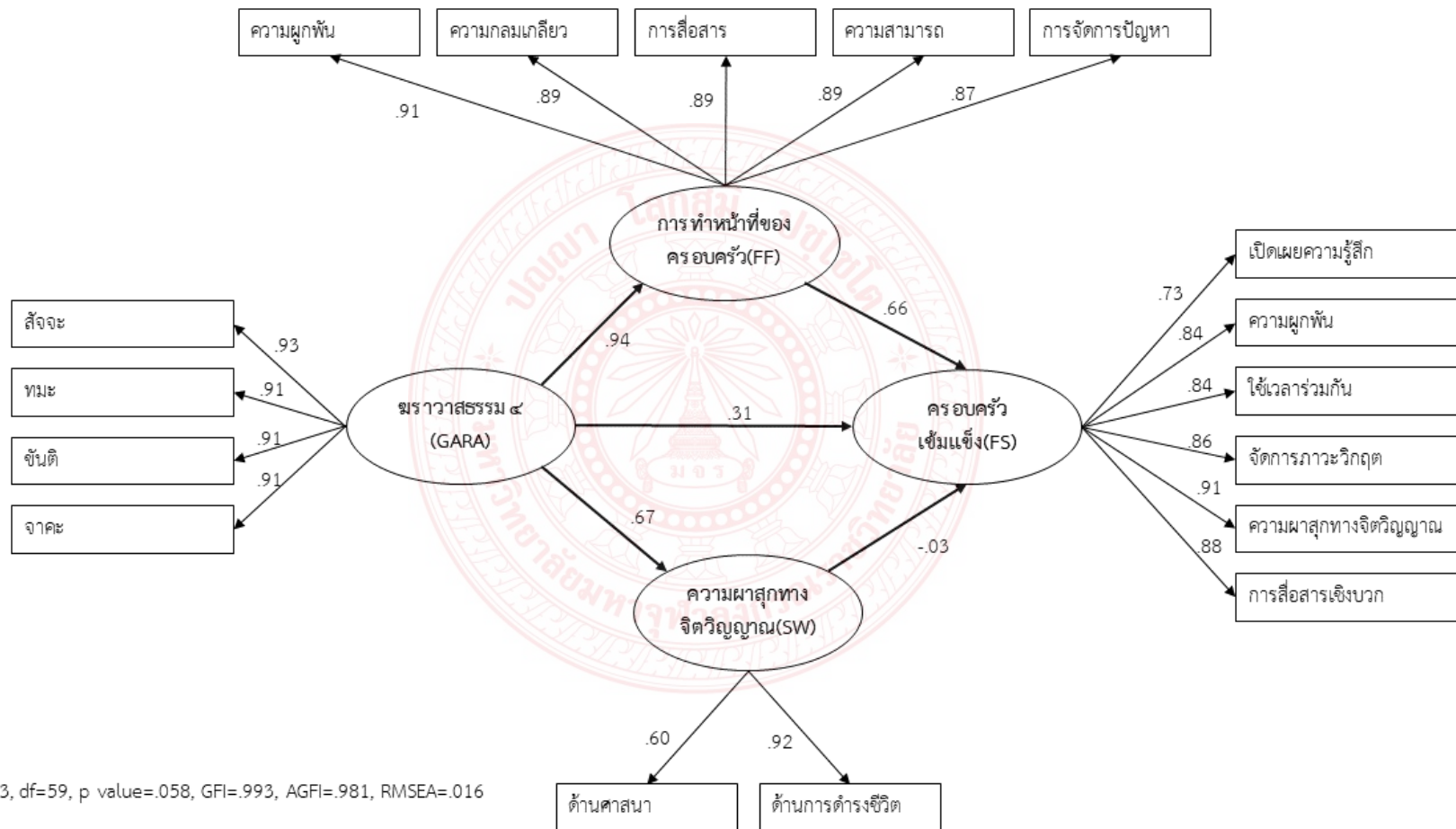
และทำหน้าที่ของครอบครัวสูงจะส่งผลให้ครอบครัวเข้มแข็งตามไปด้วย รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๔

ตารางที่ ๔.๔ ค่าสถิติการวิเคราะห์แยกค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงและการวิเคราะห์อิทธิพลของโมเดลเชิงสาเหตุครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

ตัวแปรผล	(SW)			(FF)			(FS)				
ตัวแปรเหตุ	TE	IE	DE	TE	IE	DE	TE	IE	DE		
(GARA)	. ๖๗๘** (.๐๔๗)	-	.๖๗๘* (.๐๔๗)	.๙๔๒** (.๐๒๕)	-	.๙๔๒* (.๐๒๕)	. ๙๑๕** (.๐๓๔)	.๖๐๓** (๐.๕๘)	.๓๑๒** (.๐๕๘)		
(SW)		-			-		-.๐๒๙ (.๐๒๐)	-	-.๐๒๙ (.๐๒๐)		
(FF)		-			-		. ๖๖๑** (.๐๕๘)	-	.๖๖๑** (.๐๕๘)		
ค่าสถิติ	ไค-สแควร์ = ๗๗ df = ๕๙ p = .๐๕๗ GFI = .๙๙๓, AGFI = .๙๘๑ RMSEA = .๐๑๖										
ตัวแปร	SACC		DAMA		KANT		CAGA				
ความเที่ยง	.๘๖๖		.๘๒๓		.๘๓๔		.๘๒๘				
ตัวแปร	APPR		COMMIT		TOGATH		CM				
ความเที่ยง	.๕๓๗		.๗๐๙		.๖๙๙		.๗๓๕				
ตัวแปร	SPRW		POSITIV		FCOM		FCOH				
ความเที่ยง	.๘๒๓		.๗๖๙		.๘๓๐		.๗๘๓				
ตัวแปร	COMN		COMP		COP		SWR				
ความเที่ยง	.๘๐๕		.๗๙๔		.๗๕๘		.๓๕๘				
ตัวแปร	SWE										
ความเที่ยง	.๘๕๔										
สมการโครงสร้างของตัวแปร R SQUARE			FS		SW		FF				
			.๙๑๕		.๖๗๘		.๙๔๒				
เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง											
ตัวแปรแฝง	FS		SW		FF		GARA				
FS	๑										
SW	.๖๐๕		๑								
FF	.๙๓๖		.๖๓๙		๑						
GARA	.๙๑๕		.๖๗๘		.๙๔๒		๑				

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บคือค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน, **p<.๐๑, *p<.๐๕

TE = ผลรวมอิทธิพล, IE = อิทธิพลทางอ้อม, DE = อิทธิพลทางตรง

ภาพที่ ๔.๑ โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า **ครอบครัวที่เข้มแข็ง**สามารถวัดได้ด้วยด้วย ๖ องค์ประกอบคือ

๑) สมาชิกในครอบครัวเปิดเผยความรู้สึกต่อกัน นั่นคือ สมาชิกในครอบครัวมีความรู้สึกไว้วางใจต่อสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัว รู้สึกว่าบรรยากาศในครอบครัวปลอดภัยเอื้อต่อการเปิดเผยความรู้สึกส่วนตัวทั้งด้านบวกด้านลบไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกดังกล่าวจะเป็นความรู้สึกต่อสมาชิกในครอบครัวด้วยกันหรือความรู้สึกที่เกิดจากเหตุการณ์ภายนอกครอบครัว การที่สมาชิกสามารถเปิดเผยความรู้สึกต่อกันสะท้อนให้เห็นถึงความเห็นอกเห็นใจ การรับฟัง การใส่ใจต่อกันและกันของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น ครอบครัวที่เข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ สมาชิกในครอบครัวจะต้องสามารถแบ่งปัน รับรู้ ความคิด ความรู้สึก ความต้องการของสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัว

๒) สมาชิกในครอบครัวมีความรู้สึกผูกพันกัน ถือได้ว่าเป็นลักษณะที่สำคัญของของครอบครัวที่เข้มแข็ง การเป็นครอบครัวมีใช้การที่คนอย่างน้อยสองคนมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสถานที่แห่งเดียวกัน มีการแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบกันเท่านั้น หากแต่ต้องเกิดจากการคนเหล่านั้นถูกยึดโยงเข้าด้วยกันด้วยสายสัมพันธ์ ความห่วงหาอาทรระหว่างกันอีกด้วย ความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัวจึงถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของครอบครัวเข้มแข็ง

๓) สมาชิกในครอบครัวใช้เวลาด้วยกัน นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของครอบครัวเข้มแข็ง การที่สมาชิกในครอบครัวใช้เวลาด้วยกันทำกิจกรรมต่างเช่น การรับประทานอาหาร สนทนากัน ทำกิจกรรมนอกบ้าน ท่องเที่ยว กิจกรรมในการใช้เวลาด้วยกันเหล่านี้เปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีโอกาสสนทนา เรียนรู้ซึ่งกันและกันและใช้ชีวิตที่ผ่อนคลายร่วมกัน ในหลายๆกรณีความขัดแย้งในครอบครัวมักจะเกิดจากการที่สมาชิกมีความห่างเหินกันไม่ค่อยมีโอกาสพูดคุย เรียนรู้ซึ่งกันและกันปรับตัวเข้าหากัน การใช้เวลาร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวจึงถือได้ว่าเป็นตัวชี้วัดสำคัญของครอบครัวเข้มแข็ง

๔) สมาชิกในครอบครัวร่วมมือกันเพื่อก้าวผ่านภาวะวิกฤติ สะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งของครอบครัวได้เป็นอย่างดี ภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นในครอบครัวเป็นสถานการณ์ยากลำบากที่ทำให้หลายครอบครัวเกิดการแตกแยกของครอบครัว การจัดการกับภาวะวิกฤติของครอบครัวได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ ความกลมเกลียว ความเห็นอกเห็นใจและการแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

๕) สมาชิกในครอบครัวมีความผาสุกทางจิตวิญญาณ ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการส่งเสริมความเข้มแข็งในครอบครัว ครอบครัวที่มีความความสุขในการชีวิตมีความศรัทธาในศาสนาและน้อมนำคำสอนในทางศาสนามาปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขส่วนตนและครอบครัวจะช่วยส่งเสริมให้

ครอบครัวมีความสนใจอย่างเดียวกันและมีแนวทางตามคำสอนทางศาสนาในการดำรงชีวิตครอบครัวร่วมกันและ

๖) สมาชิกในครอบครัวมีทักษะการสื่อสารเชิงบวก การสื่อสารถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของมนุษย์ในฐานะสัตว์สังคม การสื่อสารสื่อสารเชิงบวกจะก่อให้เกิดความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ ความร่วมมือระหว่างสมาชิกในครอบครัว หลายครอบครัวที่แตกแยกเพราะปัญหาด้านการสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว แม้สมาชิกในครอบครัวจะมีความรัก ความห่วงใย แต่การขาดทักษะในการสื่อสารความรู้สึกต่อกันทำให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องระหว่างกัน

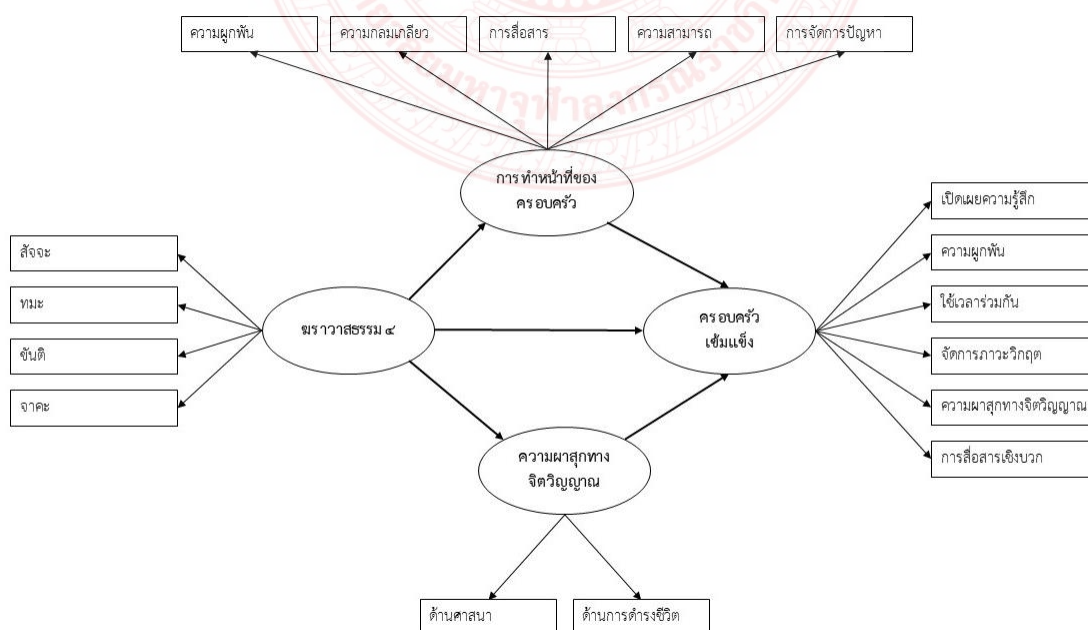
ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า **ขราวาธรรม ๔** ประการได้แก่ ๑) สัจจะ ความจริงใจต่อกัน ๒) ทมะ การรู้จักข่มใจ ๓) ขันติ ความอดทน และ ๔) จาคะ การเสียสละ ธรรมะทั้ง ๔ ประการนี้ส่งผลโดยตรงให้เกิดครอบครัวเข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังส่งอิทธิพลโดยอ้อมต่อครอบครัวเข้มแข็งผ่านการทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณ ผลการวิเคราะห์นี้สะท้อนให้เห็นว่า การที่สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตามหลักขราวาธรรม ๔ โดยการมีสัจจะ คือ มีความจริงใจต่อกัน ในที่นี้หมายถึง การเปิดเผยความรู้สึก ความคิด ความต้องการต่อกัน มีความปรารถนาดีอย่างจริงใจต่อกัน รวมถึงการรักษาความมั่นใจสัญญาต่อกัน การที่สมาชิกในครอบครัวมีความจริงใจต่อกันดังที่กล่าวมานี้จะเป็นสาเหตุให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง ประการต่อมา คือ ทมะ ซึ่งหมายถึง ความข่มใจ ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวแน่นอนว่าย่อมมีการกระทบกระทั่งทางอารมณ์กันบ้าง การมีความข่มใจคือเมื่อเกิดการกระทบกระทั่งทางอารมณ์ขึ้น สมาชิกในครอบครัวต้องรู้เท่าทันอารมณ์ของตนและสมาชิกที่เป็นคู่ขัดแย้ง มีความพยายามที่จะผ่อนสั้นผ่อนยาวมิให้ความกระทบกระทั่งทางอารมณ์ลุกลามใหญ่โตให้เป็นการทะเลาะวิวาททำร้ายจิตใจและร่างกายกันและกัน ความข่มใจไม่ลุแก่อารมณ์จึงส่งอิทธิพลโดยตรงต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในแง่เสริมสร้างความรักความสามัคคีของสมาชิกในครอบครัว

ขราวาธรรมประการต่อมา คือ ขันติ หรือความอดทน ความอดทนนี้แตกต่างจากความข่มใจคือ ขันติหรือความอดทนเป็นทุมุเตตนแก่ครอบครัว ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบ พ่อแม่มีหน้าที่ทำงานหารายได้เข้าครอบครัว ดูแลบุตรธิดา บุตรธิดามีหน้าที่เรียน ทำงานบ้าน ในครอบครัวสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีหน้าที่ของตนที่ต้องรับผิดชอบ ความอดทนทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์จะทำให้ครอบครัวดำเนินไปอย่างปกติสุข หากสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครอบครัว ย่อหย่อนในหน้าที่ของตนก็อาจจะส่งผลกระทบให้สมาชิกคนอื่นในครอบครัวต้องทำงานหนักมากขึ้นเพื่อทำหน้าที่ที่สมาชิกอีกคนไม่ได้ทำ ด้วยเหตุนี้ ความอดทนจึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ประการสุดท้าย คือ จาคะ หรือ ความเสียสละ เนื่องจาก ครอบครัวนั้นเป็นการอยู่ร่วมกันหลายคน การเสียสละแบ่งปัน

กันจึงเป็นเรื่องสำคัญ การเสียสละต่อกันของสมาชิกในครอบครัวอาจอยู่ในรูปของ สิ่งของ เวลา ความใส่ใจ ฯลฯ

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่า การทำหน้าที่ของครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีความปรารถนาดี ห่วงหาอาทรกันไม่ว่าในยามทุกข์หรือยามสุข ๒) ความกลมเกลียวสามัคคีของสมาชิกในครอบครัว มีสัมพันธภาพที่แนบแน่น มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการที่ดูแลครอบครัวให้ผ่านพ้นอุปสรรคในการดำเนินชีวิต ๓) การสื่อสาร หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวมีทักษะในการสื่อสาร ความคิด ความต้อง การความรู้สึกของตนเองไปยังสมาชิกคนอื่นๆ และมีความสามารถในการเข้าใจการสื่อสารที่สมาชิกคนอื่นถ่ายทอดออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๔) ความสามารถในการรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว และ ๕) ความสามารถในการจัดการกับปัญหาในครอบครัว ส่งอิทธิพลโดยตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง นั่นคือ หากการทำหน้าที่ของครอบครัวดี ความเข้มแข็งของครอบครัวก็จะดีตามไปด้วย

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ครอบครัว หน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนที่มีความประสงค์ในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัว สามารถใช้โมเดลเชิงสาเหตุดังต่อไปนี้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยได้

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ และขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal relationship) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยและเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้ที่มีที่มีอายุระหว่าง ๑๔-๘๘ ปีที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยสุ่มเลือกโดยวิธีการสุ่มอย่างง่ายมาจังหวัดละ ๒๐๐ คน เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความจำเป็นต้องใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ คือต้องใช้กลุ่มตัวอย่าง ๑๕ คนต่อค่าพารามิเตอร์ที่ประมาณค่า ในการวิจัยนี้มีค่าพารามิเตอร์ที่ต้องประมาณค่า จำนวน ๗๒ ตัว ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม ควรมีอย่างน้อย ๗๒๐ คน ซึ่งในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑,๒๐๐ คน เพื่อให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

ตัวแปรที่ใช้การวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้ (Observed variables) จำนวน ๑๗ ตัว ตัวแปรแฝง จำนวน ๔ ตัว คือ

๑. ครอบครัวเข้มแข็งวัดได้ด้วยตัวแปรสังเกตได้ ๖ ตัว คือ

๑) การเปิดเผยความรู้สึก (APPR) ๒) ความผูกพันต่อกันและกัน (COMMIT) ๓) การใช้เวลาร่วมกัน (TOGATH) ๔) การจัดการภาวะวิกฤต (CM) ๕) ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SPRW) ๖) การสื่อสารเชิงบวก (POSITIV)

๒. การทำหน้าที่ของครอบครัว (FF) วัดได้จาก ตัวแปรสังเกตได้ ๕ ตัว ประกอบด้วย

๑) ความผูกพันในครอบครัว (FCOM) ๒) ความกลมเกลียวในครอบครัว (FCOH) ๓) การสื่อสารในครอบครัว (COMN) ๔) ความสามารถของครอบครัว (COMP) ๕) การรับมือกับปัญหาในครอบครัว (COP)

๓. ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SW) วัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ ๒ ตัว คือ

๑) ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านศาสนา (SWR) และ ๒) ความผาสุกทางจิตวิญญาณด้านการดำรงชีวิต (SWE)

๔. ขรवासธรรม (GARA) วัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ ๔ ตัว คือ

๑) สัจจะ ความจริงใจ (SACC) ๒) ทมะ การข่มใจ (DAMA) ๓) ขันติ ความอดทน (KHANT) ๔) จาคะ ความเสียสละ (CAGA)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๕ ตอนคือ ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยข้อความเกี่ยวกับเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรสและจำนวนสมาชิกในครอบครัว ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็ง ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตรฐานค่า (Rating scale) ๕ ระดับ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน ๒๔ ข้อ มีค่าความเที่ยงเท่ากับ .. ๙๕๙ ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของครอบครัว ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตรฐานค่า (Rating scale) ๕ ระดับ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน ๒๐ ข้อ มีค่าความเที่ยงเท่ากับ .๙๗๑ ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับขรवासธรรม ๔ ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตรฐานค่า (Rating scale) ๕ ระดับ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน ๑๖ ข้อ มีค่าความเที่ยงเท่ากับ .๙๗๗ ตอนที่ ๕ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความผาสุกทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตรฐานค่า (Rating scale) ๕ ระดับ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน ๘ ข้อ มีค่าความเที่ยงเท่ากับ .๘๔๓

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ๑) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยโดยการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ (Correlation) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งโดยใช้โปรแกรม SPSS และการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้โปรแกรม LISREL 9.30

๕.๒ สรุปผลการวิจัย

๕.๒.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๘๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๓ และเป็นเพศชาย จำนวน ๓๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗

ในด้านอายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๕๑-๖๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๐ รองลงมาคือ มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๖ มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๖

มีอายุระหว่าง ๒๑-๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๕ มีอายุระหว่าง ๖๑-๗๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๐ และอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีและ ๗๑ ปีขึ้นไปในอัตราเท่าๆกัน คือ ร้อยละ ๑

ด้านการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๔๙ รองลงมาคือจบการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๓๖ และจบการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ตามลำดับ

ในด้านสถานภาพสมรส พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สมรสแล้ว คิดเป็นร้อยละ ๕๘ รองลงมาคือเป็นโสด คิดเป็นร้อยละ ๔๒

ในด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวน ๑-๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖ รองลงมา อยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวน ๖-๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙ และอยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิก ๑๑ คนขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๕

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ความผูกพันในครอบครัว การมีขันติ (ความอดทน) และจาคะ(ความเสียสละ) สำหรับตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การสื่อสารเชิงบวก แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกครอบครัวมีความผูกพันกัน มีความอดทน และเสียสละต่อกัน แต่มีการสื่อสารเชิงบวกระหว่างสมาชิกในครอบครัวน้อยกว่าด้านอื่น ๆ

๕.๒.๒ ผลการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมด ๑๗ ตัว ทั้งหมด ๑๓๖ คู่ มีขนาดความสัมพันธ์ตั้งแต่ .๒๙๒ ถึง .๘๗๓ ตัวแปรสังเกตได้ที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุดคือ ตัวแปรฆราวาสธรรมด้านสัจจะ (SACC) กับ ฆราวาสธรรมด้านทมะ (DAMA) มีค่าเท่ากับ .๘๗๓ แสดงว่า ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความจริงจังต่อกันสูง (สัจจะ) ก็จะมี ความข่มใจ (ทมะ) อดทนต่อความกระทบกระทั่ง อยู่กันอย่างถนอม น้ำใจสูงตามไปด้วย นอกจากนี้ ยังพบว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์นี้มีความแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนี Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวแปรสังเกตได้ของกลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์กันและเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ ค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๗๗ องศาอิสระเท่ากับ ๕๙

ความน่าจะเป็นเท่ากับ ๐.๐๕๘ นั่นคือ ค่าไค-สแควร์แตกต่างจากจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานที่ว่า โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยที่พัฒนาขึ้นสอดคล้อง กลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) ซึ่งมีค่า เท่ากับ ๐.๙๙๓ ค่าดัชนีความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๘๑ ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ ๑ และ ค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๖ ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ ๐ ซึ่งสนับสนุนว่า โมเดลการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R-SQUARE) ของสมการโครงสร้างของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ .๙๑๕ แสดงว่าตัวแปรในโมเดล ซึ่งประกอบด้วย ฆราวาสธรรม ๔ การทำหน้าที่ของครอบครัว และความผาสุก ทางจิตวิญญาณ สามารถพยากรณ์ครอบครัวเข้มแข็งได้ร้อยละ ๙๒ เมื่อพิจารณาความเที่ยงของตัวแปร สังเกตได้ พบว่า สัจจะ (ความจริงใจ) มีค่าความเที่ยงสูงสุด

เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมที่ส่งผลต่อความกล้าหาญทางศีลธรรม พบว่า การ ทำหน้าที่ของครอบครัวและฆราวาสธรรม ๔ มีอิทธิพลทางตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .๐๕ โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ .๖๖๑ และ .๓๑๒ ตามลำดับ ส่วนความผาสุกทางจิต วิญญาณไม่ส่งผลทางตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังพบว่า ฆราวาสธรรม ๔ ยังส่งอิทธิพล ทางอ้อมต่อครอบครัวเข้มแข็งผ่านการทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณโดยมี ขนาดอิทธิพลเท่ากับ .๖๐๓

สรุปผลการพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งที่มีการทำหน้าที่ของครอบครัวและ ความผาสุกทางจิตวิญญาณเป็นตัวส่งผ่านพบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิต วิญญาณเป็นตัวแปรส่งผ่านให้เกิดครอบครัวเข้มแข็งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๕.๓ อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่นำเสนอข้างต้น โดยภาพรวมและสอดคล้องกับกรอบแนวคิดและสมมติฐาน การวิจัย อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวยังมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ อิทธิพลจากตัวแปรฆราวาสธรรม ๔ เมื่อพิจารณาจากตารางแสดงค่าอิทธิพลพบว่า

ฆราวาสธรรมส่งอิทธิพลทางตรงต่อการทำหน้าที่ของครอบครัวและส่งอิทธิพลทางอ้อมต่อ ครอบครัวเข้มแข็งผ่านการทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณ ผลการวิจัยนี้ แสดงให้ เห็นว่าหลักฆราวาสธรรม ๔ อันประกอบด้วย สัจจะ ความจริงใจต่อกันอันแสดงออกในรูปของการที่ สมาชิกมีความซื่อสัตย์ จริงใจ สื่อสาร แสดงออกต่อกันด้วยความเมตตา ปราศจากอคติต่อกัน การกระทำ เช่นนี้ย่อมก่อนเกิดบรรยากาศความไว้วางใจ ทมะ ได้แก่ การอดทนข่มใจที่จะไม่โกรธเมื่อมีเรื่อง กระทบกระพังทางอารมณ์ระหว่างสมาชิก ขันติ ความอดทนต่ออุปสรรค ความเข้มแข็งไม่ย่อท้อของ

สมาชิกในครอบครัวพร้อมที่จะแบ่งเบาภาระของของกันและกัน และจากะ อันได้แก่ความเสียสละ ความสุขส่วนตน ร่วมแบ่งปันสิ่งของ เวลา ความสุข เพื่อแผ้วแผ่สมาชิกคนอื่น ๆ ดังนั้น ฆราวาสธรรมจึงถือได้ว่า เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดครอบครัวเข้มแข็ง ดังพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า ฆราวาสธรรม คือ ธรรมะสำหรับการครองเรือน ซึ่งจะทำให้ชีวิตครองเรือนเจริญมั่นคงและมีความสุขนอกจากมีความสุขในครอบครัวแล้ว ก็แผ่ความสุขไปให้แก่สังคม เป็นส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ เพราะเรามองว่า ครอบครัวนี้ ไม่ใช่แค่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาเท่านั้น แล้วก็ไม่ใช่รวมทั้งบุตรเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคมย่อย หรือเป็นฐานของสังคม สังคมทั้งหมดมาจากครอบครัว ถ้าแต่ละครอบครัวดีแล้ว สังคมของเราก็ จะดี เมื่อมองในแง่นี้ครอบครัวจึงสำคัญมาก เราต้องการให้สังคมประเทศชาติของเราเจริญมั่นคง มีความร่มเย็นเป็นสุข ก็ทำได้โดยทำครอบครัวแต่ละครอบครัวนี้ให้ดี เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงเน้นนักเรื่องหน้าที่ของพ่อบ้านแม่บ้าน โดยเฉพาะเมื่อเป็นบิดามารดา เพราะเป็นผู้ที่จะสร้างโลก คือ สังคมมนุษย์ทุกระดับ^๑ เช่นเดียวกับผลการงานวิจัยของพระพรหมวิสุทธิ์ อนุทมโมซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่อง พุทธจิตวิทยาในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวสตรีไทยจังหวัดบุรีรัมย์ที่สมรสกับชาวต่างชาติ ผลการศึกษาพบว่า การสร้างความมั่นคงให้ครอบครัวประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ (๑) ส่วนที่ก่อให้เกิดความรู้สึกทางบวกต่อคู่สมรส (๒) ส่วนที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในชีวิตสมรส และ (๓) ส่วนที่ทำให้ไม่สนใจชีวิตสมรสแยกตัวออกมาอยู่คนเดียวหรือสมรสใหม่ การสร้างความมั่นคงในชีวิตสมรสตามหลักพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักธรรม คือ สมชีวิตรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ ฆราวาสธรรม ๔ กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ และทศ ๖^๒

นอกจากนี้ ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของแม่ชีสุชมศิริ จุยมณีได้ศึกษาการใช้หลักฆราวาสธรรมสำหรับชีวิตการครองเรือนของคู่สมรส ซึ่งพบว่า หากคู่ สามีภรรยาต้องปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ หลักฆราวาสธรรม ๔ นั้น เป็นหลักธรรมที่นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ ทำให้การครองเรือน มีความรักความสามัคคีในครอบครัว ไม่แตกแยกหย่าร้างกัน เป็นรูปแบบของคู่สมรสที่มีความมั่นคง เช่นเดียวกับพระวิบูล สุนตจิตโต และคณะ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า พุทธจริยศาสตร์แบ่งในการแก้ปัญหาการครองเรือนแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่ ศีล ๕ ระดับกลาง

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖-๖๗.

^๒ พระพรหมวิสุทธิ์ อนุทมโม, พระพรหมวิสุทธิ์ อนุทมโม, “พุทธจิตวิทยาในการพุทธจิตวิทยาในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวสตรีไทยจังหวัดบุรีรัมย์ที่สมรสกับชาวต่างชาติ”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

ได้แก่ กุศลธรรมบท ๑๐ และระดับสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นอกจากนี้ พุทธจริยศาสตร์ยังได้วางหลักปฏิบัติไว้เป็นกรอบแนวความคิดสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้รอบรู้ ประกอบด้วย สังคหวัตถุ ๔ สำหรับการครองตนเป็นคนดีอันจะเกิดประโยชน์แก่ตนและคนรอบข้าง หลักพรวาสนธรรม ๔ สำหรับสร้างความรักสามัคคีของคนในสังคม และหลักทศ ๖ อันเป็นหลักปฏิบัติต่อกันในรูปแบบสามภรรยา^๓

๕.๓.๒ อิทธิพลจากตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัว เมื่อพิจารณาจากตารางแสดงค่าอิทธิพลพบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวส่งอิทธิพลโดยตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวจะเข้มแข็งได้นั้นครอบครัวต้องสามารถทำหน้าที่ของครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพใน ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวต้องมีความรู้สึกผูกพันกันในฐานะสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ๒) สมาชิกมีความกลมเกลียว รัก สามัคคี เสียสละช่วยเหลือ แบ่งปันกัน ๓) การสื่อสารในครอบครัวต้องเป็นไปในทิศทางบวก นั่นคือ สื่อสารกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เกิดความเข้าใจ เห็นใจกัน บรรยายภาคในครอบครัวเอื้อให้สมาชิกในครอบครัวได้สื่อสารความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ความคาดหวัง ฯลฯ ของตนให้สมาชิกคนอื่นในครอบครัวได้รับทราบอย่างมีประสิทธิภาพ ๔) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการธุระ หน้าที่ การงาน สิ่งที่ตนรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ๕) สมาชิกในครอบครัวสามารถจัดการกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากการทำหน้าที่ของครอบครัวไม่มีประสิทธิภาพก็จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวตามมา เช่นงานวิจัยของบาลิสเตอร์และอัลวิรา-แฮมมอนด์ได้วิจัยเรื่องประสบการณ์วัยเด็ก การทำหน้าที่ครอบครัว สุขภาพวัยรุ่นและสุขภาวะทางอารมณ์ โดยได้ทำการศึกษาในวัยรุ่นชาวอเมริกันที่มีอายุระหว่าง ๑๒-๑๗ ปี จำนวน ๓๔,๖๐๑ คน ผลการวิจัย พบว่า วัยรุ่นที่มีคะแนนประสบการณ์วัยเด็กที่เลวร้ายสูงจะมีสุขภาวะทางอารมณ์แย่กว่าเด็กวัยรุ่นที่มีคะแนนประสบการณ์วัยเด็กที่เลวร้ายต่ำ การทำหน้าที่ของครอบครัวเป็นตัวส่งผ่านอิทธิพลเชิงลบของประสบการณ์เลวร้ายในวัยเด็กไปสู่สุขภาพและสุขภาวะทางอารมณ์ของวัยรุ่น^๔ และงานวิจัยของไฮเนสและคณะซึ่งได้ทำการวิจัยการทำหน้าที่ของครอบครัวและคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับวัยรุ่นซึ่งผลการวิจัยพบว่า ๘๐% ของผู้ตอบแบบสอบถามมองว่าครอบครัวตนเองมีการทำหน้าที่ของครอบครัวสูง และ

^๓ พระวิฑูล สุนตจิตโต และคณะ, “การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๒-๒๒.

^๔ K. S. Balistreri, M. Alvira-Hammond., “Adverse childhood experiences, family functioning and adolescent health and emotional well-being”, **Public Health**, Published online (2015): 1-7.

๖๐% และ ๕๐% รายงานว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อและแม่สูง งานวิจัยนี้ยังพบว่า คะแนนการทำหน้าที่ของครอบครัวในระดับสูงสัมพันธ์กับโอกาสที่จะมีพฤติกรรมผิดปกติด้านการกิน งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการทำหน้าที่ในครอบครัวสูงและความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับน้ำหนักตัว ในด้านของน้ำหนัก วัยรุ่นเพศหญิงดูเหมือนจะได้รับอิทธิพลจากความสัมพันธ์ทั้งกับพ่อและแม่ ขณะที่วัยรุ่นเพศชายได้รับอิทธิพลจากสัมพันธ์ภาพกับพ่อมากกว่า

นอกจากนี้ งานวิจัยเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของครอบครัวของดาเชสและคณะซึ่งวิจัยเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของครอบครัวตามการรับรู้ของผู้ปกครองและบุตรเมื่อมีความเสี่ยงที่จะป่วยด้วยโรคซึมเศร้าโดยผลการวิจัยพบว่า ๑) การทำหน้าที่ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงที่จะเป็นโรคซึมเศร้า นั่นคือ ผู้ปกครองและบุตรที่มีความเสี่ยงเป็นโรคซึมเศร้าสูงจะมีคะแนนการทำหน้าที่ของครอบครัวสูง ๒) การทำหน้าที่ของครอบครัวเป็นตัวพยากรณ์อาการซึมเศร้าของบุตรและครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ไม่ดีจะส่งผ่านอิทธิพลของความซึมเศร้าของมารดาไปสู่บุตร^๕ และงานวิจัยของการ์เซียบุเชลและโซโตได้ศึกษาความสัมพันธ์รูปแบบการทำหน้าที่ครอบครัวกับปัญหาสุขภาพในกลุ่มครอบครัวที่ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกครอบครัววัยเด็กมักจะมีปัญหาโรคหืดหอบ พัฒนาการช้า ฉี่รดที่นอน ปัญหาพฤติกรรม น้ำหนักเกิน ในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่จะมีปัญหา การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น หืดหอบ ปัญหาเกี่ยวกับทางเดินหายใจ การสูบบุหรี่ สมาธิสั้น โรคอ้วนระดับ ๒ โรคซึมเศร้า ติดสุรา และอารมณ์แปรปรวน ครอบครัวที่มีปัญหาสุขภาพจะมีคะแนนการทำหน้าที่ของครอบครัวต่ำกว่าครอบครัวที่มีสุขภาพดีอย่างมีนัยสำคัญ ปัญหาสุขภาพจิตมีความสัมพันธ์อย่างมากกับรูปแบบการทำหน้าที่ของครอบครัว ความสัมพันธ์แบบผกผันระหว่างจำนวนของปัญหาสุขภาพและรูปแบบการทำหน้าที่ของครอบครัวก็ได้รับการตรวจสอบเช่นเดียวกัน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการทำหน้าที่ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความชุกต่ำของปัญหาสุขภาพในครอบครัว^๖

๕.๓.๓ อิทธิพลจากตัวแปรความผาสุกทางจิตวิญญาณ เมื่อพิจารณาจากรายงแสดงค่าอิทธิพล พบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณส่งอิทธิพลทางลบต่อครอบครัวเข้มแข็ง แต่เป็นตัวแปรส่งผ่านอิทธิพลจากฆราวาสธรรม ๔ ไปยังครอบครัวเข้มแข็ง ผลการวิจัยนี้ขัดแย้งกับงานวิจัยของ มาจิต กาฟฟา

^๕ Shimrit Daches, Vera Vine, Kathryn M. Layendecker, Charles George and Maria Kovacs., “Family Functioning as Perceived by Parents and Young Offspring at High and Low Risk for Depression”, **Journal of Affective Disorders**, Published online (2017 Sep 24).

^๖ Diego García-Huidobro, Klaus Puschel and Gabriela Soto., “Family functioning style and health: opportunities for health prevention in primary care”, **British Journal of General Practice**, (March 2012): 198-203.

ริซึ่งทำการศึกษาความผาสุกทางจิตวิญญาณและการปรับตัวของคู่สมรสในฐานะตัวแปรคั่นกลางที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งครอบครัวซึ่งผลการวิจัยชี้ว่าความผาสุกทางจิตวิญญาณและความเข้มแข็งส่งผลเชิงบวกต่อการปรับตัวในชีวิตสมรสอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ยังพบว่า การปรับตัวในชีวิตสมรสเพิ่มขึ้นเมื่อพวกเขา มีความผาสุกทางจิตวิญญาณ การเห็นคุณค่าผู้อื่น มีความผูกพันต่อกันและกัน สามารถสื่อสารกันได้ดี มีความสุขเมื่ออยู่ด้วยกัน และใช้เวลาาร่วมกัน” นอกจากนี้ ผลการวิจัยของเจอร์เกนสันและคณะได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับศรัทธาและการปฏิบัติตามหลักศาสนาและความเข้มแข็งของครอบครัวซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวที่มีความศรัทธาสูงและเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาบ่อยๆ มักจะใช้เวลาทำสิ่งดีๆร่วมกัน ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างเช่น การสอนการบ้านลูก อ่านหนังสือกับลูก เล่นกับลูก ทำกิจกรรมครอบครัวร่วมกัน และร่วมกิจกรรมตามประเพณีมากกว่าคู่สมรสที่มีความศรัทธาและปฏิบัติตามหลักศาสนาน้อยกว่า ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงกระบวนการทางศาสนาภายในคู่สมรสที่เชื่อมโยงกับความผูกพันในครอบครัว^๘ และงานวิจัยของคอตตอนและคณะได้วิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความผาสุกทางจิตวิญญาณ คุณภาพชีวิต และการปรับตัวทางจิตวิทยาในผู้หญิงที่เป็นมะเร็งเต้านมคน ผลการวิจัย พบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพชีวิตและการปรับตัวทางจิตวิทยาอย่างมีนัยสำคัญ^๙

อย่างไรก็ตาม การที่ความผาสุกทางจิตวิญญาณในงานวิจัยนี้ไม่ส่งอิทธิพลโดยตรงต่อความเข้มแข็งของครอบครัวถือได้ว่าเป็นผลการวิจัยที่น่าสนใจที่ผู้วิจัยอื่นๆจะได้ทำการวิจัยในประเด็นนี้เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจรอบด้านมากขึ้น

๕.๓.๔ ผลการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่าค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์(R-SQUARE) ของสมการโครงสร้างของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๙๑๕ แสดงว่า ตัวแปรในโมเดลประกอบด้วย ขรวาธรรม ๔ การทำ

^๗ Majid Ghaffari, Spiritual Well-Being and Dyadic Adjustment: Mediator Effects for Family Strengths, *Iran Journal of Psychiatry & Behavioral Sciences*, Vol.10 No. 3 (September 2016): 1-8.

^๘ Bryce L. Jorgensen, Jay A. Mancini, Jeremy Yorgason and Randal Day., “Religious Beliefs, Practices, and Family Strengths: A Comparison of Husbands and Wives”, *Psychology of Religion and Spirituality*, Vol. 8 No. 2 (2016): 164–174.

^๙ Cotton, S. P., Levine, E. G., Fitzpatrick, C. M., Dold, K. H., & Targ., “Exploring the relationships among spiritual well-being, quality of life, and psychological adjustment in women with breast cancer”, *Psycho-Oncology*, Vol. 8 No. 5 (1999): 429–438.

หน้าที่ของครอบครัว และความผาสุกทางจิตวิญญาณสามารถอธิบายความแปรปรวนของความฉลาดทางอารมณ์ได้ร้อยละ ๙๒ แสดงให้เห็นว่า ตัวแปรที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในครั้งนี้ส่งอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อตัวแปรครอบครัวเข้มแข็งสะท้อนให้เห็นว่า การที่ครอบครัวจะเข้มแข็งได้นั้น สมาชิกในครอบครัวต้องปฏิบัติตามหลักทวารวาสธรรม ๔ คือ สัจจะ มีความจริงใจต่อกัน ทมะ มีความอดทนอดกลั้นต่อเรื่องที่กระทบกระทั่งทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ขันติ คือการที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความอดทนไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคและจาคะ คือ การเสียสละ แบ่งปันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

นอกจากนี้ ครอบครัวที่เข้มแข็งได้ยังเกิดจากการทำหน้าที่ของครอบครัวนั้นคือ การที่ครอบครัว ๑) มีความผูกพัน ๒) กลมเกลียวกัน ๓) สื่อสารเชิงบวก ๔) สามารถรับมือกับข้อขัดแย้งที่ และ ๕) จัดการกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ นอกจากนี้ ยังมีความผาสุกทางจิตวิญญาณ ได้แก่ ๑) การมีศรัทธาเชื่อมั่นในศาสนา และ ๒) การใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมาย พึงพอใจกับชีวิตที่เป็นอยู่ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลการสำรวจของ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ที่ทำการสำรวจสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัว ตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง ในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ พบว่า สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวภาพรวมในแต่ละมิติ ระดับ ภาพรวมระดับประเทศมีค่าเฉลี่ยดัชนีความเข้มแข็ง ๘๕.๕๐% ซึ่งมีค่าความเข้มแข็งสูงกว่าค่าเกณฑ์มาตรฐาน (เกณฑ์มาตรฐานเท่ากับร้อยละ ๗๔) โดยเมื่อดูค่าความเข้มแข็งของครอบครัวในแต่ละมิติ พบว่า ค่าความเข้มแข็งของครอบครัวในมิติด้านสัมพันธภาพ มีค่าเฉลี่ยดัชนีความเข้มแข็งของครอบครัว ๖๘.๓๕% ด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ๙๐.๖๓% ด้านการพึ่งพาตนเอง ๘๓.๒๓% ด้านทุนทางสังคม ๙๑.๘๘% และด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก ๙๓.๔๑% ซึ่งพบว่าค่าความเข้มแข็งของครอบครัวในภาพรวมมีค่าเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๕๖๑^{๑๐} และงานวิจัยของ วิญญู กิณะเสนและคณะที่ทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักทศ ๖ ของประชาชนในเขตปริมณฑลเพื่อให้ครอบครัวมีความสุข ผลวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกันมีความเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักทศ ๖ ต่างกัน และยังพบว่าความเข้มแข็งของครอบครัวและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ

^{๑๐} กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, รายงาน สถานการณ์ครอบครัวเข้มแข็ง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://stat.thaifamily.in.th/StartpageFamily01.aspx> [๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

ครอบครัวตามหลักทศ ๖ มีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๑} เช่นเดียวกับ กาฟารีที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับผลของตัวแปรคั่นกลาง (Mediator Effects) ที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว พบว่า โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) ยืนยันการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-Being) และความเข้มแข็งของครอบครัว (Family Strengths) ได้รับผลมาจากการปรับตัวในชีวิตสมรส (Dyadic Adjustment) และโฮง โยง ซุน และฮาน เกียม ซุนได้วิจัยโมเดลสมการเชิงโครงสร้างของครอบครัวเข้มแข็งของสตรีวัยทำงานที่สมรสแล้ว ซึ่งวิจัยพบว่า การสนับสนุนของครอบครัวมีอิทธิพลโดยตรง โดยอ้อมและอิทธิพลรวมต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ความเครียดในครอบครัวมีผลกระทบทางตรง ทางอ้อม และอิทธิพลโดยรวมต่อความเข้มแข็งของครอบครัว การสื่อสารที่ดีระหว่างคู่สมรมมีอิทธิพลโดยตรงและอิทธิพลโดยรวมเชิงบวกต่อครอบครัวเข้มแข็ง ตัวแปรพยากรณ์ของครอบครัวเข้มแข็งสามารถอธิบายโมเดลได้ ๖๑.๘% ผลการวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่า สมการเชิงโครงสร้างของครอบครัวเข้มแข็งของสตรีวัยทำงานที่สมรสแล้วและตัวแปรพยากรณ์ครอบครัวเข้มแข็งคือ การสนับสนุนของครอบครัว ความเครียดภายในครอบครัว และการสื่อสารที่ดีระหว่างคู่สมรส การจะสร้างครอบครัวของสตรีวัยทำงานที่สมรสแล้วให้มีความแข็งแรงได้นั้น การเข้าถึงการพยาบาลและโปรแกรมทางการแพทย์เพื่อเพิ่มการสนับสนุนของครอบครัว การสื่อสารที่ดีระหว่างคู่สมรสและจัดการความเครียดในครอบครัวเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน^{๑๒}

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งสังคมไทยและข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ควรส่งเสริม ฆราวาสธรรม ๔ ได้แก่ สัจจะ (ความจริงใจ) ทมะ (ความข่มใจ) ขันติ (ความอดทน) และจาคะ (ความเสียสละ) เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดครอบครัวเข้มแข็ง ดังนั้น ผู้นำในครอบครัวเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม ๔ เพราะหากสมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิต

^{๑๑} วิญญู กิณะเสนและคณะ, การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักทศ ๖ ของประชาชนในเขตปริมณฑลเพื่อให้ครอบครัวมีความสุข, วารสารสิทธิมนุษยธรรม, กรุงเทพฯ, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๔๒-๕๖.

^{๑๒} Hong, Yeong Seon, Han, Kuem Sun., “A Structural Equation Model on Family Strength of Married Working Women”, *Journal of Korean Academy of Nursing*, Vol.45 No.6 (2015), pp. 900-909.

ร่วมกันด้วยความจริงใจต่อกัน มีความข่มใจ แสดงออกโดยเอาแต่อารมณ์เป็นที่ตั้ง มีความอดทนต่ออุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา และมีความเสียสละ นึกถึงผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว การปฏิบัติต่อกันด้วยคุณธรรม ๔ ประการนี้ จะส่งผลให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ การที่สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ยังส่งผลดีต่อการทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณส่งผลให้เกิดครอบครัวเข้มแข็งตามมา

๒) จากผลการวิจัยพบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวส่งผลโดยตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง ดังนั้น ผู้นำครอบครัวควรเป็นแบบอย่างส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีความรักใคร่ผูกพันกัน มีความกลมเกลียวสามัคคีกัน มีทักษะในการสื่อสารที่จะทำให้ความรัก ผูกพัน สามัคคีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ตนเองในครอบครัวและร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในครอบครัว หากการทำหน้าที่ของครอบครัวดังกล่าวมาดำเนินไปด้วยดี ก็จะทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) จากผลการวิจัยพบว่า โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของครอบครัวเข้มแข็ง (FS) ความผาสุกทางจิตวิญญาณ (SW) และการทำหน้าที่ของครอบครัว (FF) ได้ร้อยละ ๙๒ ๖๘ และ ๙๔ ตามลำดับ ดังนั้น โมเดลนี้จึงควรได้รับการพัฒนาต่อไป โดยอาจมีตัวแปรอื่นที่ส่งผลต่อครอบครัวเข้มแข็ง จึงควรมีการศึกษาตัวแปรอื่นๆเพิ่มเติมจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาโมเดล เพื่อให้โมเดลสามารถอธิบายปัจจัยที่เป็นสาเหตุส่งผลต่อครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสมและชัดเจนยิ่งขึ้น

๒) หาวิธีหรือแนวทางการในการพัฒนาตัวแปรด้าน ฆราวาสธรรม ๔ ซึ่งประกอบด้วย ๑) สัจจะ (ความจริงใจ) ๒) ทมะ (ความข่มใจ) ๓) ขันติ (ความอดทน) และ ๔) จาคะ (ความเสียสละ) และการทำหน้าที่ของครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย ๑) ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว ๒) ความกลมเกลียวของสมาชิกในครอบครัว ๓) การสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว ๔) ความสามารถในการรับผิดชอบต่อนหน้าที่ในครอบครัว และ ๕) ความสามารถในการจัดการกับปัญหาในครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งอิทธิพลทางตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. พระสูตรและอรรถกถา
แปล สังยุตตนิกาย สคาถวรรคเล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กิตติ อรรถโยธิน. อธิบายธรรมวิภาค น.ธ.ตรี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๑.

กองพัฒนาสตรี เด็ก และ เยาวชน. ปัจจัยที่สนับสนุนความเข้มแข็งของครอบครัว.
กรุงเทพมหานคร: กองพัฒนาสตรี เด็ก และเยาวชน, ๒๕๔๓.

กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. คำอธิบาย
ประเมินครอบครัวเข้มแข็งระดับครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรี
และสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๔.

กาญจนา ลุศนันท์ และอัจฉรา นวจินดา. สุขภาพเพื่อชีวิต: ปัจจัยทางครอบครัวที่มีต่อสุขภาพ.
พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. พหุลักษณะทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๙.

จรรยา สุวรรณทัต. ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ตามมาตรฐาน
ครอบครัวเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๔.

จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และ ญัฐชนา พวงทอง. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวและชุมชน หน่วยที่
๑. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.

..... . ประมวลสาระชุดวิชาการศึกษาชีวิตครอบครัวและชุมชน หน่วยที่ ๑. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

จิตตินันท์ เดชะคุปต์. ประมวลสาระชุดวิชาเศรษฐศาสตร์ครอบครัว หน่วยที่ ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.

..... . ประมวลสาระชุดวิชาจิตวิทยาครอบครัวและครอบครัวศึกษา หน่วยที่ ๑-๔. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

ชัยวัฒน์ อัทธพัฒน์ และทวี ผลสมภพ. **หลักพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙.

นิตยา คชภักดี. รายงานโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชีวิต ครอบครัวอยู่ดีมีสุข. นครปฐม: สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

ประยงค์ แสนบุราณ. **พระพุทธศาสนาเถรวาท**. ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗.

ประเวศ วะสี. **สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี: สำนักงาน, ๒๕๔๓.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **จิตวิทยาครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

..... . **ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน). **ยี่หื้อของคน**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

..... . **รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า แนวทางพัฒนาความรักเพื่อชีวิตที่ล้ำเลิศ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๗.

..... . **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

..... . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.๙). **เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๕.

พุทธทาสภิกขุ. **ขรวาสธรรม**. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๓.

_____. **ขรวาสธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทาน, ๒๕๓๗.

แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต. **สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ**. นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๔๔.

รศ.ชัยวัฒน์ อุตพัฒน, ผศ.วิธาน สุชีวงศ์. **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก. **เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: รักแอมี่กรุ๊ป, ๒๕๕๐.

สดใส คัมภีร์พยานันต์. **คู่มือครอบครัวบำบัดสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัว และเด็ก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

สนิท สมัครการ. **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

_____. **มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่: ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๙.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๙.

_____. **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๖.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.

_____. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.

อุมพร ตรังคสมบัติ. **จิตบำบัดครอบครัว: แนวคิดและวิธีการ (ฉบับร่าง)**. ภาควิชาจิตเวชศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

_____. **จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว (Family Therapy of Family Counseling)**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและบำบัดครอบครัว, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์:

กนิษฐา ลิ้มทรัพย์. “การตระหนักรู้ในตนเอง การมองโลกในแง่ดี ความพึงพอใจในชีวิตและความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๗.**

ฉัตรทิพย์ แสงสร้อย. “การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนากับความผาสุกทางจิตวิญญาณในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐.**

ทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ. “บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.**

นัฏฐกานต์ จิตตสงวน. “ปัจจัยด้านปฏิบัติเพื่อการสร้างเสริมครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง”. **วิทยานิพนธ์คหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖.**

พระพรหมวิสุทธิ อนุทมโม, พระพรหมวิสุทธิ อนุทมโม. “พุทธจิตวิทยาในการพุทธจิตวิทยาในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวสตรีไทยจังหวัดบุรีรัมย์ที่สมรสกับชาวต่างชาติ”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.**

พระสุพัฒน์ อนุบาลโย. “การนำความซื่อสัตย์มาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.**

มนัสชนน์ คุณาพรสุจริต. “เหตุการณ์ในชีวิตทางลบ การนับถือศาสนา สุขภาวะทางจิตวิญญาณและความสุขในบริบทพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.**

แม่ชีสุขสมลสิริ จุยมณี. “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาธรรม ๔ สำหรับชีวิตการครองเรือนของผู้สมรส”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐**

วิรัช เอื้องใจ. “พฤติกรรมของประชาชนในการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อการอยู่ร่วมกันกับ
ป่าชุมชนบ้านสันดอนหอม ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

(๓) วารสาร/บทความ:

นฤติ ไสรัตน์. “ความเข้มแข็งของครอบครัวในบริบทสังคมไทย: ลักษณะความเข้มแข็งของครอบครัว
ปัจจัยและวิธีการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว”.
วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒
(กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๒๗-๔๓๗.

นันทชา สงวนชัย, จินตนา ยูนิพันธุ์. “ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมในครอบครัวด้าน
สัมพันธภาพ พฤติกรรมการเป็นพ่อแม่ ภาวะซึมเศร้าของแม่และภาวะติดสุราของพ่อกับ
ปัญหาพฤติกรรมในเด็กสมาธิสั้นภาคกลางตอนบน”. **วารสารการพยาบาลจิตเวชและ
สุขภาพจิต**. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๘๓-๙๖.

นิตยา กมลวัฒน์นิศา. “ความอยู่ดีมีสุข: เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา”. **วารสารเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ**. ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๕): ๑๕.

แนวคิดใหม่เกี่ยวกับ "สุขภาวะ" และ "การสร้างเสริมสุขภาพ". **จุฬาลงกรณ์เวชสาร**. ปีที่ ๕๐ ฉบับที่
๕ (๒๕๕๙): ๒๙๑-๓๐๐.

บังอร เทพเทียน และคณะ. “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง”. **วารสารสาธารณสุขและการ
พัฒนา**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๑): ๒๕-๓๘.

พระมหาศวิกรณ์ เปมสีโล และคณะ. “การบูรณาการหลักธรรมาภิบาลกับการปฏิบัติตนของ
ครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ ๔.๐”. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**. ปีที่
๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๔๔-๖๒.

พระวิฑูล สุนตจิตโต และคณะ. “การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนใน
สังคมไทย”. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-
มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๒-๒๒.

พันธ์ศรี พลศรี กิติรัตน์ สีหพันธ์ บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข. “แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ
ครอบครัวในชุมชนแออัด จังหวัดอุบลราชธานี”. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนคร**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๗): ๖๔-๗๓.

เพชรรัตน์ เจริมรอดและเสรี ชัดแฉ่ม. “ผลของการฟังเสียงสวดมนต์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกายแบบซึ่งงต่อการเพิ่มความผาสุกทางจิตวิญญาณและลดความปวดในผู้ป่วยปวดกล้ามเนื้อเรื้อรัง”. **วิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (เมษายน - กันยายน ๒๕๕๖).

มนนิภา สังข์ศักดิ์. “ครอบครัว เบ้าหลอมพัฒนาคนให้มีคุณภาพ”. **วารสารเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**. ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๕): ๔๙.

มาลีวัล เลิศสาครศิริ. “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเข้มแข็ง ต้นทุนชีวิตกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสหศึกษา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร”. **วารสารพยาบาลทหารบก**. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗): ๒๐๙-๒๑๗.

วิญญู กิณะเสนและคณะ. “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักทศ ๖ ของประชาชนในเขตปริมณฑลเพื่อให้ครอบครัวมีความสุข”. **วารสารสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพฯ. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๔๒-๕๖.

สำนักผู้เชี่ยวชาญ กรมพัฒนาสังคม. “ครอบครัวเข้มแข็งสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม”. **วารสารสร้างสังคม**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒๒ (๒๕๕๒): ๒๕-๒๗.

(๔) รายงานการวิจัย:

คมเพชร นัตริศกุล (และคณะ). “ผลของโปรแกรมจิตศึกษาสำหรับพ่อแม่ ต่อความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีลูกบกพร่องทางสติปัญญา”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๖๒.

นงเยาว์ มงคลอิทธิเวช (และคณะ). “การสังเคราะห์ความรู้ทางด้านการพัฒนาจิตปัญญา (วิญญาณ) จากเรื่องเล่าความสำเร็จของผู้ให้บริการและ ผู้รับบริการในระบบสุขภาพ: พัฒนาการทางจิตวิญญาณและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง”. **รายงานฉบับสมบูรณ์**. มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๒.

รองศาสตราจารย์ ดร.มาลีวัล เลิศสาครศิริ. “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเข้มแข็งต้นทุนชีวิตกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสหศึกษาเขตสาทรกรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. วิทยาลัยเซนต์หลุยส์, ๒๕๕๗.

สำนักงานกิจการสตรีและครอบครัว. “การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบายมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ: ครอบครัวพหุหรือแมคนเดียว ครอบครัว

ครัวพอแม่วัยรุ่นและครอบครัวเรออน ระยะที่ ๑”. รายงานการวิจัย. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๐.

(๕) อิเล็กทรอนิกส์:

กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. รายงานสถานการณ์ครอบครัวเข้มแข็ง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://stat.thaifamily.in.th/GaugeReports/ frmViewReport Family_New02.aspx?year= 2018&qtn_type= 1 &group_type=1&codeid =1](http://stat.thaifamily.in.th/GaugeReports/frmViewReportFamily_New02.aspx?year=2018&qtn_type=1&group_type=1&codeid=1) [๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๔. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว สำนักนายกรัฐมนตรี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.opsmoacgo.th/strategic-files-401391791866> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. การเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http:// www.ssdc.m-society.go.th/themes/social/images/downloads/55408d1629390.pdf](http://www.ssdc.m-society.go.th/themes/social/images/downloads/55408d1629390.pdf) [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. แบบวัดการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัว ใช้แบบวัด Chulalongkorn Family Inventory (CFI). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://www. cumentalhealth.com/index.php?lay=show&ac= article&id=539909353](http://www.cumentalhealth.com/index.php?lay=show&ac= article&id=539909353) [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Books:

Bufford, R. K., Ellison C. W. Loneliness Spiritual well-being and quality of life in L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.). **Loneliness: A sourcebook of current theory research and therapy**. New York: Wiley Inter-science, 1982.

- Burgess, E.W. and Locke, H.J. **The Family: from Traditional to Companionship**. New York: Van Nostrand Reinhold, 1971.
- Deal, A.G., Trivette, C M., & Dunst, C.J. **Family Functioning Style Scale. Enabling and Empowering Families: Principles and Guidelines for Practice**. ed. by C.J. Dunst, C M. Trivette, & A.G. Deal. Cambridge, MA: Brookline Books, 1988.
- Dunst, C.J., & Trivette, C M. **A family systems model of early intervention with handicapped and developmentally at-risk children**. Parent education as early childhood intervention: Emerging directions in theory research and practice, ed. by D. Powell. New Jersey: Ablex, 1988.
- Duvall, E. M. **Family Development**. 2nd Edition. Philadelphia: Lippincott, 1962.
- _____. **Marriage and Family Relationships**. 5th Edition. Philadelphia: Lippincott, 1962.
- Friedman, M.M. **Family Nursing Theory Practice**. 3rd Edition. New Jersey: Appleton & Lange, 1992.
- Jose Hair, William C. Black, Barry J. Babin, and Rolph E. Anderson. **Multivariate Data Analysis**. 7th edition. Uttar Pradesh: Pearson India Education Services Pvt. Ltd., 2018.
- Maria Krysan et al. **Identifying Successful Families: An Overview of Constructs and Selected Measures**. Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation: U.S. Department of Health and Human Services, 1990.
- National Interfaith Coalition on Aging. **Spiritual well-being: A definition**. NICA: Athens, GA, USA, 1975.
- Olson, D.H., Gorall, D.M., Teisel, J.W. **FACES IV**. Minnesota: Life Innovations, Inc., 2006.
- Paloutzian, R. F. & Ellison, C. W. "Loneliness, Spiritual Well-Being and Quality of Life". **Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research, and Therapy**. ed. by Peplan. L. A. & Perlman, D. New York: Wiley Interscience.

Patricia A. Potter, Patricia A. Castaldi, Anne Griffin Perry. **Fundamentals of Nursing: Concepts, Process and Practice.** Mosby: USA, 1997.

Patricia A. Potter, Anne Griffin Perry. **Basic Nursing: A Critical Thinking Approach.** USA: Mosby, 1999.

Ryan C. E., Epstein, N. B., Keitner G. I., Miller I. W., & Bishop D. S. **Evaluating and Treating Families: The McMaster Approach.** New York: Routledge, 2005.

Stinnett, Nick, & DeFrain, John. **Secrets of Strong Families.** Boston: Little, Brown & Co., 1985.

The Center for the Study of Social Policy. **Strengthening Families: A Protective Factors Framework.** The United States Department of Health & Human Services Administration for Children and Families/Strengthening Families and Communities: United States Department of Health, Education, and Welfare, 2009.

(2) Articles:

Arshat Z. “Adolescents and Parental Perception of Family Strength: Relation to Malay Adolescent Emotional and Behavioural Adjustment” **International Journal of Humanities and Social Science** Vol. 3 No. 18 (October 2013): 163-168.

Ayers, S. L., Kulis, S., & Tsethlikai, M. “ASSESSING PARENTING AND FAMILY FUNCTIONING MEASURES FOR URBAN AMERICAN INDIANS”. **Journal of Community Psychology.** Vol. 45 No. 2 (2017): 230–249.

Bang, Kyung-Sook, Chae, Sun-Mi, Kim, Ji-Young, Kang, Hyun-Ju. “Relationships between Body Image, Self-esteem and Family Strengths in Late School Aged Children”. **Korean Parent-Child Health Journal.** Vol. 15 No. 1 (June 2012): 33-38.

Berggren-Thomas P, Griggs M. J. “Spirituality in aging: spiritual need or spiritual journey?”. **Journal of Gerontological Nursing.** Vol. 21 No. 3 (1995): 5-10.

- Bryce L. Jorgensen, Jay A. Mancini, Jeremy Yorgason and Randal Day. “Religious Beliefs, Practices, and Family Strengths: A Comparison of Husbands and Wives”. **Psychology of Religion and Spirituality**. Vol. 8 No. 2 (2016): 164–174.
- Cirilo Humberto García-Cadena,,José Moral de la Rubia, Héctor Luis Díaz-Díaz, Juan Martínez-Rodríguez, Lorenzo Sánchez-Reyes, Fuensanta López-Rosales. “Effect of Family Strength over the Psychological Well-being and Internal Locus of Control”. **Journal of Behavior Health & Social**. Vol. 5 No. 2 (2014): 33-46.
- Cotton, S. P., Levine, E. G., Fitzpatrick, C. M., Dold, K. H., & Targ. “Exploring the relationships among spiritual well-being, quality of life and psychological adjustment in women with breast cancer”. **Psycho-Oncology**. Vol. 8 No. 5 (1999): 429–438.
- Daaleman T. P. & Frey, B. B. “The Spiritual Index of Well Being: A New Instrument of Health Related Quality of Life Research”. **Annals of Family Medicine**. Vol. 2 No. 5 (2004): 499-503.
- DeFrain, J., & Asay, S. M., “Strong Families Around the World”, **Marriage & Family Review**, Vol. 4 No. 1-2 (August 2007): 1-10.
- DeFrain, John. “Strong Family”. **Family Matters Journal**. No. 53 (Winter 1999): 8-13.
- Diego García-Huidobro, Klaus Puschel and Gabriela Soto. “Family functioning style and health: opportunities for health prevention in primary care”. **British Journal of General Practice**. (March 2012): 198-203.
- Ellison, C. W. “Spiritual well-being: Conceptualization and measurement”. **Journal of Psychology and Theology**. Vol. 11 No. 4 (1983): 330–340.
- Epstein, N.B., et al. “The McMaster Family Assessment Device”. **Journal of Marital and Family Therapy**. Vol. 9 (1983): 171-180.

- Ferrell B. R. et al. "Quality of life in breast cancer: Part II Psychological and spiritual well-being" **Cancer Nursing** Vol. 21 No. 1 (1998): 1-9.
- Ghaffari M. et al. "Predictors of Family Strength: The Integrated Spiritual-Religious/Resilient Perspective for Understanding the Healthy/Strong Family". **Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences**. Vol. 7 No. 2 (Autumn-Winter, 2013): 57-67.
- Ghaffari M., "Spiritual Well-Being and Dyadic Adjustment: Mediator Effects for Family Strengths", **Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences**, Vol. 10 No. 3, (August, 2016): 1699.
- Hong, Yeong Seon, Han, Kuem Sun. "A Structural Equation Model on Family Strength of Married Working Women". **Journal of Korean Academy of Nursing**. Vol. 45 No. 6 (2015): 900-909.
- Hungelmann, J., Kenkel-Rossi, E., Klassen, L. and Stollenwerk, R. "Focus on Spiritual Well-Being Harmonious Interconnectedness of Mind-Body-Spirit: Use of the JAREL Spiritual Well-Being Scale". **Geriatric Nursing**. Vol. 17 No. 6 (1996): 262-266.
- J. A. Halliday, C. L. Palma, D. Mellor, J. Green, and A. M. N. Renzaho. "The relationship between family functioning and child and adolescent overweight and obesity: a systematic review". **International Journal of Obesity**. Vol. 38 (2014): 480-493.
- Jess Haines, Sheryl L. Rifas-Shiman, Nicholas J. Horton, Ken Kleinman, Katherine W. Bauer, Kirsten K. Davison, Kathryn Walton, S. Bryn Austin, Alison E. Field and Matthew W. Gillman. "Family functioning and quality of parent-adolescent relationship: cross-sectional associations with adolescent weight-related behaviors and weight status", **International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity**. Vol. 13 No. 68 (2016): 1-12.
- Jewpattanakul, Y. & Tubkeaw, T., "The Development of Resolving Family Conflict Guideline for Prevention of Thai Youth Alcohol Consumption", **Journal of**

Faculty of Nursing Burapha University, Vol. 22 No. 2 (April-June 2014): 15-27.

K.S. Balistreri, M. Alvira-Hammond. “Adverse childhood experiences, family functioning and adolescent health and emotional well-being”. **Public Health**. Published online (2015): 1-7.

Klara Malinakova and others. “The Spiritual Well-Being Scale: Psychometric Evaluation of the Shortened Version in Czech Adolescents”. **journal of Religion and Health**. Published Online, (27 October 2016).

L. Ross. “The spiritual dimension: its importance to patients' health, well-being and quality of life and its implications for nursing practice”. **International Journal of Nursing Studies**. Vol. 32 No. 5 (1995): 457-468.

Landis, B. J. “Uncertainty, spiritual well-being, and psychosocial adjustment to chronic illness”. **Issues in Mental Health Nursing**. Vol. 17 No. 3 (1996): 217–231.

Majid Ghaffari. “Spiritual Well-Being and Dyadic Adjustment: Mediator Effects for Family Strengths”. **Iran Journal of Psychiatry & Behavioral Sciences**. Vol. 10 No. 3 (September 2016): 1-8.

Mansumittrchai, P. “ Mercy Message: A Path to Peace” . **Journal of MCU Peace Studies**. Vol. 3 No. 2 (July-December 2015): 162-175.

María del Carmen Pérez-Fuentes, María del Mar Molero Jurado, Ana Belén Barragán Martín, and José Jesús Gázquez Linares. “Family Functioning, Emotional Intelligence, and Values: Analysis of the Relationship with Aggressive Behavior in Adolescents”. **International Journal of Environmental Research and Public Health**. Vol. 16 No. 478 (2019): 1-14.

Mohd Amirul Rafiq Abu Rahim, Ismahalil Ishak, Siti Aishah Mohd Shafie, Raudhatul Mahdfuzah Shafiai. “Factors Influencing Family Life Satisfaction among Parents in Malaysia: The Structural Equation Modeling Approach (SEM)”.

Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS). Vol. 17 Issue 4 (Nov. - Dec. 2013): 78-85.

Ningsih D. S. et al. “The Influence of Marital Adjustment and Family Function on Family Strength in Early Marriage”. **Journal of Family Sciences**. Vol. 2 No. 2 (December, 2017): 23-33.

Olson, D. H. “Circumplex model VII: Validation studies and FACES III”. **Family Process**. Vol. 26 (1986): 337-351.

Prachaney, C., “ Family Communication Patterns, Lifestyles, and Attachment Styles that Affect the Social Networking Behavior and Game Addiction Behavior among Thai Teenagers in Bangkok Metropolitan Area” , **Journal of Behavioral Science**, Vol. 21 No. 1 (January 2015): 175-191.

Shimrit Daches, Vera Vine, Kathryn M. Layendecker, Charles George and Maria Kovacs. “Family Functioning as Perceived by Parents and Young Offspring at High and Low Risk for Depression”. **Journal of Affective Disorders**. Published online (2017 Sep 24).

Silke Wiegand-Grefe, Marlit Sell, Bonnie Filter and Angela Plass-Christl. “Family Functioning and Psychological Health of Children with Mentally Ill Parents”. **International Journal of Environmental Research and Public Health**. Vol. 16 No. 1278 (2019): 1-12.

Sitsira-at, S. “ A Study of Family Cohesion of Pre-cadet” . **Journal of MCU Peace Studies**. Vol. 4 No. 1 (January-June 2016): 1-17.

Young-Sook Seo, Yu-Lim Son. “A Study on Body Image, Self-esteem, and Family Strengths of Female University Students”. **Journal of Korean Clinical Health Science**. Vol. 2 No. 2 (June 2014): 90-97.

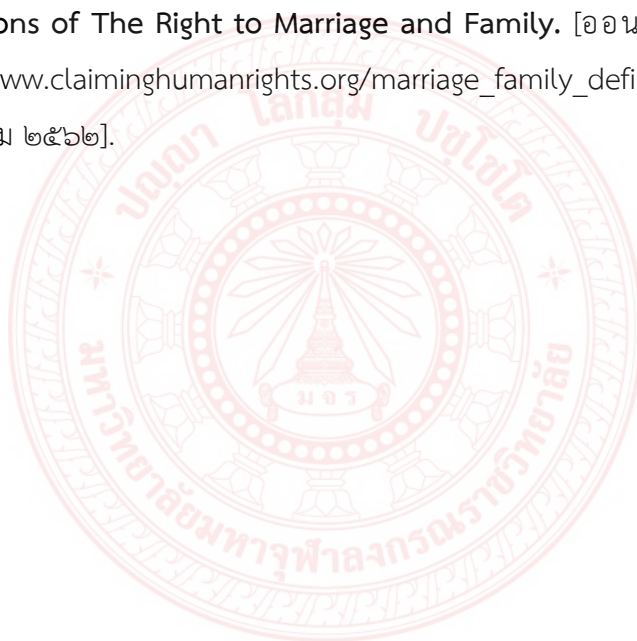
Zahra Izadabadi, Batool Targari, Batool Pouraboli. “Relationship Between Lifestyle and Family Functioning Among Family Members of Amphetamine Abusers in Southeast Iran”. **Journal of Addictions Nursing**. Vol. 30 No. 2 (2019): 114-122.

(3) Report of the Research:

Lindsay Mervyn Smith. “Spiritual well-being and its relationship to adolescent resilience. A case study of Australian youth attending one local church”.
Docteral Dissertation. Faculty of Arts and Sciences: Australian Catholic University, 2010.

(4) Electronics:

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).
Definitions of The Right to Marriage and Family. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://www.claiminghumanrights.org/marriage_family_definition.html [๑
พฤษภาคม ๒๕๖๒].

ภาคผนวก ก
เครื่องมือการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง “โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย”

คำชี้แจง

ขอขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่ให้การให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย เรื่อง “โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย” ซึ่งมีพระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคณะเป็นผู้ดำเนินการวิจัย งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงองค์ประกอบและโครงสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทยกับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นข้อคำถามต่อไปนี้เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความคิด ความเห็น ประสบการณ์ของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละคน ไม่มีข้อถูกหรือผิด และไม่มีส่วนใดที่ใช้ระบุตัวตนของผู้ตอบแบบสอบถาม ดังนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามจึงไม่จำเป็นต้องใช้เวลามากนักในการใคร่ครวญข้อใดหนึ่งนานจนเกินไป

อนึ่ง ผู้วิจัยและคณะขออนุโมทนาขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน มา ณ ที่นี้ สำหรับการที่เสียสละเวลาอันมีค่าของท่านเพื่อให้ข้อมูลการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการสืบต่อไป ผู้วิจัยและคณะขอภัยสำหรับข้อคำถามที่มีจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพื่อความครอบคลุมประเด็นที่ต้องการวิจัย และเชื่อมั่นว่า หากท่านใช้เวลา ๕-๑๐ นาที อย่างต่อเนื่องและไม่ใช้เวลาไปกับคำถามข้อใดข้อหนึ่งนานเกินไปจะสามารถตอบแบบสอบถามเสร็จสิ้นได้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

☐

ชาย

☐

หญิง

๒. อายุ.....ปี

๓. การศึกษา

☐

ต่ำกว่าปริญญาตรี

☐

ปริญญาตรี

☐

สูงกว่าปริญญาตรี

๔. สถานภาพสมรส

☐

โสด

☐

แต่งงานแล้ว

๕. จำนวนสมาชิกในครอบครัวของท่าน(รวมตัวท่านเองด้วย) จำนวน.....คน

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็ง

โปรดคลิกเลือกช่องวงกลมใต้หมายเลขที่ตรงกับความคิด ความเห็น หรือประสบการณ์ของท่านมากที่สุด โดยตัวเลขแต่ละตัว แทนความหมายต่อไปนี้

๑ = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

๒ = ไม่เห็นด้วย

๓ = ไม่แน่ใจ

๔ = เห็นด้วย

๕ = เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ข้อคำถาม	๑	๒	๓	๔	๕
๑.การแสดงความยินดี เยี่ยมคำชม ให้กำลังใจ เป็นเรื่องปกติของสมาชิกในครอบครัวฉัน					
๒.ฉันรับรู้ได้ถึงความห่วงใยใส่ใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัว					
๓.การแสดงความรัก เช่น กอด หอม เป็นเรื่องปกติในครอบครัวฉัน					
๔.สมาชิกในครอบครัวฉันสามารถยกโทษให้ได้เมื่อสมาชิกบางคนกระทำการที่ไม่เหมาะสม					
๕.สมาชิกในครอบครัวฉันเชื่อใจกันและกัน					
๖.ครอบครัวฉันมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างเหมาะสม					
๗.สมาชิกในครอบครัวฉันต่างเคารพและให้เกียรติกันและกัน					
๘.สมาชิกในครอบครัวฉันคอยดูแลปลอบใจกันเมื่อใครบางคนรู้สึกไม่สบายใจ					
๙.ครอบครัวของฉันมีกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ					
๑๐.ครอบครัวของฉันมีเรื่องสนุกสนานให้ต้องหัวเราะเฮฮาอยู่เสมอ					
๑๑.ฉันรู้สึกผ่อนคลายเมื่อยามอยู่กับครอบครัว					

ข้อคำถาม	๑	๒	๓	๔	๕
๑๒.การอยู่ใช้ชีวิตร่วมกันคนอื่น ๆ ในครอบครัวคือเวลาที่ฉันมีความสุขที่สุด					
๑๓.สมาชิกในครอบครัวฉันให้การสนับสนุนกันและกัน					
๑๔.ฉันมั่นใจว่าครอบครัวของฉันเข้มแข็งสามารถเอาชนะอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นได้					
๑๕.สมาชิกทุกคนในครอบครัวฉันมักจะไม่ทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่					
๑๖.โดยทั่วไปแล้ว มีเหตุการณ์วุ่นวายเกิดขึ้นในครอบครัวฉันน้อยมาก					
๑๗.ครอบครัวทำให้ฉันรู้สึกมั่นคงปลอดภัย					
๑๘.สมาชิกในครอบครัวฉันรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน					
๑๙.ฉันรับรู้ถึงสายสัมพันธ์อันอบอุ่นระหว่างญาติพี่น้องและบรรพบุรุษ					
๒๐.ฉันรู้สึกผ่อนคลายมากที่สุดเมื่อใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว					
๒๑.สมาชิกในครอบครัวของฉัน สามารถพูดคุยเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างเปิดเผย					
๒๒.การพูดคุยปรึกษาหาทางออกร่วมกันเป็นเรื่องปกติในครอบครัวฉัน					
๒๓.สมาชิกในครอบครัวฉันเป็นผู้รับฟังที่ดี					
๒๔.สมาชิกในครอบครัวฉันระวังคำพูดไม่ทำให้ทำร้ายจิตใจกัน					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามรูปแบบการทำหน้าที่ของครอบครัว

โปรดคลิกเลือกช่องวงกลมใต้หมายเลขที่ตรงกับความคิด ความเห็น หรือประสบการณ์ของท่านมากที่สุด โดยตัวเลขแต่ละตัว แทนความหมายต่อไปนี้

๑ = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

๒ = ไม่เห็นด้วย

๓ = ไม่แน่ใจ

๔ = เห็นด้วย

๕ = เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ข้อความคำถาม	๑	๒	๓	๔	๕
๑.สมาชิกครอบครัวฉันมีเวลาให้กันแม้ว่าจะยุ่งแค่ไหนก็ตาม					
๒.สมาชิกครอบครัวฉันมีความสุขเวลาที่อยู่ด้วยกัน					
๓.สมาชิกครอบครัวฉันเอาใจใส่ช่วยเหลือกัน					
๔.สมาชิกครอบครัวฉันมีเวลาให้กับสิ่งที่สำคัญสำหรับครอบครัวของเรา					
๕.ฉันรู้สึกภูมิใจในครอบครัวของฉัน					
๖.สัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวสำคัญกว่าเงินทองหรือทรัพย์สินมีค่า					
๗.ฉันและสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวยินดีเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของครอบครัว					
๘.สมาชิกในครอบครัวฉันจะยืนหยัดด้วยกันไม่ว่าจะเจอปัญหายุ่งยากสักแค่ไหน					
๙.สมาชิกในครอบครัวของฉันไม่เก็บเอาเรื่องเล็กน้อยมาเป็นเหตุทะเลาะกัน					
๑๐.สมาชิกในครอบครัวฉันเปิดเผยความคิด ความรู้สึกต่อกันและกัน					
๑๑.สมาชิกในครอบครัวฉันเปิดใจรับฟังคนอื่น ๆ					
๑๒.สมาชิกในครอบครัวฉันช่วยคิดแก้ไขเวลาประสบปัญหา					

ข้อความถาม	๑	๒	๓	๔	๕
๑๓.สมาชิกในครอบครัวของฉันมีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว					
๑๔.สมาชิกในครอบครัวฉันเป็นที่พึ่งกันได้เวลาเกิดเรื่องยุ่งยาก					
๑๕.การตัดสินใจของสมาชิกในครอบครัวจะยึดประโยชน์ของครอบครัวเป็นหลัก					
๑๖.สมาชิกในครอบครัวฉันจะแก้ปัญหาด้วยตัวเองก่อนขอความช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่นๆ					
๑๗.ครอบครัวฉันไม่ค่อยมีเรื่องยุ่งยากให้ต้องกังวลใจนัก					
๑๘.ครอบครัวฉันมีญาติหรือเพื่อนที่พร้อมให้ความช่วยเหลือหากเกิดเรื่องยุ่งยากเกินรับมือไหว					
๑๙.สมาชิกในครอบครัวฉันเป็นคนมีความคิดเชิงบวก					
๒๐.สมาชิกในครอบครัวของฉันช่วยกันคิดช่วยกันแก้เวลามีปัญหา					

ตอนที่ ๔ แบบสอบถามสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

โปรดคลิกเลือกช่องวงกลมใต้หมายเลขที่ตรงกับความคิด ความเห็น หรือประสบการณ์ของท่านมากที่สุด โดยตัวเลขแต่ละตัว แทนความหมายต่อไปนี้

๑ = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

๒ = ไม่เห็นด้วย

๓ = ไม่แน่ใจ

๔ = เห็นด้วย

๕ = เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ข้อคำถาม	๑	๒	๓	๔	๕
๑.การมีศรัทธาในศาสนาทำให้ฉันมีจิตใจเข้มแข็ง					
๒.ศาสนาช่วยให้ฉันเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต					
๓.การสวดมนต์หรือนั่งสมาธิทำให้ฉันมีจิตใจที่สงบสุข					
๔.คำสอนในศาสนาช่วยฉันปล่อยวางเรื่องราวบนโลกนี้ได้					
๕.ฉันรู้ว่าเป้าหมายของชีวิตฉันคืออะไร					
๖.ฉันรู้สึกพอใจกับชีวิตที่เป็นอยู่ทุกวันนี้					
๗.ชีวิตของฉันเป็นไปตามที่ฉันคาดหวัง					
๘.เมื่อมองไปยังอนาคต ฉันรู้สึกมีความหวัง					

ตอนที่ ๕ แบบสอบถามขรรวาวาธรรม ๔

โปรดคลิกเลือกช่องวงกลมใต้หมายเลขที่ตรงกับความคิด ความเห็น หรือประสบการณ์ของท่านมากที่สุด โดยตัวเลขแต่ละตัว แทนความหมายต่อไปนี้

๑ = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

๒ = ไม่เห็นด้วย

๓ = ไม่แน่ใจ

๔ = เห็นด้วย

๕ = เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ข้อความถาม	๑	๒	๓	๔	๕
๑.สมาชิกในครอบครัวฉันมีความจริงใจต่อกันและกัน					
๒.หากมีเรื่องไม่สบายใจ สมาชิกในครอบครัวฉันสามารถพูดคุยกันได้อย่างเปิดเผย					
๓.สมาชิกในครอบครัวฉันห่วงใยและใส่ใจความรู้สึกกันและกัน					
๔.สมาชิกในครอบครัวฉันให้ความสำคัญกับการรักษาคำสัญญา					
๕.สมาชิกในครอบครัวฉันเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน					
๖.เมื่อเกิดความขัดแย้ง สมาชิกในครอบครัวฉันจะหาทางออกร่วมกันมากกว่าแสดงความไม่พอใจ					
๗.สมาชิกในครอบครัวฉันต่างถนอมน้ำใจกัน					
๘.สมาชิกในครอบครัวฉันให้อภัยกันได้หากมีเรื่องกระทบกระทั่งกัน					
๙.สมาชิกในครอบครัวฉันมีความรับผิดชอบ					
๑๐.หากเกิดอุปสรรคขึ้น ฉันมั่นใจว่าครอบครัวของฉันสามารถเอาชนะอุปสรรคได้					
๑๑.ฉันรู้สึกเข้มแข็งและมีพลังเมื่อใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว					
๑๒.ฉันรับรู้ได้ถึงสายสัมพันธ์อันแข็งแกร่งของสมาชิกในครอบครัวฉัน					

ภาคผนวก ข

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมาและ
ผลที่ได้รับของโครงการ**

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	บรรลุวัตถุประสงค์	ผลลัพธ์
เพื่อศึกษาระดับความเข้มแข็งของครอบครัวไทย	-ทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของครอบครัวไทยตลอดจนปัจจัยเชิงสาเหตุ -สร้างแบบวัดครอบครัวเข้มแข็งและปัจจัยเชิงสาเหตุ -เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย	ข้อที่ ๑	ผล การวิจัย พบ ว่า ครอบครัวเข้มแข็งและปัจจัยเชิงสาเหตุได้แก่ ฆราวาสธรรม ๔ การทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณอยู่ในระดับ มาก
เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวไทย	-ทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของครอบครัวไทยตลอดจนปัจจัยเชิงสาเหตุ -สร้างโมเดลเชิงทฤษฎี -สร้างแบบวัดครอบครัวเข้มแข็งและปัจจัยเชิงสาเหตุ -นำแบบวัดไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย -นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์สมการเชิงโครงสร้างสร้างด้วยโปรแกรมลิสเรล	ข้อที่ ๒	ผลการวิเคราะห์พบว่า ฆราวาสธรรม การทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณส่งอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อครอบครัวเข้มแข็ง
เพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัว	-ทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของครอบครัวไทยตลอดจนปัจจัยเชิงสาเหตุ -สร้างโมเดลเชิงทฤษฎี	ข้อที่ ๓	ผล การวิจัย พบ ว่า โมเดลเชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นซึ่งประกอบด้วยตัวแปร ได้แก่ ฆราวาสธรรม ๔

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	บรรลุวัตถุประสงค์	ผลลัพธ์
ไทย	-สร้างแบบวัดครอบครัวเข้มแข็งและปัจจัยเชิงสาเหตุ -นำแบบวัดไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย -นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์สมการเชิงโครงสร้างสร้างด้วยโปรแกรมลิสเรล		การทำหน้าที่ของครอบครัว และความผาสุกทางจิตวิญญาณ มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ภาคผนวก ค
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	ว.๑๗๓/๒๕๕๙
ชื่อโครงการ	
หัวหน้าโครงการ	พระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. โทร. ๐๘๑๘๔๖๔๔๐๙ อีเมล : phuen.cha@mcu.ac.th
๑. บทนำ สถาบันครอบครัวถือได้ว่าเป็นหน่วยย่อยของสังคมที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากเป็นสถาบันที่เป็นรากฐานให้แก่สถาบันหลักอื่น ๆ ของสังคม โดยครอบครัวเป็นแหล่งกำเนิดของประชากรมนุษย์ และหล่อหลอมพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ประเทศ และโลกอย่างไม่จบสิ้น ครอบครัวจัดเป็นสถาบันหลักของสังคมมนุษย์ เป็นสถาบันพื้นฐานที่ให้ทั้งความรัก ความผูกพัน ความอบอุ่น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สมาชิกในครอบครัวได้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน รวมทั้งหล่อหลอมคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลโดยตรง ครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมในการกำหนดรูปแบบบุคลิกภาพ ความคิด ความเชื่อ ทักษะ และพฤติกรรมของแต่ละบุคคลพฤติกรรมทั้งทางบวกและทางลบของสมาชิกที่แสดงออกภายในครอบครัว กล่าวได้ว่า เป็นสถาบันที่คงทนที่สุดและยังไม่ปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดเป็นสังคมที่ไม่มีสถาบันครอบครัว เพราะสถาบันครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมกลุ่มแรกที่มีมนุษย์ทุกคนเกี่ยวข้องตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตและมีครอบครัวของตนเอง ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติกำหนดบุคลิกภาพ วิธีปฏิบัติตนรวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคม ผ่านการสื่อสารทางบวกภายในครอบครัว การสร้างความเข้าใจ ยอมรับและไว้วางใจในครอบครัว การเสริมสร้างเทคนิคการปรับตัวและฝึกการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ดังนั้น เมื่อสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งก็จะมีผลให้สถาบันอื่น ๆ ของสังคมมีความเข้มแข็งตามไปด้วย หากบรรยากาศในครอบครัวเต็มไปด้วยความอบอุ่น เข้าใจ เห็นอกเห็นใจย่อมทำให้ครอบครัวมีความพร้อมในการเอาก้าวผ่านอุปสรรคต่างที่เกิดขึ้นพร้อมกับเสริมสร้างความองกามในการใช้ชีวิตให้แก่สมาชิกในครอบครัว ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวไทยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาครอบครัวไทยให้มีความเข้มแข็งต่อไป	

๒. วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวไทย
๒. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความเข้มแข็งของครอบครัวไทยกับข้อมูลเชิงประจักษ์

๓. ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมด ๑๗ ตัว ทั้งหมด ๑๓๖ คู่ มีขนาดความสัมพันธ์ตั้งแต่ .๒๙๒ ถึง .๘๗๓ ตัวแปรสังเกตได้ที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุดคือ ตัวแปรฆราวาสธรรมด้านสัจจะ (SACC) กับฆราวาสธรรมด้านทมะ (DAMA) มีค่าเท่ากับ .๘๗๓ แสดงว่า ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความจริงใจต่อกันสูง(สัจจะ) ก็จะมี ความข่มใจ(ทมะ) อดทนต่อความกระทบกระทั่ง อยู่กันอย่างถนอมน้ำใจสูงตามไปด้วย นอกจากนี้ ยังพบว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์นี้มีความแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนี Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวแปรสังเกตได้ของกลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์กันและเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ ค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๗๗ องศาอิสระเท่ากับ ๕๙ ความน่าจะเป็นเท่ากับ ๐.๐๕๘ นั่นคือ ค่าไค-สแควร์แตกต่างจากจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานที่ว่า โมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยที่พัฒนาขึ้น สอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๙๙๓ ค่าดัชนีความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๘๑ ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ ๑ และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๖ ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ ๐ ซึ่งสนับสนุนว่าโมเดลการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R-SQUARE) ของสมการโครงสร้างของของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ .๙๑๕ แสดงว่าตัวแปรในโมเดล ซึ่งประกอบด้วย ฆราวาสธรรม ๔ การทำหน้าที่ของครอบครัว และความผาสุกทางจิตวิญญาณ สามารถพยากรณ์ครอบครัวเข้มแข็งได้ร้อยละ ๙๒ เมื่อพิจารณาความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า สัจจะ (ความจริงใจ) มีค่าความเที่ยงสูงสุด

เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมที่ส่งผลต่อความกล้าหาญทางศีลธรรม พบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวและฆราวาสธรรม ๔ มีอิทธิพลทางตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ .๖๖๑ และ .๓๑๒ ตามลำดับ ส่วนความผาสุกทางจิตวิญญาณไม่ส่งผลทางตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังพบว่า ฆราวาสธรรม ๔ ยังส่งอิทธิพลทางอ้อมต่อครอบครัวเข้มแข็งผ่านการทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณ โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ .๖๐๓

สรุปผลการพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งที่มีการทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณเป็นตัวส่งผ่านพบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณเป็นตัวแปรส่งผ่านให้เกิดครอบครัวเข้มแข็งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๔. การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) ควรส่งเสริม ฆราวาสธรรม ๔ ได้แก่ สัจจะ (ความจริงใจ) ทมะ (ความข่มใจ) ขันติ (ความอดทน) และจาคะ (ความเสียสละ) เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดครอบครัวเข้มแข็ง ดังนั้น ผู้นำในครอบครัวเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนตามหลักฆราวาสธรรม ๔ เพราะหากสมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตร่วมกันด้วยความจริงใจต่อกัน มีความข่มใจ แสดงออกโดยเอาแต่อารมณ์เป็นที่ตั้ง มีความอดทนต่ออุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา และมีความเสียสละ นึกถึงผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว การปฏิบัติต่อกันด้วยคุณธรรม ๔ ประการนี้ จะส่งผลให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ การที่สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ยังส่งผลดีต่อการทำหน้าที่ของครอบครัวและความผาสุกทางจิตวิญญาณส่งผลให้เกิดครอบครัวเข้มแข็งตามมา

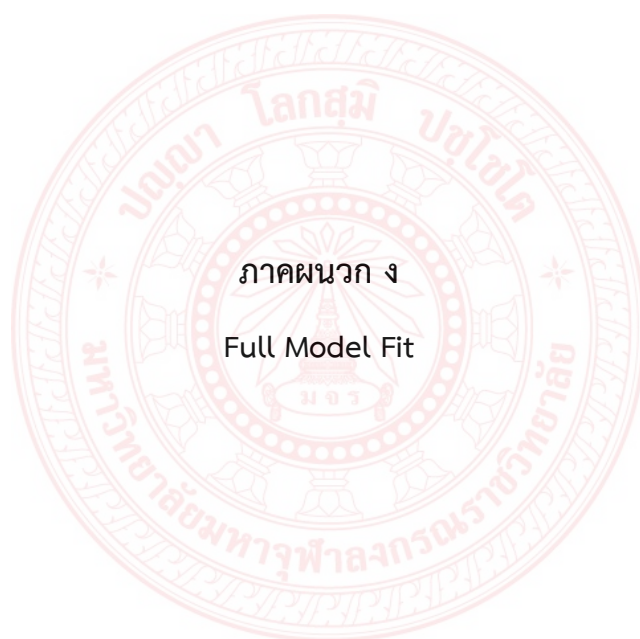
๒) จากผลการวิจัยพบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวส่งผลโดยตรงต่อครอบครัวเข้มแข็ง ดังนั้น ผู้นำครอบครัวควรเป็นแบบอย่างส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีความรักใคร่ผูกพันกัน มีความกลมเกลียวสามัคคีกัน มีทักษะในการสื่อสารที่จะทำให้ความรัก ผูกพัน สามัคคีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ตนเองในครอบครัวและร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในครอบครัว หากการทำหน้าที่ของครอบครัวดังกล่าวมาดำเนินไปด้วยดีก็จะทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง

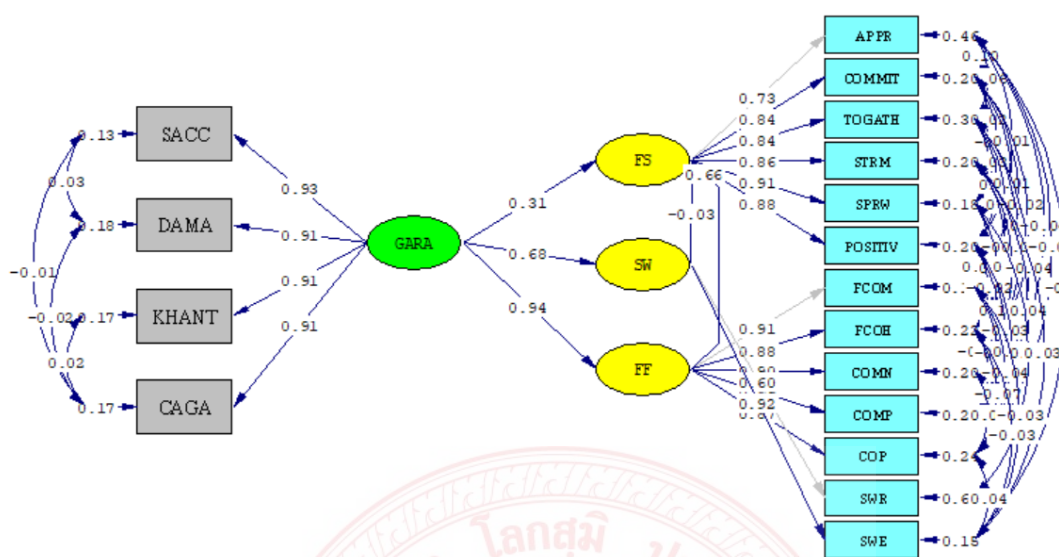
๕. การเผยแพร่/การประชาสัมพันธ์

๑. เผยแพร่งานวิจัยผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยในรูปแบบนิทรรศการ นำเสนอ บทความสด และนำเสนอบทความลงในวารสารมนุษยศาสตร์ปริทัศน์ มจร.

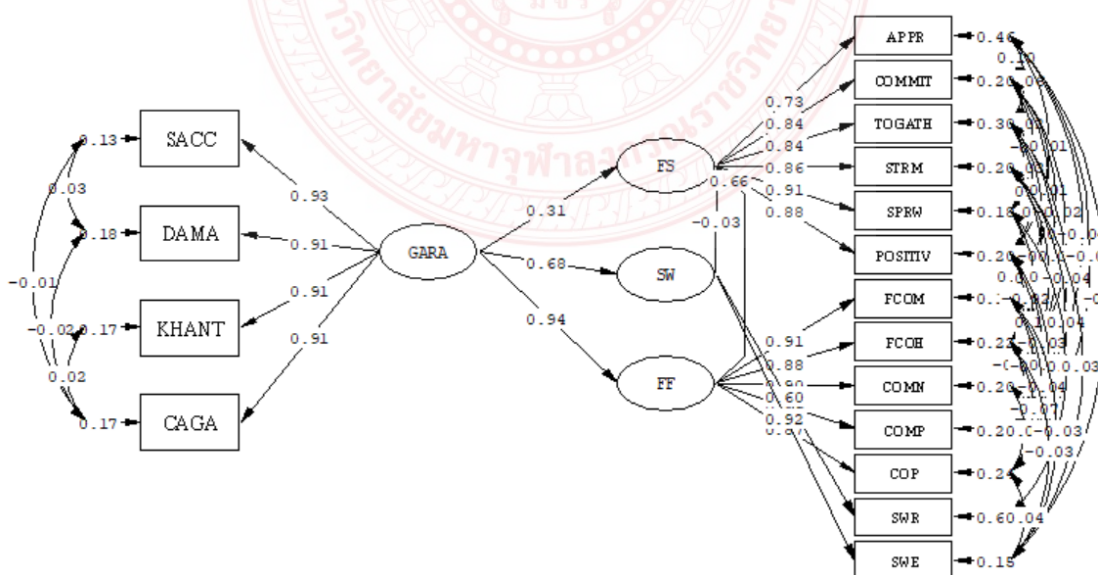
๒. เผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านสื่อออนไลน์

๓. เขียนบทความวิจัยเพื่อประกอบการศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษา

Chi-Square=77.00, df=59, P-value=0.05780, RMSEA=0.016

Chi-Square=77.00, df=59, P-value=0.05780, RMSEA=0.016

DATE: 12/ 9/2019

TIME: 12:12

L I S R E L 8.72

BY

Karl G. Jöreskog & Dag Sörbom

This program is published exclusively by

Scientific Software International, Inc.

7383 N. Lincoln Avenue, Suite 100

Lincolnwood, IL 60712, U.S.A.

Phone: (800)247-6113, (847)675-0720, Fax: (847)675-2140

Copyright by Scientific Software International, Inc., 1981-2005

Use of this program is subject to the terms specified in the

Universal Copyright Convention.

Website: www.ssicentral.com

The following lines were read from file C:\LISREL_PM Puen\Full Model\Model.SPJ:

Model

SYSTEM FILE from file 'C:\LISREL_PM Puen\Full Model\Model.dsf'

Latent Variables FS SW FF GARA

Relationships

SWE = SW

SWR = SW

FCOM = FF

FCOH = FF

COMN = FF

COMP = FF

COP = FF

APPR = FS

COMMIT = FS

TOGATH = FS

STRM = FS

SPRW = FS

POSITIV = FS

SACC = GARA

DAMA = GARA

KHANT = GARA

CAGA = GARA

FS = SW FF

FS = GARA

SW = GARA

FF = GARA

Set error covariance of POSITIV and COMN free

Set error covariance of COMMIT and APPR free

Set error covariance of FCOH and SPRW free

Set error covariance of FCOM and TOGATH free

Set error covariance of KHANT and CAGA free

Set error covariance of KHANT and COMP free

Set error covariance of FCOM and POSITIV free
Set error covariance of DAMA and COMN free
Set error covariance of APPR and TOGATH free
Set error covariance of FCOH and COP free
Set error covariance of POSITIV and DAMA free
Set error covariance of SACC and DAMA free
Set error covariance of COP and DAMA free
Set error covariance of COP and FCOM free
Set error covariance of FCOH and COMN free
Set error covariance of FCOH and KHANT free
Set error covariance of POSITIV and SACC free
Set error covariance of TOGATH and COMN free
Set error covariance of POSITIV and COP free
Set error covariance of TOGATH and POSITIV free
Set error covariance of COMP and FCOM free
Set error covariance of COP and STRM free
Set error covariance of COMMIT and SPRW free
Set error covariance of DAMA and FCOH free
Set error covariance of COP and SWE free
Set error covariance of COP and SACC free
Set error covariance of STRM and COMN free
Set error covariance of SPRW and KHANT free
Set error covariance of TOGATH and COMP free
Set error covariance of SWE and STRM free
Set error covariance of DAMA and STRM free
Set error covariance of COMP and APPR free
Set error covariance of COMN and COP free
Set error covariance of POSITIV and COMP free
Set error covariance of DAMA and CAGA free
Set error covariance of SWE and FCOM free
Set error covariance of COMN and SACC free

Set error covariance of COP and APPR free
 Set error covariance of TOGATH and SPRW free
 Set error covariance of COMP and FCOH free
 Set error covariance of COMP and SACC free
 Set error covariance of POSITIV and APPR free
 Set error covariance of SWE and FCOH free
 Set error covariance of CAGA and SACC free
 Set error covariance of CAGA and SPRW free
 Set error covariance of FCOH and STRM free
 Set error covariance of FCOH and COMMIT free
 Set error covariance of SWE and APPR free
 Set error covariance of FCOM and SPRW free
 Set error covariance of SWR and SPRW free
 Set error covariance of DAMA and COMMIT free
 Set error covariance of COMN and COMMIT free
 Set error covariance of POSITIV and FCOH free
 Set error covariance of STRM and COMMIT free
 Set error covariance of FCOM and COMMIT free
 Path Diagram
 LISREL OUTPUT: ME=ML RS EF SS SE TV FS SC ND=3 MI AD=OFF
 End of Problem

Model

Covariance Matrix

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
APPR	0.526					
COMMIT	0.360	0.473				
TOGATH	0.389	0.386	0.614			

STRM	0.311	0.348	0.386	0.471		
SPRW	0.334	0.357	0.430	0.377	0.491	
POSITIV	0.388	0.413	0.488	0.415	0.446	0.652
FCOM	0.343	0.373	0.457	0.370	0.410	0.481
FCOH	0.283	0.303	0.358	0.309	0.366	0.379
COMN	0.346	0.382	0.446	0.394	0.408	0.528
COMP	0.272	0.315	0.342	0.326	0.357	0.379
COP	0.292	0.335	0.375	0.360	0.370	0.431
SWR	0.156	0.156	0.184	0.156	0.187	0.216
SWE	0.191	0.217	0.251	0.237	0.239	0.285
SACC	0.314	0.341	0.381	0.346	0.374	0.440
DAMA	0.336	0.371	0.407	0.379	0.393	0.487
KHANT	0.285	0.313	0.355	0.326	0.365	0.392
CAGA	0.323	0.348	0.392	0.346	0.390	0.428

Covariance Matrix

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	0.545					
FCOH	0.394	0.437				
COMN	0.463	0.383	0.589			
COMP	0.382	0.355	0.410	0.449		
COP	0.395	0.332	0.441	0.370	0.504	
SWR	0.191	0.178	0.216	0.172	0.184	0.542
SWE	0.254	0.224	0.290	0.238	0.269	0.276
SACC	0.405	0.355	0.431	0.371	0.371	0.196
DAMA	0.435	0.363	0.484	0.382	0.420	0.201
KHANT	0.381	0.351	0.396	0.367	0.357	0.189
CAGA	0.413	0.360	0.422	0.369	0.374	0.187

Covariance Matrix

	SWE	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
SWE	0.461				
SACC	0.281	0.483			
DAMA	0.294	0.457	0.567		
KHANT	0.261	0.393	0.414	0.442	
CAGA	0.266	0.414	0.431	0.406	0.510

Model

Parameter Specifications

LAMBDA-Y	FS	SW	FF
APPR	0	0	0
COMMIT	1	0	0
TOGATH	2	0	0
STRM	3	0	0
SPRW	4	0	0
POSITIV	5	0	0
FCOM	0	0	0
FCOH	0	0	6
COMN	0	0	7
COMP	0	0	8
COP	0	0	9
SWR	0	0	0
SWE	0	10	0

LAMBDA-X

GARA

SACC	11
DAMA	12
KHANT	13
CAGA	14

BETA

	FS	SW	FF
FS	0	15	16
SW	0	0	0
FF	0	0	0

GAMMA

GARA

FS	17
SW	18
FF	19

PSI

FS	SW	FF
-----	-----	-----
20	21	22

THETA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
	-----	-----	-----	-----	-----	-----
APPR	23					
COMMIT	24	25				
TOGATH	26	0	27			
STRM	0	28	0	29		
SPRW	0	30	31	0	32	
POSITIV	33	0	34	0	0	35
FCOM	0	36	37	0	38	39
FCOH	0	41	0	42	43	44
COMN	0	46	47	48	0	49
COMP	52	0	53	0	0	54
COP	58	0	0	59	0	60
SWR	0	0	0	0	65	0
SWE	67	0	0	68	0	0

THETA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
	-----	-----	-----	-----	-----	-----
FCOM	40					
FCOH	0	45				
COMN	0	50	51			
COMP	55	56	0	57		
COP	61	62	63	0	64	
SWR	0	0	0	0	0	66
SWE	69	70	0	0	71	0

THETA-EPS

SWE

SWE 72

THETA-DELTA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
--	------	--------	--------	------	------	---------

SACC	0	0	0	0	0	73
DAMA	0	78	0	79	0	80
KHANT	0	0	0	0	86	0
CAGA	0	0	0	0	90	0

THETA-DELTA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
--	------	------	------	------	-----	-----

SACC	0	0	74	75	76	0
DAMA	0	81	82	0	83	0
KHANT	0	87	0	88	0	0
CAGA	0	0	0	0	0	0

THETA-DELTA-EPS

SWE

SACC	0
DAMA	0
KHANT	0
CAGA	0

THETA-DELTA

	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
	-----	-----	-----	-----
SACC	77			
DAMA	84	85		
KHANT	0	0	89	
CAGA	91	92	93	94

Model

Number of Iterations = 39

LISREL Estimates (Maximum Likelihood)

LAMBDA-Y

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
APPR	0.531	--	--

COMMIT	0.579	--	--
	(0.017)		
	33.679		
TOGATH	0.655	--	--
	(0.021)		
	31.724		
STRM	0.588	--	--
	(0.020)		
	29.987		
SPRW	0.636	--	--
	(0.020)		
	31.740		
POSITIV	0.708	--	--
	(0.023)		
	31.331		
FCOM	--	--	0.672
FCOH	--	--	0.585
		(0.013)	
		46.764	
COMN	--	--	0.688
		(0.014)	
		49.277	

COMP - - - - 0.597
 (0.013)
 44.861

COP - - - - 0.618
 (0.015)
 42.122

SWR - - 0.441 - -

SWE - - 0.628 - -
 (0.038)
 16.454

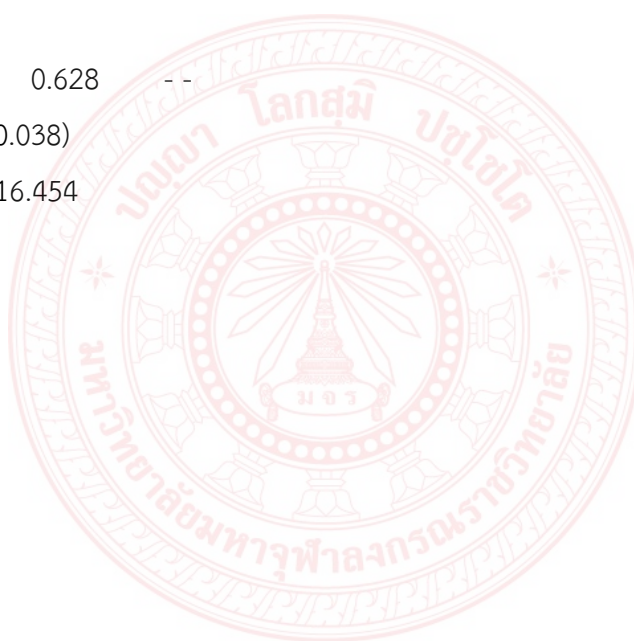
LAMBDA-X

GARA

SACC 0.646
 (0.015)
 42.071

DAMA 0.682
 (0.017)
 40.245

KHANT 0.607
 (0.015)
 40.904

CAGA 0.650

(0.016)

40.052

BETA

FS

SW

FF

	-----	-----	-----
FS	--	-0.029	0.661
		(0.020)	(0.058)
		-1.469	11.441

SW --

FF --

GAMMA

GARA

FS 0.312

(0.058)

5.373

SW 0.678

(0.047)

14.431

FF 0.942

(0.025)

37.282

Covariance Matrix of ETA and KSI

	FS	SW	FF	GARA
FS	1.000			
SW	0.605	1.000		
FF	0.936	0.639	1.000	
GARA	0.915	0.678	0.942	1.000

PHI

GARA

1.000

PSI

Note: This matrix is diagonal.

	FS	SW	FF
	0.114	0.540	0.112
	(0.011)	(0.052)	(0.009)
	10.801	10.424	12.602

Squared Multiple Correlations for Structural Equations

FS	SW	FF
-----	-----	-----
0.886	0.460	0.888

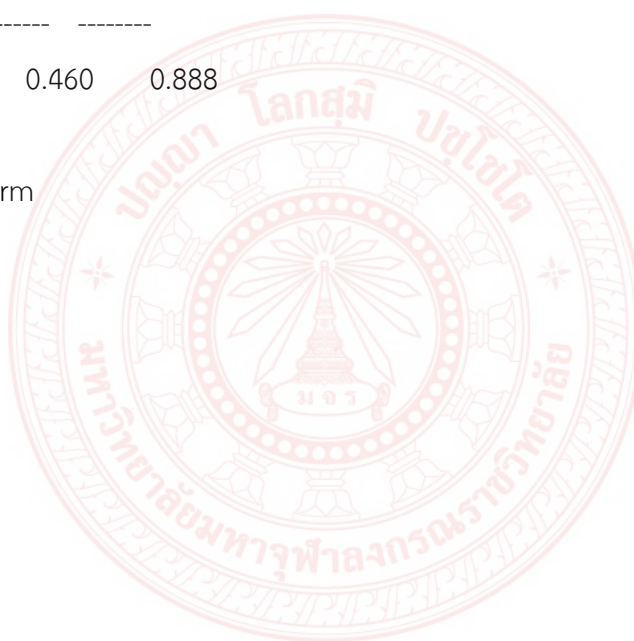
Squared Multiple Correlations for Reduced Form

FS	SW	FF
-----	-----	-----
0.837	0.460	0.888

Reduced Form

	GARA

FS	0.915 (0.034) 26.903
SW	0.678 (0.047) 14.431
FF	0.942 (0.025) 37.282

THETA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
APPR	0.243 (0.011) 22.466					
COMMIT	0.050 (0.006) 8.012	0.137 (0.007) 19.586				
TOGATH	0.036 (0.006) 5.689	-- (0.009) 20.233	0.184 (0.009) 20.233			
STRM	-- (0.005) 1.809	0.008 (0.005) 1.809	-- (0.006) 20.401	0.125 (0.006) 20.401		
SPRW	-- (0.004) -2.570	-0.010 (0.005) 3.285	0.015 (0.005) 3.285	-- (0.005) 17.120	0.087 (0.005) 17.120	
POSITIV	0.007 (0.005) 1.300	-- (0.006) 4.353	0.025 (0.006) 4.353	-- (0.008) 19.441	-- (0.008) 19.441	0.150 (0.008) 19.441
FCOM	-- (0.004) 1.578	0.006 (0.005) 8.865	0.044 (0.005) 8.865	-- (0.004) 2.761	0.010 (0.005) 6.794	0.032 (0.005) 6.794

FCOH	--	-0.010	--	-0.012	0.017	-0.009
		(0.004)		(0.004)	(0.004)	(0.005)
		-2.415		-3.125	4.615	-1.971
COMN	--	0.009	0.026	0.017	--	0.070
		(0.004)	(0.004)	(0.004)		(0.006)
		2.352	5.807	4.423		12.517
COMP	-0.019	--	-0.019	--	--	-0.015
	(0.005)		(0.004)			(0.004)
	-4.151		-4.532			-3.679
COP	-0.017	--	--	0.021	--	0.020
	(0.005)			(0.004)		(0.005)
	-3.338			4.761		3.859
SWR	--	--	--	--	0.012	--
					(0.006)	
					2.203	
SWE	-0.015	--	--	0.016	--	--
	(0.007)			(0.005)		
	-2.243			2.926		

THETA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	0.092 (0.005) 17.832					
FCOH	--	0.095 (0.005) 17.823				
COMN	--	-0.020 (0.004)	0.115 (0.006)			
		-5.362	19.181			
COMP	-0.018 (0.004)	0.005 (0.004)	--	0.093 (0.005)		
	-4.949	1.187		18.260		
COP	-0.020 (0.004)	-0.031 (0.004)	0.015 (0.005)	--	0.122 (0.007)	
	-4.999	-7.351	3.284		18.456	
SWR	--	--	--	--	--	0.348 (0.017) 20.527
SWE	-0.015 (0.005)	-0.014 (0.005)	--	--	0.017 (0.005)	--
	-2.994	-2.854			3.274	

THETA-EPS

SWE

SWE 0.068
(0.019)
3.530

Squared Multiple Correlations for Y - Variables

APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
-----	-----	-----	-----	-----	-----
0.537	0.709	0.699	0.735	0.823	0.769

Squared Multiple Correlations for Y - Variables

FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
-----	-----	-----	-----	-----	-----
0.830	0.783	0.805	0.794	0.758	0.358

Squared Multiple Correlations for Y - Variables

SWE

0.854

THETA-DELTA-EPS

APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
-----	-----	-----	-----	-----	-----

SACC	--	--	--	--	--	0.020
						(0.004)
						5.120

DAMA	--	0.010	--	0.013	--	0.040
		(0.004)		(0.004)		(0.005)
		2.857		3.441		8.702

KHANT	--	--	--	--	0.015	--
					(0.003)	
					4.982	

CAGA	--	--	--	--	0.010	--
					(0.003)	
					2.947	

THETA-DELTA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
--	------	------	------	------	-----	-----

SACC	--	--	0.011	0.008	-0.006	--
			(0.004)	(0.003)	(0.004)	
			3.191	2.835	-1.655	

DAMA	--	-0.013	0.039	--	0.021	--
		(0.003)	(0.004)		(0.004)	
		-3.876	8.883		4.845	

KHANT	--	0.018	--	0.023	--	--
		(0.003)		(0.003)		

5.518 7.684

CAGA -- -- -- -- -- --

THETA-DELTA-EPS

SWE

SACC --

DAMA --

KHANT --

CAGA --

THETA-DELTA

SACC DAMA KHANT CAGA

----- ----- ----- -----

SACC 0.065

(0.004)

14.391

DAMA 0.015 0.100

(0.004) (0.006)

3.625 16.457

KHANT -- -- 0.073

(0.004)

17.882

CAGA	-0.007	-0.012	0.011	0.088
	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.006)
	-1.942	-3.046	3.048	14.424

Squared Multiple Correlations for X - Variables

SACC	DAMA	KHANT	CAGA
-----	-----	-----	-----
0.866	0.823	0.834	0.828

Goodness of Fit Statistics

Degrees of Freedom = 59

Minimum Fit Function Chi-Square = 77.433 (P = 0.0541)

Normal Theory Weighted Least Squares Chi-Square = 77.003 (P = 0.0578)

Estimated Non-centrality Parameter (NCP) = 18.003

90 Percent Confidence Interval for NCP = (0.0 ; 44.804)

Minimum Fit Function Value = 0.0646

Population Discrepancy Function Value (F0) = 0.0150

90 Percent Confidence Interval for F0 = (0.0 ; 0.0374)

Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) = 0.0160

90 Percent Confidence Interval for RMSEA = (0.0 ; 0.0252)

P-Value for Test of Close Fit (RMSEA < 0.05) = 1.00

Expected Cross-Validation Index (ECVI) = 0.221

90 Percent Confidence Interval for ECVI = (0.206 ; 0.243)

ECVI for Saturated Model = 0.255

ECVI for Independence Model = 64.098

Chi-Square for Independence Model with 136 Degrees of Freedom = 76820.041

Independence AIC = 76854.041

Model AIC = 265.003

Saturated AIC = 306.000

Independence CAIC = 76957.573

Model CAIC = 837.470

Saturated CAIC = 1237.782

Normed Fit Index (NFI) = 0.999

Non-Normed Fit Index (NNFI) = 0.999

Parsimony Normed Fit Index (PNFI) = 0.433

Comparative Fit Index (CFI) = 1.00

Incremental Fit Index (IFI) = 1.00

Relative Fit Index (RFI) = 0.998

Critical N (CN) = 1350.713

Root Mean Square Residual (RMR) = 0.00499

Standardized RMR = 0.00934

Goodness of Fit Index (GFI) = 0.993

Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI) = 0.981

Parsimony Goodness of Fit Index (PGFI) = 0.383

Model

Fitted Covariance Matrix

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
APPR	0.525					
COMMIT	0.357	0.473				
TOGATH	0.383	0.379	0.613			
STRM	0.312	0.349	0.385	0.471		
SPRW	0.337	0.358	0.431	0.374	0.491	
POSITIV	0.383	0.410	0.488	0.416	0.450	0.652
FCOM	0.334	0.370	0.456	0.370	0.410	0.478
FCOH	0.291	0.308	0.359	0.310	0.365	0.379
COMN	0.342	0.382	0.447	0.396	0.409	0.526
COMP	0.278	0.323	0.347	0.328	0.355	0.380
COP	0.290	0.335	0.379	0.361	0.368	0.429
SWR	0.141	0.154	0.175	0.157	0.182	0.189
SWE	0.187	0.220	0.249	0.239	0.241	0.269
SACC	0.313	0.342	0.387	0.347	0.375	0.438
DAMA	0.331	0.371	0.409	0.380	0.396	0.482
KHANT	0.294	0.321	0.363	0.326	0.368	0.393
CAGA	0.315	0.344	0.389	0.349	0.388	0.421

Fitted Covariance Matrix

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	0.545					
FCOH	0.394	0.438				
COMN	0.463	0.382	0.588			
COMP	0.384	0.354	0.411	0.449		
COP	0.396	0.331	0.441	0.369	0.504	
SWR	0.189	0.165	0.194	0.168	0.174	0.542
SWE	0.255	0.221	0.276	0.239	0.265	0.277
SACC	0.409	0.356	0.430	0.371	0.370	0.193
DAMA	0.432	0.363	0.481	0.383	0.419	0.204
KHANT	0.384	0.352	0.393	0.364	0.353	0.181
CAGA	0.412	0.358	0.421	0.365	0.378	0.194

Fitted Covariance Matrix

	SWE	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
SWE	0.462				
SACC	0.275	0.482			
DAMA	0.290	0.455	0.565		
KHANT	0.258	0.392	0.414	0.441	
CAGA	0.277	0.412	0.431	0.405	0.510

Fitted Residuals

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
APPR	0.001					
COMMIT	0.003	0.001				
TOGATH	0.006	0.007	0.001			
STRM	-0.001	-0.001	0.001	0.000		
SPRW	-0.003	-0.001	-0.002	0.003	0.000	
POSITIV	0.005	0.004	-0.001	-0.001	-0.004	0.001
FCOM	0.009	0.003	0.001	0.000	0.000	0.003
FCOH	-0.008	-0.005	-0.001	-0.001	0.000	0.000
COMN	0.004	0.000	-0.002	-0.002	-0.002	0.002
COMP	-0.005	-0.008	-0.004	-0.002	0.002	-0.001
COP	0.002	-0.001	-0.004	-0.001	0.002	0.002
SWR	0.014	0.002	0.010	-0.001	0.006	0.027
SWE	0.004	-0.003	0.002	-0.002	-0.002	0.016
SACC	0.000	-0.001	-0.006	-0.001	-0.001	0.002
DAMA	0.005	0.000	-0.001	-0.001	-0.003	0.005
KHANT	-0.009	-0.008	-0.009	0.000	-0.002	0.000
CAGA	0.008	0.004	0.003	-0.003	0.002	0.007

Fitted Residuals

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	0.000					
FCOH	0.000	0.000				
COMN	0.001	0.001	0.001			
COMP	-0.002	0.001	-0.001	0.000		
COP	0.000	0.002	0.000	0.001	0.000	
SWR	0.002	0.013	0.023	0.004	0.010	-0.001
SWE	-0.001	0.003	0.014	-0.002	0.003	-0.001
SACC	-0.004	-0.001	0.001	0.000	0.001	0.003
DAMA	0.003	0.000	0.003	-0.001	0.001	-0.003
KHANT	-0.004	-0.001	0.002	0.002	0.004	0.007
CAGA	0.001	0.002	0.001	0.004	-0.004	-0.007

Fitted Residuals

	SWE	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
SWE	-0.001				
SACC	0.006	0.001			
DAMA	0.004	0.002	0.002		
KHANT	0.002	0.001	0.000	0.000	
CAGA	-0.010	0.002	0.000	0.001	0.000

Summary Statistics for Fitted Residuals

Smallest Fitted Residual = -0.010

Median Fitted Residual = 0.000

Largest Fitted Residual = 0.027

Stemleaf Plot

-10|3
- 8|172
- 6|875
- 4|8163111
- 2|86542653211
- 0|9876655554322110000877766655554433221100000
0|1111244445556667899900112224455666677788889
2|0134467899012345578
4|011466158
6|05457
8|556
10|
12|99
14|4
16|0
18|
20|
22|7
24|
26|1

Standardized Residuals

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
APPR	1.463					
COMMIT	2.459	1.615				
TOGATH	2.338	1.824	0.815			
STRM	-0.163	-0.476	0.357	-0.094		
SPRW	-1.114	-0.781	-1.095	1.454	0.102	
POSITIV	1.732	1.096	-0.279	-0.452	-1.592	0.395
FCOM	1.980	1.952	0.643	-0.122	0.026	1.639
FCOH	-1.623	-2.474	-0.309	-0.331	0.067	-0.227
COMN	0.836	0.217	-0.679	-1.079	-0.597	0.897
COMP	-1.907	-2.402	-2.313	-0.623	0.671	-0.575
COP	0.629	-0.132	-0.911	-0.668	0.547	0.757
SWR	1.397	0.222	1.011	-0.107	1.341	3.060
SWE	0.956	-0.451	0.294	-0.566	-0.550	2.766
SACC	0.099	-0.397	-1.529	-0.364	-0.387	0.876
DAMA	0.872	0.055	-0.324	-0.457	-1.041	1.902
KHANT	-1.982	-2.382	-2.260	-0.004	-1.408	-0.090
CAGA	1.531	1.124	0.653	-0.943	1.294	2.008

Standardized Residuals

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	0.356					
FCOH	0.053	-0.354				
COMN	0.251	0.572	1.098			
COMP	-2.234	0.683	-0.305	0.754		
COP	-0.169	1.835	0.398	0.525	0.034	
SWR	0.230	1.905	3.000	0.590	1.272	-0.933
SWE	-0.161	0.846	2.366	-0.318	0.850	-0.655
SACC	-1.785	-0.630	0.678	-0.086	0.484	0.795
DAMA	0.995	-0.215	1.761	-0.518	0.751	-0.469
KHANT	-1.520	-0.747	0.900	1.577	1.272	1.572
CAGA	0.556	0.613	0.308	1.390	-1.354	-1.456

Standardized Residuals

	SWE	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
SWE	-0.461				
SACC	1.868	2.062			
DAMA	0.898	1.825	2.239		
KHANT	0.648	1.273	0.297	0.632	
CAGA	-2.695	2.460	0.029	1.284	-0.180

Summary Statistics for Standardized Residuals

Smallest Standardized Residual = -2.695

Median Standardized Residual = 0.251

Largest Standardized Residual = 3.060

Stemleaf Plot

- 2|75
 - 2|443320
 - 1|9866555
 - 1|441110
 - 0|99987777666666555555
 - 0|444433333322222111110000
 0|1111122233334444
 0|55566666666777788888889999
 1|00011133333344
 1|555666678888999
 2|0001234
 2|558
 3|01

Largest Negative Standardized Residuals

Residual for CAGA and SWE -2.695

Largest Positive Standardized Residuals

Residual for SWR and POSITIV 3.060

Residual for SWR and COMN 3.000

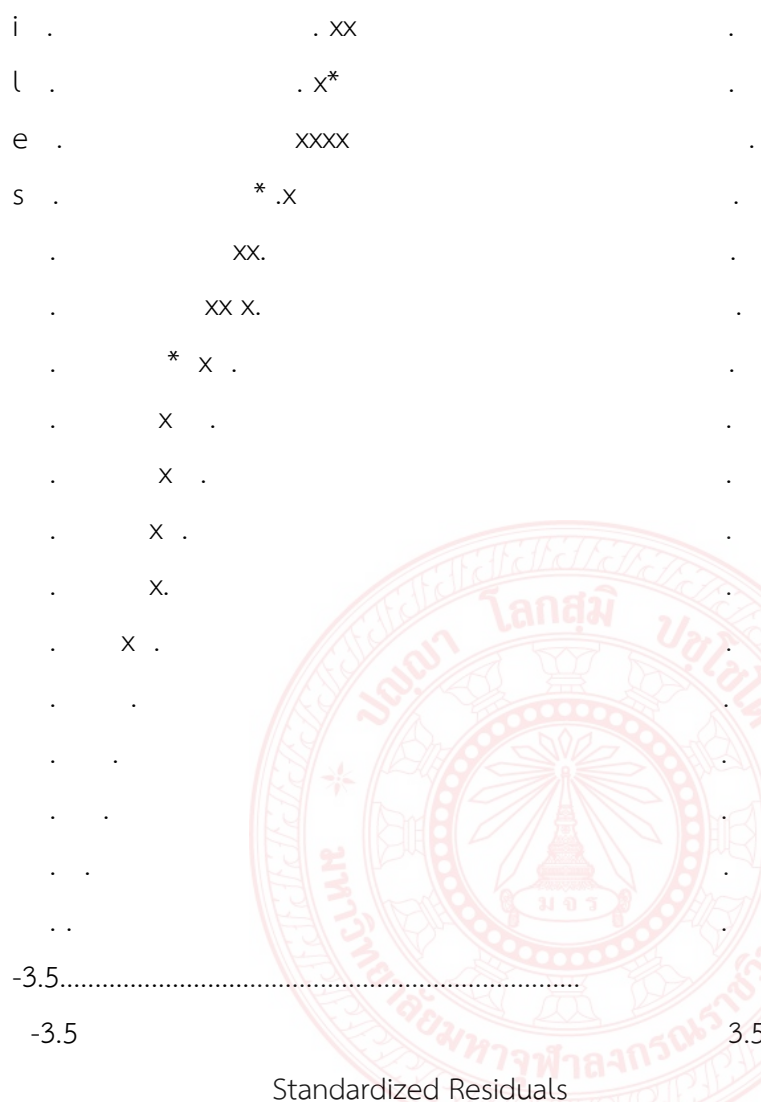
Residual for SWE and POSITIV 2.766

Model

Qplot of Standardized Residuals

3.5.....

Model

Modification Indices and Expected Change

Modification Indices for LAMBDA-Y

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
APPR	- -	1.312	1.150
COMMIT	- -	0.697	1.905
TOGATH	- -	0.065	1.196
STRM	- -	1.564	0.813
SPRW	- -	0.870	0.204
POSITIV	- -	4.285	4.789
FCOM	1.019	2.848	- -
FCOH	0.263	1.520	- -
COMN	0.141	4.398	- -
COMP	0.092	1.102	- -
COP	0.016	0.247	- -
SWR	2.494	- -	3.439
SWE	0.521	- -	0.082

Expected Change for LAMBDA-Y

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
APPR	- -	0.036	0.069
COMMIT	- -	-0.014	-0.090
TOGATH	- -	-0.005	-0.075
STRM	- -	-0.032	-0.048
SPRW	- -	-0.013	0.023

POSITIV	- -	0.034	0.186
FCOM	0.067	-0.043	- -
FCOH	-0.033	0.031	- -
COMN	-0.021	0.032	- -
COMP	-0.016	-0.015	- -
COP	0.007	0.013	- -
SWR	0.077	- -	0.120
SWE	-0.042	- -	-0.017

Standardized Expected Change for LAMBDA-Y

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
APPR	- -	0.036	0.069
COMMIT	- -	-0.014	-0.090
TOGATH	- -	-0.005	-0.075
STRM	- -	-0.032	-0.048
SPRW	- -	-0.013	0.023
POSITIV	- -	0.034	0.186
FCOM	0.067	-0.043	- -
FCOH	-0.033	0.031	- -
COMN	-0.021	0.032	- -
COMP	-0.016	-0.015	- -
COP	0.007	0.013	- -
SWR	0.077	- -	0.120
SWE	-0.042	- -	-0.017

Completely Standardized Expected Change for LAMBDA-Y

	FS	SW	FF
-----	-----	-----	-----
APPR	- -	0.050	0.095
COMMIT	- -	-0.021	-0.130
TOGATH	- -	-0.006	-0.095
STRM	- -	-0.047	-0.070
SPRW	- -	-0.019	0.033
POSITIV	- -	0.042	0.230
FCOM	0.090	-0.058	- -
FCOH	-0.050	0.047	- -
COMN	-0.027	0.041	- -
COMP	-0.023	-0.022	- -
COP	0.010	0.019	- -
SWR	0.105	- -	0.163
SWE	-0.061	- -	-0.025

No Non-Zero Modification Indices for LAMBDA-X

Modification Indices for BETA

	FS	SW	FF
-----	-----	-----	-----
FS	- -	- -	- -
SW	0.959	- -	0.959
FF	0.959	0.959	- -

Expected Change for BETA

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
FS	--	--	--
SW	0.151	--	0.100
FF	-0.706	0.021	--

Standardized Expected Change for BETA

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
FS	--	--	--
SW	0.151	--	0.100
FF	-0.706	0.021	--

No Non-Zero Modification Indices for GAMMA

No Non-Zero Modification Indices for PHI

Modification Indices for PSI

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
FS	--		
SW	--	--	
FF	--	0.959	--

Expected Change for PSI

	FS	SW	FF
FS	--		
SW	--	--	
FF	--	0.011	--

Standardized Expected Change for PSI

	FS	SW	FF
FS	--		
SW	--	--	
FF	--	0.011	--

Modification Indices for THETA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
APPR	--					
COMMIT	--	--				
TOGATH	--	1.502	--			
STRM	0.276	--	0.121	--		
SPRW	0.467	--	--	2.358	--	
POSITIV	--	0.015	--	0.432	1.677	--
FCOM	3.676	--	--	0.086	--	--
FCOH	2.332	--	0.741	--	--	--
COMN	0.040	--	--	--	0.204	--
COMP	--	1.599	--	0.078	0.563	--
COP	--	0.069	1.014	--	0.563	--

SWR	0.714	0.114	0.007	1.161	--	2.727
SWE	--	0.158	0.032	--	0.948	0.203

Modification Indices for THETA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	--					
FCOH	0.188	--				
COMN	0.090	--	--			
COMP	--	--	0.020	--		
COP	--	--	--	0.009	--	
SWR	2.248	1.859	2.209	0.210	0.428	--
SWE	--	--	0.863	0.723	--	--

Modification Indices for THETA-EPS

SWE	
SWE	--

Expected Change for THETA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
APPR	--					
COMMIT	--	--				
TOGATH	--	0.007	--			
STRM	-0.003	--	0.002	--		
SPRW	-0.004	--	--	0.006	--	
POSITIV	--	0.001	--	-0.003	-0.006	--

FCOM	0.010	--	--	-0.001	--	--
FCOH	-0.008	--	0.004	--	--	--
COMN	0.001	--	--	--	-0.002	--
COMP	--	-0.005	--	-0.001	0.003	--
COP	--	0.001	-0.005	--	0.003	--
SWR	0.008	-0.002	-0.001	-0.008	--	0.011
SWE	--	-0.002	0.001	--	-0.005	0.002

Expected Change for THETA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	--					
FCOH	0.002	--				
COMN	-0.001	--	--			
COMP	--	--	-0.001	--		
COP	--	--	--	0.000	--	
SWR	-0.010	0.009	0.008	-0.003	0.005	--
SWE	--	--	0.004	-0.004	--	--

Expected Change for THETA-EPS

SWE	
SWE	--

Completely Standardized Expected Change for THETA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
APPR	--					

COMMIT	--	--					
TOGATH	--	0.013	--				
STRM	-0.006	--	0.003	--			
SPRW	-0.007	--	--	0.013	--		
POSITIV	--	0.001	--	-0.006	-0.011	--	
FCOM	0.019	--	--	-0.003	--	--	
FCOH	-0.016	--	0.008	--	--	--	
COMN	0.002	--	--	--	-0.003	--	
COMP	--	-0.011	--	-0.002	0.006	--	
COP	--	0.003	-0.009	--	0.006	--	
SWR	0.014	-0.004	-0.001	-0.016	--	0.018	
SWE	--	-0.005	0.002	--	-0.011	0.004	

Completely Standardized Expected Change for THETA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	--					
FCOH	0.004	--				
COMN	-0.002	--	--			
COMP	--	--	-0.001	--		
COP	--	--	--	0.001	--	
SWR	-0.018	0.018	0.014	-0.005	0.009	--
SWE	--	--	0.009	-0.009	--	--

Completely Standardized Expected Change for THETA-EPS

SWE

SWE --

Modification Indices for THETA-DELTA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
	-----	-----	-----	-----	-----	-----
SACC	0.001	0.121	0.594	0.019	0.608	--
DAMA	0.520	--	0.017	--	0.990	--
KHANT	1.731	1.575	1.333	1.573	--	0.214
CAGA	0.885	1.294	0.913	2.534	--	1.944

Modification Indices for THETA-DELTA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
	-----	-----	-----	-----	-----	-----
SACC	2.150	0.059	--	--	--	0.087
DAMA	3.108	--	--	0.510	--	3.953
KHANT	0.624	--	0.792	--	1.529	1.781
CAGA	0.022	0.052	1.291	3.561	3.211	1.363

Modification Indices for THETA-DELTA-EPS

	SWE

SACC	1.230
DAMA	0.112
KHANT	0.035
CAGA	2.392

Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
	-----	-----	-----	-----	-----	-----

SACC	0.000	0.001	-0.003	0.000	0.002	--
DAMA	0.003	--	0.001	--	-0.003	--
KHANT	-0.005	-0.004	-0.004	0.004	--	-0.002
CAGA	0.004	0.004	0.004	-0.006	--	0.005

Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
	-----	-----	-----	-----	-----	-----
SACC	-0.004	-0.001	--	--	--	-0.001
DAMA	0.006	--	--	-0.003	--	-0.011
KHANT	-0.002	--	0.003	--	0.004	0.006
CAGA	0.000	-0.001	-0.004	0.007	-0.007	-0.007

Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	SWE

SACC	0.005
DAMA	0.002
KHANT	0.001
CAGA	-0.007

Completely Standardized Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
	-----	-----	-----	-----	-----	-----
SACC	0.000	0.002	-0.005	0.001	0.005	--
DAMA	0.006	--	0.001	--	-0.006	--
KHANT	-0.010	-0.009	-0.008	0.008	--	-0.003
CAGA	0.008	0.008	0.007	-0.012	--	0.009

Completely Standardized Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
	-----	-----	-----	-----	-----	
SACC	-0.009	-0.002	--	--	--	-0.003
DAMA	0.011	--	--	-0.005	--	-0.020
KHANT	-0.005	--	0.005	--	0.008	0.013
CAGA	0.001	-0.002	-0.007	0.014	-0.013	-0.013

Completely Standardized Expected Change for THETA-DELTA-EPS

	SWE

SACC	0.010
DAMA	0.003
KHANT	0.002
CAGA	-0.015

Modification Indices for THETA-DELTA

	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
	-----	-----	-----	-----
SACC	--			
DAMA	--	--		
KHANT	0.742	0.150	--	
CAGA	--	--	--	--

Expected Change for THETA-DELTA

	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
-----	-----	-----	-----	
SACC	--			
DAMA	--	--		
KHANT	0.003	-0.001	--	
CAGA	--	--	--	--

Completely Standardized Expected Change for THETA-DELTA

	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
-----	-----	-----	-----	
SACC	--			
DAMA	--	--		
KHANT	0.006	-0.003	--	
CAGA	--	--	--	--

Maximum Modification Index is 4.79 for Element (6, 3) of LAMBDA-Y

Model

Factor Scores Regressions

ETA

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
-----	-----	-----	-----	-----	-----	
FS	0.053	0.202	0.134	0.220	0.311	0.259
SW	0.082	-0.012	-0.035	-0.106	-0.027	-0.023
FF	0.076	0.042	-0.029	0.034	0.047	-0.098

ETA

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FS	-0.016	0.125	-0.122	0.192	0.070	-0.005
SW	0.164	0.111	0.020	0.004	-0.113	0.142
FF	0.338	0.296	0.223	0.220	0.259	-0.007

ETA

	SWE	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
FS	0.008	0.089	-0.003	-0.041	0.091
SW	1.167	0.016	0.083	0.002	0.043
FF	0.041	0.114	0.001	-0.070	0.099

KSI

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
GARA	0.034	0.035	0.031	0.035	0.004	-0.073

KSI

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
GARA	0.120	0.095	-0.016	0.004	0.082	0.005

KSI

	SWE	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
	-----	-----	-----	-----	
GARA	0.059	0.368	0.249	0.227	0.302

Model

Standardized Solution

	LAMBDA-Y		
	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
APPR	0.531	--	--
COMMIT	0.579	--	--
TOGATH	0.655	--	--
STRM	0.588	--	--
SPRW	0.636	--	--
POSITIV	0.708	--	--
FCOM	--	--	0.672
FCOH	--	--	0.585
COMN	--	--	0.688
COMP	--	--	0.597
COP	--	--	0.618
SWR	--	0.441	--
SWE	--	0.628	--

LAMBDA-X

GARA

SACC	0.646
DAMA	0.682
KHANT	0.607
CAGA	0.650

BETA

FS

SW

FF

FS	--	-0.029	0.661
SW	--	--	--
FF	--	--	--

GAMMA

GARA

FS	0.312
SW	0.678
FF	0.942

Correlation Matrix of ETA and KSI

FS

SW

FF

GARA

FS	1.000		
SW	0.605	1.000	

FF	0.936	0.639	1.000	
GARA	0.915	0.678	0.942	1.000

PSI

Note: This matrix is diagonal.

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
	0.114	0.540	0.112

Regression Matrix ETA on KSI (Standardized)

	GARA

FS	0.915
SW	0.678
FF	0.942

Model

Completely Standardized Solution

LAMBDA-Y

	FS	SW	FF
	-----	-----	-----
APPR	0.733	--	--
COMMIT	0.842	--	--
TOGATH	0.836	--	--
STRM	0.857	--	--
SPRW	0.907	--	--

POSITIV	0.877	--	--
FCOM	--	--	0.911
FCOH	--	--	0.885
COMN	--	--	0.897
COMP	--	--	0.891
COP	--	--	0.871
SWR	--	0.599	--
SWE	--	0.924	--

LAMBDA-X

GARA

SACC	0.930
DAMA	0.907
KHANT	0.913
CAGA	0.910

BETA

	FS	SW	FF
FS	--	-0.029	0.661
SW	--	--	--
FF	--	--	--

GAMMA

GARA

FS	0.312
----	-------

SW 0.678

FF 0.942

Correlation Matrix of ETA and KSI

	FS	SW	FF	GARA
FS	1.000			
SW	0.605	1.000		
FF	0.936	0.639	1.000	
GARA	0.915	0.678	0.942	1.000

PSI

Note: This matrix is diagonal.

FS	SW	FF
0.114	0.540	0.112

THETA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
APPR	0.463					
COMMIT	0.100	0.291				
TOGATH	0.063	--	0.301			
STRM	--	0.017	--	0.265		
SPRW	--	-0.020	0.027	--	0.177	
POSITIV	0.012	--	0.039	--	--	0.231
FCOM	--	0.012	0.076	--	0.020	0.054
FCOH	--	-0.021	--	-0.027	0.037	-0.017

COMN	--	0.017	0.043	0.032	--	0.113
COMP	-0.039	--	-0.036	--	--	-0.028
COP	-0.033	--	--	0.043	--	0.034
SWR	--	--	--	--	0.024	--
SWE	-0.030	--	--	0.034	--	--

THETA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
FCOM	0.170					
FCOH	--	0.217				
COMN	--	-0.040	0.195			
COMP	-0.036	0.011	--	0.206		
COP	-0.039	-0.067	0.028	--	0.242	
SWR	--	--	--	--	0.642	
SWE	-0.030	-0.031	--	--	0.036	--

THETA-EPS

SWE

SWE 0.146

THETA-DELTA-EPS

	APPR	COMMIT	TOGATH	STRM	SPRW	POSITIV
SACC	--	--	--	--	--	0.035
DAMA	--	0.020	--	0.025	--	0.067
KHANT	--	--	--	--	0.032	--

CAGA	--	--	--	--	0.020	--
------	----	----	----	----	-------	----

THETA-DELTA-EPS

	FCOM	FCOH	COMN	COMP	COP	SWR
-----	-----	-----	-----	-----	-----	
SACC	--	--	0.021	0.018	-0.012	--
DAMA	--	-0.026	0.067	--	0.040	--
KHANT	--	0.040	--	0.053	--	--
CAGA	--	--	--	--	--	--

THETA-DELTA-EPS

	SWE

SACC	--
DAMA	--
KHANT	--
CAGA	--

THETA-DELTA

	SACC	DAMA	KHANT	CAGA
-----	-----	-----	-----	
SACC	0.134			
DAMA	0.028	0.177		
KHANT	--	--	0.166	
CAGA	-0.014	-0.022	0.023	0.172

Regression Matrix ETA on KSI (Standardized)

GARA

FS	0.915
SW	0.678
FF	0.942

Model

Total and Indirect Effects

Total Effects of KSI on ETA

GARA

FS	0.915
	(0.034)
	26.903
SW	0.678
	(0.047)
	14.431
FF	0.942
	(0.025)
	37.282

Indirect Effects of KSI on ETA

GARA

FS 0.603
 (0.058)
 10.402

SW - -

FF - -

Total Effects of ETA on ETA

	FS	SW	FF
FS	--	-0.029 (0.020) -1.469	0.661 (0.058) 11.441
SW	--	--	--
FF	--	--	--

Largest Eigenvalue of $B*B'$ (Stability Index) is 0.437

Total Effects of ETA on Y

	FS	SW	FF
APPR	0.531 (0.011)	-0.016 (0.031)	0.351 -1.469 11.441

COMMIT 0.579 -0.017 0.383
 (0.017) (0.012) (0.033)
 33.679 -1.470 11.735

TOGATH 0.655 -0.019 0.433
 (0.021) (0.013) (0.037)
 31.724 -1.470 11.767

STRM 0.588 -0.017 0.389
 (0.020) (0.012) (0.033)
 29.987 -1.471 11.724

SPRW 0.636 -0.019 0.420
 (0.020) (0.013) (0.035)
 31.740 -1.470 11.890

POSITIV 0.708 -0.021 0.468
 (0.023) (0.014) (0.040)
 31.331 -1.470 11.723

FCOM - - - - 0.672

FCOH - - - - 0.585
 (0.013)
 46.764

COMN - - - - 0.688
 (0.014)
 49.277

COMP	--	--	0.597	
			(0.013)	
			44.861	
COP	--	--	0.618	
			(0.015)	
			42.122	
SWR	--	0.441	--	
SWE	--	0.628	--	
		(0.038)		
		16.454		
Indirect Effects of ETA on Y				
	FS	SW	FF	
	-----	-----	-----	
APPR	--	-0.016	0.351	
		(0.011)	(0.031)	
		-1.469	11.441	
COMMIT	--	-0.017	0.383	
		(0.012)	(0.033)	
		-1.470	11.735	
TOGATH	--	-0.019	0.433	
		(0.013)	(0.037)	
		-1.470	11.767	

STRM	--	-0.017	0.389
		(0.012)	(0.033)
		-1.471	11.724
SPRW	--	-0.019	0.420
		(0.013)	(0.035)
		-1.470	11.890
POSITIV	--	-0.021	0.468
		(0.014)	(0.040)
		-1.470	11.723
FCOM	--	--	--
FCOH	--	--	--
COMN	--	--	--
COMP	--	--	--
COP	--	--	--
SWR	--	--	--
SWE	--	--	--

Total Effects of KSI on Y

GARA

APPR	0.485
(0.018)	
	26.903
COMMIT	0.530
(0.017)	
	31.961
TOGATH	0.599
(0.019)	
	31.708
STRM	0.538
(0.016)	
	32.836
SPRW	0.581
(0.016)	
	35.278
POSITIV	0.647
(0.019)	
	33.637
FCOM	0.634
(0.017)	
	37.282
FCOH	0.552
(0.016)	
	35.537

COMN 0.648
(0.018)
36.314

COMP 0.562
(0.016)
35.806

COP 0.583
(0.017)
34.700

SWR 0.299
(0.021)
14.431

SWE 0.426
(0.018)
23.801

Model

Standardized Total and Indirect Effects

Standardized Total Effects of KSI on ETA

GARA

FS 0.915

SW 0.678

FF 0.942

Standardized Indirect Effects of KSI on ETA

GARA

FS 0.603

SW - -

FF - -

Standardized Total Effects of ETA on ETA

	FS	SW	FF
FS	- -	-0.029	0.661
SW	- -	- -	- -
FF	- -	- -	- -

Standardized Total Effects of ETA on Y

	FS	SW	FF
APPR	0.531	-0.016	0.351
COMMIT	0.579	-0.017	0.383
TOGATH	0.655	-0.019	0.433
STRM	0.588	-0.017	0.389
SPRW	0.636	-0.019	0.420
POSITIV	0.708	-0.021	0.468
FCOM	- -	- -	0.672
FCOH	- -	- -	0.585

COMN	--	--	0.688
COMP	--	--	0.597
COP	--	--	0.618
SWR	--	0.441	--
SWE	--	0.628	--

Completely Standardized Total Effects of ETA on Y

	FS	SW	FF
-----	-----	-----	-----
APPR	0.733	-0.022	0.484
COMMIT	0.842	-0.025	0.556
TOGATH	0.836	-0.025	0.553
STRM	0.857	-0.025	0.566
SPRW	0.907	-0.027	0.599
POSITIV	0.877	-0.026	0.579
FCOM	--	--	0.911
FCOH	--	--	0.885
COMN	--	--	0.897
COMP	--	--	0.891
COP	--	--	0.871
SWR	--	0.599	--
SWE	--	0.924	--

Standardized Indirect Effects of ETA on Y

	FS	SW	FF
-----	-----	-----	-----
APPR	--	-0.016	0.351
COMMIT	--	-0.017	0.383
TOGATH	--	-0.019	0.433

STRM	--	-0.017	0.389
SPRW	--	-0.019	0.420
POSITIV	--	-0.021	0.468
FCOM	--	--	--
FCOH	--	--	--
COMN	--	--	--
COMP	--	--	--
COP	--	--	--
SWR	--	--	--
SWE	--	--	--

Completely Standardized Indirect Effects of ETA on Y

	FS	SW	FF
APPR	--	-0.022	0.484
COMMIT	--	-0.025	0.556
TOGATH	--	-0.025	0.553
STRM	--	-0.025	0.566
SPRW	--	-0.027	0.599
POSITIV	--	-0.026	0.579
FCOM	--	--	--
FCOH	--	--	--
COMN	--	--	--
COMP	--	--	--
COP	--	--	--
SWR	--	--	--
SWE	--	--	--

Standardized Total Effects of KSI on Y

GARA

APPR	0.485
COMMIT	0.530
TOGATH	0.599
STRM	0.538
SPRW	0.581
POSITIV	0.647
FCOM	0.634
FCOH	0.552
COMN	0.648
COMP	0.562
COP	0.583
SWR	0.299
SWE	0.426

Completely Standardized Total Effects of KSI on Y

GARA

APPR	0.670
COMMIT	0.770
TOGATH	0.765
STRM	0.784
SPRW	0.830
POSITIV	0.802
FCOM	0.858
FCOH	0.834
COMN	0.845
COMP	0.839
COP	0.820

SWR 0.406

SWE 0.627

Time used: 0.063 Seconds

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหาเพื่อน กิตติโสภโณ (เฉลิมงาน)
(ภาษาอังกฤษ) Phramaha Phuen Kittisobhano (Chalermchan)
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์
๓. ประวัติการศึกษา
- เปรียญธรรม ๗ ประโยค
 - พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา
 - ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา
 - Doctor of Philosophy in Psychology
๔. ตำแหน่งงานและที่ทำงานปัจจุบัน
- อาจารย์สังกัดภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - รองผู้อำนวยการ วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง
(ภาษาอังกฤษ) Assoc.Prof. Siriwat Srikruadong
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน รองศาสตราจารย์
๓. ประวัติการศึกษา
- พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาครุศาสตร์
 - Master of Arts in Psychology
 - Doctor of Philosophy in Psychology
๔. ตำแหน่งงานและที่ทำงานปัจจุบัน
- อาจารย์สังกัดภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล
(ภาษาอังกฤษ) Asst.Prof. Somphoch Srivijitvorakul
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์
๓. ประวัติการศึกษา
- Bachelor of Arts in Psychology
 - Master of Arts in Psychology
 - Doctor of Philosophy in Psychology
๔. ตำแหน่งงานและที่ทำงานปัจจุบัน
- อาจารย์สังกัดภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

